

ankara

HBM

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA
ORTA ANADOLU-BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ**

Hasan Umut KIVRAK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. S. Yücel Şenyurt**

**YÜKSEK LİSANS
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

TEMMUZ-2019

**ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA
ANADOLU-BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ**

Hasan Umut KIVRAK

**YÜKSEK LİSANS
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2019

Hasan Umut Kıvrak tarafından hazırlanan “Arkeolojik Veriler Işığında Geç Tunç Çağı’nda Orta Anadolu – Batı Anadolu İlişkileri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Arkeoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan) : Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT

Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

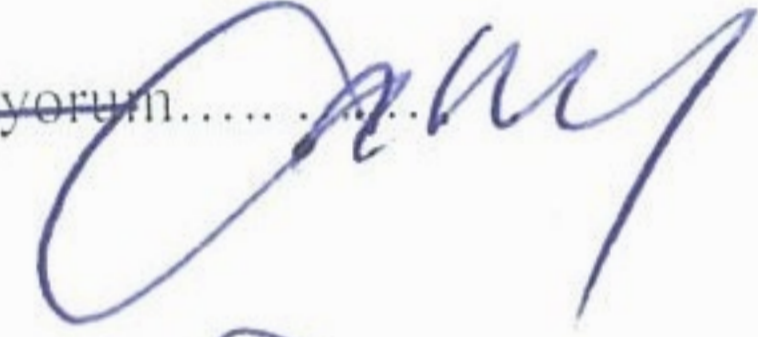
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.....

Üye: Doç. Dr. Atakan AKÇAY

Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

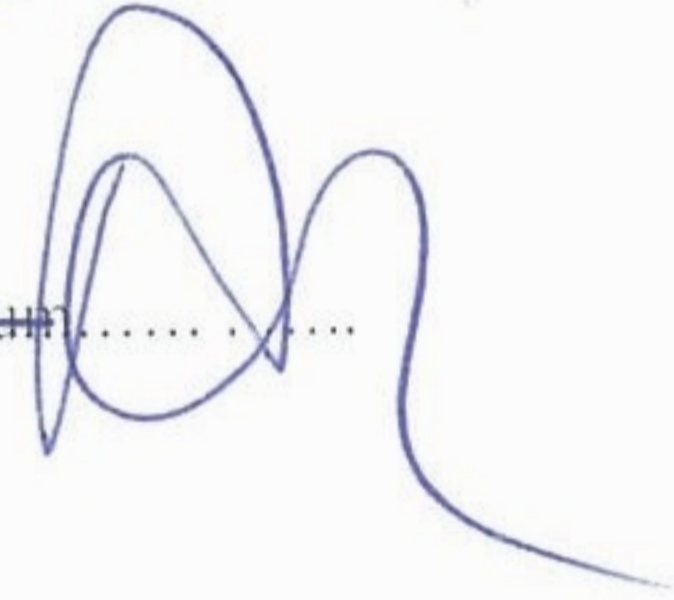
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.....

Üye: Prof. Dr. Ayşegül AYKURT

Arkeoloji Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

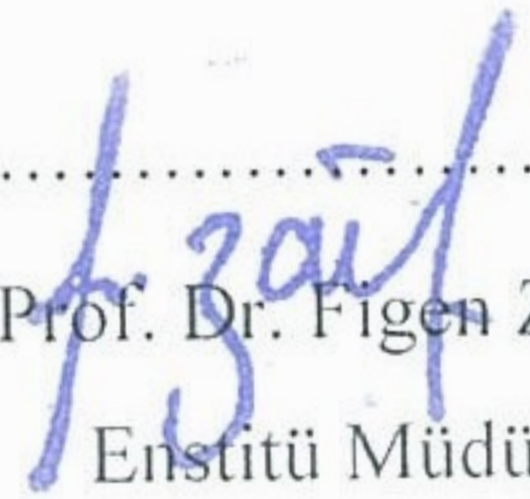
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.....

Tez Savunma Tarihi:01/07/2019

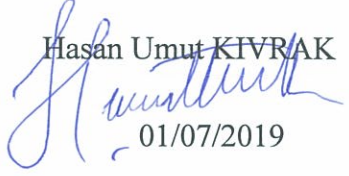
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZALF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hasan Umut KIVRAK

01/07/2019

Arkeolojik Veriler Işığında Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu–Batı Anadolu İlişkileri

(Yüksek Lisans)

Hasan Umut KIVRAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Geç Tunç Çağı Anadolu'sunun belirleyici gücü olan Hitit Devleti, yaptıkları askeri ve siyasi hamlelerle çevrelerindeki vasal ülkeleri kendisine bağlarken kültürel olarak da birçok etki bırakmıştır. Bu etkilerin izleri günümüzde arkeolojik verilerle kanıtlanmaktadır. Hitit Devleti'nin erken dönemden beri Batı Anadolu ülkeleri olan ilişkileri yazılı belgelerden anlaşıldığına göre zaman zaman düşmanca zaman zaman dostane bir şekilde ilerlemiştir. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında bulunan bazı eser grupları her iki bölge arasındaki iletişimin kültürel kanıtlarıdır. Yapılan tez çalışması kapsamında bu veriler değerlendirilerek bölgelerin birbirleriyle olan kültürel alış-verişinin sınırları detayları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 118004
Anahtar Kelimeler : Hitit, Batı Anadolu, Orta Anadolu, Geç Tunç
Sayfa Adedi : 259
Tez Danışmanı : Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT

Central Anatolian–Western Anatolian Relationship in Late Bronze Age Within The Light
of Archaeological Data
(M.Sc. Thesis)

Hasan Umut KIVRAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

The Hittite State, the determining force of the Late Bronze Age Anatolia, left significant cultural impacts as it subjugated its surrounding vassal countries with their military and political moves. The traces of these effects have been proven via archaeological data today. Since the early period, the relations of the Hittite State with the Western Anatolian countries have been sometimes hostile and sometimes friendly as it is understood from the written documents. Some groups of artifacts, found in archaeological excavations in Central and Western Anatolia, are cultural evidence of communication between the two regions. Within the scope of this thesis, these data have been evaluated with an attempt to reveal the details and limits of the cultural exchange between the two regions.

Science Code : 118004
Key Words : Hittite, West Anatolia, CentralAnatolia, Late Bronze Age
Page Number : 259
Supervisor : Prof. Dr. S. Yücel ŞENYURT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ	1
2. ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU’NUN GENEL COĞRAFYASI.....	3
2.1. Orta Anadolu Coğrafyası	3
2.2. Batı Anadolu Coğrafyası.....	6
3. ORTA VE BATI ANADOLU ARAŞTIRMA TARİHÇESİ.....	11
3.1. Orta Anadolu	11
3.2. Batı Anadolu	14
4. ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİSİ.....	21
4.1. Orta Anadolu Genç Tunç Çağı Kronolojisi	21
4.2. Batı Anadolu Genç Tunç Çağı Kronolojisi	25
5. GEÇ TUNÇ ÇAĞI’NDA ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU’NUN SİYASAL İLİŞKİLERİ	29
5.1. Geç Tunç Çağı’nda Batı Anadolu’da Yer Alan Ülkelerinin Konumları.....	29
5.1.1. Arzawa	29
5.1.2. Wiluša	30
5.1.3. Aššuwa	31
5.1.4. Seha Nehri Ülkesi	31
5.1.5. Mira–Kuwaliya Ülkesi	32

	Sayfa
5.1.6. Hapalla	33
5.1.7. Zippaşla ve Hariyati lkesi.....	33
5.1.8. Karkişa ve Maşa.....	34
5.1.9. Lukka lkesi	34
5.1.10. Ahhiyawa	35
5.2. Hitit Yazılı Belgeleri Işığında Geç Tunç ağı'nda Orta Anadolu-Batı Anadolu Siyasi İlişkileri.....	36
5.2.1. I. Hattuşili/Labarna Dönemi (M.. 1650-1620)	36
5.2.2. Ammuna Dönemi (M.. 1540-1520).....	38
5.2.3. I. Tuthaliya Dönemi (M.. 1450-?)	38
5.2.4. I. Arnuwanda Dönemi.....	40
5.2.5. II. Tuthaliya Dönemi.....	41
5.2.6. I. şuppiluliuma Dönemi (M.. 1350-1320)	43
5.2.7. II. Murşili Dönemi (M.. 1320-1290)	45
5.2.8. II. Muwatalli Dönemi (M.. 1290-1275).....	47
5.2.9. III. Hattuşili Dönemi (M..1275/1267-1250/1240).....	49
5.2.10. IV. Tuthaliya Dönemi (M.. 1240-1220)	50
6. ORTA ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ.....	53
6.1. Alaca Höyük.....	53
6.2. Alışar	54
6.3. Bitik Höyük.....	56
6.4. Boğazköy (Hattuşa).....	56
6.5. Boyalıhöyük	58
6.6. Büklükale	59
6.7. Eskiypar.....	59

	Sayfa
6.8. Fatmaören.....	61
6.9. Fraktin Höyük	61
6.10. Hüseyindedede Tepesi	61
6.11. İnandıktepe.....	62
6.12. Kayalıpınar (Şamuha)	63
6.13. Kuşaklı (Şarišša)	64
6.14. Maşat Höyük (Tapigga)	65
6.15. Ortaköy (Şapinuva).....	67
6.16. Ovaören.....	68
6.17. Uşaklı Höyük	69
7. BATI ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ	71
7.1. Aphrodisias/Pekmez Höyük.....	71
7.2. Ayasuluk Tepesi.....	72
7.3. Bademgediği Tepesi.....	72
7.4. Bakla Tepe	73
7.5. Bayraklı.....	74
7.6. Beşik Tepe.....	75
7.7. Beycesultan	76
7.8. Çeşme–Bağlararası.....	79
7.9. Çine-Tepecik	79
7.10. Foça/Phokaia	80
7.11. Gavurtepe	81
7.12. Hastane Höyük	81
7.13. Kadıkalesi (Anaia)	82

	Sayfa
7.14. Kaymakçı	82
7.15. Laodikeia/Asopos Tepesi	83
7.16. Liman Tepe	83
7.17. Milet	85
7.18. Müsgebi.....	86
7.19. Panaztepe.....	87
7.20. Pilav Tepe.....	89
7.21. Şarhöyük (Dorylaion).....	90
7.22. Troya	91
6.23. Yenibademli Höyük	92
8. ARKEOLOJİK VERİLER İŞİĞİNDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA ANADOLU-BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ	93
8.1. Mimari (EK-1).....	93
8.1.1. Değerlendirme.....	94
8.2. Kaya Anıtları, Yazıtlar ve Steller (EK-2).....	94
8.2.1. Akpınar (Spylos) Kaya Anıtı	95
8.2.2. Karabel Kaya Anıtı	95
8.2.3. Suratkaya Yazıtı.....	97
8.2.4. Karakuyu Steli.....	97
8.2.5. Yağrı Steli	97
8.2.6. Değerlendirme.....	98
8.3. Seramik	99
8.3.1. Çift Koni Gövdeli Dışa Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar (EK-3).....	99
8.3.2. Mataralar (EK-4)	100

	Sayfa
8.3.3. Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları (EK-5).....	100
8.3.4. Şişeler (EK-6).....	101
8.3.5. Figürlü Seramik Parçaları (EK-7)	102
8.3.6. Orta Anadolu’da Bulunan Miken Seramikleri (EK-8).....	102
8.3.7. Değerlendirme.....	103
8.4. Mühürler ve Mühür Baskıları (EK-9)	104
8.4.1. Troya Mührü	104
8.4.2. Çine-Tepecik Mühür Baskıları.....	105
8.4.3. Şarhöyük (Dorylaion) Mühürleri ve Mühür Baskıları	105
8.4.4. Değerlendirme.....	106
8.5. Bronz Heykelcikler (EK-10)	106
8.5.1. Kadıkalesi Heykelciği	107
8.5.2. Troya Heykelciği.....	108
8.5.3. Efes Heykelciği	108
8.5.4. Ahurhisar Heykelciği	109
8.5.5. Değerlendirme.....	109
8.6. Madeni Aletler	110
8.6.1. Oraklar (EK-11)	110
8.6.2. Keskiler	111
8.6.2.1. Düz ağızlı keskiler (EK-12)	112
8.6.2.2. Dış bükey ağızlı keskiler (EK-13)	112
8.6.2.3. Kovanlı keskiler (EK-14)	112
8.6.3. Değerlendirme.....	112
8.7. Madeni Silahlar	113

	Sayfa
8.7.1. Ok Uçları.....	113
8.7.1.1. Söğüt yaprağı biçimli ok uçları (EK-15)	114
8.7.1.2. Kanatlı ok uçları (EK-16)	114
8.7.2. Kılıçlar (EK-17).....	114
8.7.3. Kolcuklu Baltalar (Ek-18)	116
8.7.4. Değerlendirme.....	116
8.8. Dokuma Aletleri.....	117
8.8.1. Tezgâh Ağırlıkları	117
8.8.1.1. Hilal biçimli tezgâh ağırlıkları (EK-19)	118
8.8.1.2. Silindir biçimli tezgâh ağırlıkları (EK-20)	118
8.8.2. Değerlendirme.....	118
8.9. Süs Eşyaları.....	119
8.9.1. Süs İğneleri	120
8.9.1.1. Başlı dilimli iğneler (EK-21)	120
8.9.1.2. Koni başlı bağlamalı iğneler (EK-22).....	120
8.9.1.3. Küre başlı iğneler (EK-23).....	121
8.9.1.4. Başlı kıvrık iğneler (EK-24)	121
8.9.1.5. Mercimek başlı iğneler (EK-25)	121
8.9.2. Mantar Biçimli Nesnelere (EK-26).....	122
8.9.3. Değerlendirme.....	123
9. SONUÇ.....	125
10. KATALOG	133
KAYNAKLAR	191
EKLER.....	215

	Sayfa
EK-1. Anadolu'da Genç Tunç Çağı Sandık Sur Sistemleri	215
EK-2. Hitit Kaya Anıtları ve Steller.....	217
EK-3. Çift Koni Gövdeli Dışa Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar.....	220
EK-4. Mataralar.....	222
EK-5. Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları	226
EK-6. Şişeler.....	229
EK-7. Figürlü Seramik Parçaları	231
EK-8. Orta Anadolu'da Bulunan Miken Seramikleri.....	232
EK-9. Mühür ve Mühür Baskıları	234
EK-10. Bronz Heykelcikler.....	235
EK-11. Oraklar	236
EK-12. Düz Ağızlı Keskiler.....	238
EK-13. Dış Bükey Ağızlı Keski.....	239
EK-14. Kovanlı Keskiler.....	240
EK-15. Söğüt Yaprığı Biçimli Ok Uçları	241
EK-16. Kanatlı Ok Uçları	242
EK-17. Kılıçlar.....	244
EK-18. Kolcuklu Baltalar.....	246
EK-19. Hilal Biçimli Tezgâh Ağırlıkları	247
EK-20. Silindir Biçimli Ağırlıklar	249
EK-21. Başlı Dilimli İğneler	250
EK-22. Koni Başlı Bağlamalı İğneler	253
EK-23. Küre Başlı İğneler.....	254
EK-24. Başlı Kıvrık İğneler	256

	Sayfa
EK-25. Mercimek Başlı İğneler	257
EK-26. Mantar Biçimli Nesneler	258
ÖZGEÇMİŞ	259

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 5.1. Genç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da yer alan ülkeler.....	29
Harita 6.1. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki Geç Tunç Çağı merkezleri.....	53
Harita 8.1. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki benzer tipteki bronz heykelcikler	107
Harita 8.2. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki orakların yayılımı.....	111
Harita 8.3. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki keskinlerin yayılımı	111
Harita 8.4. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki keskinlerin yayılımı	113
Harita 8.5.Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da kolcuklu baltaların yayılımı.....	116
Harita 8.6. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki tezgâh ağırlıklarının yayılımı	119
Harita 8.7. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki süs iğnelerinin yayılımı...	122
Harita 8.8. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da mantar biçimli nesnelere yayılımı	123

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Abb.	Abbildung
cm	Santimetre
C14	Karbon 14
Çiz.	Çizim
Ed.	Editör
Fig.	Figür
GH	Geç Hellas
GTC	Geç Tunç Çağı
Kal.	Kalınlık
km	Kilometre
Lev.	Lev.
m	Metre
M. Ö.	Milattan Önce
Plt.	Plt.
Res.	Res.
Şek.	Şekil
Taf.	Tafel
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
vd.	ve diğerleri

1. GİRİŞ

Geç Tunç Çağı (yaklaşık M.Ö. 1650/1600–1200); Anadolu ile Mezopotamya ve Ege Denizi çevresinde büyük değişimlerin görüldüğü bir süreci ifade etmektedir. Bu aşamada Ege Dünyasında, Girit kökenli Minos ve Kıta Yunanistan kökenli Miken kültürünün etkisi izlenirken, Orta Anadolu’da ise M.Ö. 17. yy.’ın ortalarından M.Ö. 13. yüzyılın sonlarına kadar Hitit Devleti bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezopotamya’da Assur ve Babil devletleri ve Mısır dönemin büyük siyasi aktörleri olarak tarihteki yerlerini almışlardır. Geç Tunç Çağı, büyük devletlerin Önasya ve çevresindeki güç çekişmelerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir. Burada Hititler’inedahil olduğu anlaşılan Akdeniz’deki ticaretin dönemin siyaset ve ekonomisinin belirlenmesinde büyük önem taşıdığı görülmektedir. Çalışmamızın ana amacı Batı Anadolu ile Hitit coğrafyası arasındaki ilişkilerin yazılı belgeler ve arkeolojik buluntular dikkate alınarak değerlendirilmesidir ki, bu durum arkeolojik materyalin yazı ile desteklendiğinde önemli sonuçlar ortaya koyduğu gerçeğini bize göstermektedir. Özellikle yazılı belgelerdeki bilgiler Hitit Devletinin Batı Anadolu’ya olan ilgisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum tez kapsamında ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve Hitit devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar olan evrede Batı Anadolu’yu nasıl algıladığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Burada, I. Hattuşili döneminden (M.Ö. 1650–1620), II. Şuppiluliuma’ya kadar olan Hitit krallarına ait yazılı belgeler göz önünde bulundurulmuştur. Batı Anadolu’da bu dönemde yazılı belgelerin olmayışı¹ konu bütünlüğü açısından büyük bir sorun oluştursa da, Hitit yazılı belgelerinden (tek taraflı da olsa) gelen veriler, Batı Anadolu’nun tarihi coğrafyası ve dönemin güç dengelerinin doğru değerlendirilmesi için önemlidir. Bu kapsamda özellikle Hitit krallarının Batı Anadolu’ya yaptığı askeri seferler ve siyasi antlaşmaları içeren yazılı belgeler, Batı Anadolu Bölgesi’ndeki siyasi oluşumları ve Hitit Devleti ile olan ilişkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Batı Anadolu, Orta Anadolu ile Ege kültürleri arasında coğrafi olarak önemli bir konumda yer almaktadır. Bu durum Batı ve Orta Anadolu Bölgesi’nde yer alan merkezlerde açığa çıkarılan Hitit ve Miken etkili/kökenli buluntulardan da anlaşılmaktadır. Bunun yanında Geç Tunç Çağı Batı Anadolu’sunun kendine özgü yerel bir kültürel gelişmişlik seviyesi de yabana atılmamalıdır. Her iki bölgedeki merkezlerde ele geçen arkeolojik bulgular da iletişimin uzun süre açık olduğunu

¹ Kaya anıtları, tekil bazı buluntular bu kapsamın dışındadır.

göstermektedir. Özellikle; seramik, metal, taş ve kemik eserler ile kaya anıtları ve steller bu durumun doğru teşhis edilmesi için tez kapsamına dahil edilmiştir. Bu eserlerin nasıl ve hangi nedenlerle karşılıklı olarak farklı merkezlerde bulunduğu sorusu da eldeki veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Ticari eşya, ganimet ya da hediye olup olmadıkları her zaman tam olarak anlaşılmasa da arkeolojik materyalin her iki bölge için taşıdığı anlam benzer olmalıdır. Bu buluntular tanımlarının yapılması dışında, katalog bilgileri ile de çalışma içerisine alınmıştır. Orta ve Batı Anadolu'daki merkezler incelenerek karşılıklı kültürel ve ticari bağlantıları gösteren bulgular ayrıntılı olarak değerlendirilerek yazılı belgelerle ortaya konan ilişkiler daha sağlam bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde karşılıklı etkileşimi yansıtan buluntuların yanı sıra, yerleşimlerin de genel özellikleri de kapsam dahilinde verilmiştir. Eserlerin bilgi ve görselleri yayınlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bunun yanında, Ankara, İstanbul, Sivas, Samsun, Amasya ve Çorum müzeleri ziyaret edilerek bazı eserler incelenmiştir.

Arkeolojik Veriler Işığında Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu–Batı Anadolu İlişkileri başlıklı bu çalışma yukarıda açıklanan, amaç, kapsam ve yöntemler dahilinde hazırlanmıştır.

2. ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU’NUN GENEL COĞRAFYASI

2.1. Orta Anadolu Coğrafyası

Orta Anadolu (İç Anadolu) bölgesi, verev atımlı faylar ile sınırlı, kuzey–güney yönlü gerilme tektoniğinin ortaya çıkardığı havzalardan oluşmuş (Tuz Gölü, Konya havzası gibi) “Ova Rejimi Bölgesi”nde yer alır. Batı Anadolu genişleme sisteminin doğuya doğru giderek zayıflayan bir devamı niteliğinde olan Orta Anadolu aynı zamanda, diğer üç neotektonik bölge arasındaki geçiş bölgesini kapsamaktadır. Bununla birlikte bu neo tektonik rejim, bölgenin tamamında aynı şekilde gelişmemiştir. Tuz Gölü Fayı–Eskişehir Fay Zonu’nun doğusunda kalan Kayseri–Sivas arası sıkışmalı–genişlemeli, batı ve güneybatısında Konya Havzası–Eskişehir bölümü ise genişlemeli–blok yükselme rejimi ile temsil edilir. Bu alanın kuzey ve doğusunda ise paleo tektonik dönem oluşumlarıyla birlikte doğrultu atım sisteminin denetimine geçilir. Bölge arazisi Permo–Triyas yaşlı mermerler ile bunlar üzerinde gelişen paleocoğrafik çukurluklarda çökelen Oligosen evaporitleri ve Neojen kireçtaşlarından oluşmuştur. Karst gelişimin şekli ve derinliğine göre; Büyük Konya Havzası, Yukarı Kızılırmak Havzası, Yukarı Sakarya ve Orta Kızılırmak Havzası olmak üzere birbirinden farklı karst alanları bölgenin bölümlerini oluşturmaktadır. Bu bölümler arasındaki Büyük Konya Havzası; sulama rejiminin gelişim özelliklerine dikkate alınarak iki bölümde değerlendirilmiştir. Bunlar güney ve batı bölümlerinde Toros Dağları tarafından çevrelenen Konya Kapalı Havzası ile kuzeyde devamında ise Akşehir, Eber ve Ilgın Gölleri kapalı havzalarıdır. Orta Miyosen döneminden günümüze kadar olan süreçte gerilme ve devamında blok yükselme rejimlerinin döneminde gelişen bölge; ova tabanı olan 1000m’den başlayarak 1550m’lere kadar çıkan yükseklikler arasında uzanan Üst Miyosen, Pliyosen ve Pleistosen reliyef sistemlerine ait yüzey ve yeraltı şekillerinden meydana gelmiştir (Nazik ve Poyraz, 2017, s. 50).

Orta Anadolu karst bölgesi kendine özgü jeolojik, jeomorfolojik, coğrafik, hidrolojik ve iklimik özellikleri ile komşu bölgelerden kesin sınırlarla ayırt edilmektedir. Toros Dağları ile Karadeniz Dağları’nın yarattığı karasallığın etkili olduğu bu bölgenin kuzey ve kuzeydoğu kesimleri Sakarya ve Kızılırmak nehirleri tarafından Karadeniz’e açılır. Buna karşılık bölgenin güney bölümünü oluşturan Konya Ovası, kapalı havza ve Akdenize geçişi yoktur. Güney ve Batı’dan Toros Dağları ile çevreli olan havza yeraltı sularını, kuzeydoğuda Tuz Gölü’ne ve güney kenarındaki bir çukur yardımı ile Toros yeraltı su

ağına ve Akdeniz'e doğru yönlendirmektedir. Büyük boyutlu ormanlık alanların olmadığıOrta Anadolu Bölgesi'nin bitki örtüsü genel olarak steptir. Volkanik Karacadağ ve Karadağ'ın kuzey yamaçlarındaki meşe ve yabani badem ağaçları dışında bölgenin dağ yamaçları orman alanlarından yoksundur (Kuzucuğlu, Parish ve Karabıyıkoglu, 1998, s. 50).

Bölgede 1000m'lerden 1700m'lere ulaşan yükseklikler arasında Miyosen, Pliyosen ve Pleyistosen reliyef sistemlerine ait şekiller yer alır. Bu şekillerin büyük bir bölümü, Miyosen dönemde oluşmuştur. Üst Miyosen–Pliyosen ve Kuvaterner çökellerince kapatılarakfosilleşmiş olan, çok dönemli gelişimi yansıtan bu şekiller, bazı kesimlerde yer yer örtüden kurtularak, yeniden açığa görünür olmuşlardır. Buna karşın daha yüksek kesimlerdeki, özellikle karsk şekiller ise Miyosen'den beri kesintisiz bir biçimde yenilenmiş bir gelişim çizgisine sahiptir (Nazik ve Poyraz, 2017, s. 50).

Anadolu'nun iç bölümlerinin genel bir özelliği de buharlaşmanın azalmasıdır ve yakın bölgelerdeki yüksek alanlardan gelen kar ve buz sularının etkisiyle bazı kapalı havzalarımızda göller oluşmuş ve buradaki göllerin seviyesi artmıştır. Göllerdeki bu seviye artışı, günümüz seviyesine göre Burdur ve Tuz göllerinde 110 m, Acıgöl ve Eber göllerinde 35m Akşehir Gölü'nde 42m seviyesinde gerçekleşmiş ve Akşehir ve Eber gölleri birleşmiştir. Bunun yanında, Konya–Ereğli arasında uzunluğu 100 km'ye civarında olan ve genişliği 30–40km'ye ulaşan bir göl de oluşmuştur. Bu göllerin çeperindeki kayalıklardan oluşan derin bölümlerde dalgaların aşındırmasıyla falezler meydana gelmiştir. Bu durumu iyi bir şekilde, Akşehir Gölü'nün kuzey, Konya Ovası'nın kuzeybatı ve Burdur Gölü'nün doğu ve batısında yer alan oluşumlar yansıtmaktadır. Kapalı havzalardaki göllere dökülen akarsular, deltalar oluşturmuştur. Konya Havzası'nda yapılan araştırmalara göre, Konya Havzası'nı kaplayan en büyük göl günümüzden 23 000–17 000 yıl önce oluşmuş, bu gölün derinliği kıyıda 8–10m, havza tabanında ise 20–25m'yi bulmuştur. Göl daha sonra önemli ölçüde kurumuş, bu yüzden havzanın alçak kesimlerinde sığ göl ve bataklıklar oluşmuştur. Günümüzden 12 000– 11 000 yıl önce gölün bir miktar yüseldiği görülmektedir. Son Buzul Çağı'nın en önemli özelliklerinden biri de dönemin iklim koşullarını yansıtan bitki topluluklarıdır. Genel bir bakış açısıyla, soğuk ve kurak iklim koşullarından dolayı Orta Anadolu'nun alçak bölümleri bozkırlarla kaplanmıştır. Kuzey Anadolu ve Toros Dağları ile Orta Anadolu'nun yüksek alanlarında Avrupa–Sibirya Bitki Coğrafyası Bölgesi'ne ait olan ve günümüzde tayga ormanlarını oluşturan sarıçam ve huş ormanları yaygınlaşmıştır (Atalay, 2005, s. 123). Orta Anadolu'nun yüksek

kesimlerinde sarıçam toplulukları görülmektedir. Ancak günümüz iklim koşullarında bozkırlar ve kurakçıl ormanlar, Anadolu'nun iç kesimlerini kaplamıştır (Atalay, 2005, s. 125).

Orta Anadolu'da yaklaşık 15000km²'lik bir alanı kaplayan Tuz Gölü Havzası Türkiye'nin kıta içi havzalarının en genişidir. Pleyistosen'deşu anki büyüklüğünden beş kat daha büyük geniş olduğu da saptanmıştır. Günümüzde bu gölü besleyen su kaynakları olmadığından göl seviyesi çok düşüktür (Gürbüz ve Kazancı, 2014, s. 1, 15).Konya Ovası Tuz Gölü düzlüğünün ardından Orta Anadolu Bölgesi'ndeki ikinci büyük çöküntü göl tabanıdır. Geç Pleistosen'de Konya Ovası'nda 4500km²'lik bir alanı kaplayan, suları tatlı ve derinliği 20m'ye ulaşan bir göl olduğu belirlenmiştir. Güneyi Toros Dağları ve kireçtaşı tepelerle çevrelenmiş durumdadır. Ova karstik ve tektonik oluşumları içinde barındırır. Mio–Pliocen'den Geç Pleistosen'e kadar olan süreçte aktif olan volkanlar ovanın orta bölümünde güneybatı–kuzeydoğu yönünde uzanmaktadır. Havzanın batısında Konya, doğuda Akgöl–Ereğli Ovası, güneyde Karaman Havzası, kuzeyde ise Karapınar havzası yer alır (Kuzucuoğlu vd., 1998, s. 258).

Yukarı Sakarya bölümü güneydoğu–kuzeybatı doğrultusunda uzanan bir takım küçük sıradağlarla bunlar arasındaki uzun çukur alanlarını içine alan bir coğrafi özellik gösterir. Porsuk vadisinin kuzeyinde Sündiken, güneyinde Sivrihisar dağları ile daha güneybatıda Emir dağlarının bir devamı gibi görünen Türkmen Dağı, bunlar arasında Alpu ovası ile Porsuk vadisi düzlükleriyle Sakarya'nın en yukarı parçasının vadisi uzanır; her ikisi arasında da, yer yer geniş veya dar platolar vardır (İzbırak, 1945, s. 507).

Kızılırmak drenaj sistemi, Kapadokya Bölgesi'nde 2,7 milyon yıl önce oluşmuş ve nehir, faylarla sınırlanmış bir bölümde akmaya başlamıştır. Kızılırmak, Kırşehir Fay Sistemi'nin güneydoğu bölümündeki Salanda Fay Zonu içerisinde akmaktadır. Gülşehir yakınlarında yapılan incelemeler nehrin son 2 milyon yıl içinde yatağını yaklaşık 160 m kazmış olduğu belirlenmiştir. Bu hesaplamalara göre Kızılırmak yılda ortalama 0.08 mm aşındırmaktadır (Görendağlı, 2011, s. 224, 235).

Orta Anadolu Bölgesi'nde tek dağların oluşması, Pliyosen'den başlayarak Kuvaterner döneminde de ara sıra çıkan volkan patlamalarının birikmesi ile meydana gelmiştir. Bölgedeki önemli volkanik yükseltiler; Büyük Hasandağı (3268 m.), Küçük Hasandağı (2844 m.), Keçiboyduran Dağı (2727 m.), Melendiz Dağı (2963 m.) ve Göllüdağ'dır (2143 m.), Karadağ'dır (1819 m.) (Atalay, 1992, s. 35). Dağların çevresinde

volkanizma etkinliği zamanında çökmüş olan alanlar, dağlardan gelensuların getirdiği volkanik alüvyal malzemelerle kaplanarak ovalar oluşmuştur. Hasandağı çevresinde Obruk Platosu'nun bir uzantısı olan ve 1000 m. seviyelerinde olan Aksaray ovası yer alır. Melendiz ve Keçiboyduran dağlarının kuzey kesiminde 1500m seviyesinde Çiftlik ovası bulunmaktadır. Bu ovanın suları İhlara vadisine açılan ve yukarı alanda adı Sultanpınarı Dere olan Melendiz Suyu ve kolları tarafından drene edilmektedir. Diğer bir alüvyon ovası Keçiboyduran Dağı'nın güneyindeki Bor ovasıdır. Geniş tarım alanlarına sahip olan bu ova yaklaşık 1100 m.'dir yükseltisi ile Melendiz ile Keçiboyduran dağlarının güney bölümünün en düşük seviyeliyerini oluşturmaktadır (Altın, 2010, s. 192).

Orta Anadolu bölgesi platoların da yaygın olduğu bir bölgedir. Tuzgölü ve Konya Ovası arasında Obruk, Tuzgölü'nün batısında Cihanbeyli, kuzeybatısında ise Haymana platosu bulunmaktadır. Bu platolar Neojen kireçtaşı ve kumtaşı alanlar üzerinde uzanmakta olup, yükseklikleri 1000–1500 m. arasındadır. Yukarı Kızılırmak bölümünde fiziksel görünüm değişmektedir. Bu alanda Anadolu'daki en yüksek ve geniş platoları yer alır (Atalay, 1992, s. 74).

Orta Anadolu'da yıllık ortalama sıcaklık 10–12 derecedir. Yıllık yağış ortalaması 400mm'nin altında olup, yıllık yağışın büyük bölümü kış ve ilkbahar aylarında düşmektedir². Bu şartlar bölgede step bitki örtüsünün yaygınlaşmasına neden olmuştur. Step örtüsünün dışında çalılıklar bölgenin bitki toplulukları arasında yer aldığı görülür. Orman alanları seyrek olup, bu alanlarda ardıç, meşe ve karaçam ağaları yetişmektedir. Kuzeyde ise sarıçam toplulukları vardır (Atalay, 1992, s. 197–200). Tuz Gölü çevresinde ise, tuza dayanıklı ve endemik bitkilerin çoğunluğu oluşturduğu halofit bitkiler sıkça görülmektedir (Avcı, 2005, s. 28).

2.2. Batı Anadolu Coğrafyası

Tektonik hareketler ve su seviyesindeki değişimler nedeniyle günümüzde çok sayıda adayı da içinde barındıran Ege Denizi'nin Batı Anadolu, Kıta Yunanistan ve Ege

² M.Ö. 2. binde tarım ve hayvancılığın yanında, imkân sağlayan bölgelerde bahçeciliğin üçüncü bir geçim kaynağı tam olarak geliştini göstermektedir. Orta Anadolu'nun elverişsiz coğrafi şartları bu bölgedeki kültürel ve sosyal gelişimi önemli ölçüde etkilemiştir. Sulama sistemlerinin inşası, suyun temini ve yönetiminin çok erken dönemlerden itibaren sonuç olarak beraberinde getirdiği katı bir hiyerarşiyeye sahip, yerleşik bir toplumun geliştini Mezopotamya'dan farklı olarak Orta Anadolu'da küçük çiftçilerden oluşan ve yağmur suyuna dayalı tarımla işleyen bir ekonomik düzen hâkimdir; üstelik bu durum, aradan geçen binlerce yıla rağmen 19. yy'daki sanayileşme başlayana kadar neredeyse değişmemiştir (Schachner, 2012)

Adaları'nın kültürel, ekonomik ve siyasi gelişiminde çok önemli etkileri olmuştur. Ege Denizi, doğuda Anadolu, batıda Yunanistan, güneyde ise Akdeniz ile çevrelenmiştir. Bu coğrafi şartlar Ege Denizi'nin, Asya, Avrupa ve Afrika ile iletişim kurabilecek bir konumda olmasını sağlamaktadır (Higgins ve Higgins, 1996, s. 132; Doumas, 2008, s. 131). Ege Denizi, kuzey-güney yönünde 660km uzunlukta, ortalama olarak orta kesimde 150, kuzeyde 270, güneyde ise 400km genişliktedir. Adalarla birlikte 214 bin km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Adalar Denizi olarak da adlandırılan bu denizdeki tüm adaların yüzölçümü 23 bin km² olup, yalnızca 24 tane adanın alanı 100km²'den büyüktür (Atalay, 1992, s. 105). Ege Denizi'nin günümüzdeki görünümünde önemli yeri olan o jeolojik etkenler, Batı Anadolu'nun kıyı ve iç kesimlerini de etkilemiştir. Yer yer göllerle kaplı olan Ege Denizinin bulunduğu alan fayların etkisiyle bloklar halinde çökmüş ve Akdeniz'in suları bu alanı doldurarak Ege Denizi'nin oluşmasını sağlamıştır (Atalay, 1992, 15; Higgins ve Higgins, 1996, s. 132). Batı Anadolu'da eski tektonik dönem boyunca etkili olan sıkışma tektoniğine bağlı olarak kabuğun kısalıp kalınlaştığı ve buna bağlı olarak kabuk tabanında bölümsel ergimeler başladığı bilinmektedir. Eski tektonik dönemden sonra bir geçiş döneminin ardından, genişlemeli yeni tektonik dönem görülür. Batı Anadolu, günümüz şeklini aldığı bu son dönemde bir genişleme alanıdır (Emre, 1996, s. 1).

Batı Anadolu'nun kuzeyinde Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi'ne açıldığı alanın güneyinde, alçak plato bölümleri ve bunlar arasındaki çukurluklarda uzanan alüvyal vadi tabanlarından oluşan bölgeler vardır. Geç Miyosen'de bu alanı kaplayan sığ bir denizin tabanında biriken kumlu, killi, kireçli sediman tabakaları, Miosen sonundan itibaren bloklar halinde parçalanarak yükselmiş ve günümüzdeki plato sırtlarını oluşturmuştur. Bunlar arasında çökmüş alanlara akan akarsular ise bu bölgeleri vadi tabanı olarak şekillendirmiştir. Son buzul çağının (Würm) sonlarında (M.Ö. 18-16 bin) deniz seviyesinin günümüzden 100mdahaaz olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu durumda Marmara ve Karadeniz birer göl, İstanbul ve Çanakkale boğazları akarsu vadileri şeklindedir. Karamenderes Irmağı ise Çanakkale Boğazındaki ana akarsuya ulaşarak sularını Marmara denizine akıtan bir akarsu görünümündedir. Troya çevresinde yapılan ilk çalışmalar bu dönemdeki vadi tabanı, yüzeyden 30-40 m. kadar derinlikte çakıllı-kumlu alüvyon katmanlarıyla izlenebilmektedir. Denizin yükselme hızının giderek azaldığı ve 6000 yıl kadar önce günümüz seviyesine ulaştığı bilinmektedir (Kayan, 2005, s. 77).

Batı Anadolu Bölgesinin orta ve güneyinde Pliyosen sonlarından itibaren görülen çökme ve yükselme hareketleri sonucunda çöken bloklar üzerinde Bakırçay (Kaikos),

Gediz (Hermos), Küçük (Kaystros) ve Büyük Menderes (Maiandros) grabenleri (olukları) oluşmaya başlamıştır. En az üç kez çökmeye uğrayan bu olukların arasında ise Bozdağ, Aydın ve Menteşe Dağları oluşmuş ve günümüzdeki konumlarını almıştır (Atalay, 1992, s. 17). Doğu–batı doğrultusunda uzanan bu oluklar bölgenin önemli akarsularının da aktığı ve denize ulaştığı oluşumlardır. Doğu ve güneydoğu yönünde uzanan oluklar Anadolu'nun iç bölgelerine doğru uzanmaktadır. Özellikle Gediz ve Büyük Menderes vadileri Anadolu içlerine 60–120km kadar ilerlemektedir. Bu oluklar deniz seviyesinden başlayarak 200m'ye kadar yükselen ve genişliği bazen 10km'yi aşan bir görünümündedir. Nehirlerin aktığı güzergâh aynı zamanda Ege'den Anadolu içlerine uzanan önemli geçişlerdir ve her iki bölgeyi birbirine bağlayan önemli yollar hem erken dönemlerde hem de günümüzde bu nehir vadilerinden geçmektedir (Atalay, 1992, s. 58; Lloyd, 1997, s. 6). Batı Anadolu'yu iç bölgelere bağlayan önemli yollar; kuzeyde Balıkesir üzerinden Kütahya ve Eskişehir'e ulaşır. Orta bölümde düzensiz Gediz grabeni iç bölgelere ulaşan önemli bir yoldur. İzmir'den başlayan bu yol Uşak ve Afyon üzerinden Konya ve daha doğuya uzanmaktadır. Büyük Menderes vadisinden geçen üçüncü yol ise Eğirdir'e ulaştıktan sonra buradan Burdur ve Isparta güzergâhında ilerlemektedir (Higgins ve Higgins, 1996, s. 139; Atalay, 1992, s. 398). Büyük ve Küçük Menderes, Gediz ve Bakırçay bölgenin önemli akarsularıdır. Bu nehirler denize taşıdıkları çok miktarda alüvyon ile kıyı şekillenmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu nehirlerden Küçük Menderes ve Gediz dar bir boğazdan, Büyük Menderes ve Bakırçay ise dar bir eşikten geçtikten sonra, farklı büyüklükteki koy ve körfezler ile dağlık burunların yer aldığı Ege Denizi'nin şelf bölümlerinde batıya doğru genişleyen büyük delta ovalarının oluşmasına neden olmuştur. Buna karşılık, bölgenin güneyindeki dağlık Menteşe yöresindeki ovalar ise yüksekliklerle çevrili büyük çukurluklar şeklindedir. Bu ovalar bazı yerlerde 40km uzunluktadır (Koçman, Işık ve Mutluer, 1995, s. 26; Atalay, 1992, s. 63). Kuzeybatı Anadolu'da da benzer özellikte bir ova benzer şartlarda Karamenderes Nehri tarafından oluşturulmuştur. Biga Yarımadasının kuzeyinde, Çanakkale Boğazı'nın güneyindeki Karamenderes Ovası 15km uzunlukta ve 4km genişliktedir (Atalay, 1987, s. 132; Kayan, 2005, s. 77). Batı Anadolu nehirlerinin kıyı bölgesine yakın erken dönem yerleşmelerinin toprak altında kalmasına neden oldukları da yapılan çalışmalardan bilinmektedir (Lambrianides, 1992, s.78).

Anadolu Platosu'nun engebeli arazi yapısı batıya doğru farklılaşmakta ve kıyıya gelindiğinde yükseklik azalmaktadır. Sahil kesimi Edremit Körfezi'nden güneyde Kocaçay Vadisi'ne kadar uzanmakta olup, 47000 km²'lik bir alanı kaplar. Batı Anadolu sahil

kesiminin kuzey ve güneyinde belirli jeomorfolojik farklılıklar vardır. Kuzey sahil şeridi körfezlerin ayırdığı kayalık yarımadalardan oluşurken, güney kesimde nehir vadileri hâkimdir (Yakar, 2000, s. 317). Kıyı gerisi ve Ege kıyısının önemli bölümü dağlar ve vadilere ev sahipliği yapar. Doğu–batı doğrultulu hatların daha sınırlı kuzey–güney doğrultulu bir fay ile birleşmesi nedeniyle sahil hattı girintili çıkıntılıdır. Tektonik hareketler sonucunda oluşan Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasında Bozdağlar (2160m), Küçük ve Büyük Menderes vadileri arasındaki Aydın Dağları (1732 m.) ve Menteşe (1792 m.) kütleleri Üst Miyosen’den itibaren başlayan dikey yönlü faylanmanın bir sonucu olarak birer dağ veya horst halinde kalmışlardır. İzmit ve Gemlik Körfezleri arasında Samanlı, Biga Yarımadasında Kazdağı, Batı Anadolu’da Menderes masifinin kenarlarında bulunan Demirci, Akdağ, Eğrigöz, Simav, Şaphane ve Murat Dağları yer alır (Atalay, 1992, s. 35, 58; Yakar, 2000, s. 12). Ege Bölgesi’nin batı yarısında ana hatlarıyla doğu–batı yönünde uzanan alüvyal tabanlı oluk biçimindeki ovalar ‘Ege Ovaları’ olarak tanımlanır. Kuzeyden başlayarak; Karamenderes, Bakırçay, Gediz, Küçük ve Büyük Menderes delta ovalarının denizden yüksekliği 200m’den azdır (Atalay, 1992, s. 66–69; Koçman vd., 1995, s. 26). Özellikle Muğla–Denizli hattını içine alan bölgede tepeler ve dağlar çoğunluktadır ve aralarında çok sayıda küçük kapalı havza bulunur. Bu kesimde düz araziler çok geniş olmamakla birlikte, Köyceğiz ve Dalaman alüvyal ovaları bu bölgenin önemli düzlükleridir (Atalay, 1992, s. 72; Yakar, 2000, s. 12). Batı Anadolu’da Kula–Adala (Manisa) arasında 36km genişlikte ve yer yer 14km genişlikte olan sahada üç ayrı dönemde oluşmuş dikkat çekici bir volkan arazisi bulunmaktadır. Gediz Nehri de Kuaterner boyunca bu volkanik araziden geçerken vadisini 200m kadar derinleştirmiştir (Atalay, 1992, s. 40; Koçman, 2004, s. 8).

Ege kıyısı ile Bursa’dan Denizli’ye uzanan iç kesim hattı arasında kalan bölge dağ ve vadilerle kaplı durumdadır. İçbatı Anadolu Bölgesi’nde Kütahya bölümünün orta kısımları doğu–batı yönünde ve birbirinden az belirli eşiklerle ayrılmış depresyonlarla (Tavşanlı, Kütahya, Köprüören) bu depresyonların kuzeyinde Neojen yaylalar bulunmaktadır. Güneyde ise; Yellicedağı, Acemdağı ve Gümüşdağı yer alır (Dönmez, 1974, s. 34). Uşak ili, kuzeydoğudan güneybatıya doğru yüksekliği düşen vadiler ile dağların yer aldığı bir plato özelliği gösterir. Doğuda; Burgaz Dağı, Ahır Dağı, kuzeyde Murat ve Elmadağ’ı yükselir. Bunlar arasında yüksekliği en fazla olan Murat Dağı (Kartal Tepe 2309 m.) kuzeydoğu–güneybatı yönünde uzanan faylarla kesilmiştir (Polat ve Güney, 2013, s. 448).

Batı Anadolu'nun büyük nehirlerinden birisi olan Gediz, Uşak ilindeki Murat ve Şaphane dağlarından kaynağını almaktadır. Genel olarak doğu–batı yönünde akan nehir, aşağı kesimde Selendi, Alaşehir ve Kumçayı'nı bünyesine alarak Manisa Ovasına ulaşır. Bundan sonra Dumanlı, Yamanlar Dağı ve Menemen Boğazı'nı geçerek burada meydana getirdiği delta ovasının kuzey bölümünden akarak Foça'nın güneyinde Ege Denizi'ne ulaşır (Kayan ve Öner, 2015, s. 6). Uşak ilinin batı, güney ve güneybatısında ise Büyük Menderes Havzasını içeren, Afyon, Denizli ve Aydın illeri bulunmaktadır. Bu bölge Büyük Menderes nehri tarafından sulanmaktadır. Nehir Anadolu'nun en eski kayaçlarından yapılmış Menderes masifi üzerindeki tektonik bir çukurluk üzerinde akmaktadır ve Batı Anadolu'nun en büyük akarsuyudur. Günümüzdeki görünümünü Holosen'den hemen önce almıştır. Afyonkarahisar ili Dinar ilçesinden doğan nehir sırasıyla, Küfi Çayı, Banaz Çayı, Çürüksu, Akçay ve Çine Çayı'nı içine alarak Ege Denizine dökülür. Küfi Çayı başlangıç kabul edilirse nehrin uzunluğu 615km, hariç tutulursa 584km'dir (Kazancı, Gürbüz ve Boyraz, 2011, s. 27–29). Büyük Menderes Nehri'nin oluşturduğu delta Würm buzul dönemi sonunda günümüzdeki durumuna göre 30–32km kadar doğuda Söke ve Bağarası arasında bulunmakta idi. Son 2500 yıllık süreçte 23 km ilerleyerek günümüzdeki şeklini almıştır (Atalay, 1992, s. 69). Menderes masifi metamorfik kütlesi etkili yer kabuğu hareketleri ile (Neotektonik hareketler) büyük bloklar halinde kırılarak parçalanmış, masifin orta kesiminde doğu–batı doğrultusunda meydana gelen çöküntü oluğu (graben) içinde Küçük Menderes nehri havzası şekillenmiştir. Kuzeyde Bozdağlar (2159m) ve güneyde Aydın dağları (1831m) arasında meydana gelen tektonik çöküntü oluğuna yüksek yamaçlardan yönelen derelerin getirdikleri alüvyonların birikmesiyle bugünkü Küçük Menderes ovaları (Ödemiş, Tire, Torbalı) şekillenmiş ve dereler, ana akarsu olarak Küçük Menderes nehrinde toplanmak suretiyle denize ulaşmıştır. Selçuk ilçe merkezinin güneybatısında yer alan Kocagöz gölü, Efes kenti kurulduğunda liman görevi görürken Küçük Menderes nehrinin ovayı doldurması ile günümüzde bir göl konumunu almıştır (Sütgibi, 2009, s. 65).

Batı Anadolu Bölgesi coğrafi konumu nedeniyle hem Ege Denizi ve çevresi, hem de nehir vadileri yoluyla iç bölgeler ile iletişim–ulaşım olanaklarına sahiptir. Günümüzde de önemli kara ve demiryolu hatları bu nehir vadilerini kullanarak Batı Anadolu'yu iç bölgelere bağlamaktadır. Bu doğal yollar İç Anadolu kültürel birikimi ile Ege kültürlerinin etkileşimi anlamında önemli bir rol oynamıştır.

3. ORTA VE BATI ANADOLU ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

3.1. Orta Anadolu

Orta Anadolu Bölgesi'ndeki araştırmalar 19. yy.'da başlamıştır. Bu araştırmaların odağında ise Hititler vardır. Avrupa'lı gezginlerin ve dil araştırmacılarının Hitit yerleşmeleri ile ilgili tuttıkları günlükler ve yaptıkları çizimler ile başlayan bu sürecin Bedrich Hrozný'nin Hititçe'nin çözümü ile ilgili çalışmalarından sonra yoğunlaşmaya başladığı da görülmektedir. Archibald Sayce, Suriye'de bulunan hiyeroglif yazıtlarla, Orta Anadolu ve çevresindeki yazıtların benzerliği gözlemlemiştir. Sayce 1876–77 yılında Tevrat'ta geçen isimden yola çıkarak ilk kez *Hittites* ismini kullanmıştır (Ünal, 2002, s. 30, 35).

Orta Anadolu'daki ilk araştırmaların Çorum ili ve çevresinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu konuda özellikle Hitit başkenti Boğazköy (Hattuşa) dikkat çeken merkez konumundadır. 1834 yılında Charles Texier Boğazköy ve Yazılıkaya'da yaptığı çalışmalar sonucunda yaptığı çizimleri ayrıntılı bir şekilde yayınlamıştır (Ünal, 2002, s. 35). 1906 yılında Theodor Makridi Bey ve Hugo Winckler'in Boğazköy'de yaptığı kazılarda bulunan tabletler bu kente olan ilgiyi arttırmıştır. Bu ilk kazı sezonunda tabletler, Texier'in Galat kenti Pteria diye düşündüğü yerleşmenin Hattuşa olduğunu kanıtlaması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmalar aralıklar ile 1912 yılına kadar devam etmiştir (Bittel, 1937, s. 1). Hattuşa'da ikinci dönem kazıları 1931 yılında başlamıştır. Bu yıldan itibaren Hattuşa kazısı Alman arkeologlar tarafından günümüze kadar yürütülmüştür. 1939 yılına kadar kazılar Kurt Bittel tarafından yapılmıştır. 2. Dünya Savaşı nedeniyle 1952'ye kadar ara verilen çalışmalar 1952–1977 yılına kadar kendisi tarafından yürütülmüştür. 1978–1993 tarihleri arasında Peter Neve tarafından sürdürülen kazı çalışmaları, 1994–2005 arasında Jürgen Seheer başkanlığında sürdürülmüştür. Beşinci dönem kazıları ise 2005 yılında Andreas Schacner tarafından başlatılmış olup, günümüzde de kendisi tarafından sürdürülmektedir (Seheer, Schacner ve Seeher, 2012; Schacner, 2017).

Hattuşa'nın keşfedilmesinden bir yıl sonra 1835 de Hamilton tarafından Çorum ilinin 53km yakınındaki önemli bir Hitit kenti olan Alaca Höyük bilim dünyasına tanıtılmıştır. Alaca Höyük'te ilk kazı çalışmaları 1861 yılında George Perrot tarafından yapılmıştır. Alaca Höyük'te, 1893–1894 tarihleri arasında Ernest Chantre ve William Ramsey, 1907 yılında ise Makridi Bey kısa süreli kazı çalışması yapmıştır. 1923 yılında Türkiye

Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından pekçok alanda olduğu gibi arkeolojik kazılara dabüyük önem verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de kendi birikimleri ile destek verdiği kazı çalışmalarına, 1935 yılında Alaca Höyük'te³ Remzi Oğuz Arık başkanlığında tekrar başlanmıştır (Arık, 1937b, s. 1–3). 1936 yılından 1949 yılına kadar kazı çalışmaları Hamit Zübeyr Koşay tarafından devam ettirilmiştir (Koşay ve Akok, 1966). 1967–1983 yılları arasında Mahmut Akok tarafından yürütülen çalışmalar, 1997 yılından günümüze kadar Aykut Çınaroğlu (Çınaroğlu ve Genç, 2000, 327) başkanlığında sürdürülmektedir.

Çorum ilinin Alaca ilçesinin 5 km batısında yer alan Eskiyapar; bilim dünyasına 19. yy.'da Hamilton tarafından “Altiyapan” olarak tanıtılmıştır. 1945 yılında Ekrem Akurgal'ın sondaj çalışması gerçekleştirdiği höyükte 1968 yılına kadar kazı yapılmamıştır. 1968 yılında Eskiyapar'da Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen kabartmalı seramiklerin bulunması üzerine aynı yıl Raci Temizer başkanlığında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından kazılara başlanmıştır. Bu sırada höyüğün üzerinde kurulu olan Eskiyapar köyü başka bir yere taşınmıştır. İlk dönem kazıları 1982 yılında sona ermiştir (T. Özgüç, 1988, s. XVIII–XIX). Bu kazıların ardından 1989, 1990 ve 1992 yıllarında Çorum Müzesi tarafından yapılan çalışmaların ardından; 2007–2008 yılları arasında Tunç Sipahi tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmaları kapsamında değerlendirilen Eskiyapar'da 2010 yılında Sipahi başkanlığında 3. dönem kazılarına başlanmıştır (Sipahi, 2010, s. 6–9).

Hüseyindede Tepesi, Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Yörüklü beldesine 2,5 km uzaklıktadır. 1997 yılında Sipahi ve Tayfun Yıldırım tarafından bölgede yürütülen yüzey araştırmaları sonucunda Çorum Müzesi ile araştırma ekibi tarafından bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. 1998–2003 yılları arasında Sipahi ve Yıldırım tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Yıldırım ve Sipahi, 1999, s. 439; Yıldırım, Sipahi ve Ediz, 2000, s. 349; Yıldırım ve Sipahi, 2011, s. 157). 1999 yılında aynı ekip tarafından, Yörüklü beldesinin 500 m kuzey batısında yer alan Fatmaören'de, 2003–2004 yılında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Sipahi, 2006, s. 102).

Çorum'un 55 km güneydoğusunda yer Ortaköy / Şapinuva (Süel, 1998, s. 1, 38), Aygül Süel ve Mustafa Süel tarafından 1989 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş, 1990 yılında sistemli kazı çalışmaları başlatılmıştır (Süel, 1991, s. 95–96; 1993, s. 495).

³ İlk yayınlarda höyüğün diğer adının İmat Höyük olduğu da vurgulamaktadır (Arık, 1937a, s. 1)

Yozgat ilinin yaklaşık 45 km güney doğusunda yer alan Alişar Höyük'teki (Von der Osten ve Schmidt, 1930, s. 20–25) kazı çalışması Hans Henning von der Osten ve Erich, Schmidt tarafından 1927–1932 yılları arasında gerçekleştirilmiştir (Von Der Osten ve Schmidt, 1932, s. vii; Osten, 1937a, vii). Yozgat ili, Sorgun ilçesi sınırları içerisinde Uşaklı Höyük'te, 2008–2012 yılları arasında Stefania Mazzoni başkanlığında jeofizik ve yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında ise kazı çalışmalarına başlanmıştır (Mazzoni, Torri, D'Agostino, ve Orsi, 2016 s. 42–43).

Maşat Höyük, Tokat ilinin, Zile ilçesine bağlı Yalinyazı köyünün 1,5 km batısında yer almaktadır. Hans Gustav Güterbock tarafından bir tabletin yayınlanması ile bilim dünyasına tanıtılan höyükte (Güterbock, 1944, s. 389–397) ilk sezon kazıları 1945 yılında Tahsin Özgüç tarafından gerçekleştirilmiştir. Özgüç buradaki kazılara 1973–1984 yılları arasında devam etmiştir (Özgüç, 1978, s. 1–2; 2002, s. 466).

Hitit yazılı belgelerinde Yukarı Ülke olarak adlandırılan bölgede yer alan Sivas ilinde yer alan önemli Hitit yerleşmelerinden birisi olan Kayalıpınar / Samuha yerleşmesi, 2002–2005 yılları arasında yapılan yüzey araştırmasında saptanmış ve bir jeofizik çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Vuslat Müller–Karpe başkanlığında 2005 yılında arkeolojik kazılara başlanmıştır (Müller–Karpe ve Müller–Karpe, A., 2012, s. 407–414, Müller–Karpe ve Müller–Karpe, 2017). Sivas ilindeki diğer Hitit kenti olan Kuşaklı / Šarišša 1992 yılında Andreas Müller–Karpe tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında belirlenmiş ve 1993 yılında kazı çalışmalarına başlanmıştır. Kazılar 2004 yılında sona ermiştir (Müller–Karpe, 1999, s. 445, Müller–Karpe ve Müller–Karpe, 2013, s. 225).

Çankırı ilinin 22 km güneyinde, merkeze bağlı İnandık köyü yakınlarında yer alan İnandıktepe'de ilk çalışmalar 1966 yılında yerleşmeden toprak alımı sırasında kabartmalı vazo parçalarının bulunması üzerine Temizer tarafından başlatılmıştır. Üç yıl süren kazı çalışması 1968 yılında bitirilmiştir (Özgüç, 1988, s. 1–2).

Kayseri ili, Develi ilçesindeki Fıraktin Kabartması'nın yakınında yer alan Fıraktin Höyükteki kazılar 1947 yılında T. Özgüç tarafından gerçekleştirilmiştir (Özgüç, 1948, s. 260–261).

Ankara'nın 42 km kuzey batısında yer alan Bitik Höyük'te 1942 yılında Arık tek sezonluk birkazı çalışması gerçekleştirmiştir (Arık, 1944, s. 350).

Son yıllarda Hitit kültür tarihi açısından önemli sonuçlar ortaya koyan Büklükale yerleşimi; Kırıkkale iline bağlı Karakeçili ilçesinde yer alır. 1991 yılında Sachiro Omura tarafından bölgede yapılan yüzey araştırmasında kayıt altına alınan Büklükale'deki kazılar 2009 yılında Kimiyoshi Matsumura başkanlığında başlatılmış ve günümüzde de kendisi tarafından devam ettirilmektedir (Matsumura, 2013, s. 274–275).

Nevşehir ili sınırları içerisinde yer alan Gülşehir ilçesinin Ovaören köyünde yer alan Ovaören yerleşimi ilk olarak 1996 yılında Omura tarafından yüzey araştırması sırasında kayıt altına alınmıştır (Omura, 1998, s. 49). Ovaören'de 2007 yılında S. Yücel Şenyurt başkanlığında başlatılan arkeolojik kazı çalışmalarına günümüzde de devam edilmektedir (Omura, 1998, s. 49, Şenyurt ve Akçay, 2018, s.571, 573).

3.2. Batı Anadolu

Batı Anadolu Bölgesi'nde gerçekleşen araştırmalar Orta Anadolu gibi 19. yy. ile birlikte başlamıştır. Bu bölgenin araştırma tarihçesinin odağında çoğunlukla Klasik kentler yer almış olup, prehistorik merkezler çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bununla birlikte 1950'lerden sonra, Batı Anadolu'da prehistorik kazı ve araştırmaların yoğunlaştığı yapılan çalışmalardan bilinmektedir.

Batı Anadolu'da prehistorik dönemlere ilişkin en erken kanıtların saptandığı merkezlerden birisi Troya'dır. Çanakkale ili, Tevfikiye köyünde kayalık bir alan üzerinde kurulmuş olan Troya yerleşimi, Ege ile Marmara arasındaki geçişi sağlayan boğazın kontrolünü sağlayacak bir konumdadır (Korfmann, 2001a, 347; Aslan ve Polat, 2017, s. 121). 1868 yılına kadar çeşitli bilim insanları bölgeye gelerek Homeros'un destanlarında anlattığı Troya'yı aramışlardır. 1868 yılında Heinrich Schliemann Troas bölgesine gelerek Ballıdağ'ı ziyaret etmiş ve burada iki gün süren bir kazı çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışma sonucunda Troya'nın Ballıdağ olamayacağı kararını vermiştir. Bu sırada Frank Calvert ile tanışan Schliemann, Calvert'in Troya'nın Hisarlık'ta olduğu önerisini kabul ederek 1870 yılında izinsiz ilk sondajlarını yapmış, 1871 yılında ise ilk resmi kazı çalışmasına başlamıştır. Schliemann kazıları 1891 yılına kadar sürmüştür (Schliemann, 1881, s. 26; Korfmann, 2003a, s. 1; Aslan ve Thumm, 2001, s. 191). 1893–1894 yıllarında William Dörpfeld iki sezon Troya kazılarını gerçekleştirmiştir (Dörpfeld, 1902, s. 17–25). Uzun süre ara verilen kazılar 1932 yılında Carl Blegen tarafından başlatılmış ve bu çalışmalar 1938 yılına kadar devam etmiştir (Blegen, Caskey, Rawson ve Sperling, 1950,

s. 4–9; Korfmann, 1998a, s. 369–385). 1987 yılında yapılan temizlik ve ölçüm çalışmalarından sonra, Troya üçüncü dönem kazıları 1988 yılında Manfred Korfmann tarafından başlatılmış ve 2004 yılına kadar Korfmann tarafından sürdürülmüştür (Korfmann, 1989, s. 324; 2006, s. 161–164). Korfmann’dan sonra 2005 yılında bir sezon P. Jablonka tarafından sürdürülen kazılar (Jablonka, 2007, s. 701–716), 2006–2012 yılları arasında ise Ernst Pernicka başkanlığında yürütülmüştür (Pernicka, Jablonka ve Aslan, 2008, s. 312). Troya kazıları 2013 yılından itibaren Rüstem Aslan tarafından devam ettirilmektedir (Aslan ve Polat, 2017, s. 121).

Beşik Tepe, Çanakkale ilinde Troya’ya 5 km mesafede yer almaktadır. Mezarlık alanındaki kazılar 1984–1985 yılları arasında Korfmann başkanlığında yapılmıştır. (Korfmann, 1985, s. 231; Basedow, 2000, s. IX–X).

Çanakkale ili, Gökçeada ilçesi sınırları içerisinde kalan Yenibademli Höyük’te, ilk kazı çalışması 1996 yılında Çanakkale Arkeoloji Müzesi adına Halime Hüryılmaz’ın bilimsel sorumluluğunda başlamıştır. (Hüryılmaz, 1998, s. 357–358; Hüryılmaz, 2004, s. 115). Kazılar günümüzde Hüryılmaz tarafından devam ettirilmektedir (Hüryılmaz, 2018).

Orta Batı Anadolu Bölgesi’nde, İzmir ve Manisa illerinde MÖ 2. binyıl yerleşmelerini de barındıran önemli yerleşmeler araştırılmıştır. Manisa’nın Alaşehir ilçesinde bulunan Gavurtepe Höyüğü’nde kazı çalışmaları 1987–1991 yılları arasında dört sezon boyunca sürdürülmüştür (Meriç, 1988, s. 157-158; Meriç, 1993, s. 355-356).

Manisa il sınırları içindeki diğer bir yerleşim olan Hastane Höyük, Manisa ili Akhisar ilçesinin Kethüda mahallesinde kurulmuş olan Thyateira antik kentinin yayılım sahası içerisinde yer almaktadır. Höyük 2007–2010 yılları arasında Engin Akdeniz başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırması sonucunda saptanmıştır. 2011 yılında ise höyükte kazı çalışmalarına başlanmış olup kazı çalışmaları halen Akdeniz tarafından yürütülmektedir (Akdeniz, 2012, s. 22; Akdeniz, Erön ve Kaya, 2018, s. 1).

Kaymakçı yerleşimi, Manisa ili, Gölarmara ilçesinde Hacıveliler mahallesine yakın bir konumda yer almaktadır. “*Merkezi Lidya Arkeolojik Yüzey Araştırmaları*” kapsamında 2001-2013 yılları arasında Christopher Roosevelt tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının ardından Kaymakçı’da 2014 yılında Roosevelt tarafından kazı çalışmalarına başlanmıştır (Roosevelt, Luke ve Ünlüsoy, 2016, s. 243; Roosevelt ve Luke, 2017, s. 136–137; Roosevelt, Luke, Ünlüsoy, vd., 2018, s. 646–648).

İzmir'in Selçuk ilçesinin merkezinde bulunan Ayasuluk Tepesi'ndeki ilk kazılar Efes kazıları kapsamında 1921–1922 yılları arasında Georgia A. Sotiriou tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra restorasyon ve kazı çalışmalarını Franz Miltner ve Joseph Keil devam ettirmiştir. 1960-1963 yıllarında kazılar Efes Müzesi tarafından yapılmıştır. Ardından çalışmalara 1974-2007 yıllarında Selçuk Müzesi sorumluluğunda devam edilmiştir. 2007 yılından itibaren ise Ayasuluk Tepesi kazıları Mustafa Büyükkolancı başkanlığında sürdürülmektedir (Büyükkolancı, 2008, s. 41).

Bademgediği Tepesi, İzmir'in Torbalı ilçesinde, Metropolis antik kentine yakın bir konumda yer almaktadır. Höyükte kazılara 1999 yılında Metropolis kazısı kapsamında Recep Meriç tarafından başlanmış olup, 2007 yılına kadar devam ettirilmiştir (Meriç ve Öz, 2015, Fig. 4a).

İzmir'e bağlı Menderes ilçesinin eski Bulgurca Köyü yakınında yer alan (Erkanal ve Özkan, 1999, s. 12), Bakla Tepe 1984 yılında Numan Tuna tarafından bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında tespit edilmesinden sonra, 1985 yılında Recep Meriç tarafından tekrar ziyaret edilmiştir. 1994 yılında Turhan Özkan'ın idari ve Hayat Erkanal'ın bilimsel başkanlığında kazılara başlanmıştır. 1999 yılında Tahtalı Barajı'nda su seviyesinin artmasından dolayı kazılara ara verilmiş olup, 2000–2001 yıllarında yapılan çalışmalardan sonra höyükteki kazılar durmuştur (Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 1).

İzmir'in Bayraklı ilçesindeki Bayraklı ya da Tepekule Höyüğü, Miltner tarafından 1930 yılında bir sezonluk kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. 1948–1951 yıllarında James Cook ve E. Akurgal tarafından yapılan kazılarından sonra 1967–1992 yılları arasında E. Akurgal tarafından kazı çalışmalarına devam edilmiştir. 1993–2013 yıllarında Meral Akurgal tarafından yürütülen Bayraklı kazısı, 2014 yılından itibaren Cumhuriyet Tanrıver başkanlığında devam etmektedir (Akurgal, 1950, s. 1–3; Erdem ve Tanrıver, 2016, 1–2).

Çeşme–Bağlararası, İzmir ilinin Çeşme ilçesinin merkez Musalla Mahallesi'nde yer almaktadır. Sit alanının modern yapıların altında kalmasından dolayı yerleşimde çalışmalar kısıtlı bir alanda gerçekleştirilmektedir. 2001 yılında Çeşme Müzesi arkeologlarından Hüseyin Vural tarafından keşfedilen Çeşme–Bağlararası'nda ilk kazılar 2002 yılında Emrullah Karaturgut idaresinde ve H. Erkanal'ın bilimsel danışmanlığında başlatılmıştır. 2005 yılına kadar sürdürülen birinci dönem kazılarının ardından 2009 yılında Vasıf Şahoğlu

başkanlığında ikinci dönem kazılarına başlanmıştır ve arkeolojik çalışmalar halen devam etmektedir (Erkanal ve Karaturgut, 2004, s. 153-161; Şahoğlu, 2011, s. 83).

Phokaia antik kenti İzmir'in 45 km kuzeybatısında bulunan Foça ilçe merkezinde yer almaktadır. Yerleşimde ilk kazılar 1913-1914 ve 1920 yıllarında M. Felix Sartiaux tarafından yapılmıştır. Yaklaşık otuz yıl hiçbir araştırmanın yapılmadığı Phokai'da 1952 yılında E. Akurgal tarafından çalışmalar tekrar başlatılmış ve 1957 yılına kadar aralıksız sürdürülmüştür. Bu tarihten itibaren Phokaia'da 1974 yılına kadar bazı aralıklarla arkeolojik çalışmalar yapılmıştır. Phokaia'da üçüncü dönem kazıları 1989 yılında Ömer Özyiğit tarafından başlatılmıştır ve günümüzde devam etmektedir (Akurgal, 1956, s. 32–34; Özyiğit, 1991, s. 127; Özyiğit, 2018, s. 111).

Liman Tepe, İzmir iline bağlı Urla ilçesinin İskele Mahallesi'nde yer alır. İlk defa Georgios Oikonomos tarafından görülen erleşime ilk bilimsel ziyaret 1940'lı yıllarda E. Akurgal (1950, s. 4) tarafından yapılmış ve kendi idaresindeki Bayraklı kazılarında çıkarılan protohistorik buluntuları buradaki malzemeye karşılaştırılarak merkezin önemine dikkat çekmiştir. Sonrasında 1979 ve 1980 yıllarında Çetin Anlağan tarafından kurtarma kazıları yapılmış, 1981 yılında Güven Bakır tarafından sistemli bir kazı gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında ise H. Erkanal tarafından kazılara tekrar başlanmıştır (Erkanal ve Hüryılmaz, 1994, s. 361). Liman Tepe kazıları günümüzde Erkanal başkanlığında devam etmektedir (Erkanal ve Aykurt, vd., 2018).

Panaztepe, İzmir ili Menemen ilçesinin 13 km güneybatısında, Kesikköy'ün merasında doğal bir tepeler grubunun kuzey ucunda yer alır (Erkanal, 1987, s. 253; Erkanal–Öktü, 2018, s. 3). 1982 yılında Manisa Müzesi tarafından satın alınan bir grup eserin Panaztepe'de yapılan kaçak kazılardan bulunmuş olabileceği göz önüne alınarak 1983 yılında Panaztepe'de bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmadan sonra 1985 yılında kazılar Armağan Erkanal tarafından başlatılmıştır. Panaztepe kazıları günümüzde A. Erkanal tarafından devam ettirilmektedir (Erkanal, 1987, s. 253–254; Erkanal–Öktü, 2018).

Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde, Aydın ve Muğla illerindeki merkezler arasında yer alan Aphrodisias, Aydın ili Karacasu ilçesi Geyre köyü yakınlarında yer alır (Joukowski, 1986, s. 19). Aphrodisias antik kentinde ilk kazı çalışmaları Gaudin ve Gaudin tarafından yapılmıştır (Erim, 1964, s. 14). Kenan Erim kazılara 1961 yılında tekrar başlamıştır (Joukowski, 1987: 31, Greaves, 2008: 254). Prehistorik katlardaki kazılar 1967–72 yılları

arasında kazılar Barbara Kadish, 1973–74 yıllarında ise Ronald Marchese tarafından gerçekleştirilmiştir. 1988 yılında ise Akropol’de tiyatro yapısının altında yapılan sondaj çalışmasında Erken Tunç Çağı seramiği ele geçmiştir (Joukowsky, 1993: 315). Antik kentteki kazılar günümüzde Roland R. R. Smith tarafından sürdürülmektedir (Smith, 2018)

Aydın ilinin Didim ilçesine bağlı Balatköyü yakınlarında yer alan (Greaves, 2003, s. 33, 37), Milet’te ilk bilimsel araştırmalar 19. yy.’ın sonu ve 20. yy.’ın başında Theodor Wiegand tarafından gerçekleştirilmiştir. Wiegand’ın yaptığı kazıların ardından 1930 – 1950’li yıllar arasında Carl Weickert Milet kazılarını sürdürmüştür (Weickert, 1959/1960, s. 30–31). Milet kazıları günümüzde Philipp Niewöhner tarafından devam ettirilmektedir (Niewöhner vd., 2017).

Çine–Tepecik Höyük, Aydın’ın Çine ilçesinin Karakollar köyünde Çine Çayı’na yaklaşık 1 km mesafede tarım arazilerinin içerisinde bulunmaktadır (Günel, 2005, s. 19). Yerleşim ilk defa 1995 yılında Akdeniz tarafından yapılan yüzey araştırmalarında kayıt altına alınmıştır (Akdeniz, 1996, s. 239). Sonrasında ise höyüğü 2001 yılında tekrar araştıran Sevinç Günel tarafından 2004 yılında Tepecik Höyük kazılarına başlanmıştır (Günel, 2005, s. 19). Çine–Tepecik kazısı günümüzde Günel başkanlığında devam etmektedir (Günel 2014, s. 83–103; Günel, 2018).

Aydın ili, Kuşadası ilçesinde yer alan Kadikalesi’nde ilk kazı 20. yy.’ın başlarında Wiegand tarafından kısa süreli olarak yapılmış, sonrasında 1960’lı yıllarda Müller–Wiener tarafından detaylı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Uzun süre hiçbir kazının yapılmadığı Kadikalesi’nde kazılar 2001 yılında Zeynep Mercangöz tarafından tekrar başlatılmıştır (Mercangöz, 2001; Mercangöz, 2012, s. 404).

Muğla ili, Bodrum ilçesinin 9 km kuzeybatısında yer alan Müsgebi, 1962 yılında Bodrum Müzesi’ne gelen bir grup eserle dikkatleri üzerine çekmiştir (Boysal, 1967a, 67–68). Bu olayın ardından Müsgebi’de 1963–1966 yıllarında Yusuf Boysal tarafından sistemli kazılar gerçekleştirilmiştir (Boysal, 1967b, s. 1).

Pilav Tepe, Muğla’nın Milas ilçesinde Iasos Antik Kenti’ne kuş uçuşu 13 km mesafede bulunmaktadır. 2001 yılında su kanalı kazısında tesadüfi bir şekilde keşfedilen mezarın yayını Mathias Benter tarafından yapılmıştır (Benter, 2010, s. 343–345).

Batı Anadolu Bölgesi’nin iç bölümlerinde yer alan Beycesultan, Denizli ili, Çivril ilçesinin 5 km güneyinde yer almaktadır (Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 7). Beycesultan 1953 yılında James Mellaart ve Oliver Robert Gurney tarafından yapılan keşif gezisi sırasında

saptanmıştır (Mellaart, 1954, s. 7–13). Yerleşimin öneminin anlaşılmasının ardından ilk dönem kazıları 1954 yılında Seton Lloyd tarafından başlatılmıştır ve Mellaart'ta bu kazı ekibine dahil olmuştur. Bu ilk çalışmalar 1959 yılına kadar kesintisiz sürdürülmüştür (Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 9–12). Uzun yıllar hiçbir çalışmanın yapılmadığı Beycesultan'da ikinci dönem kazılarına 2007 yılında Eşref Abay tarafından başlanmıştır ve kazılar halen kendisi tarafından sürdürülmektedir (Abay ve Dedeoğlu, 2009, s. 54; Abay, Dedeoğlu, vd., 2018).

Laodikeia Antik Kenti, Denizli ilinin 6 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şimşek, 2013, s. 15–16; Oğuzhanoğlu, 2015, s. 423). 2004-2006 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında saptanan bu alanda 2007 yılında kazı çalışmaları başlatılmıştır (Konakçı, 2012, s. 175–194).

Eskişehir ilinin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda bulunan Şarhöyük'te ilk kazılar 1989 yılında A. Muhibbe Darga tarafından başlatılmıştır (Darga, 1994, 481). 2005-2012 yılları arasında Taciser Tüfekçi–Sivas başkanlığında yürütülen kazılar 2015 yılından bu yana Mahmet Bilge Baştürk'ün bilimsel danışmanlığında sürdürülmektedir (Baştürk, 2018, s. 43).

4. ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİSİ

4.1. Orta Anadolu Geç Tunç Çağı Kronolojisi

M.Ö.2. binyılın ilk çeyreği Orta Anadolu ve çevresi için önemli değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği bir evredir. Bu evre Asur Ticaret Kolonileri Dönemi olarak adlandırılmakta (Orta Tunç Çağı başı) ve Anadolu'nun Mezopotamya ile yakın ilişkileri sonucunda yazı ile tanıştığı ve tarihi çağlara girdiği bir evre olarak da tanımlanmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Mezopotamya ile gerçekleşen ticari ilişkiler Anadolu şehir devletlerinin ekonomik anlamda güçlendiği ve farklı kültürlerle tanışarak zenginleştiği bir dönemi de ifade etmektedir. Yaklaşık 250 yıl sürdüğü kabul edilen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi daha sonra Anadolu'nun orta kesiminde güçlü bir devlet kuracak olan Hititleri de ekonomik, siyasi ve sanat açısından etkilemiştir (Özgüç, T. 2005, s. 25–30). M.Ö. 18. yy.'ın sonlarında Mezopotamya ile kurulan sistemli ticaret ağının kesintiye görülmektedir. Bu evrede Anadolu şehir devletlerinin büyük bir çekişme içinde olduğu hem yerleşimlerdeki yangın izlerinden hem de yazılı belgelerden bilinmektedir. Bu durum özellikle Anitta Metni'nde açıkça görülmektedir (Topçuoğlu, 2011, s. 27). Bu metinde Anitta'nın fethettiği kentler arasında Hattuša da yer alır ve metinde *kim benden sonra bu şehri iskan ederse Fırtına Tanrısı onu lanetlesin* diye bir kayıt yer almaktadır. Anitta'nın bu fetihlerinden sonra I. Hattuşili'ye kadar (M.Ö. 1650–1620) olan evre ile ilgili bilgilerimizi sınırlıdır. Yine de Telipinu Fermanında Hitit kralları ve yaptıkları işler anlatılırken Hattuşili'den önce Labarna isimli bir kraldan bahsedildiği görülmektedir (Van Den Hout, 2013, s. 23–24). Birçok Hititolog Hitit Devleti'nin ilk kralını I. Hattuşili olarak kabul etmektedir (Topçuoğlu, 2011, s. 27; Van Den Hout, 2013, s. 23–24). I. Hattuşili Anitta'nın lanetini dinlemeyip Hattuša'yı yeniden iskan etmiş ve yeni kurulan Hitit Devleti'nin başkenti konumuna getirmiştir (Bittel, 1970, s. 32–33). Hattuša'nın Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde önemli bir Karum olduğu hem arkeolojik kalıntılar hem de yazılı belgeler de açıkça görülmektedir. Bu dönemde kentin isminin Karum–Hattuş olduğu anlaşılmaktadır (Bittel, 1970, s. 18-19). Hitit tarihi ile ilgili kesin tarihlendirmeler genellikle Mezopotamya ve Mısır ile olan ilişkiler göz önüne alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Orta Kronoloji'yi kabul eden Hititologlar'ın özellikle I. Murşili'nin M.Ö. 1595 yılında Babil'i fethetmesi, II. Muwatalli'nin II. Ramses ile yaptığı Kadeş Savaşı ve IV. Tuthaliya'nın Asur kralı Tukulti–Ninurta'nın (yaklaşık M.Ö. 1233-1197) saltanatının ilk yıllarında yaptığı Nihirya Savaşı tarihlendirmeler için dayanak noktası olarak kabul

edilmektedir (Collins, 2007, s. 19). Bununla birlikte özellikle seramik üzerine yapılan çalışmalar sonucunda düşük kronolojiyi kabul eden Hititologlar ise I. Murşili'nin Babil seferinin M.Ö. 1499 gerçekleştiğini kabul etmektedirler. Böylece orta ve düşük kronoloji arasında yaklaşık 90 yılın üzerinde bir fark ortaya çıkmaktadır (Collins, 2007, s. 19-20).

Hitit tarihi; Eski, Orta ve İmparatorluk Dönemi olmak üzere üç bölümde incelenmektedir (Ünal, 2002, s. 34; Klengel, 2011, s. 31). Buna karşın Collins ve Bryce ise Hitit tarihini Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi olarak iki bölümde değerlendirmiştir (Bryce, 2005, s. xv; Collins, 2007, s. 38). Genel olarak Eski Hitit krallığının kurucusu olarak I. Hattuşili kabul edilmektedir. I. Hattuşili M.Ö. 1650-1620 arasında krallık yapmıştır (Bryce, 2005, s. xv; Klengel, 2011, s. 32; Van Den Hout, 2013, s. 24). Anitta gibi Kuşşara kökenli olduğu bilinen I. Hattuşili yazılı belgelerde Hattuşa'da hüküm sürmüş ilk kral olarak da kabul edilebilir. Devletin merkezileştirilmesinde önemli bir etkisi olmuş Kızılırmak kavisi içerisindeki etkisini arttırmak istemiş, Suriye ve Batı Anadolu bölgesini de topraklarına katmak için seferler düzenlemiştir. Suriye'ye yapılan seferlerin en önemli sonuçlarından birisi de ganimet ve toprak kazanımı dışında Eski Babil yazı üslubunun kullanılmaya başlanmış olmasıdır ve bu durum Hititler'in tarihini doğru yorumlayabilmek için önemli yazılı belgelerin günümüze ulaşmasını sağlamıştır (Bittel, 1970, s. 18-19; Ünal, 2002, s. 69; Bryce, 2005, s. 47; Klengel, 2011, 32-33). Hitit devletinin I. Hattuşili döneminde başlayan genişleme politikası Hitit tarihinde öldürülen ilk kral olan I. Murşili (M.Ö. 1620-1595) döneminde de devam etmiştir. M.Ö. 1595 yılında Önasya tarihinin önemli olaylarından birisi olarak gösterilen Babil'in fethi gerçekleşmiş ve Hammurabi hanedanı son bulmuştur (Darga, 1992, s. 12; Collins, 2007, s. 40; Klengel, 2011, s. 35-36; Van den Hout, 2013, s. 25). Daha sonraki krallar Hantili, Zidanta, Ammuna ve Huzziya dönemlerinde (M.Ö. 1595-1500) Hitit Devleti'nde iç karışıklıkların ve taht kavgalarının yaşandığı görülmektedir. Bu karışık dönem Telipinu Fermanı'nda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır (Ünal, 2002, s. 73; Van Den Hout, 2013, s. 25-26; Bryce, 2005, s. 100-103; Collins, 2007, s. 41). M.Ö. 16. yy.'ın sonuna gelindiğinde Hitit tahtında yine bir değişiklik olmuş ve Telipinu tahta çıkmıştır. Telipinu taht kavgaları nedeniyle ülkenin içinde bulunduğu karışıklığı önlemek için "Telipinu Fermanı" olarak adlandırılan fermanında tahta geçmenin kurallarını ortaya koyarak kendisinden sonra iç karışıklıkları önlemeye çalışmıştır. Bu fermanında belirtilen tahta geçme kurallarına I. Şuppiluliuma ve III. Hattuşili dışında uyulmuştur (Darga, 1992, s. 14; Ünal, 2002, s. 72; Van Den Hout, 2013, s. 36). Genel olarak Telipinu'nun öldürülmesinden sonraki süreçte; Alluwamna, Tahuurwaili, II.

Hantili, II. Zidanta, II. Huzziya ve I. Muwatalli dönemleriyle ilgili çok detaylı bilgi yoktur. Bu altı kral döneminde de iç karışıklıklar ve düşman saldırılar nedeniyle Hitit Devleti'nin zor günler yaşadığı anlaşılmaktadır (Van Den Hout, 2013, s. 27).

I. Muwatalli'nin öldürülüp I. Tuthaliya'nın (M.Ö. 1420-?) tahta geçişiyle Hitit tarihinde "Orta Hitit Dönemi" başlamıştır (Ünal, 2001, s. 73). I. Tuthaliya döneminde Hitit Devleti'nin egemenlik alanı daralmış ve Kızılırmak kavsinin içerisine gerilemiştir (Bryce, 2005, s. 131-132; Van Den Hout, 2013, s. 29). I. Tuthaliya'dan sonra tahta geçen ve saltanat tarihleri tam olarak belirlenemeyen I. Arnuwanda ve II. Tuthaliya döneminde de Kaşka ve doğudaki ülkelerin baskıları görülmektedir (Ünal, 2002, s. 75-76; Bryce, 2005, s. 127-128; Van Den Hout, 2013, s. 29). II. Tuthaliya'dan sonra tahta oğlu Genç Tuthaliya geçmişti. Ancak bu durumu zaman içinde kabullenemeyen I. Şuppiluliuma (M.Ö. 1350-1320) destekçilerini de arkasına alarak yasal kralı tahtan indirip önce Alaşiya'ya sürmüştü daha sonra da öldürmüştür (Bryce, 2005, s. 154; Van Den Hout, 2013, s. 31). I. Şuppiluliuma devlet yönetimini eline aldıktan sonra ülkesinin bütünlüğünü tehdit eden bütün tehlikeleri bertaraf edip, Hitit krallarının en büyük ideali olan Suriye topraklarını Hitit sınırları içine katmıştır. Ayrıca çevresindeki ülkelerle evlilik yoluyla akrabalık bağları kurarak egemenliğini pekiştirmeyi amaçlamıştır (Van Den Hout, 2013, s. 31). I. Şuppiluliuma, Hitit Ülkesi'ne kazandırdıklarından dolayı Büyük Hitit İmparatorluğu'nun kurucusu olarak kabul edilmektedir (Ünal, 2002, s. 76). I. Şuppiluliuma'nın son dönemlerinde Mısır ile girilen mücadelede Hitit ordusu zafer kazanmıştır. Bu zaferin karşılığında Hitit Ülkesi'ne Mısır'a bağlı topraklardan savaş ganimeti olarak esirlerin getirilmesi büyük ölümlere neden olmuştur. Çünkü Hatti Ülkesine getirilen bu esirlerin veba hastalığı taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu durum II. Murşili'nin 'Veba Duaları' olarak adlandırılan metinlerinde anlatılmaktadır (CTH 378,2) (Alparslan, 2006, s. 128). I. Şuppiluliuma'nın da veba nedeniyle öldüğü düşünülmektedir (Ünal, 2002, s. 78; Collins, 2007, s. 49; Van Den Hout, 2013, s. 32). Hitit siyasi tarihi açısından son derece büyük öneme sahip olan I. Şuppiluliuma öldüğünde arkasında siyasi birliğini tamamlamış ve imparatorluk düzeyine yükselmiş bir ülke bırakmıştır (Sir-Gavaz, 2008, s. 31). I. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra Hitit tahtına II. Murşili'nin (M.Ö. 1380-1290) ağabeyi II. Arnuwanda (M.Ö. 1320-1318) geçmiştir. Ancak II. Arnuwanda'da tahtta kısa bir süre kaldıktan sonra hüküm süren veba salgınından dolayı öldü. Başka bir seçenek olmadığından henüz çocuk yaşta II. Murşili tahtı devraldı. Hitit tarihinde en çok yazılı belge bırakan krallardan biri olan II. Murşili tahta geçtiğinde Hitit Ülkesi 20 yıldır veba

hastalığından bitap düşmüştü bu yüzden de düşmanları hareket alanlarını bir hayli genişletmişti. Bu düşmanların başında da kuzeydeki Kaška kabileleri ve batıdaki Arzawa Ülkeleri geliyordu. II. Murşili bu baskıları azaltmak için bu bölgelere önemli seferler düzenlemiştir (Bryce, 2005, s. 205-206). Babası II. Murşili'nin ardından Hitit tahtına oturan II. Muwatalli (M.Ö. 1290-1273), Hitit diplomasi tarihi açısından büyük bir önem arz etmektedir ve bu dönemde gerçekleşen bütün olaylar devletin siyasetinde köklü değişikliklere neden olmuştur. II. Muwatalli saltanatı sırasında yaşanan kritik durumlardan ilki başkent Hattuša'dan yeri henüz keşfedilemeyen Tarhuntašša'ya taşınmasıdır.⁴ II. Muwatalli döneminin en büyük olayı ise Mısır'la yapılan Kadeş Savaşıdır. Kendi içindeki problemleri çözen Mısır Ülkesi Suriye'deki etkisini tekrar kazanmak istemiş ve bu nedenle Hitit hakimiyetindeki Amurru topraklarını işgal etmiştir. Bu durumdan son derece rahatsız olan II. Muwatalli, kardeşi III. Hattuşili'nin desteğini arkasına alarak Suriye'ye geldi ve burada II. Ramses komutasındaki Mısır ordusu ile büyük bir savaş gerçekleştirdi. Kadeş Savaşı'nın (M.Ö. 1274) galip tarafı tam olarak kestirilemese de Suriye tekrar Hitit egemenliğinin altına girmiştir (Ünal, 2002, s. 80; Bryce, 2005, s. 234–241; Van Den Hout, 2013, s. 36).

II. Muwatalli'nin ölümünü takiben Hitit tahtına oğlu Urhi–Teşup (III. Murşili) geçmiştir. Urhi–Teşup kral olduktan sonra babasının Tarhuntašša'ya taşıdığı başkenti kadim başkent Hattuša'ya geri taşıdı. Bu sırada eski kralın kardeşi, Urhi–Teşup'un amcası III. Hattuşili, Yukarı Ülke'de vali olarak görev yapıyordu ve abisinin döneminden itibaren gözü Hitit tahtındaydı. Bu iki taraflı yönetim sırasında gerginlik iyice arttı ve sonunda III. Hattuşili yeğeni Urhi–Teşup'u tahttan indirdi ve Nuhašše bölgesine sürgün olarak gönderdi. III. Hattuşili önünde kraliyet ailesinden kimsenin kalmamasını istediği için diğer yeğeni Kurunta ile arasını iyi tutup Tarhuntašša'ya vali olarak atamış ve onu Hattuša'dan mümkün oldukça uzak tutmaya çalışmıştır. III. Hattuşili dönemini en çok öne çıkan olayı Hatti Ülkesi ile Mısır arasındaki barışın tesis edilmesi amacıyla Kadeş Anlaşması'nın imzalanması / mühürlenmesidir. Mısır kaynaklarında antlaşmanın gümüş tabletine mührünü bastığı anlatılan Puduhepa savaş dışında Hitit Devleti'nin tüm kurumları ve kurallarıyla ilgilenmiş ve II. Ramses gibi krallarla mektuplaşarak Önasya tarihinde önemli bir kişilik olarak yerini almıştır (Ünal, 2002, s. 82; Bryce, 2005, s. 286-289; Van Den Hout,

⁴ Başkent Tarhuntašša'ya taşınmasının nedeni kesin olarak bilinmese de iki temel neden karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Kuzeyde yaşayan Kaşkaların başkent Hattuša'yı tehdit etmesi ve başkent ileride yapılacak olan Suriye seferinde hedeflenen bölgelere daha yakın olmasının istenmesidir (Detaylı tartışma için bkz. Doğan – Alparslan, 2011, s. 46–57).

2013, s. 36–37). III. Hattušili'nin vefatının ardından tahta oğlu IV. Tuthaliya (M.Ö. 1240–1220) geçti ancak yeni kral babası zamanında ülke içinde yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle bir takım sorunlarla karşı karşıyaydı. IV. Tuthaliya'nın amcasının oğlu Kurunta halen Tarhuntašša kralıydı ve her an kendisini Hitit tahtında hak sahibi ilan edebilirdi. IV. Tuthaliya bu hareketin önüne geçmek için Kurunta ile bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır (Van Den Hout, 2013, s. 38). Bronz bir tablete yazılmış olan bu antlaşma metninde Yukarı Ülke ve Tarhuntašša arasındaki sınırlar net bir şekilde belirlenmiş, iki tarafında bu sınırlarla birlikte dostane ilişkilere sadık kalması teminat altına alınmıştır. Fakat Boğazköy'de bulunan bir grup mühür baskısı olayların tam aksi yönde gerçekleştiğini göstermektedir. Sayısı on iki civarında olan bu mühür baskılarında Labarna unvanı ve kanatlı güneş kursuyla birlikte Kurunta ibaresinin bulunması bir dönem Kurunta'nın Hattuša'ya gelerek Hitit tahtını ele geçirdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Boğazköy'deki verilere göre Kurunta'nın saltanatı kısa sürmüş ve IV. Tuthaliya yönetimi tekrar ele almıştır (Dinçol ve Dinçol, 2005, s. 4–6). IV. Tuthaliya döneminde Assur kralı I. Tukulti–Ninurta ile yaşanan gerilimlerin sonucunda Hitit İmparatorluğu Suriye'de yer alan ve ekonomik açıdan büyük önem taşıyan bazı merkezleri kaybetti. Bunun üzerine IV. Tuthaliya, Amurru kralı Šaušgamuwa'yı Assur'a karşı ambargoya zorladı. Ancak yaşanan tüm bu gelişmeler Hitit İmparatorluğu'nun çöküşüne giden süreci hızlandırmış oldu. IV. Tuthaliya'dan sonra tahta III. Arnuwanda (M.Ö. 1210-?) isimli bir kral geçmiştir ancak bu kralın icraatlarıyla ilgili yeterince bilgi yoktur. Özellikle I. Šuppiluliuma döneminde Önasya'nın en büyük güçlerinden biri haline gelmiş olan Hitit Devleti M.Ö. 1200'lere doğru gücünü kaybetmeye başlamış ve son kral II. Šuppiluliuma (M.Ö.?-1200) döneminde yıkılmıştır. Bu yıkımın sebebi olarak yaşanan kıtlıklar, Deniz Kavimleri Göçü (Drews, 1993), Balkanlar'dan gelen göçebelerin istilası ve merkezi ekonominin çöküşü görülmektedir (Schacner, 2012, s. 39–40; Van Den Hout, 2013, s. 43).

4.2. Batı Anadolu Geç Tunç Çağı Kronolojisi

Batı Anadolu Geç Tunç Çağı kronolojik yapısı incelenirken çok farklı etkileri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Batı Anadolu yerel dinamiklerin dışında Minos ve Miken kültürünün izlerini özellikle kıyı bölgesindeki yerleşmelerde görmek mümkündür. Bununla birlikte bölgenin Geç Tunç Çağı kronolojisi oluşturulurken Hitit yazılı belgeleri ve Mısır kronolojisi de dikkate alınır. Ege kronolojisinde yüksek ve düşük kronoloji

sistemleri kullanılmaktadır⁵. Bu ayırmda C14 sonuçları, Thera Volkanı patlaması, seramik ve dendrakronolojik araştırmalar dikkate alınmıştır. Ege’de özellikle M.Ö. 17. ve 16. yy. kronolojik açıdan tartışmalıdır. Eski Hitit Devleti’nin kuruluş aşamalarını da temsil eden bu yy.’lar Thera Adası’ndaki volkan patlamasının tarihi ile ilgili tartışmalarla da gündemdedir (Shelmerdine, 2008, s. 6). Bu dönemlerle ilgili C14 çalışmalarının sonuçlarına göre Geç Minos I A–B evreleri M.Ö. 1640–1490’na verilmektedir (Bietak ve Höflmayer, 2007, s. 19). Relative kronoloji de ise Geç Hellas–Geç Minos IA M.Ö. 1600-1480, Geç Minos IB M.Ö. 1480–1425, Geç Minos II M.Ö. 1425-1390, Geç Hellas I M.Ö. 1600–1500, Geç Hellas IIA M.Ö. 1500–1440, Geç Hellas IIB M.Ö. 1440-1390 yılları arasına tarihlenmektedir (Tartaron, 2008, s. 84; Shelmerdine, 2008, s. 3–7). Geç Minos IA Geç Hellas I-II (Geç Minos I–II) evrelerinde; Miletos ve Iasos yerleşmelerinde bulunmuş olan Minos kökenli eserler kültürel etkileşim anlamında önemlidir. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından özellikle Miletos için bir kolonizasyon hareketi (Greaves, 2003, s. 94). olarak yorumlanmışsa da bu durum tartışmalıdır. Güney batı Anadolu sahillerindeki Geç Minos–Geç Hellas bulguları daha çok gelişmiş bir ticari sisteme işaret ediyor olmalıdır (Castleden, 2005, s. 183). Kuzey Batı Anadolu’da ise Geç Minos I seramiği yoktur. Bununla birlikte Geç Hellas IIA’ ya (M.Ö. 1500-1460) tarihlendirilen Miken seramikleri Troya’da ele geçmiştir (Mountjoy, 1998, s. 241). Geç Hellas I dönemi Hitit Devleti’nin kuruluş aşamalarıyla ağdaş olup bu evrede I. Hattuşili’den itibaren Hititler’in Batı Anadolu’ya farklı nedenlerle askeri seferler düzenledikleri de bilinmektedir (Ünal, 2003, s. 9; Bryce, 2005, s. 73-74). Girit Adası’ndaki yerleşmelerde bulunan Mısır kökenli eserler de Geç Tunç ağı Ege kronolojisi için özellikle M.Ö. 1550-1425 tarihlerini vermesi nedeniyle önem taşımaktadır (Warren, 1995, s. 5-6).

Geç Hellas IIIA (M.Ö. 1400-1300) dönemine gelindiğinde Batı Anadolu’da Miken kültürünün izlerinde artış görölmektedir ve çok sayıda Batı Anadolu merkezinde özellikle seramik buluntuları bunu durumu desteklemektedir. Troya, Panaztepe, Liman Tepe, Bakla Tepe, Miletos, Çine–Tepecik, Iasos ve Müskebi bu dönemde Miken bağlantılarını gösteren başlıca merkezlerdir (Mountjoy, 1998, s. 34-36; Erkanal–Öktü, 2018; Erkanal, 2008 s. 94). Batı Anadolu yerleşimlerindeki Miken etkili buluntularda yaşanan artış, yoğun bir ticaretin sonucu olarak yorumlanmalıdır. Özellikle Yunanistan’ın doğusunda güvenli ve güvenilir ticaret yollarına sahip olma isteği ticari bağlantıların yoğunlaşmasına neden olmuştur. M.Ö. 14. yy.’ın sonlarına doğru bu ilişkiler Mısır ve Levant bölgesini de içine alacak

⁵ Bu konudaki tartışmalar için bkz; Manning, 2007, s. 101–137.

şekilde genişlemiştir. Deniz yoluyla gerçekleşen ticaret Mikenliler'in M.Ö. 13. yy.'da Akdeniz'deki ticareti domine etmeleri ile sonuçlanmıştır (Cline, 1995, s. 91-115; Castleden, 2005, s. 183; Bachhuber, 2006, s. 345; Matthäus, 2006, s. 335–368). Geç Hellas IIIB (M.Ö. 1300-1210) evresinde ticari bağlantıların yoğunlaştığı görülmekle birlikte bu evrenin sonuna doğru Akdeniz'deki Miken etkisinin kaybolmaya başladığı da görülmektedir (Shelton, 2010, s. 144).

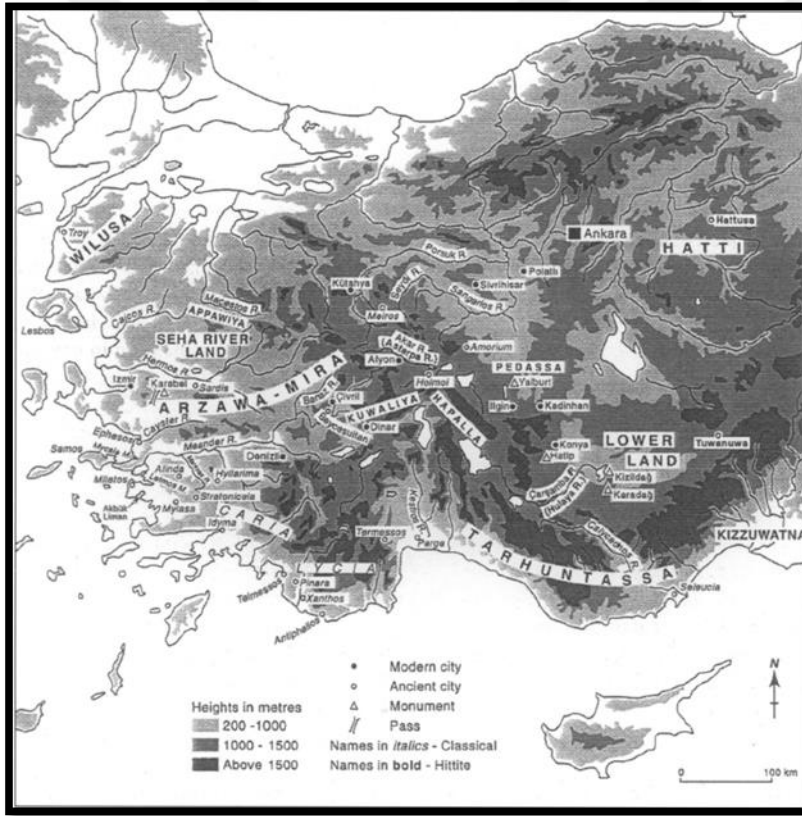
Geç Hellas IIIC (M.Ö. 1200–1050/1030) (French, 2006, s. 252-253) dönemi Ege arkeolojisi için oldukça tartışmalı bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde Ege'de Miken Sarayları yıkılmış, Akdeniz ticareti gerilemiş ve Orta Anadolu'daki Hitit Devleti çökmüştür. Miken Sarayları ve Hitit Devlet sistemindeki çöküşün sebepleri arasında III. Ramses'in sekizinci saltanat yılı yazıtlarında geçen “Deniz Kavimleri” göçü sayılabilir. Bu kavimler Mısır'daki 19 ve 20. Sülale yazılı belgelerinde de geçmektedir. Özellikle III. Ramses'in (M.Ö. 1187-1156) sekizinci hükümdarlık yılında Deniz Kavimleri ile gerçekleşen savaşlar net bir şekilde anlatılmıştır (Lehmann, 2006, s. 252-253). Batı Anadolu'daki bazı merkezlerde açığa çıkarılan “el yapımı perdahlı seramikler” ya da “Barbar Seramiği” olarak adlandırılan çanak–çömlekler bu dönemi tarihlendirmeye yardımcı seramik grubudur. Bu merkezler arasında Troya, Bademgediği ve Liman Tepe sayılabilir (Gür, 2012, s. 249-252; Korfmann, 2006, s. 263).

5. GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA ANADOLU VE BATI ANADOLU'NUN SİYASAL İLİŞKİLERİ

5.1. Geç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da Yer Alan Ülkelerinin Konumları

Hitit Devleti'nin ana yerleşim bölgesi Kızılırmak Kavisi olarak da adlandırılan alandır. Kızılırmak Nehri tarafından çevrelenen bu bölge dışında ise Hitit Devleti'nin kontrol ettiği kalan alanlar vardır. Orta Anadolu'nun batısında kalan bölgelerde ise farklı krallıkların olduğu yazılı belgelerden özellikle de vassal devlet antlaşmalarında açıkça görülmektedir. Batı Anadolu'da yer alan bu küçük krallıklar ile olan siyasi ilişkiler Hitit Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar sürmüştür.

Harita 5.1. Geç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da yer alan ülkeler (Hawkins, 1998, Fig. 11)

5.1.1. Arzawa

Geç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu ülkeleri içerisinde yazılı belgelerde adı en çok geçen şüphesiz Arzawa Ülkesi'dir. Henüz Hititler'in bilim dünyasında tanınmadığı bir

dönemde Amarna'da ele geçen iki tablette⁶ adı geçen Arzawa Ülkesi'nin nerede olduğu bilim dünyasında uzun süre tartışılmıştır. Arzawa'nın ilk lokalizasyonu Emilio Forrer tarafından yapılmıştır. Forrer, Arzawa isminin Mısır'da bulunan tabletlerde geçmesinden dolayı bu ülkenin Mısır'a yakın bir yerde olması gerektiğini savunmuştur. Bundan yola çıkarak Arzawa'yı Kilikya bölgesine yerleştirmektedir (Forrer, 1928, s. 162).

Amarna mektuplarının okunmasından sonra, Hititler'in başkenti Hattuša'da yapılan kazılarda ele geçen yazılı belgelerin de okunmasıyla birlikte bu konuyla ilgili farklı görüşler de ortaya atılmıştır. Füzün Kınal (1953, s. 10–11) Arzawa Ülkesi'nin siyasi durumundan dolayı bu ülke yeri için iki coğrafi bölgeye işaret etmiştir. Bunlardan ilkinin içerisinde diğer Batı Anadolu beyliklerinin de bulunduğu Arzawa Ülkesi (Büyük Arzawa); ikincisini ise Arzawa ülkesinin merkezi Arzawa Beyliği oluşturmaktadır (Küçük Arzawa)⁷. Bu bağlamda Büyük Arzawa Ülkesi'nin Wilusa, Seha Nehri Ülkesi, Mira–Kuwaliya Ülkesi, Hapalla, Zippasla ve Hariati Ülkesini kapsadığını ifade etmiştir.

Takip eden yıllarda John Garstang ve Gurney (1959, s. 88), Mellaart (1993, s. 417) ve Ahmet Ünal (2003, s. 4) Arzawa'nın Gediz ve Menderes Havzalarında aranması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Arzawa'nın en önemli kenti olan Apaša'nın klasik Efes şehri olduğu kanısı yaygınlaştıktan sonra bu fikir daha da güçlenmiştir. Trevor Bryce ise (1974, s. 40) ise Arzawa Ülkesi'nin Likya, Pamphilya ve Pisidya bölgesini kapsayan bir coğrafyaya yerleştirmiştir.

5.1.2. Wiluša

Wiluša Ülkesi'nin siyasi durumuyla ilgili karşımıza çıkan en önemli belge Hitit Kralı II. Muwatalli ile Wiluša kralı Alakšandu arasında yapılan Alaksandu Antlaşmasıdır (Karauğuz, 2002, s. 139). Paul Ktreshmer (1924, s. 207) Wiluša ülkesini İlyada Destanı'nda geçen (W)ilios ile ses benzerliği taşımasından dolayı, antik dünyadaki Troas olarak adlandırılan bölgeye yani günümüzdeki Çanakkale ili ve çevresine konumlandırılmıştır. Ktreshmer'in bu görüşü John D. Hawkins (1998, s. 23) ve

⁶ Günümüzde Mısır'ın başkenti Kahire'nin yaklaşık olarak 310 km güneyinde yer alan Amarna, M.Ö. 14. yy.'da IV. Amenophis (Akhenaton) tarafından kurulmuştur. Amarna'da büyük bir arşiv ele geçtiği için son derece önemli bir merkezdir (Moran, 1992, s. xiii). 1902 yılında J. A. Knudtzon tarafından okunulan iki mektup (EA 31 ve EA 32) Arzawa Ülkesi kralının Mısır firavunuyla yazıştığını göstermektedir (Knudtzon, 1902)

⁷ Böyle bir ikili ayırımın olmasında ki sebep Arzawa'nın Hitit metinlerinde ^{URU}.Ar-za-wa (Arzawa şehri), KUR ^{URU} Ar-za-wa (Arzawa Ülkesi) ve KUR.KUR ^{MES URU} Ar-za-wa (Arzawa Ülkeleri) olarak geçmesinden kaynaklanmaktadır (Kınal, 1953, s. 10–11; Heinhold–Krahmer, 1977, s. 4; Karauğuz, 2002, s. 107).

FrankStarke (2001, s. 34) tarafından da benimsenmiştir. Ancak bu görüş herkes tarafından kabul edilmemektedir. Garstang ve Gurney (1959, s. 104), “The Geography of The Hittite Empire” isimli kitaplarında Wiluša’nın Troas bölgesinin dışında Sakarya Nehri’nin aşağı ve orta bölgelerinde yer aldığını belirtmektedirler. Ünal (2003, s. 40) ise Wiluša’nın Hattuša’dan Arzawa Ülkesine giden aksın dışında kalmasından dolayı, bu ülkenin Bursa’nın doğusunda Eskişehir civarlarında olması gerektiğini vurgulamaktadır. Jacques Macqueen de (2009, s. 42) Wiluša–İlion eşitliğine karşı çıkarak, İlion bölgesine ulaşımın zor olması sebebiyle Hitit coğrafyasıyla olan bağların zayıf olacağını, bu nedenle Wiluša’nın Eskişehir dolaylarında aranması gerektiğini ileri sürmüştür.

5.1.3. Aššuwa⁸

I. Tuthaliya dönemine ait tabletlerde adı sık geçen Aššuwa Ülkesi’nin ilk konumlandırılması Forrer (1928, s. 227) tarafından yapılmıştır. Forrer, Aššuwa Ülkesi’ni Troas, Lidya, Karia bölgesinin kuzeyi ve Güney Frigya’yı kapsayan geniş bir coğrafyaya yerleştirmiştir. Aššuwa’nın konumuyla ilgili Garstang ve Gurney Troas Bölgesi’nin güney kısımlarını önerirken (1959, s. 107), Ünal ise Eskişehir ve Balıkesir arasındaki coğrafyayı ön plana çıkarmaktadır (2002, s. 73).

Aššuwa Ülkesi I. Tuthaliya’ya ait bir metinde, içlerinde Artuqqa, Wilusiya ve Taruisa’nın da olduğu yirmi iki yer ismiyle birlikte anılmaktadır (Alparslan, 2002, s. 23). Bu metni de göz önünde bulundurarak Aššuwa Ülkesi Starke (1997, s. 455) ve Macqueen (2009, s. 49) tarafından bir “koalisyon” olarak tanımlanmıştır. Metin Alparslan (2002, s. 25) ise Aššuwa’nın merkezi güce sahip bir ülke olduğunu savunmaktadır. Yukarıda bahsedilen Artuqqa kenti ise Alparslan (2002, s. 27) tarafından antik Artake (Balıkesir’in Erdek ilçesi) ile bir tutulmaktadır.

5.1.4. Seha Nehri Ülkesi

Seha Nehri Ülkesi Boğazköy’de ele geçen yazılı belgelerde sıkça atıf yapılan ülkeler arasındadır. II. Muršili’ye ait yıllıklardakralın Arzawa’ya yaptığı büyük seferin hemen sonrasında Seha Nehri Ülkesi’ne yönelmek istediği yazılıdır (Ünal, 2003, s. 35). Kinal (1953, s. 17) bu metni göz önünde bulundurarak Seha Nehri Ülkesi’nin Arzawa’ya yakın

⁸ T. H. Bossert’e göre Aššuwa, Asya kelimesinin arkaik halidir (Bossert, 1946, s. 1).

bir lokalizasyona sahip olduğunu ileri sürmüştür. Garstang ve Gurney (1959, s. 96) Seha Nehri Ülkesi'ni Bakırçay Vadisi'yle beraber Menderes Nehri civarında olabileceğini düşünürken, Macqueen (1968, s. 175) bu ülke için Balıkesir dolaylarını önermektedir. Hawkins (1998, s. 128) ise Seha Nehri Ülkesi'ni Bakırçay ile Gediz Nehri arasına yerleştirmektedir.

5.1.5. Mira–Kuwaliya Ülkesi

Boğazköy arşivlerinde ele geçen, Hitit Kralı II. Murşili ile Mira Ülkesi Kralı Kupanta– Kurunta arasındaki antlaşma Mira Ülkesi'nin sınırlarını belirlemesi açısından büyük önem taşır. Bu antlaşma metnine göre Mira Ülkesi “*Tuthaliya'nın karargahı Madunassa şehri, Wiyanawanda şehri, Astarpa ve Siyanti Nehirleri*” ile sınırlandırılmış öte yandan Kuwaliya Ülkesi Mira yönetimine bırakılmıştır (Kinal, 1953, s. 20; Karauğuz, 2002, s. 119). Madunaşsa şehri için Garstang ve Gurney (1959, s. 92), Kufi Çayı yakınlarındaki antik Attanaşsuş şehri eşitlemesini kullanırlar. Wiyanawanda'nın ise antik Oinoanda şehri ile aynı yer olabileceği önerilmektedir. Kupanta–Kurunta anlaşmasında adı geçen Astarpa Nehri için Kinal (1953, s. 21) Aksu Çayı'nı, Garstang ve Gurney (1959, s. 86) Afyon yakınlarından geçen Akar Çay'ı, Bryce (1974, s. 110) Suğla Gölü'ne akan Çarşamba Çayı'nı, Ünal (2003, s. 29) ise Işıklı ile Dinar arasında bataklık durumda olan Yukarı Menderes kaynaklarını önermektedir. Siyanti Nehri Garstang ve Gurney (1959, s. 91) tarafından Banaz Çayı'na yerleştirilmiştir. Ancak Bryce (1974, s. 110), Siyanti Nehri'ni Beyşehir ve Suğla Gölleri arasında bir ırmak olduğunu düşünmektedir.

Mira–Kuwaliya Ülkesi ile ilgili detaylı çalışmalar ortaya koyan Hawkins (1998, s. 23) Mira–Kuwaliya ülkesini Seha Nehri Ülkesi'nin güneyine yerleştirmektedir. Hawkins'e (1998) göre Mira–Kuwaliya Ülkesi sınırları Afyon Platosu'ndan Ege Denizi'ne uzanan ve Menderes Vadisi boyunca genişlemiş bir ülkedir. Ünal da (2003, s. 22). Mira Ülkesi'nin Menderes Vadisi'nde olduğunu düşünmektedir. Karabel Anıtı ve Suratkaya Yazıtı Mira Ülkesi'nin sınırları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Hawkins (1998, s. 4), Karabel Anıtı üzerinde “*Kral Tarkasnawa, Mira Ülkesi Kralı*” ibaresini okumuştur. Bu ibareden yola çıkıldığında Karabel Anıtı ve çevresinin Mira–Kuwaliya Ülkesi'nin çekirdeği olduğu düşünülebilir. Latmos–Suratkaya Yazıtı'nın hiyeroglif kazımlarında “*Mira Ülkesi*” ve “*Büyük Prens Kupaya*” yazmaktadır. “Büyük Prens Kupaya'nın” Kupanta–Kurunta ile aynı kişi olduğu öngörülür (Peschlow–Bindokat, 2002, s. 214). Tüm

bu bilgilere bakılarak Karabel Anıtı'nın Mira ülkesinin kuzeyinde ya da kuzey kısmına yakın bir yerde, Suratkaya Yazıtı'nın ise Mira Ülkesi'nin güney sınırında olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Mira Ülkesi, İzmir, Muğla ve Afyon illerini kapsayan oldukça geniş bir coğrafyada yayılım göstermiştir.

5.1.6. Hapalla

Kınal (1953, s. 11) tarafından Arzawa Ülkeleri'ne dahil edilen Hapalla Krallığı'nın lokalizasyonu ilk olarak Forrer tarafından yapılmıştır (Kınal, 1953, s. 16). Forrer, yazılı belgelerde “*Üç günlük deniz yolculuğu*” ve “*Hapalla*” ibarelerinin bir arada geçmesinden dolayı Hapalla'yı Akdeniz kıyısına yerleştirmiştir. Ancak aynı metin Garstang ve Gurney (1959, s. 99) tarafından çevrilmiş, söz konusu iki ibarenin çok ayrı yerlerde olduğu vurgulanmıştır. Bu iki araştırmacı Hapalla'yı “Madduwata'nın Suçları” metninden yola çıkarak; doğusunda Pitašša ve devamında Aşağı Ülke, güneyinde Mira–Kuwaliya ve batısında Seha Nehri Ülkesi'nin olduğu bir coğrafyayla sınırlandırmıştır. Hapalla'nın kuzey sınırları ile ilgili bir yoruma gidilmemiştir (Garstang ve Gurney, 1959, s. 100). Hawkins (1998, s. 14) Hapalla Krallığını, Psidya bölgesinin çekirdeğine yakın bir yerde Sultan Dağları'nın güneyinde bir konuma oturtmuştur. Macqueen (2009, s. 60) ise Hapalla Ülkesi'ni Beyşehir ve Eğirdir Gölleri'nin çevresine konumlandırmıştır.

5.1.7. Zippašla ve Hariyati Ülkesi

Özellikle “Madduwata Antlaşması'ndan” (KUB 14. 1) tanınan bu ülkeler Kınal (1953, s. 11) tarafından Arzawa Ülkeleri arasında sayılmaktadır. I. Arnuwanda dönemine tarihlendirilen antlaşmada, Madduwata'ya “Zippašla Dağı çevresi, Siyanti Nehritopraklarını ve Hariyati Dağı çevresi” verilmiştir (Ünal, 2003, s. 16). Garstang ve Gurney (1959, s. 92), Zippašla Dağı için antik dünyada Dyndimus olarak anılan Murat Dağı'nı uygun görmektedir. Ünal'a (2003, s. 16) göre Zippašla Dağı Afyon–Sandıklı çevresinde, Hariyati ise Murat Dağı, Kütahya, Uşak ve Sandıklı dolaylarında olmalıdır.

5.1.8. Karkiša ve Maša

Forrer (1926, s. 81), Mellaart (1958, s. 62) ve Huxley (1960, s. 33), Karkiša ve Karya⁹ arasındakifonetik benzerlikten dolayı Karkiša Ülkesi'nin Menderes Nehri ve Dalaman Çayı'nın arasındakalan bölgedeyen alması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak Ünal (2003, s. 40). Hitit İmparatorluğu Dönemi yazılı belgelerinden, Wiluša Kralı Alakšandu ile Hitit İmparatoru II. Muwatalli arasında yapılan antlaşmayı içeren metni işaret ederek Karkiša, Maša, Lukka, Waršilya ülkelerinin komşu olmaları gerektiğini önermiş ve Karkiša Ülkesi'ni Balıkesir ve Bursa'nın bir kesimine yerleştirmiştir. II. Murşili dönemine tarihlendirilen Manapa–Tarhunda Antlaşması'nda (CTH 69), Seha Nehri Ülkesi Kralı Manapa–Tarhunda'nın küçük yaşlardayken kardeşlerinden kaçarak Karkiša'ya sığındığı anlaşılmaktadır (Karauğuz, 2002, s. 132). Garstang ve Gurney (1959, s. 108) söz konusu metindeki ibarelerden yola çıkarak, Seha Nehri Ülkesi ve Karkiša Ülkesi'ni yakın bir coğrafyada olduğunu belirtirler.

Garstang ve Gurney (1959, s. 109) Hulana Nehri Ülkesi'ni, Mira–Kuwaliya Ülkesi sınırında bugünkü Isparta çevresinde olabileceğini düşünürken, Masa Ülkesi'ni Konya Ovası'na yerleştirirler. Ancak Macqueen (2009, s. 60) Hulana Nehri Ülkesi'ni Ankara'nın Beypazarı ilçesine, Maša Ülkesi'ni ise Bolu civarına konumlandırmaktadır.

5.1.9. Lukka Ülkesi

Lukka Ülkesi'nin konumuyla ilgili bilim insanları iki farklı görüş etrafında toplanmışlardır. Bu görüşlerden ilkini savunanlardan Garstang ve Gurney (1959, s. 82), Huxley (1960, s. 33), Bryce (1974, s. 397) ve Ünal (2003, s. 4) ses benzerliğinden hareketle Klasik Dönem'deki Likya Bölgesi'nin¹⁰ M.Ö. II. binyılda Lukka olarak anıldığını düşünmektedirler. İsim benzerliğinin yanında yazılı belgelerde bu eşitlemeye kanıt olarak gösterilir. Hitit krallarından I. Arnuwanda dönemine ait bir yazılı belgede Zippašla kralı Madduwata Lukka kıyılarını ele geçince, Madduwatta'nın Ahhiyawalılar'la birleşip Alaşiya'ya karşı harekete geçme fırsatı yakaladığı anlatılmıştır (Bryce, 1992, s. 129).

⁹ Karya Bölgesi; Klasik Çağlar'da, Anadolu'nun güney batısında Büyük Menderes Nehri ve Dalaman Çayı'nın arasında kalan bölgeye verilen isimdir (Bean, 2000, s. 1).

¹⁰ Likya Bölgesi; günümüzde Teke Yarımadası olarak bilinen coğrafya Antik Çağ'da Likya olarak adlandırılmıştır (Işık, 2010, s. 75.)

Lukka'nın konumuyla ilgili diğerk bir iddia ise Anadolu'nun güney sahillerinden ziyade daha kuzeyde, Marmara Denizi kenarında olması gerektiğini savunmaktadır. Önceleri Albrecht Goetze (1957, s. 181) tarafından öne çıkarılan bu fikre, Macqueen (1968, s. 175)¹¹, II. Muwatalli Döneminde Wilusa kralı Alakşandu ile yapılan anlaşmada Wiluša, Karkiša ve Maša Ülkeleri ve Lukka Ülkesi'nin beraber anılmasını göz önünde bulundurarak katılmaktadır.

5.1.10. Ahhiyawa

Arkeoloji literatüründe "Ahhiyawa sorunu" olarak da anılan Ahhiyawa Ülkesi'nin niteliği ve konumuyla ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Ahhiyawa sorununun temelinde Ahhiyawalılar'ın kimliğinin ne olduğu konusu yatmaktadır. Forrer (1924, s. 1–22) Ahhiyawa ile Homeros'un İlyada Destanı'nda geçen Akhalar'ı eşleştirmiş ve bu öneri bilim dünyasında oldukça kabul edilen bir görüş haline gelmiştir. Bu önerme ile beraber Ahhiyawa –Akha–Miken eşleştirmesi doğru olarak varsayılmıştır. Ahhiyawa ve Akha eşitliğine karşı çıkan bilim adamları ise bu düşüncenin altında politik sebepler yattığını belirtmektedir¹².

Ahhiyawa Ülkesi'nin konumuyla ilgili odak noktası Hitit yazılı metinlerinde geçen ve II. Mursili yıllıklarının okunması sırasında karşılaşılan Millawanda şehridir. Millawanda'nın Ahhiyawa için ne derece önemli olduğunu gösteren "Tawagalawa Mektubu'na" göre Millawanda Ahhiyawa'nın vasalı konumundaydı ve Atpa tarafından yönetiliyordu (Bryce, 1989, s. 7).

Millawanda ilk zamanlar Forrer (1926, s. 145) tarafından Milyas ile eş tutulsa dahi bu eşleştirmenin yanlış olduğu kısa sürede anlaşılmıştır. Garstang ve Gurney (1959, s. 80–81), Wolf Dietrich Niemeier (1998, s. 21) ve Penelope A. Mountjoy (1998, s. 47) tarafından M.Ö. 2. bin yıl yerleşimi olan Millawanda ile Antik Dönem Miletos'unun aynı yer olduğu görüşü, Millawanda'nın yeri ile ilgili en kabul edilebilir öneri olarak kabul edilmektedir.

¹¹ J. G. Macqueen, Likyalılar, Karyalılar ya da Misyalılar'ın, Lukka veya Karkisa ve Masa toplumlarıyla aynı toplumlar olabileceğini düşünürken söz konusu toplumların Klasik Çağlar'da yaşadığı coğrafyayla Geç Tunç Çağı'nda yaşadıkları toprakların aynı olması gerekmediğini söylemektedir (Macqueen, 2009, s. 174).

¹² Tartışmanın ayrıntıları için bkz. Ünal, 2003, s. 107 – 119.

Bu bilgilerden yola çıkılarak Ahhiyawa Ülkesi'nin yerleştirildiği coğrafyalardan birincisi içerisinde Batı Anadolu'nun orta kesiminin güneyi, Karya Bölgesi ve söz konusu alana yakın Ege Adaları'dır (Bittel, 1950, s. 70; Page, 1959, s. 15; Mountjoy, 1998, s. 51). Boysal (1971, s. 72) özellikle Müskebi Mezarlığı'nda yaptığı çalışmalardan yola çıkarak Ahhiyawa'nın merkezi olarak Rodos'u göstermektedir. Fakat Niemeier (2002, s. 521) Rodos'ta etkili bir gücün ve yeterli coğrafyaya sahip olmadığından dolayı Ahhiyawa'nın merkezi olamayacağını belirtir. Gurney (1952, s. 55) ise Ahhiyawa'nın Girit Adası olabileceğini önermiştir¹³.

Güterbock (1983, s. 183) ve Niemeier (2002, s. 521) tarafından ileri sürülen bir diğer görüş ise Ahhiyawa-Akha eşleştirmesine dayanarak Ahhiyawa'nın Kıta Yunanistan'da olması gerektiğidir. Goetze (1957, s. 83), Mellaart (1968, s. 160) ve Macqueen'e (2009, s. 44) göre Ahhiyawa Ülkesi Kuzey Batı Anadolu'da Çanakkale civarında yer almaktadır.

Yeri tam olarak belirlenemese de Anadolu'nun batısında yer alması gereken Ahhiyawa Ülkesi Geç Tunç Çağı'ndaki güç dengeleri açısından son derece önemli bir yere sahiptir.

5.2. Hitit Yazılı Belgeleri Işığında Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu-Batı Anadolu Siyasi İlişkileri

Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'nun batısındaki ülkeler Hitit Devleti'nin sürekli odağında olmuştur. Büyük oranda çıkar çatışması ve büyük güç olmanın gerektirdiği çevresinde sorun istemeyen devlet anlayışı Hititler'in bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinde önem taşımıştır.

5.2.1. I. Hattuşili/Labarna Dönemi (M.Ö. 1650-1620)

Hitit Devleti'nin kurucusu I. Hattuşili tahta çıktıktan sonra önemli fetih hareketleri yürütmüştür. Fetihlerin odak noktasını güneyde yer alan Suriye oluşturmakla birlikte Batı Anadolu'da yer alan Arzawa Ülkesi'yle olan ilişkileri de anlatılmıştır. Yıllıklarında bu durumu *'ertesini yıl Arzawa Ülkesine yürüdüm ve koyun ve sığır aldım'* diye anlatmaktadır.

¹³ Hitit kaynaklarında geçen Millawanda kentinin Miletos olabileceği konusundaki tartışmalar için ayrıca bkz; (Macqueen, 1968, s. 174-175; Hawkins, 1998, s. 30-31; Ünal, 2002, s. 22; Collins, 2007, s. 50).

I. Hattuşili söz konusu Arzawa seferini anlatırken savaşmak, kazanmak, yenmek gibi ifadeleri kullanmamıştır. Bryce (2005, s. 73-75), bu seferi bir keşif gezisi olarak nitelendirmiştir. Olasılıkla Arzawa Ülkesi'nin Hitit sınırlarını tehdit eder duruma gelmesi sonucunda bu sefer düzenlenmiştir. Bu sefer ile I. Hattuşili Arzawa Ülkesi'nin Hitit Devleti sınırlarına saygı göstermesi için uyarılmış ve tehdit etmiş olmalıdır. Ünal (2003, s. 5) bundan dolayı I. Hattuşili'nin bu faaliyetini siyasi sebeplere bağlı bir sefer olarak görmekten ziyade sadece basit bir yağmacılık olarak nitelendirmiştir. I. Hattuşili'nin Batı Anadolu seferinin sonuçlarından birisi de (yeterli arkeolojik ve filolojik kanıt olmamasına rağmen) Beycesultan V. tabakadaki 'Yanık Saray'ın' yıkılması önerilmektedir (Lloyd and Mellaart, 1965, s. 496). Bu seferin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü I. Hattuşili yıllıklarında daha büyük bir gücün (Hurri) Hatti ülkesini tehdit ettiğini anlatmaktadır (Ünal, 2003 s. 5; Bryce, 2005, s. 73-74; Collins, 2007, s. 37, 39).

I. Hattuşili'nin Batı Anadolu seferleriyle bilgi veren kaynaklar kendisinden sonra başa gelen Hitit krallarının anlattıkları ile sınırlıdır. Bu kaynaklardan ilki Hitit iç işlerini düzenlemek adına çıkarılan Telipinu Fermanı'dır (CTH 19). Telipinu Fermanı'na göre Labarna kendisine düşman olan bütün ülkeleri alt etmiş ve bu ülkelerin yönetimine kendi oğullarını koymuştur. Bu fermana göre Hititler Aşağı Ülke'de oldukları bilinen bazı şehirleri ele geçirmiştir. Ünal (2003, s. 5) söz konusu metinde Arzawa'yla ilgili bir şey görünmese bile metinde Aşağı Ülke ile Arzawa'nın sınır komşusu olduğunu ve Hititler'in Arzawa'yla sınır çatışmaları yaşamış olabileceğini düşünmektedir.

Söz konusu dönem ile ilgili bir diğer belge ise II. Muwatalli ile Wiluša Kralı Alakşandu arasında yapılan antlaşma metnidir. Alakşandu Anlaşması'nda (CTH 76) geçen "Eskiden atam Labarna Arzawa Ülkesi'nin tamamı ve Wiluša ülkesiyle savaşmıştı. Sonradan Arzawa Ülkesi ona düşman oldu. Ve Wiluša Ülkesi'ni Hatti Ülkesi'nden ayırdı. Wiluša Ülkesi Hatti Ülkesi'nden ayrıldığında Hatti Ülkesi onun halkı ile barış içindeydiler" ifadeleri Labarna'nın batıda yer alan Arzawa ve Wiluša Ülkeleri'yle ilişkide olduğunu göstermektedir (Karauğuz, 2002, s. 152; Beckman, 1996, s. 82). Ünal (2003, s. 6), Alakşandu Anlaşması'nın Labarna'dan çok sonraki bir dönemde yapılmış olmasından dolayı bu bilgilerin doğruluğunun tartışmalı olduğunu belirtir.

5.2.2. Ammuna Dönemi (M.Ö. 1540-1520)

Ammuna zamanında yaşanan kuraklık ve siyasi kargaşa merkezi otoriteyi zayıflatmıştır. Ammuna Dönemi, Hitit–Batı Anadolu ilişkileri Telipinu Fermanı’ndan öğrenilmektedir. Telipinu Fermanı’ndan ...]agga, ...]tila, Galmiya, Adaniya, Šallapa, Parduwata ve Ahhulassa kentleri yanında Arzawa Ülkesi’nin de Hitit Ülkesi’ne rahatsızlık verdiği anlaşılmaktadır. Fakat metinde bu olayların nasıl sonuçlandığı anlatılmamıştır (Garstang, 1943, s. 38; Ünal, 2003, s. 9; Bryce, 2005, s. 102; Collins, 2007, s. 41).

5.2.3. I. Tuthaliya Dönemi (M.Ö. 1450–?)

I. Tuthaliya tahta geçişiyle birlikte Batı Anadolu’da yer alan ülkeler ile birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Kralın Batı Anadolu’yla olan ilişkileri kanıtlar nitelikteki yazılı metinlerin yanında arkeolojik kazılar sırasında gün yüzüne çıkarılan bir kılıç da bu dönem ile ilgili bilgi vermektedir. Yazılı belgeler içinde, muhtemelen I. Tuthaliya’nın tahta geçtiği süreçteki olayları anlatan bir metinde, Arzawalılar’ın karışıklıklardan yararlanarak Hitit Devleti’ne karşı ayaklandığı anlatılmaktadır. Bu ayaklanmaya Sariyanda, Sarmana, Uliwanda, Parsuhalda ve ismi anlaşılamayan bazı şehirler katılmışlardır. I. Tuthaliya otoritesini sağladıktan sonra ordusunu Arzawa üstüne yürütmüştür. Seferin sonucunda Limiva Irmağı Ülkesi, Apkuisa, Seha Nehri Ülkesi, Pariyana, Hapalla, Arinna (Xanthos), Wallarima şehirlerinde yaşayan insanları Hatti’ye sürgüne göndermiş ve ganimetler elde etmiştir. Tuthaliya’nın yokluğundan faydalanan grupların Hitit’e karşı harekete geçmelerinden dolayı kral Batı Anadolu üzerine çıktığı seferden dönmek zorunda kalmıştır (Ünal, 2003, s. 9; Bryce, 2005, s. 102; Collins, 2007, s. 41).

I. Tuthaliya döneminde Batı Anadolu’ya yönelik hareketlerin en önemlisi Aššuwa Ülkesi’ne yapılan seferdir. İlk yayınlarda “Aššuwa Koalisyonu’na” karşı bir hareket olarak düşünülse de sonradan “Aššuwa Ülkesi’nin” odak nokta olduğu anlaşılmıştır. I. Tuthaliya’ya ait anallere göre (KUB XXIII 11 Öy. II 13–19) “...–uqqa, Kispuwa, Unaliya, Dura, Halluwa, Huwallusiya, Karakisa, Dunt, Adadura, Parista, ...–wa, Warsiya, Kuruppiya, ...luissa/Lussa, Alatra, Pahurina Dağ Ülkesi, Pasuhalta, Wilusiya, Taruisa” adlı şehirler krala düşman olmuştur. Metnin devamında “Aššuwa Ülkesini yıktıktan sonra, Hattusa’ya geri döndüm” ifadesi yer almaktadır. Bu sefer sonucunda; 10.000 piyade, 600 arabalı asker, arabalar ve sürücülerin beyleri Hattusa’ya getirilmiştir. Bunun yanında Aššuwa Ülkesi’nin kralı olarak düşünülen Kukkuili, Piyama–Kurunta ve Piyama–

Kurunta'nın akrabası [Mala]ziti'yi de esir olarak almıştır (KUB XXIII Öy. II 34–38). I. Tuthaliya Piyama–Kurunta ve [Mala]ziti'yi *KILAM* binasında Fırtına Tanrısı'na vermiştir. Kukku'yu ise köle olarak alıp serbest bırakmıştır (KUB XXXIII 11 Ay. III 1–3). Ancak Kukku sonradan tekrar ayaklanmıştır ve I. Tuthaliya tarafından öldürülmüştür (Alparslan, 2002, s. 24). I. Tuthaliya'nın Aşşuwa seferiyle ilgili bilgi veren diğer bir eser de Boğazköy Aslanlı Kapı civarında yapılan kazılarda ele geçirilen bronz bir kılıçtır. Söz konusu kılıcın üzerinde Akadça *“Büyük kral Tuthaliya Aşşuwaülkesini yerle bir ettiği zaman, bu kılıçları efendisi Fırtına Tanrısına adak olarak sundu”* yazmaktadır (Ünal, 1993, s. 727).

I. Tuthaliya'nın batı Anadolu politikasıyla ilgili bilgi veren diğer bir kaynak ise oğlu I. Arnuwanda dönemine tarihlendirilen “Madduwatta'nın Suçları” (CTH 147) metnidir. Metinde Madduwata adlı kişinin Hitit Devleti'ne karşı dostluk ve ihaneti de içeren bir süreçten bahsedilmektedir. Giriş kısmında; Ahhiya beyi Attarissiya'nın Madduwatta'yı ülkesinden kovduğu ve öldürmek üzereyken I. Tuthaliya'nın onu kurtardığı anlatılmaktadır (CTH 147 Öy. 1–5). Aksi durumda Madduwata, onun ailesi ve hizmetçileri ya kılıçtan geçirilecekti ya da açlıktan öleceklerdi (CTH 147 10–12). Sonrasında Tuthaliya, Madduwatta'yı Hatti Ülkesi'ne yakın bir yerde olan Zippasla ve Hariyati ülkesi topraklarına yönetici olarak atamıştır. Bunun üzerine Madduwata hem bu bölgelerin koruyucusu olacağına hem de Hitit'e karşı oluşabilecek düşmanca faaliyetleri önceden krala bildireceğine yemin etmiştir (CTH 147 Öy. 13-27). Ayrıca kendine verilen bölgenin dışında bir yeri işgal etmemesi konusunda uyarılmıştır. Fakat Madduwata sözünü tutmamış ve bütün askerlerini toplayıp Arzawalı Kupanta-Kurunta'ya savaş açmıştır. Tuthaliya'ya haber vermeden böyle bir harekete girişen Kupanta-Kurunta karşısında büyük bir yenilgi almıştır. Madduwatta'nın düşmandan kurtulmuş ancak ailesi, hizmetkarları ve tüm mal varlığı Kupanta-Kurunta'nın eline geçmiştir. Tuthaliya Madduwatta'yı bu durumdan kurtarmak için Piseni'yi görevlendirerek Madduwatta'yı kurtarmış ve eski görevine iade etmiştir (CTH 147 Öy. 42–59), (Beckmann, Bryce ve Cline, 2011, s. 71-79).

Bu olaylardan kısa bir süre sonra Ahhiyalı Attarissiya tekrar Madduwatta'ya karşı harekete geçmiştir. Müttefikinin zor durumundan haberdar olan Tuthaliya, komutan Kisnapili'yi onun yardıma göndermiştir. Kisnapili bu seferde başarılı olarak Madduwatta'yı kurtarmıştır (CTH 147 Öy. 60–68). Bu sırada Dalauwa şehri Hitit Devleti'ne karşı ayaklanmıştır. Madduwata, Kisnapili'ye Hinduwa dağı yakınlarında pozisyon alması gerektiğini söylemiş, kendisinin de Dalauwa üzerine yürüyeceğini bildirmiştir. Ancak Madduwata bir anda karar değiştirip Hitit ordusunun arkasından büyük

bir oyun kurgulamıştır. Hatti'ye Ülkesi'ne başkaldırmış olan Dalauwa kentinin yöneticisiyle anlaşarak onları bölgeyi tanımayan Kisnapili'nin birliklerinin üzerine göndermiştir. Büyük bir pusuyla karşılaşan Kisnapili savaş meydanında öldürülmüştür. Metnin bu kısmında Madduwatta'nın bu durumdan çok hoşnut olduğu ve kahkahalarla güldüğü anlatılmaktadır (CTH 147 Öy. 68-72). Hitit ordusunu arkadan vurmakla yetinmeyen Madduwatta, düşmanı Kupanta–Kurunta ile barış yapmış ve kızını Kupanta–Kurunta ile evlendirmiştir. Bu evlilikten rahatsız olan Hitit kralı, Madduwatta'ya bu durumu sorduğunda “*Kupanta–Kurunta'ya bir oyun oynuyorum ve onu öldüreceğim*” yanıtını almıştır. Fakat Tuthaliya'nın bu söylenenlere pek inanmadığı anlaşılmaktadır (CTH 147 Öy. 75-83).¹⁴

5.2.4. I. Arnuwanda Dönemi

Madduwatta'nın Suçları metninin yukarıda anlatılan kısmından sonrası I. Arnuwanda döneminde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. Madduwatta bu dönemde iyice güç kazanmış gözünü Hatti topraklarına dikmiştir. Arnuwanda, Madduwatta'ya I. Tuthaliya'ya kendinden başka toprakları ele geçirmeyeceği şeklindeki yeminini hatırlattıktan sonra, Madduwatta'nın, Zumanti, Wallarimma, Iyalanti, Zumarri, Mutamutassa, Attarimma, Surutta ve Hursanassa topraklarını ele geçirdiğini anlatmaktadır. Ayrıca Madduwatta bu ülkelerin ödediği vergileri kendisine almış, Hititli kaçakları da iade etmemiştir (CTH 147 Ay. 23-33). Madduwatta'nın Arnuwanda'ya karşı işlediği suçlardan birisi de Pitassa topraklarında yaşayan halkı Hitit Devleti'ne karşı ayaklanmaları için kışkırtmak olmuştur (CTH 147, Ay. 38-42).

Bu aşamadan sonra gücünü iyice artıran Madduwatta Hititler için büyük önem taşıyan iki ülkeyi ele geçirmiştir. Bunlardan birisi Halpa Ülkesi'dir. Arnuwanda, Madduwatta'nın Hapalla'yı işgal ettiğinde “*Majestemin bir ülkesi olan Hapalla Ülkesi'ni neden aldın. Onu geri ver*” diyerek serzenişte bulunmuştur. Bunun üzerine toprakların geri verildiği anlaşılmaktadır (CTH 147 Ay. 55-58) (Beckmann vd., 2011, s. 91-93).

Metnin son kısmı oldukça ilgi çekicidir. Bu kısımda aslında vasal bir kral olan Madduwatta'nın deniz aşırı harekatta bulunabilecek kadar cesaretlendiğini göstermektedir. Madduwatta'nın metinde anlatılan son hedefi Alaşiya Ülkesi olmuştur. Madduwatta bu

¹⁴ Madduwatta'nın Suçları metninin I. Tuthaliya ile ilgili olan kısmı buraya kadardır. Zaten ön yüz buradan sonrasını okumayı engelleyecek derecede kırıktır (Beckman ve diğerleri, 2011, s. 81-83).

hedefine ulaşmak amacıyla önce eski düşmanı Attarişiya ile anlaşmış, daha sonra belki de bir deniz gücüne sahip olmak amacıyla korsanlarıyla ünlü Lukka Ülkesi'nde yer alan Wallarimma topraklarını işgal etmiştir (Beckmann vd., 2011, s. 98-99). Ancak Arnuwanda tıpkı Hapalla Ülkesi gibi Alaşiya Ülkesi'nin Hatti'ye ait olduğu ve kendisine vergi ödediğini iddia etmiştir. Madduwatta ise bu işgalin kendisi ile alakalı olmadığını Alaşiya'ya Attarissiya ve Piggaya'lı adamın saldırdığını, kendisinin majestesinin hizmetkarı olduğunu söylemiştir (CTH 147 Ay. 84-90) (Beckmann vd., 2001, s. 95). İçeriği açısından son derece önemli olan "Madduwatta'nın Suçları" metninde anlatılanlar burada son bulunduğu için Alaşiya konusunun nasıl çözüme bağlandığı maalesef belirsizlik taşımaktadır. Bu durum metin henüz bulunamayan nüshalarında açığa kavuşuyor olmalıdır (Ünal, 2003 s. 15-17; Simpson, 2003; s. 216-217; Collins, 2007, s. 44-45).

5.2.5. II. Tuthaliya Dönemi

Babası Arnuwanda'dan sonra tahta çıkan II. Tuthaliya döneminde¹⁵ Hitit merkezi idaresinin zayıfladığı (özellikle Kaşkalkı grupların Hatti topraklarına saldırması) ve çevredeki ülkelerin bundan yararlanarak güçlendiği görülmektedir. M.Ö. 14 yy.'da Arzawa Ülkesi'nin Kızılırmak'ın güneyine yayılma istekleri ön plana çıkmış ve Hitit ülkesini tehdit eder duruma gelmiştir. Özellikle güneybatıdan Hitit ülkesine gelen bu tehdit Hitit İmparatorluk döneminde Aşağı Ülke olarak adlandırılan bölgeye yönelmiştir ve doğal olarak Hitit Devleti de kendi hakimiyetindeki bu bölgeyi korumak ve buraya yapılacak düşman saldırılarını önlemek için askeri tedbirler almıştır. Çünkü bu bölge Hitit Devleti için hem saldırı hem de savunma için önemli bir noktadadır (Bryce, 200, s. 123-124; Van Den Hout, 2013, s. 29). Batı Anadolu'da yer alan Arzawa Krallığı topraklarını ise Kizzuwatna'da olması gereken Uda kentine kadar genişletmiştir (Ünal, 2003, s. 18). Ancak bu dönemin en dikkat çekici olayı Tell el Amarna arşivlerinde ele geçirilen Arzawa ile Mısır arasındaki mektuplaşmadır.¹⁶

EA 31 ve EA 32 olarak adlandırılan bu mektuplar Arzawa Ülkesi'nin sahip olduğu gücü göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. II. Tuthaliya döneminde Arzawa Kralı olan Tarhundaradu, Tel el Amarna'da bulunan iki mektuptan EA 32 (VAT 342) anlaşıldığına göre

¹⁵ Burada bahsedilen Tuthaliya'nın hangi Tuthaliya olduğu konusunda çeşitli tartışmalar mevcuttur. A. Süel (2001, s. 677) söz konusu kralın III. Tuthaliya olarak tanımlamaktadır. Ancak Ünal (2003, s. 17-19) ve T. P. J. Van Den Hout söz konusu Tuthaliya'nın II. Tuthaliya olduğunu söylemektedir (2013, s. 29 -30).

¹⁶ İlk yayın için bkz: Knudtzon, 1902

Mısır firavunu III. Amenophis'le mektuplaşarak kızını firavuna eş olarak göndermek istemiştir. III. Amenophis ise cevabında, evlilik için bir elçisini (Irššappa) gönderdiğini ve çeyiz olarak Kaşkalköleleri istediğini söylemektedir. Mektubun sonunda Hatti Ülkesi'nin paramparça olduğunu bildirmektedir. Mısır firavunu ile yazışabilecek güce sahip olan Tarhunduradu, Arzawa kralı olmadan önce Seha Nehri Ülkesi kralıydı ve II. Tuthaliya dönemindeki yazılı belgelerden anlaşıldığına göre Hitit Devleti'ne ait toprakları işgal etmeye çalışarak kralı uzun bir süre uğraştırmıştır (Moran, 1992, s. 101-105; Ünal, 2003, s. 17-18; Hoffner Jr, 2009, s. 273-274).

Tarhunduradu'nun yukarıda anlatılan stratejik evliliği niye yaptığını anlamak için Anadolu'daki kazılarda bulunmuş metinler çok önemlidir. Bu metinlerden ilki Boğazköy'de bulunmuştur. Tarihlendirilmesi tartışmalı olan bu belge (KUB 23.21) Tarhunduradu'nun erken dönemleriyle ilgili bilgi veriyor olmalıdır. Ünal (2003, 19) metni tamamlayıp çevirisini şu şekilde yapmıştır:

[.'].]Seha Nehri Ülkesi iki kez günah işledi. [Seha Nehri Ülkesi halkı şöyle dedi]: Kralın dedesi [bizi] silah zoruyla yenememişti'. O Arzawa Ülkelerini yendi[-ği zaman] bizi [asla] silah zoruyla [yenememişti]. Biz onu küçük düşürmüştük(?)'. [Ve Seha Nehri Ülkesi] savaş başlattı (ve Arzawa kralına sığındı. Ben büyük kral (önce) [geri] çekildim (ve sonra da) yürüdüm.... Harana Dağı'nı işgal ettim. 500 arabalı savaşçı [ileaskerleri esir aldım ve onları] Hattuša'ya getirdim. Unaradu'yu (Tarhunnaradu) karıları [ve çocuklarıyla birlikte esir aldım ve] getirdim. Onu Güneş Tanrıçası'nın kenti Arinna'ya getirdim [.... Tab]arna, büyük kral (o) ülkeye gitmedi. M[uwaUR.MA???'ın ahvadını [Seha Nehri Ülkesi'nde kral] yaptım ve [kendisine '...] savaş arabası [verdim].

Yazılanlardan anlaşılanlara göre Tarhunduradu Arzawa Kralı olmadan önce Seha Nehri Ülkesi kralıdır.

Arzawa kralı Tarhunduradu ve Hitit Devleti'nin uzatmalı düşmanı Kupanta-Kurunta ile ilgili bilgilere Şapinuwa (Ortaköy) arşivindeki yazılı belgelerde de rastlanılmaktadır. Ortaköy'de bulunmuş olan 'Uhhamuwa Mektubu' (Or 93/20) olarak adlandırılan bir tabletin içeriğinde bu iki kraldan bahsedilmektedir. Uhhamuwa krala şöyle seslenir:

Majeste'ye, Efendim'e söyle! kölen Uhhamuva şöyle (der): Majeste'ye, Efendim'e, Kupanta-Kurunta(ya)'nın ve Tarhunnaradu'nun Happuriya şehrini ele geçirmeleri konusunu yazdım. Şimdi, işte bak! Maraşa'lı bir kaçak, rahip[e] Happuriya şehrinden kaçarak geldi ve bana şöyle söyledi: Kupanta-Kuruntaya, Tarhannaradu, Kupanta -Kuruntaya'nın oğulları, Maşturi, Piyamaradu ve Kupandazalma Happuriya şehri için hepsi toplanıyor. Ve onlara Uhavaranu, Huliyazalmanu, Pitaşşali adam x-lişani de katılıyor. Ve şu kararı verdiler: Eğer biz Happuriya'ya zarar verirsek, o zaman gideceğiz, Salpa şehrini ele geçireceğiz. Ve biz ülkelere saldıracağız. Ama eğer biz Happuriya'yı alamazsak, biz Salpa şehrine gidemeyeceğiz ve ülkelere saldıramayacağız. Happuriya'lılar bizim arkamıza saldıracak ve Hatti bizim önümüze saldıracaklar. Ve bana şöyle dedi: Hangi gün

Kupanta–Kurunta ve Tarhundaradu [.....]indi, bir zaman [.....] (Süel, 2014, s. 934–935).

Bu metinden anlaşıldığı kadarıyla Uhhamuwa Hitit kralına bağlı vasal bir bey olmalıdır ve metinde geçtiği gibi efendisine karşı yapılacak kötü bir eylemi öğrendiği kadarıyla haber vermektedir. Yazılı belgelerden yola çıkarak II. Tuthaliya'nın dört bir yandan kuşatıldığı görülmektedir. Hatta bu kuşatma öyle bir boyuta gelmiştir ki başkent Hattuša yağmalanmış ve kraliyet ailesi bir süre Şamuha'da konaklamak zorunda kalmıştır (Van Den Hout, 2013, s. 30).

5.2.6. I. Šuppiluliuma Dönemi (M.Ö. 1350-1320)¹⁷

I. Šuppiluliuma'nın Batı Anadolu politikasıyla ilgili en önemli kaynaklar, oğlu II. Muršili'nin yazdırdığı ve babasının yaptığı işleri anlattığı metinlerdir¹⁸. Güterbock tarafından DS.14 olarak numaralandırılan metinde II. Muršili, babası I. Šuppiluliuma'nın Batı Anadolu ile ilk temasını anlatmaktadır. I. Šuppiluliuma, henüz babası II. Tuthaliyakral iken Arzawalı düşmanların üzerine gönderilmiştir. Metinde I. Šuppiluliuma'nın bu seferden tanrıların da yardımıyla zaferle döndüğü belirtilmektedir (DS.14 38–50) (Güterbock, 1956, s. 68). Bu durum yazılı belgelerde (KBo VI 28): “...evvelce Hatti ülkeleri düşman tarafından mahvedilmişti. Bir taraftan Gaşgalı düşman geldi ve Hatti Ülkelerini mahvetti. Nenneša'yı sınır yaptı. Diğer taraftan Aşağı Ülke'den Arzawalı düşman geldi ve o da Hatti Ülkeleri'ni mahvetti. Tuwanuwa ve Uda'yı sınır yaptı...” olarak geçer (Sir-Gavaz, 2008, s. 22). Bu seferin başarılı geçtiği oğlu II. Muršili döneminde yazılmış olan “Šuppiluliuma'nın Kahramanlıkları” metninde “Tanrılar babama yardım etti: Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Hatti'nin Fırtına Tanrısı, Ordunun Fırtına Tanrısı ve Savaş Alanının İştari, (böylece) babam Arzawalı düşmanı yendi ve düşman askerlerinin çoğunu öldürdü” şeklinde anlatılmaktadır (Güterbock, 1956; s. 68; Bryce, 2005, s. 150).

I. Šuppiluliuma, Telipinu Fermanı'na aykırı olarak Hitit tahtına geçtikten sonra kendisinden önceki krallar gibi Suriye odaklı bir politika izlemiştir. Ancak güneye gitmeden önce ülke içindeki ve Hatti Ülkesi sınır güvenliğini sağlamak amacıyla seferler düzenlemiştir. Bu seferlerin bir kısmı da Batı'ya doğru düzenlenmiş olup öncelikli hedef

¹⁷ Ünal, A. (2002). I. Šuppiluliuma'nın M. Ö. 1370 – 1340 yılları arasında krallık yaptığını önermektedir (s. 66).

¹⁸ Söz konusu tabletler 1956 yılında H. G. Güterbock tarafından yayınlanmıştır. Bu makalede Güterbock metinleri DS olarak adlandırıp numaralandırmıştır (Güterbock, 1956, s. 41 – 68, 75–98, 107–130).

Arzawa olmuştur. Bu ülkeye adı bilinmeyen bir komutanını göndermiş daha sonra kendisi de bu sefere katılarak Ammuna Dağını ve Tuwanuwa'yı ele geçirmiştir. Bu sırada Hitit ordusu pek çok Arzawalı'yı esir olarak almıştır. Sonrasında Hitit birlikleri Tuwanuwa'da durur ve kuşatma altına alırlar. Tüm bunlar olurken I. Šuppiluliuma, Šapparanda olarak geçen bir yerdedir ve gece Tiwanzana'da konaklar. Ertesi gün kral da Tuwanuwa'ya gelir. (DS.15 21–42), (Güterbock, 1956, s. 76–77; Ünal, 2003, s. 21).

I. Šuppiluliuma kazandığı zaferin ardından Arzawa'lı asker ve elçilerden oluşan bir grup insanı kendi tebasına katmıştı. Ancak zaman içerisinde bu topluluk tekrar Arzawa saflarına geçip Hitit çıkarlarının tersinde hareket etmeye başladılar. Bu durumdan rahatsız olan kral I. Šuppiluliuma Anzapahhaddu, Alaltalli ya da Zapalli'ye bir mektup yazmış kendisine ait olan askerleri geri istemiştir (DS.18 4–21). İsteğine karşılık bulamayan kral, Hitit ordusunda komutan olan Himuili'yi Arzawa'yı dize getirmesi için Batı Anadolu'ya göndermiştir. Bu sefer sırasında Mauirašša kenti zaptedilmiştir. Fakat Arzawalı Anzapahhaddu Hitit ordusuna saldırmış ve bu saldırı sonucunda Hitit Devleti mağlup duruma düşmüştür¹⁹. Ordusunun yenildiği haberini alan I. Šuppiluliuma Arzawa'ya sefer düzenlemiş, Mira Ülkesi'ne kadar ilerlemiştir (DS.18 23–28) (Güterbock, 1956, s. 79–80). Diğer bir metne göre I. Šuppiluliuma, Tiwatašša Dağı'nın etrafını sarmıştır. Ancak Mammali komutasındaki bir grup Arzawa'lı bu kuşatmayı kırmış ve Hapalla Ülkesi'ne kaçmıştır. Hitit ordusunun bu askerlerin peşinden gittiği anlaşılabilirse bile metin kırık olduğu için sonuçla ilgili bilgiler mevcut değildir (DS.20 1–7) (Güterbock, 1956, s. 81).

II. Muršili dönemine tarihlendirilen Kupanta–Kurunta (CTH 68) Antlaşması I. Šuppiluliuma'nın Mira Ülkesi ile olan ilişkilerine ışık tutmaktadır. Antlaşma metninin ikinci satırında, Mira Ülkesinin Beyi olan Mašhuiluwa'nın kardeşleri tarafından bunaltılıp kaçmak zorunda kaldığını ve I. Šuppiluliuma'ya sığındığı anlatılmaktadır. I. Šuppiluliuma, Mašhuiluwa'ya sahip çıkmış ve kızı Muwatti ile evlendirmiştir (Karauğuz, 2002, s. 119–120). I. Šuppiluliuma'nın torunu II. Muwattalli dönemde Wiluša Ülkesi'nin beyi Alakšanduš ile yapılan antlaşmada ise I. Šuppiluliuma'nın Arzawa seferi sırasında Wiluša Beyi Kukkunni'nin, I. Šuppiluliuma ile iyi ilişkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır (CTH 76 §. 3) (Beckman, 1996, s. 69; Karauğuz, 2002, s. 140).

¹⁹ Metinde yer alan bu ifade son derece önemlidir. Zira Hitit belgeleri içerisinde Hititlilerin mağlup olduğunu gösteren tek ibare burada yer almaktadır (Riemschneider, 1962, s. 120).

5.2.7. II. Murşili Dönemi (M.Ö. 1320–1290)

Düşmanlarının tanımıyla çocuk yaşta tahta geçmiş olan II. Murşili saltanatının ikinci yılında Arzawa ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Öncelikle bu sıralar Arzawa kralı Uhhaziti'ye bağlı olan Millawanda kentine Gulla ve Malaziti önderliğinde bir askeri birlik göndermiştir. Bu operasyon sonucu Millawanda şehri yakılıp yıkılmıştır (Ünal, 1991, s. 20). Üçüncü saltanat yılında Kaşka ülkesi ile uğraşmakta olan II. Murşili, Batı'daki tehlikenin büyümesi nedeniyle sefer zamanı olmasına rağmen yönünü Arzawa'ya çevirmiştir. Kralın anallerinde bu sefere sebep olarak Hitit'e ait olan esirlerin Arzawa tarafına geçmesi ve Arzawa kralı Uhhaziti'nin II. Murşili'ye çocuk deyip küçük görmesi gösterilmektedir (KBO 3.4 II AM: 46 vd.) (Alparslan, 2006, s. 62).

II. Murşili, Arzawa seferine çıktığında ilk durağı Şallapa kenti olmuştur. Burada II. Murşili'nin Kargamış kralı olan kardeşi askerleri ile birlikte Hitit ordusuna katılarak büyük bir güç oluşturmuşlardır (Bryce, 1974, s. 107). Hitit ordusu Arzawa yoluna devam ederken yazılı metinlere geçmiş büyük bir doğa olayı gerçekleşmiştir. Bazı bilim insanları bu olayı meteor yağmuru olarak nitelendirirken (Garstang ve Gurney, 1959, s. 87), Ünal'a göre ise bu olay Kula yakınlarında volkan patlamasıdır. Her iki tarafın kralı da bu afetten büyük zarar gördüler. Buna göre, Hitit kralı II. Murşili korkudan yüz felci geçirmiş ve dili tutulmuş²⁰, Arzawa kralı Uhhaziti ise hastalanmıştır. Bu zorlu sürecin ardından ordusu ile Aura kentine gelen II. Murşili, Mira kralı Maşhuiluwa ile görüşerek Uhhaziti'nin durumu hakkında bilgi almıştır (Ünal, 2003, s. 28-29). Yapılan durum değerlendirmesinden sonra birlikler Walma'ya²¹ doğru hareket ederler.

Walma kentinde, Aştarpa Nehri civarında Hitit ordusu ile Arzawa ordusu karşı ilk defa karşıya gelirler, yaşanan büyük savaşın sonucunda Hitit ordusu galip gelmiş ve Uhhaziti'nin oğlu Piyama–İnara komutasındaki Arzawa ordusunu, Ege Denizi'ne doğru sürmüştür (Ünal, 2003, s. 31). Bu sırada yenilgi haberini alan Uhhaziti, yanına ailesini de alıp bir kayık yardımıyla Ahhiyawa yönetimindeki Ege Adaları'na kaçmıştır (Starke, 2001, s. 38; Ünal, 2003, s. 31). Bu olaylar sonucunda II. Murşili hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Arzawa başkenti Apaşa'ya²² girmiştir (Ünal, 2003, s. 21). Hitit

²⁰ II. Murşili'nin konuşma bozukluğunun tahta geçmeden önce (Arzawa seferinden önce) farklı bir nedenle gerçekleştiğini öneren bilim insanları da vardır (Alparslan, 2006, s. 123 – 124).

²¹ Walma, Aşağı Ülke'nin güney batısında (Bryce, 1974, s. 5) ya da Dinar civarındaki Yukarı Menderes Irmağı'nın kaynağı olan bölgedir (Ünal, 2003, s. 29).

²² Hitit metinlerinde geçen Apaşa kentinin, İzmir'in Selçuk İlçesi'nde yer alan Ephesos antik kenti ya da çok yakınındaki Ayasuluk Tepesi olduğu düşünülmektedir (Garstang ve Gurney, 1959: 88; Easton, Hawkins,

ordusunun gelişinden tedirgin olan Apaşa Kenti halkının bir kısmı Arinnanda Dağı'na,²³ geri kalanları ise Puranda Kalesi'ne sığınmıştır (Ünal, 2003, s. 31; Akdeniz, 2006, s. 22; Alparslan, 2006, s. 64).

Apaşa'dan sonra II. Murşili kaçakları yakalamak için yönünü Arinnanda Dağı'na çevirmiştir. II. Murşili'ye ait metinlerden anlaşıldığına göre Arinnanda Dağı çok sarp bir topografyaya sahipti ve bu da Hitit ordusunun hareket etmesini engelliyordu. Bu şartlar altında Arinnanda Dağı'nı fethedemeyeceğini anlayan II. Murşili, başka bir strateji geliştirerek Arinnanda Dağı'ndaki su kaynaklarını kesti. Açlık ve susuzlukla daha fazla mücadele edemeyen Arzawa halkı ise II. Murşili'nin önüne gelip teslim oldular. Sayıları 15500'ü bulan bu topluluk köle olarak başkent Hattuşa'ya gönderildiler (Ünal, 2003, s. 33; Alparslan, 2006, s. 65).

Kral II. Murşili Arzawa seferine başlamadan önce Kuzey'deki Kaşka Ülkesi ile uğraşmaktaydı ve sefer başlangıcı da sayılan ilkbahar mevsimini buradageçirmişti. Batı'ya yöneldiğinde ise aslında sefer mevsimi son bulmaktaydı ve hava şartları gittikçe kötüleşiyordu. Arinnanda Dağı da zapt edilince II. Murşili, birliklerini kışı atlatmak adına Aştarpa Nehri kenarına doğru geri çekti. Kış mevsimi geçip bahar geldiğinde ise Hitit ordusu artık Puranda'yı²⁴ kontrol almak için hazırlıklara başladı. Arzawa cephesinde ise dengelerde bazı değişiklikler olmuştu. Adaların birinde sürgün hayatı yaşayan Uhhaziti vefat etti, kralın oğullarından Tapalazunawali ise II. Murşili ile mücadele etmek için tekrar Anadolu'ya geçerek Puranda kentine gelmişti (Ünal, 2003, s. 33; Alparslan, 2006, s. 65). II. Murşili bu haberinde etkisiyle harekete geçmiş ve iki ordu Arzawa topraklarında karşılaşmıştır. Yaşanan çetin savaşta galip gelen taraf yine Hitit ordusu olmuş ve Tapalazunawali birlikleriyle beraber Puranda Kalesi'nde sıkışıp kalmıştır. II. Murşili vakit kaybetmeden Puranda'yı kuşatıp abluka altına alarak şehrin su kaynaklarını kesmiştir. Bu sırada Tapalazunawali ve emrindeki küçük bir birlik kuşatma altındaki kentten kaçabildi. Prensine peşine düşülse bile sadece yanındakilerden çok azı ele geçirildi ve Tapalazunawali ortadan kayboldu, fakat Hitit ordusu da Puranda'ya girmeyi başardı. Sayıları 15000

Sherratt ve Sherratt, 2002, s. 94–96; Büyükkolancı, 2008, s. 54.)

²³ Arinnanda Dağı, Ünal tarafından Kuşadası – Davutlu civarında bulunan Mykale, Dilek ya da Samsun Dağı'yla bir tutulmaktadır. Bu görüş birçok bilim insanı tarafından da kabul edilmektedir. (Detay için bkz.: Ünal, 2017).

²⁴ Meriç (2002, s. 230 – 234, Meriç ve Öz, 2015) Bademgediği Tepesi'nde yapılan kazılarda keşfedilen yıkım tabakası ve GTC'ye tarihlendirilen su kanallarından hareketle söz konusu merkezin Puranda olabileceğini öne sürmüştür. Buna karşın Ünal, Puranda Kenti'nin yüksek bir yerde ve Arinnanda Dağı'na yakın olması gerektiğini belirtmektedir. Ünal'a göre Puranda Kenti'nin antik dönemdeki Priene Kenti olduğunu söylemektedir (Ünal, 2017, s. 30 - 31).

civarındaki kent halkı ise esir alındı. Bu olayların ardından neler olduğu tam olarak bilinmese de yıllıkların anlaşılabilen kısmından yola çıkılarak Ege Adaları'na kaçan bir grup Arzawalı'nın gemilerle Anadolu'ya gelip burada Ahhiyawa ile ortak hareket ettiği anlaşılmaktadır (Ünal, 2003, s. 34–35; Akdeniz, 2006, s. 23; Alparslan, 2006, s. 66).

Arzawa Ülkesi ile olan hesaplaşmasını bitiren II. Murşili bu kez yönünü Batı Anadolu'nun kuzeyine, Seha Nehri Ülkesi'ne çevirmiştir. Burada zamanında Hitit Kralları'nın yardım ettiği ancak daha sonra düşman Uhhaziti ile beraber hareket eden Manapatarhunda krallık yapıyordu. II. Murşili bu ihanetin hesabını sormak için Seha Nehri Ülkesi'ne yürüyecekti ki hiç beklenilmeyen bir olayla karşılaştı. Manapatarhunda, büyük kralın seferinden korkarak ona içerisinde annesinin de bulunduğu bir heyet göndererek hareketi durdurmasını istedi. II. Murşili de bu isteğe kayıtsız kalmamış ve Arzawa seferini durdurmuştur (Ünal, 2003, s. 35; Bryce, 2005, s. 196; Alparslan, 2006, s. 66).

II. Murşili Arzawa'daki askeri faaliyetlerini bitirdikten Mira ve Kuwaliya Ülkeleri'nin yönetimini Maşhuiluwa'ya²⁵ devretti ve emrine 600 civarında asker bıraktı. Sonrasında Aura Kenti'ne gelerek, Arzawa Ülkesi'nin bölüştürülmesini sağlayacak ve Hitit egemenliğini pekiştirecek antlaşmalar yaptı (Genz, 2011, s. 303)²⁶. Manapatarhunda ile yapılan antlaşma sonucunda Seha Nehri Ülkesi Manapatarhunda'ya, Targaşnaili ile yapılan antlaşmada ise Hapalla Ülkesi Targaşnaili'ye bırakılmıştır. Maşhuiluwa ile yapılan antlaşma metni kayıp olduğu için içeriği tam olarak bilinmese de II. Murşili'nin daha sonra Kupanta–Kurunta ile yapılan antlaşma söz konusu metnin detaylarını da vermektedir (Alparslan, 2006, s. 68; Akdeniz, 2006, s. 23). II. Murşili'nin Batı Anadolu'ya yaptığı seferler sonucunda bu coğrafyadaki siyasi sınırlar büyük değişikliğe uğramıştır. Hakim güç olan Arzawa Ülkesi yıkılmış, yerine Mira–Kuwaliya Ülkesi'nin güç kazandığı bir döneme girilmiştir.

5.2.8. II. Muwatalli Dönemi (M.Ö. 1290–1275)

II. Muwatalli'nin Batı Anadolu ile olan ilişkilerini anlatan en kapsamlı metin Wiluša kralı ile yapılan Alakşandu Antlaşmasıdır (CTH 76). Metnin giriş kısmında Hitit–Wiluša ilişkilerinin kısa bir tarihçesinden bahsedildikten sonra Alakşandu'nun Kukkuni adlı

²⁵ Maşhuiluwa zaman içerisinde II. Murşili'ye karşı bazı isyan faaliyetlerinde bulunmuş. Sonuç olarak başkent Hattuša'da idam edilmiştir (Ünal, 2003, s. 37).

²⁶ Antlaşma metinlerinin tam çevirileri için bkz; (Karağuz, 2002, s. 113–138).

Wiluša kralının evlatlığı ve varisi olduğu belirtilir. Sonrasında Maša Ülkesi'nin baskısı nedeniyle, Alakšandu'nun II. Muwatalli'yi çağırdığı ve Muwatalli'nin Maša Ülkesi'ni yerle bir ettiği anlatılmaktadır. Bu olayların ardından Wiluša halkı kralları Alaksandu'yu tahttan indirmiştir. Ancak II. Muwatalli kendi çıkarları nedeniyle onu tekrar Wiluša Ülkesi'ne kral yapmıştır. II. Muwatalli, Alakšandu'yu yapılan antlaşmaya sadık kalması konusunda uyarılmış, kendi bölgesinde gelişecek olan olayları Hattuša'ya bildirmesini istemiştir (Alparslan, 2007). Metinde Arzawa'nın dört kralı olarak geçen Alaksandu, Manapatarhunda, Kupanta–Kurunta ve Ura–Hattuša'nın birbirini desteklemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Metnin sonunda şahit tutulan tanrı ve tanrıçalar sayılıp, Alaksandu'nun antlaşmayı bozması halinde bu tanrıların gazabına uğraması istenmektedir (Beckmann, 1996, s. 82–88; Karauğuz, 2002, s. 146–147; Ünal, 2003, s. 40–41).

II. Muwatalli'nin Batı Anadolu'daki etkinliğini yansıtan diğer bir metin Seha Nehri Ülkesi Kralı Manapa–Tarhunda'nın II. Muwatalli'ye yazdığı mektuptur. Manapa–Tarhunda mektubu olarak anılan bu metnin giriş kısmında, tabletin yazıldığı sırada her şeyin yolunda olduğu, II. Muwatalli'nin komutanlarından Kaššu'nun Seha Nehri Ülkesi'ne vardığı ve Wiluša'ya bir sefer düzenlediğinden bahsedilmektedir. Manapa–Tarhunda korkunç bir hastalıkla uğraştığı için bu sefere katılamadığını bildirmektedir. Sonrasında Piyamaradu²⁷ damadı Ahhiyawa'lı Atpa'yı Manapa–Tarhunda'nın üzerine göndermiş, Lazpa'yı vurarak Manapa–Tarhunda'yıkötü bir durumda bırakmıştır. Ayrıca Hatti'ye ait olan *SARIPUTU* adamları Atpa tarafından ele geçirilmiştir. *SARIPUTU* adamları haraç ödeyip gitmek isteseler de Atpa onları bırakmamış, daha sonra Kaššu Atpa'ya saldırınca serbest kalmışlardır. Metnin devamı kırık olduğu için gelişmeler tam olarak bilinmemektedir (Beckmann vd., 2011, s. 141).

Yukarıdaki metinlerden de anlaşıldığı gibi II. Muwatalli döneminde de Hatti Ülkesi Batı Anadolu'daki taht değişiklikleri ve atanan vasalların korunması konusunda da büyük bir çaba sarfetmiş ve tehlike oluşması durumunda askeri müdahalelerde bulunmuştur. II. Muwatalli'nin Kadeš Savaşı'ndan kısa bir süre sonra öldüğü düşünülmektedir ve II. Muwatalli'nin ölümünden sonra Hatti Ülkesi içerisinde derin siyasi çatlaklar oluşmaya başlamıştır (Van Den Hout, 2013, s. 36).

²⁷ Piyamaradu hakkında detaylı bilgi için bkz; (Cooper, 2018).

5.2.9. III. Hattuşili Dönemi (M.Ö.1275/1267–1250/1240)

Tawagalawa Mektubu (CTH 181), III. Hattuşili döneminde Batı Anadolu ile olan siyasi münasebetleri göstermesi açısından son derece önemli bir metindir. Söz konusu mektup, ismi henüz tam olarak bilinmeyen bir Hitit kralından yine kimliği bilinmeyen bir Ahhiyawa kralına yazılmıştır. Mektubu yollayan Hitit kralın olasılıkla III. Hattuşili olduğunu düşünülmektedir (Bryce, 2005, s. 290; Beckmann vd., 2011, s. 101). Mektubun adı her ne kadar Tawagalawa Mektubu olarak anılsa da içerik genel olarak uzun bir süredir Batı Anadolu’da Hatti Ülkesi’ne sık sık sorun çıkaran Piyamaradu ile ilgilidir. Metin ismi bilinmeyen ama Piyamaradu olması gereken bir kişinin muhtemelen Lukka Ülkesi’nde yer alan Attarimma kentini yakıp yıkmasını anlatarak başlamaktadır. Şehirlerinin tahrip olmasından doğal olarak rahatsız olan Lukka halkı hem kendilerine yardımcı olması hem de Piyamaradu’yu şikâyet etmek için Tawagalawa’yı ülkelerine davet etmişlerdir. Ancak Lukka halkı, Tawagalawa’dan aradıkları desteği bulamamış olacak ki bu sefer Hitit kralını ülkelerine çağırılmışlardır. Hitit kralı bu çağrı üzerine Şallapa kentine geldi ve burada bir karargâh kurdu. Bu sırada Piyamaradu Hitit kralına “beni hizmetine al” diyerek sığınma talep etti. Hitit kralı ise bu talebi yerine getirmek için ona *TARTENU* (elçi) göndermiş ancak Piyamaradu kendisine krallık verilmesini isteyerek ve elçiyle görüşmemiştir (Beckmann vd., 2011, s. 103). Hitit kralı, Şallapa kentinden Waliwanda kentine geldi ve buradan Tawagalawa’ya Iyalanda’da bulunan kuvvetlerini çekmesi gerektiğini söyleyen bir mesaj gönderdi. Hitit ordusu Iyalanda kentine geldiğinde Piyamaradu’nun erkek kardeşi Lahurzi tarafından kurulan bir tuzağa düşürülmeye çalışıldı ancak başarılı olunamadı. Daha sonra Hitit kralı ordusuyla birlikte Piyamaradu’yu Millawanda’ya kadar kovaladı. Millawanda’ya girildiği zaman Hitit kralı, Ahhiyawa kralına kardeşim diye hitap ederek Millawanda’nın yerel yöneticisi ve Piyamaradu’nun damadı Atpa’nın, Piyamaradu’yu kendisine teslim etmesini istemiştir. Ancak bu sıralarda Piyamaradu bir gemiye binip Ahhiyawa idaresindeki adalardan birine kaçmıştı (Beckmann vd., 2011, s. 105). Piyamaradu’nun Ahhiyawa’ya sığındığını anlayan Hitit kralı, metnin devamında Ahhiyawa kralına bir mektup göndererek Piyamaradu ile ilgili taleplerini aktardığını söylemektedir. Hitit kralı Ahhiyawa kralından öncelikle Piyamaradu’nun kendisine verilmesini, bu uygun değilse Piyamaradu’nun bir daha Hitit Devleti’ni rahatsız edecek faaliyette bulunmaması şartıyla Ahhiyawa’ya yerleştirilmesini ya da son çare olarak ailesini de yanına alarak başka bir ülkeye sürgün edilmesini istemektedir (Beckmann vd., 2011, s. 115). Ancak bu mektubun sonrasında yaşanan olaylara bakılınca Hitit kralının isteklerinin yerine

getirilmediği anlaşılmaktadır. Zira Ahhiyawa Batı Anadolu’da sürekli olarak Hatti ülkesi için problemler yaşatmaya devam etmiştir. Tawagalawa Mektubu’nun bahsettiği diğer bir önemli konu ise Ahhiyawa Ülkesi’yle çoğu defa sıkıntı çıkmasına neden olan Wiluša Ülkesi konusunda mutabakat sağlanarak barış yapıldığıdır. Tawagalawa Mektubu’nda Hitit kralının Ahhiyawa Kralı’ndan “kardeşim” ya da “büyük kral” olarak bahsetmesi siyasal olarak son derece önemli bir konudur. Bu durum Ahhiyawa’nın sahip olduğu gücün tanındığına kanıt olarak gösterilebilir. III. Hattuşili’nin sorunu tam olarak çözemediği, bölgedeki kırılğan Hitit otoritesini sağlayamadığı ve bu sorunun IV. Tuthaliya miras olarak kaldığı anlaşılmaktadır (Bryce, 2005, s. 290–293; Beckmann vd., 2011, s. 121–122).

Tawagalawa Mektubu dışındaki III. Hattuşili döneminde Batı Anadolu ilişkilerini anlatan diğer metinler kırık olarak ele geçmiştir. III. Hattuşili’nin Urhi–Teşup ile giriştiği taht mücadelesinde iki Arzawalı’nın III. Hattuşili’nin tarafını tuttuğunu bildiren bir tablet bulunmaktadır. Bu tabletin yanında bir de Mısır firavunu II. Ramses’e adı okunamayan bir Mira kralı (muhtemelen Kupanta–Kurunta) tarafından yazdırılan Akadça mektuptan kralın Mısır’a sığınan Urhi–Teşup’u desteklediği anlaşılmaktadır. Ancak II. Ramses’in vasal kralın bu tutumundan rahatsız olarak onu III. Hattuşili’ye ihbar ettiği düşünülmektedir. Bunların haricinde III. Hattuşili döneminde içerisinde Arzawalılar’ın başkaldırdığını anlatan, Lukka ve Seha Nehri Ülkelerinden bahseden metinlerde vardır (Ünal, 2003, s. 43).

5.2.10. IV. Tuthaliya Dönemi (M.Ö. 1240–1220)

Günümüzde “Milawata Mektubu (CTH 182)” olarak anılan bir çivi yazılı tablet IV. Tuthaliya döneminde Batı Anadolu’daki ülkelerle ilişkileri göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır (Beckmann vd., 2011, s. 123). Söz konusu mektubun Hitit kralı IV. Tuthaliya tarafından Mira Kralı Tarkašnawa’ya²⁸ gönderildiği düşünülmektedir. Metnin giriş kısmında IV. Tuthaliya, Tarkašnawa’nın babasının geçmişte Hitit sınır kentlerine saldırdığından bahsetmektedir. Bu saldırıların ardından IV. Tuthaliya, Tarkašnawa’yı Mira kralı olarak seçip onu kardeşi yapmış ve Tarkašnawa’yı babasının hatalarına düşmemesi konusunda öğütlemiştir (Beckmann vd., 2011, s. 125–127). Metnin tam anlaşılamayan kısımlarının ardından Wiluša Ülkesi ile ilgili önemli bilgiler dikkat çekicidir. Wiluša Ülkesi kralı Walmu tam olarak bilinmeyen bir sebepten dolayı tahtından kovulmuş ve Tarkašnawa’ya sığınmıştır. IV. Tuthaliya bu olayın sonrasında Kulanaziti isimli bir kişiyi

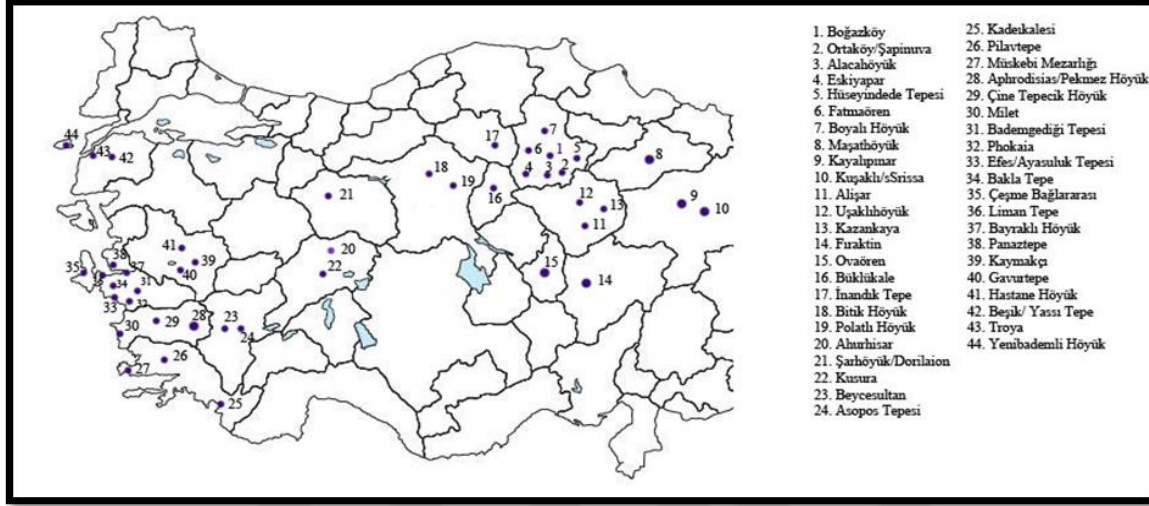
²⁸ Mira kralı Tarkašnawa hakkında detaylı bilgi için bkz; (Hawkins, 1998, s. 1-31).

bu olayı çözmekle görevlendirerek Walmu'nun kendisine teslim edilmesini istemiştir. Ayrıca kral Walmu'nun tekrar Wiluša'ya vasal olarak atanacağını garantisini vermektedir. Milawata Mektubu'ndan öğrenilen başka bir durum ise bu dönemde Millawanda kentinin yönetiminin Mira kralı Tarkašnawa'da olmasıdır bundan hareketle söz konusu zaman diliminde Ahhiyawa'nın bölgedeki hakimiyetinin bir şekilde azaldığı anlaşılmaktadır. Mektubun korunan kısmının sonunda IV. Tuthaliya, Tarkašnawa'nın babasının Utiya ve Atriya kentlerinden getirilen rehinelerin hala kendisine geri verilmediği için sitem etmektedir. Milawata Mektubu metninde öne çıkan bir diğer husus Piyamaradu isminin geçmesidir. Piyamaradu'nun bu dönemde ne gibi faaliyetler yürüttüğü bilinmese de, ezeli düşmanın hala yaşadığı anlaşılmaktadır (Hawkins, 1998, s. 19; Bryce, 2005, s. 306–308; Beckman vd., 2011, s. 129–133).

6. ORTA ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

Geç Tunç Çağı'nda Hitit egemenliğinde olan Kızırnak kavisinin içerisinde kurulan kentler Hitit Devleti'nin gücünü yansıtmaktadır. Bu kentlerin kuruldukları alanların bilinçli bir şekilde seçildiği, stratejik konumlarından da anlaşılmaktadır.

Harita 6.1. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki Geç Tunç Çağı merkezleri

6.1. Alaca Höyük²⁹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk kazılarında birisi olan Alaca Höyük, Çorum iline 53 km mesafedeki Alaca ilçesinin hemen yakınında yer almaktadır. Alaca Höyük'te yapılan kazılarda 4 yapı katı tespit edilmiştir. En erken tabaka olan IV. tabaka Geç Kalkolitik Çağ'a, III. tabaka Erken Tunç Çağı'na, M.Ö. 2. bin yıla verilen II. tabakanın erken evreleri Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne, geç evresi Hitit Dönemi'ne, I. tabaka ise Frig Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Koşay ve Akok, 1966, s. 5).

Alaca Höyük'te II. yapı katında temsil olan Hitit Dönemi yerleşimi birçok Hitit şehrinde olduğu gibi sandık sur sistemi ile koruma altına alınmıştır. Sur duvarı yapılmadan önce temellerin altına toprak getirilerek duvarların yükselmesi sağlanmıştır. Kentin iki ayrı kapısı tespit edilmiştir. Bu kapılardan en önemlisi Sfenksli Kapı'dır. İki dişi sfenkse ait kabartmalar kapıya iki taraflı olarak yerleştirilmiş ana aksın sağına ve soluna, sur duvarlarının altına gelecek şekilde dini bir tören tasvirinin olduğu orthostatlar

²⁹ Bu bölümde anlatılan merkezlerin kazı tarihçeleri 3. bölümde değerlendirilmiş olup, tekrara düşmemek için bu bölümde bu bilgilere yer verilmemiştir.

yerleştirilmiştir. Diğer kapı yapısı ise “poternli kapı” olarak adlandırılmıştır (Koşay ve Akok, 1966, s. 10–13; Nossov, 2008, s. 20-21). Sfenksli Kapı’nın 25 m. ilerisinde hafirleri tarafından “Mabet–Saray” olarak tanımlanmış 4 yapı grubundan oluşan büyük bir mimari kompleks bulunmaktadır. Burada yer alan yapılar bir orta avlunun etrafına sıralanmış dikdörtgen şeklinde odalardan oluşmaktadır. Her ne kadar “Mabet–Saray” olarak tanımlanmış olsa da işlevi konusunda tartışmalar mevcuttur (Koşay ve Akok, 1966, s. 13; Baltacıoğlu, 2008, s. 23–29). Alaca Höyük’te yeni dönem kazıları sırasında Eski Hitit Dönemi’nde kullanıldığı belirlenen bir maden atölyesi açığa çıkarılmıştır. Yapı içerisinde pota, üfleç, kalıp ve küçük boyutlu kemik çekiç gibi üretime yönelik malzemelerin yanı sıra altın, gümüş ve bakırdan süs eşyalarına da rastlanılmıştır. Alaca Höyük’te Hitit Dönemi’ne ait 3 tane büyük tahıl silosu tespit edilmiştir. Bu siloların duvar yükseklikleri yer yer 3 m’yi bulmaktadır. Bu yapıların dışında Alaca Höyük’e çok yakın bir noktada III. Hattuşili döneminde yaptırılmış bir baraj gölü bulunmaktadır. Alaca Höyük’ün, çivi yazılı tabletlerin özellikle dini içerikli olanlarında adı sık geçen Arinna kenti olduğu düşünülmektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2013, s. 199–205). Arinna kenti Hititler’in en önemli bayramlarından AN.TAH.ŞUM, KILAM *venuntarriyašhaš* bayramlarında Hitit kralının kült gezilerindeki uğradığı önemli dini merkezler arasında yer almaktadır. Özellikle bu bayram metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla Hattuša ile Arinna kentinin aynı gün içinde gidilip gelinecek bir mesafede olduğu anlaşılmaktadır (Sir-Gavaz, 2012, s. 123-125).

6.2. Alishar

Alishar Höyük, Yozgat ilinin yaklaşık 45 km güney doğusunda yer alır. Alishar köyünün yaklaşık 3 km kuzeyindedir. Bu höyük Kızılırmak’ın kollarından olan Kanaksu vadisinde bulunmaktadır. Alishar Höyük hafirler tarafından iki bölümde değerlendirilmiştir. 520x350 m boyutlarındaki yerleşmenin teras olarak adlandırılan bölümü Kanaksu Vadisi’nden 5–8 m, tepe kısmı ise 38 m yüksekliktedir (Von der Osten ve Schmidt, 1930, s. 20–25). Bazı Hititologlar, Hitit Dönemi yazılı belgelerinde Ankuwa olarak geçen kentin kesin olmasa da Alishar Höyük olduğunu kabul etmektedir (Hawkins, 1986, s. 373; Gorny, 1991, s. 397–398; Beckmann, 1996, s. 25, 47, 81, 116; Collins, 2007, s. 26). Tepe ve teras yerleşimi ayrı değerlendiren Von Der Osten (1937a, s. 269) Alishar Höyük tabakalaşmasını şu şekilde vermektedir; Höyüğün tepe olarak adlandırılan bölümü için 19-12. tabakalar Kalkolitik Çağ, 11–7. tabakalar Bakır Çağı, 6–5 Erken Tunç Çağı ve Hitit Dönemi, 4.

tabaka Hitit sonrası ve Frig, 3-2 Pers/Helenistik, 1. tabaka Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini kapsamaktadır. Teras bölümünde ise 14-13. tabakalar Bakır Çağı, 12 Erken Tunç Çağı, 11-10 Erken Tunç Çağı sonu - M.Ö. 12. yy, 9-8 Hitit sonrası ve Frig Dönemi, 7-4 Frig, Pers, Helenistik dönemleri, 3 - 2 Roma/Bizans Dönemi ve 1. tabaka da Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ait tabakaları içermektedir.

Alişar tabakalaşmasını yeniden değerlendiren Gorny'e (1991, s. 37) göre ise höyüğün tabakalaşması şöyledir; Tepe bölümündeki 19-16 tabakalar Orta Kalkolitik Çağ'a (M.Ö. 4000-3500), 15-12 Geç Kalkolitik Çağ (M.Ö. 3500-3000), 7-6 Erken Tunç Çağı II-III (M.Ö. 2600-2000), 4c tabakası Geç Tunç ve Demir Çağı ve 4a-b tabakası ise Frig Dönemi'ni içermektedir. Teras yerleşiminde ise 14-13. tabakalar Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı'na 12-5a-b Orta Tunç Çağı I ve II'ye, 11-10c tabakası Orta Tunç Çağı III'e, 10a-b tabakaları Geç Tunç Çağı'na ve 9-8. tabakalar Demir Çağı'na verilmektedir.

Alişar Höyük Geç Tunç Çağı yerleşmesi tepe ve teras kısmında araştırılmıştır. Buna göre teras kısmında büyük bir yapının batı bölümü açığa çıkarılmış olup, en az 10 odalı olduğu düşünülmektedir (Gorny, 1991, s. 355). Kapalı bir avluya sahip olan bu yapı içerisinden çıkan buluntulara göre M.Ö. 1450-1250 yılları arasında kullanılmıştır. Geç Tunç Çağı I'de tepe kısmında bir savunma duvarı olduğu ve bu savunma duvarının Geç Tunç III-IV evresinde yıkıldığı anlaşılmıştır (Gorny, 1991, s. 364). Geç Tunç Çağı II evresinde Geç Tunç Çağı I'de görülen büyük yapının kullanımının sürdüğü görülmektedir. Bu evrede yapının tarihlendirilmesiyle ilgili 7 no'lu odada bulunan bir Kasit mührü önem taşımaktadır (Gorny, 1991, s. 366). Teras bölümünde yapılan çalışmalarda bu yapının güney batısında, terasın güneyinde bir giriş kapısı açığa çıkarılmış, giriş kapısının kuzeyinde de beş adet tek odalı yapı ve bu döneme ait arkeolojik buluntular tespit edilmiştir. Bu yapılar olasılıkla küçük ibadet yapıları olarak değerlendirilmiştir (Gorny, 1991, s. 370). Bu yapıların Eski Hitit Dönemi'nde yapılmış olduğu ileri sürülmekle birlikte yapıların üst seviyesinde bulunmuş olan bikonveks bir mühür M.Ö. 1400'lere tarihlendirilmektedir (Gorny, 1991, s. 371-372). Büyük boyutlu güney teras kapısı Hattuşa kapılarıyla benzerlik göstermekle birlikte sur duvarının tespit edilememiş olmasıyla farklı bir görüntüye sahiptir. Boyutu itibariyle bu kapının kentin ana giriş kapısı olduğu düşünülmektedir. Kapının bir diğer ilginç mimari özelliği ise batı kulesinin temellerinin doğu kulesinin temellerinden daha kalın olması ve derine inmesidir (Gorny, 1991, s. 373-374). Alişar'ın tepe kısmında diğer Hitit kentlerinde olduğu gibi bir saray yapısının

bulunması gerektiği ancak bu bölümdeki yapıların tahrip olduğu görüşü öne sürülmüştür (Gorny, 1991, s. 422).

6.3. Bitik Höyük

Bitik Höyük, Ankara'nın 42 km kuzey batısında Ankara-Kızılcahamam karayolundan 9 km içeridedir. Yerleşimde; Bakır Çağı, Hitit Dönemi, Frig Çağı ve Klasik Çağ olmak üzere toplam 9 evreli 4 yapı katı tespit edilmiştir (Arık, 1944, s. 350).

Yerleşimde yapılan kısıtlı çalışmalarda Hitit şehrini çevreleyen surlara ait kalıntılara rastlanmıştır. İki safhalı bir mimariyle beraber burada çok sayıda Hitit çanak-çömleği, damga mühürler (Arık, 1944, 353-354) ve kabartmalı bir vazoya ait parçalar ele bulunmuştur (Özgüç, 1958, s. 1-18).

6.4. Boğazköy (Hattuša)

Çorum'un Boğazkale ilçesinde yer alan Boğazköy, Hitit devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar başkentliğini yapmıştır. Hattuša, 1834 yılında Texier tarafından keşfedilmiştir. Boğazköystratigrafisi; Büyükkale, Aşağışehir ve Kuzeybatı Yamaç olmak üzere üç farklı alandaki verilere göre oluşturulmuştur. Hattuša kentinin kuzeyinde yapılan çalışmalarda Erken Tunç Çağı kalıntılarına rastlanmıştır. Ele geçen seramik ve diğer buluntular İç Anadolu Erken Tunç Çağı II ve III evrelerine tarihlendirilmiştir (Bittel, 1970, s. 28). Aşağı Şehir'in 5., Büyükkale'nin V. ve Kuzeybatı Yamaç'ın 9, 8c, 8d tabakaları Orta Tunç Çağı'nın erken evrelerine tarihlendirilmiştir. Bu dönem Assur Ticaret Kolonileri Çağı olarak da anlandırılmakta olup, yerleşimin isminin çivi yazılı belgelere göre Karum-Hattuş olduğu anlaşılmaktadır (Bittel, 1970, s. 43). Büyükkale'nin IVd, Aşağı Şehir'in 4. ve Kuzeybatı Yamaç'ın 8a, b tabakaları Eski Hitit Dönemi'ne, Büyükkale'nin IVc, Aşağı Şehir'in 3 ve Kuzeybatı Yamaç'ın 7. tabakaları Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Büyükkale'nin IVa-b ve 3a-b, Aşağı Şehir'in 2, 1a-b ve Kuzeybatı Yamaç'ın 6. ve 5. tabakaları Hitit İmparatorluk Dönemi'ne verilmektedir. Büyükkale'nin II-Ia, b ve Kuzeybatı Yamaç'ın 4-2. tabakaları Frig Dönemi'ne, Kuzeybatı Yamaç'ın ise I. tabakası Helenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Bittel, 1970, Stratigraphic Table; Neve, 1982, Tabelle 1).

Hattuša, sarp kayalıklara sahip olan geniş bir plato üzerine kurulmuştur. Aslında büyük bir dezavantaj oluşturabilecek bu coğrafya Hitit mimarlığı ve taş işçiliği sayesinde çok iyi bir şekilde düzenlenmiş ve büyük bir avantaj haline getirilmiştir. Ülkenin yönetim merkezi olan ve günümüzde Büyükkale olarak adlandırılan saray kompleksi de bu organizasyonun en iyi örneklerindedir. Hattuša'ya hakim bir noktaya konumlandırılmış sarayın tahkimatında hem doğal yükseltiler kullanılmış hem şehrin surlarından hariç başka bir tahkimat duvarı ile çevresi çevrelenmiştir. Surun içerisine hem ülkenin yönetimi ile hem de kraliyet ailesi ve çalışanların günlük yaşamlarını geçirecek binalar inşa edilmiştir. Bu binaların aralarına avlular yerleştirilmiş, avlular arasındaki geçiş kapılarla sağlanmıştır. Büyükkale'deki yapılar farklı amaçlara hizmet için inşa edilmişlerdir. Örneğin; A ve K binalar çivi yazılı tabletlerin bulunduğu arşiv, B ve C (bu iki yapının ortasında bir havuz yer almaktadır) yapıları dini, D binası kabul salonu, E (büyük bir arşive sahip) ve F binaları konutolarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Büyükkale'nin hemen yamacında açığa çıkarılan Batı Yapısı ise mühür baskılarını bulduran büyükçe bir arşivdir. Büyükkale'nin doğu kısmında ise depo, mutfak, ahır ve atölye gibi günlük hizmete yönelik binalar inşa edilmiştir. Bunun dışında Büyükkale içerisinde günlük ya da dini kullanıma yönelik havuzlar bulundurmaktadır (Seeher, 2013, s. 318-320).

Büyükkale'nin kendine has sur sisteminin dışında Hattuša kalınlığı 8 m'yi bulan sandık surlar ile çevrelenmiştir (Nossov, 2008, s. 16). Kentin pek çok kapısı olsa bile bunların özellikle Yukarı Şehir tarafında olanları özel düzenlemeleri ile Hitit sanatı ve mimarlığının özgün örneklerini sunmaktadırlar. Bu kapılar Aslanlı Kapı, Sfenksli Kapı, Yer Kapı ve Kral Kapısı'dır. İki yanı kuleli ve bir kapı odasından oluşan bu kapı yapılarının üst tarafları parabol şeklinde olmalıydı. Kapıların bu kadar özenli yapılması anıtsal niteliğinin yanında özel semboller olarak da anlam taşımaktaydılar. Hitit surlarındaki bir diğer detay da bindirme tekniğiyle oluşturulan poternlerdir (Seheer, 2013, s. 327-328). Hattuša'nın Yukarı Şehri'nin en yoğun yapılaşması "Tapınaklar Mahallesi" olarak adlandırılan kesimdir. Söz konusu alanda sayısı 30'a ulaşan tapınak bulunmaktadır. Hitit tapınak planına uygun olarak avlulu ve bu avluyu çevreleyen odalardan oluşmuş tapınakların bazıları içerisinde ele geçirilen yontular dikkat çekicidir. Bu kısımda üst düzey bir komutana ait bir konut ve şehrin terk edilmesinden az önce kullanılmış çömlek atölyeleri de açığa çıkarılmıştır. Yukarı Şehir'de tedarik amaçlı su havuzlarının yanı sıra işlevi şu an tam olarak bilinmeyen bazı kaya düzenlemeleri de mevcuttur (Schachner, 2013, s. 159-160).

Hattuša Aşağı Şehir’de inşa edilmiş olan ve “Büyük Tapınak ya da 1 no’lu Tapınak” olarak adlandırılan yapı 65x42 m boyutlarındadır. Tapınağın duvarları büyük boyutlu taşlardan inşa edilmiştir. Bazı odalar ve avluyu çevreleyen sokaklar taş döşelidir. Merdivenlere ait kalıntılar nedeniyle tapınağın iki katlı olduğu düşünülmektedir. Yapıda 82 tane depo odası ve çok sayıda depolamaya yönelik küp bulunmuştur. Büyük Tapınak’ta dikkat çeken bir diğer unsur ise iki ayrı adyton oluşudur, bu durum tapınakta hem baş tanrı hem de baş tanrıçaya tapınım yapıldığı yönünde açıklanmaktadır. Aşağı Şehir’deki bir diğer önemli düzenleme bindirme tekniğinde yapılmış, merdivenlerden aşağı doğru inilen doğal su kaynağı yapısıdır. Ayrıca Aşağı Şehir’de topografyaya uydurulmuş ve kent sakinlerinin konaklamasına yönelik evlere ait kalıntılarda tespit edilmiştir (Seeher, 2013, s. 315-316, 323-324, 335).

Boğazköy’ün 2 km kuzeydoğusunda bulunan Yazılıkaya, Hattuša için büyük bir öneme sahipti. Burada doğal bir kaya yükseltisinin üzerindeki iki ayrı galeriye Hitit pantheonunda yer alan 65 tanrı ve tanrıça figürü kabartma halinde işlenmiştir. Bu galerilerin güney girişi M.Ö. 15. yy.’da teraslanmıştır ve bu evrede galeri içlerinde herhangi bir kabartmanın olmadığı belirlenmiştir. Asıl giriş kompleksi M.Ö. 13. yy.’da IV. Tuthaliya’nın krallığı döneminde eski terasın üzerine inşa edilmiştir (Ökse, 2011, s. 230; Schachner, 2013, s. 166).

Hitit Devleti’nin M.Ö. 13. yy’ın başlarında iç ve dış faktörlerden dolayı zayıflaması ile Hattuša’da bir gerileme sürecine girmiş ve uzun yıllar Anadolu’nun ilk imparatorluğuna başkentlik yapmış şehir yapıların çoğunda görüldüğü gibi bir yangınla son bulmuştur (Schachner, 2013, s. 173-174).

6.5. Boyalıhöyük

Boyalıhöyük, Çorum’a bağlı Sungurlu ilçesinin Yörüklü kasabasına 4 km mesafede, Büyükçay’a yakın bir yerde bulunmaktadır ve denizden 774 m yüksekliğe sahiptir (Yıldırım ve Sipahi, 1999, s. 436; Sipahi ve Ediz, 2007, s. 481; Sipahi, 2011a, s. 103). Boyalıhöyük’teki çalışmaların sonucunda Erken Tunç Çağı’na ait çok zayıf mimari ve seramik parçaları, güçlü bir Eski Hitit Dönemi yerleşimi, yine zayıf nitelikli Demir Çağı ve Roma Dönemi kalıntılarına ulaşılmıştır (Sipahi, 2011a, s. 107).

Boyalıhöyük’te yapılan çalışmalar sonucunda Eski Hitit Dönemi’ne tarihlendirilen “A” yapısı olarak adlandırılmış büyük ölçekli bir bina açığa çıkarılmıştır. Arazi şartlarına

göre inşa edilen bu binanın doğu tarafı bir teras üzerine bindirilmiştir. Yapı arazinin eğimine göre yer yer yükselip alçalan taş temeller üzerine kerpiç örgü ile oluşturulmuştur. Asimetrik planlı “A” yapısı 42x25 m boyutlarında ve 44 odalıdır. Oda ölçüleri 3,80x3,30 ile 1x2 m arasında değişmektedir. Büyük odalarda ele geçirilen buluntular ışığında bu odaların farklı işlevleri olduğu düşünülmektedir. Küçük odalar ise daha çok depolama amacıyla kullanılmıştır. Boyalıhöyük’te ele geçen seramik, metal eserler, bir boğa rithonu ve dokuma aletleri Eski Hitit Dönemi için bozulmamış bir konteksi yansıtmaktadır (Sipahi, 2011a, s. 105-110).

6.6. Büklükale

Büklükale yerleşimi; Kırıkkale iline bağlı Karakeçili ilçesi sınırları içerisinde, Kızılırmak’ın batı tarafında yer almaktadır. Höyük kuzeyden güneye yaklaşık 650 m, doğu batı ekseninde ise 500 m ölçülerine sahiptir. Arkeolojik kazılarda 4 (dört) ayrı yapı katı tespit edilmiştir. Höyüğün IV. tabakası Erken Tunç Çağı’na, III. tabakası Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı’na, II. tabakası Geç Demir Çağı’na ve I. tabakası ise Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilmektedir (Matsumura, 2013, s. 274-275).

Büklükale’nin Geç Tunç Çağı ile ilgili ilk veriler yerleşimde yapılan jeomanyetik çalışmalardan bilinmektedir. Bu çalışmalar kentin Hitit Dönemi’nde sandık sur sistemi ile koruma altına alındığını göstermektedir. Yerleşimdeki Hitit yapıları tam olarak açığa çıkarılamamış olsa bile 3 yangın tabakası ve 8 yapı katı tespit edilmiştir. Bunun yanında çok sayıda çivi yazılı tablet, mühür baskıları ve Hitit Dönemi’ne ait buluntular ele geçirilmiştir (Matsumura ve Baştürk, 2018, s. 491-493; Matsumura, 2015, s. 518-521).

6.7. Eskiyapar

Çorum ilinin Alaca ilçesinin 5 km batısında yer alan Eskiyapar; Boğazköy, Alacahöyük ve Ortaköy gibi önemli Hitit yerleşimlerinin oluşturduğu üçgenin orta noktasında bulunmasından dolayı önemli bir konuma sahiptir. Kuzey-güney yönünde 320 m, doğu-batı yönünde ise 280 m ölçülere sahip olan höyüğün etrafı tarım arazileriyle çevrilidir (Özgüç, 1988, s. XVIII-XIX; Sipahi, 2010, s. 6-9). Höyükte bugüne kadar çalışılan alanda toplam 7 tabaka saptanmıştır. 7. tabaka Erken Tunç Çağı’nı, 6. tabaka M.Ö. 2. bin yılın erken safhalarını, 5., 4., ve 3. tabakalar Eski Hitit Dönemi’ni, 2. tabaka

Orta Hitit dönemini, 1. tabaka Frig Çağı'nı, 0. tabaka modern köy evlerini temsil etmektedir (Sipahi, 2012a, Res. 2).

Höyükte 1968 yılında başlatılan çalışmalar sırasında Hitit arkeolojisiyle ilgili çok önemli buluntular ele geçirilmiştir. Bu buluntuların birçoğu Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen ve yanmış bir şekilde karşımıza çıkan yapılardan gelmektedir. Bu yapılardan bir tanesinin duvarları beyaz sıva ile kaplanmıştır ve içerisindeki özel seramiklerden dolayı hafirler tarafından “kült odası” olarak tanımlanmıştır. Burada bulunan libasyon kaplarının yanında bir fincanın içinde oturur vaziyette göğüslerini tutan tanrıça figürü son derece önemlidir. Ayrıca höyükten hem satın alma yoluyla hem de yapılan bilimsel kazılarda kabartmalı kült vazolarına ait parçalar ele geçirilmiştir. Yeni dönem kazılarında ise yine Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen 3. tabakada “B” binası olarak adlandırılmış başka bir yapı da içerisinde ele geçirilen kabartmalı vazo parçalarından yola çıkılarak kült binası olarak tanımlanmıştır. Yapılan son çalışmalara göre Eski Hitit Dönemi yerleşimi höyüğün çevresindeki tarlalara yayılıyor olmalıdır (Sipahi, 2018, s. 10).

Eskiyapar'da Eski Hitit Dönemi tabakasının üzerinde kurulan Orta Hitit şehri “A” yapısı olarak adlandırılan tahrip olmuş bir bina kalıntısı ile temsil edilmektedir. Gerçekleştirilen kazılar esnasında yapının doğu yönünde taş döşemesi olan büyük bir odada içerisinde boğa boynuzu ve içinde kemiklerin yer aldığı bir banyo kabı bulunmuştur. Bu verilerden hareketle “A” yapısının kültürel özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapının içerisinde yine Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen bir çivi yazılı tablet ve üzerinde benzerlerine Boğazköy'de rastlanan mühür baskıları olan kalın profilli bir kap da ele geçirilmiştir (Sipahi, 2018, s. 5–6). Eskiyapar'da gerçekleştirilen 1. dönem kazılarında höyüğün kuzey yamacında Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bir sur duvarından bahsedilmektedir (Özgüç, T., 1988, s. XVIII). 3. dönem kazıları sırasında aynı bölge araştırılmış ancak Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen hiçbir buluntu ele geçirilememiştir. Bu durum İmparatorluk Dönem kalıntılarının henüz kazı yapılmamış orta ve güney kısımlarda olabileceği şeklinde yorumlanmıştır (Sipahi, 2018, s. 2).

6.8. Fatmaören

Çorum ilinin Sungurlu ilçesinin Yörüklü beldesinin 500 m kuzey batısında yer alan Fatmaören (Sipahi ve Yıldırım, 2001, s. 102) yerleşiminde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda çok az sayıda Erken Tunç Çağı seramiğine, Eski Hitit Dönemi yerleşimine ve M.Ö. I. bin kalıntılarına ulaşılmıştır (Sipahi, 2011b, s. 125).

Yerleşimde Eski Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen ilk yapı "D" yapısıdır. İki odalı olan bu yapının birinci odası inşa edilirken ana kaya kesilerek taş döşeme şekli verilmiş ve çıkarılan taşlar duvarlarda kullanılmıştır. İkinci oda tahrip olmuştur. Söz konusu iki odanın birbirine bir taş döşeme ile bağlandığı anlaşılmıştır. Bunun dışında sondaj çalışmalarında bir yapının köşe duvarları ve bu binanın taş döşemesi ile iyi korunmamış bir fırına ait kalıntılar açığa çıkarılmıştır (Sipahi, 2011b, s. 121-123).

6.9. Fraktin Höyük

Fraktin Höyük, Kayseri'nin Develi ilçesinde aynı adla anılan Fraktin Kabartması'nın yakınında yer almaktadır. Höyükteki kazılar 1947 yılında T. Özgüç tarafında gerçekleştirilmiş olup 3 yapı katı tespit edilebilmiştir. Yerleşimde en eski tabaka Hitit Dönemi'ne, sonraki tabaka Frig Çağı'na ve son tabaka Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Özgüç, 1948, s. 260-261).

Fraktin Höyük'te bir sezon gibi kısa bir süre zarfında çalışılmasından dolayı höyükteki Hitit yerleşimine dair mimari tabaka tam olarak tespit edilememiştir. Eldeki kısıtlı verilere bakıldığı zaman bu döneme ait mimari ağır bir yangın geçirmiştir ve bu yangın höyükte 1,20 m'lik bir tabakayla temsil edilir. Her ne kadar mimari tam olarak ortaya çıkarılamamış olsa bile yerleşimdeki buluntular son derece dikkat çekicidir. Fraktin'de Geç Hellas IIIC dönemine ait bir Miken testisi, çok sayıda metal eser ve mühürler açığa çıkarılmıştır (Özgüç, 1948, s. 265-266).

6.10. Hüseyindedede Tepesi

Hüseyindedede Tepesi, Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Yörüklü beldesine 2,5 km uzaklıkta bulunmaktadır. Tepe üzerinde Eski Hitit Dönemi'ne ait kalıntıların dışında sadece Roma Dönemi'ne tarihlendirilen bir oda mezar yapısı vardır (Yıldırım ve Sipahi, 1999, s. 439; Yıldırım, Sipahi ve Ediz, 2000, s. 349; Yıldırım ve Sipahi, 2011, s. 157).

Hüseyinde Eski Hitit yapıları içerisinde I no'lu yapı olarak adlandırılan bina diğer yapılara göre daha dikkat çekicidir. Topografik yapıya uygun olarak inşa edilen bu yapı 22,5x16 m boyutundadır. Temel ve mekânlara ait duvarlar andezit ve kalker taşları kullanılarak oluşturulmuş olup, mekânlara ait duvarların iç tarafa bakan kısımları çamur ile sıvanmıştır. Yapıdaki 1, 2 ve 3 numaralı odalar depo odası olmakla beraber yapının alçak kotlu güney kısmında yer alırlar. Yüksek kesimde (kuzeyde) bulunan 4 ve 5 numaralı odalar oldukça tahrip olmasına rağmen 4 numaralı odanın avlu ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2000, s. 45–49). Söz konusu I no'lu yapı yerleşime hakim bir noktada olması, içerisinde ele geçirilen kabartmalı vazolar ve kült seramikleriyle bir rahip yönetiminde taşra tapınağı olduğuna işaret etmektedir (Yıldırım, 2009, s. 236-237). Hüseyinde Tepesi'nde kült binası olan I no'lu yapının dışında II, III, IV ve V olarak adlandırılmış dört adet konut açığa çıkarılmıştır. Bir sokağın kenarlarına iki taraflı inşa edilen bu yapılar birer avluya sahiptirler. Odaların bazıları taşla döşemelidir. Ayrıca evlerin bağlı olduğu sokağın başında iki fırın yer almaktadır (Yıldırım ve Sipahi, 2011, s. 159).

6.11. İnandıktepe

Çankırı'nın 22 km güneyinde merkeze bağlı İnandık köyünün yakınında, Ankara–Çankırı karayolunun kenarında yer alan İnandıktepe'de kazılar toprak alınması sırasında çıkan seramik ve kabartmalı vazo parçalarının görülmesi üzerine 1966 yılında Temizer tarafından başlatılmıştır. Yapılan kazılarda 5 yapı katı tespit edilmiştir. Yerleşimdeki V–III. tabakalar Eski Hitit Dönemi'ne, II. yapı katı Demir Çağı'na ve I. yapı katı Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir (Özgüç, 1988, s. 1-2).

Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen V, IV ve III. tabakalardan en eskisi olan V. tabaka tahrip olduğu için bu dönemin yapıları hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Höyükte en iyi korunan ve araştırılan tabaka IV. tabakadır. Bu tabaka Özgüç tarafından Fırtına Tanrısı Mabedi olarak tanımlanmış, tepenin topografyasına uygun olarak inşa edilmiş yapı kompleksiyle temsil edilmektedir. Tepenin sırtına yaslandığı için mekânlar arasında kot farkları oluşmuş ve bu durum muhtemelen aşağıdan yukarıya bakıldığında sekiler halinde yükselen bir bina olarak görünmesinin sağlamıştır. Binanın duvarlarının örgüsünde taş kullanılmış ve üzeri kırmızımsı bir çamurla sıvanmıştır. Yaklaşık 30 odadan oluşan binanın bazı odaları taş döşelidir. Bina tamamen boşaltılmış olmasına rağmen depo odasındaki

büyük boyutlu depolama kapları in-situ durumunda kalmıştır (Özgüç, 1988, s. 1-8). İnandiktepe buluntuları içerisinde en çok tanınanı şüphesiz ki kabartmalı bir vazodur. Üzerinde frizler halinde bayram töreninin tasviri bulunan bu vazo günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir³⁰. Ayrıca kazılarda açığa çıkarılan bir arazi bağış belgesi İnandık için büyük önem taşımaktadır (Balkan, 1973). D.P. Mielke, bu arazi bağış belgesinin IV. kat yapısında bulunması ve bina içindeki diğer buluntuların tapınak buluntusuyla uymadığını söyleyerek binanın soylu bir kişiye ait bir konut olduğunu ileri sürmektedir (Mielke, 2006, s. 258). Yerleşimin III. tabakası tahrip olduğu için veriler yoruma çok açık değildir (Özgüç, 1988, s. 1).

6.12. Kayalıpınar (Šamuha)

Kayalıpınar, Sivas iline yaklaşık 50 km mesafede, Yıldıeli ilçesi sınırlarında, Kızılırmak'ın kuzey kesiminde yer almaktadır. Kayalıpınar'da bugüne kadar 6 tabaka tespit edilmiştir. Yerleşimin en eski tabakası olan 6. Tabaka Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne, 5. tabaka Er-Hitit Dönemi'ne, III. ve IV. tabakalar Eski Hitit Dönemi-Orta Hitit Dönemi'ne, II. tabaka Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ve I. tabaka ise Helenistik Dönem, Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Müller-Karpe, ve Müller-Karpe, 2012, s. 407-414).

Anadolu'da bugüne kadar Hitit dönemindeki adı bilinen çok az merkez tespit edilebilmiştir. İsmi tespit edilen merkezlerden bir tanesi de Kayalıpınar'dır. Yapılan kazılar sonucunda Kayalıpınar'nın Boğazköy arşivlerinde bulunmuş olan tabletlerde adı sıkça geçen Šamuha olduğu saptanmıştır³¹. Šamuha kenti Hitit siyasi tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde küçük bir wabartum olan Šamuha kenti daha sonra Hitit döneminde dini ve idari merkez halini almıştır. Hatta, II. Tuthaliya döneminde artan Kaška baskısı nedeniyle kısa bir süre Hitit devletine başkentlik dahi yapmıştır. Ayrıca III. Hattušili'nin yeğeni Urhitešup (III. Muršili) ile giriştiği taht mücadelesi sırasında Hattuša'dan kaçan Urhitešup ilk olarak Šamuha'ya sığınmış ve burada III. Hattušili'ye bağlı kuvvetler tarafından esir alınmıştır (Müller-Karpe ve Müller-Karpe, 2017, s. 298).

³⁰ Vazonun detaylı yayını için bkz; (Özgüç, 1988, s. 15-42).

³¹ Detay için bkz; (Rieken, 2014, s. 43 – 54).

Kayalıpınar'da yapımına Eski Hitit (4. tabaka) döneminde başlanmış "L" planlı bir saray yapısı bulunmaktadır. Kazı çalışmaları sırasında yapıya ait "A ve B" kanatları ve bunları birbirine bağlayan galeri (C yapısı) gün yüzüne çıkarılmıştır. "A" yapısının girişinde 2005 yılında bir elinde kuş diğer elinde bir kase olan tanrıça tasviri bulunmuştur. "B" yapısı ise dikdörtgen bir plana sahip olup sadece bodrum katı sağlam kalmıştır. Yapıda Orta Hitit Dönemi'ne tarihlendirilen I. Tuthaliya ile ilgili önemli tabletler ele geçirilmiştir. Ayrıca 4. tabaka yine I. Tuthaliya dönemine tarihlendirilen bir yangınla sona ermiştir. 4. tabakadan sonra kurulan 3. tabakada saray yapısı fazla bir değişiklik yapılmadan kullanılmaya devam edilmiştir. Bu tabakada II. Tuthaliya dönemindeki "büyük istila" denilen olaylarda büyük bir yangınla tahrip edilmiştir. Yerleşimin Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen 2. Tabakasında "D" yapısı adı verilen yeni bir yapı inşa edilmiştir. Kazı yapılmadan önce jeofizik çalışmaları sonucunda "D" yapısının "L" planlı ve 57x47 m ölçülerinde olduğu tespit edilmiştir. Şu ana kadarki kazılarda yapının 18 odası açığa çıkarılmıştır. Yapının güneyi binanın anıtsal girişi ve bu girişi ana binaya bağlayan galeri ile teşkilatlandırılmıştır. Anıtsal giriş simetrik olarak inşa edilmiştir. Kapının girişinde enine yapılmış bir oda ve iki ahşap sütun yer almaktadır. Kapı bithilani planına uygun olarak yapılmış olup, odalı yapısıyla Hitit kapılarının önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Ayrıca yapıda bir avlu ve avlunun atık su kanalları son derece dikkat çekicidir (Müller-Karpe ve Müller-Karpe, 2017, s. 304-309).

6.13. Kuşaklı (Şarişša)

Kuşaklı ya da Hitit Dönemi'ndeki adıyla Şarişša, Sivas'ın 60 km güneyinde Altınyayla ilçesine bağlı Başörenköyü'nün 4 km doğusundadır (Müller-Karpe, A., 1999, s. 445). Kazılar 2004 yılında sona ermiştir. Kuşaklı'daki Hitit yerleşimi Anadolu'da alışlagelen höyük tipi yerleşimden ziyade M.Ö. 16. yy.'da sıfırdan inşa edilmiş ve M.Ö. 13.yy.'ın başlarında bir yangın geçirdiği için iskan son bulmuştur (Müller-Karpe, ve Müller-Karpe, 2013, s. 225).

Şarişša Hitit Dönemi'nde sandık sur sistemiyle koruma altına alınmıştır. Bu surların üzerine kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı yönünde anıtsal kapılar yapılmıştır. Güneybatı kapısının önünde bir baraj bulunmaktadır. Kuşaklı'da açığa çıkarılan Hitit yapılarından ilki "A Binası'dır". Dikdörtgen plana sahip bu yapıya doğu yönünden girilerek bir sofaya ulaşılmaktadır. Ortada bulunan holün iki tarafında küçük

ebatlara sahip odalar bulunmaktadır. A Binası'nı önemli kılan bünyesinde barındırdığı arşivdir. Arşivden ele geçirilen tabletlerden birinde Hitit Kralı'nın her bahar Şarişsa'da bayram törenlerine katıldığı yazılıdır. Tabletlerde kralın şehre gelmeden önce *huwaši* taşlarını ziyaret ettiği, ardından yıkanarak merasime başlandığı bir ayın ile ilgili bilgiler yer almaktadır. A Binası'nın bir tapınaktan ziyade şehrin rahiplerinden birinin konutu olduğu düşünülmektedir. A Binası'nın yanındaki "B Binası'nda" A Binası ile aynı planı vermektedir. Kuşaklı'nın yukarı şehrindeki diğer bir yapı "C Binası" olarak adlandırılmıştır. Bu yapı diğer binalara nazaran büyük bir alana (4660 m²) sahiptir. Bu özelliği ile şu ana kadar bilinen en büyük Hitit binası unvanını taşımaktadır. Fırtına Tanrısı'na adanan bu tapınak 110 odaya sahiptir ve en az iki katlı olarak inşa edilmiştir. Binaya kuzeydoğu ve güneybatı yönünde iki yarı anıtsal nitelikli kapıdan girilmektedir. Orta kısımda yer alan avlunun kuzeydoğusu ve güneydoğusu sütunlu galeriye sahiptir. Revaklardan geçildikten sonra bir odaya girilir bu oda kutsal mekânın ön odası niteliğindedir. Bodrum katta ise 16 sütuna sahip bir kült odası bulunmaktadır. Yapıya ait 58 no'lu oda içerisinde bulunan seramikler ve arpa gibi organik malzemelere ait kalıntılar buranın bira üretimine yönelik bir işlik olduğunu düşünülmektedir. Akropolde D, E, F ve G olarak adlandırılmış ancak Demir Çağı'nda tahrip olmuş binalar başka binalarda bulunmaktadır (Müller-Karpe ve Müller-Karpe, 2013, s. 220-223). Kuşaklı'da C Binası'nın dışında Teras kısmında bir tapınak daha bulunmaktadır. Plan olarak C Binası'nı andıran bu yapı daha küçük boyutludur ve 51 odaya sahiptir. Kuşaklı içerisinde barındırdığı anıtsal binaların dışında tahıl depoları, barajları, konutlar ve at ahırıyla Hitit şehir kompleksi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Müller-Karpe, ve Müller-Karpe, 2013, s. 225).

6.14. Maşat Höyük (Tapigga)

Maşat Höyük, Tokat ilinin, Zile ilçesine bağlı Yalinyazı köyünün 1,5 km batısında yer almaktadır. Maşat Höyük'te yapılan kazılarda üç yerleşim katı tespit edilmiştir. Höyükte VI. kat Erken Tunç Çağı'nı, V. kat Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ni, IV-I. katlar Hitit Dönemi'ni ve son kat Demir Çağı'nı temsil etmektedir (Özgüç, 1978, s. 1-2; 2002, s. 466).

Maşat Höyük'te IV. Tabaka Eski Hitit Dönemi'ni tarihlendirilmektedir. Özgüç, bu dönemde de Maşat Höyük'ün güçlü bir yerleşimi olduğunu ancak III. yapının bu

dönemdeki mimariyi tahrip etmiş olabileceğini düşünmektedir (Özgüç, 1978, s. 10; 2002, s. 467). Maşat Höyük'te, Hitit Dönemi'nin en yüksek dönemi III. yapı katında yaşanmıştır. Bu tabakada açığa çıkarılan saray yapısı büyük bir öneme sahiptir. 72x62 m ölçülerine sahip bu binanın sadece kuzey ve doğu tarafları ile beraber 45 odası korunagelmıştır. Binanın temel seviyesinde günümüze ulaşan duvarlarının hem iç hem de dış yüzünde düzgün taşlar birbirine alıştırılarak yerleştirilmiş ve arada kalan kısım küçük toplama taşlarla doldurulmuştur. Bazı odaların duvarları tamamen taş örgü yapılmış ve üzeri çamurla sıvanmıştır. Yapı birçok Hitit yapısında olduğu gibi bir avlunun çevresinde şekillenmiştir ve bu avlu revaklarla donatılmıştır. Saray'ın bazı odaları depolamaya yöneliktir. III. tabakada yer alan sarayı önemli kılan bir diğer detay ise sarayın arşividir. Arşivde Orta Hitit Dönemi yazı üslubuna uygun olarak yazılmış çok sayıda tablet ortaya çıkarılmıştır. Bu tabletler genellikle Hattuşa'daki Büyük Kral ve Tapigga'daki Bey arasındaki siyasi yazışmalardan oluşmaktadır. Bu tabletlerden yola çıkarak Maşat Höyük'ün Kaşka baskısının yoğun olduğu bir noktadaki Tapigga kenti olduğu düşünülmektedir. Sarayda II. Tuthaliya'ya ait mühür baskıları bulunmuştur ve III. tabakanın bu kral zamanında yaşanan bir yangınla son bulduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu dönemde aşağı şehirde yine yangın geçirmiş bir mabet ve sitadeli çeviren korunamamış bir destek duvarı bulunmaktadır (Özgüç, 1978, s. 3-13; 2002, s. 467).

III. tabakada yaşanan yangınla kullanımını yitiren saray yapısının enkazının üzerine II. tabakada 16 odası tespit edilebilmiş başka bir bina inşa edilmiştir. Bu yapının duvar tekniği III. tabakadaki saray yapısıyla aynı şekildedir. Binadaki en dikkat çekici mekân 3,70x3,70 m ölçülerindeki kare planlı "sunaklı odadır". Burada yerden 50 cm yükseklikte taş örgülü, sıvanmış ve kuzey duvara bitişik şekilde bir sunak tespit edilmiştir. Odada üçgen şekilli ortası delik taş nesnelere bulunmuştur. Bunların işlevi kesin olarak bilinmemektedir. Yapıda I. Šuppiluliuma'ya ait bir mühür baskısı ele geçirilmiştir. Söz konusu mühür baskısından hareketle Tapigga'nın bu kral döneminde Kaşka istilasından kurtarılıp yeniden imar edildiği söylenebilir. Maşat Höyük'ün I. yapı katı önceki iki yapı katına göre daha zayıf bir görüntüye sahiptir. Bu katta yan yana üç tane dikdörtgen planlı odadan oluşan bir ev yapısı açığa çıkarılmıştır. Yapı her ne kadar mimari açıdan gösterişli olmasa bile içerisindeki iki buluntu bölgeler arası ilişki açısından son derece önemlidir. Bunlardan ilki Kıbrıs'tan ithal edilmiş ve "süt çanağı" olarak adlandırılan seramikler diğeri ise Geç Hellas IIIB dönemine tarihlendirilen bir Miken testisidir. Ayrıca bu yapıda

kapların kapamasında kullanılmış hiyeroglifli mühür baskıları da tespit edilmiştir. Maşat Höyük'ün I. yapı katı da bir yangın ile sona ermiştir (Özgüç, 1978, s. 13-15).

6.15. Ortaköy (Şapinuva)

Ortaköy-Şapinuva, Çorum'un 55 km güneydoğusunda yer alan Ortaköy'e 3 km mesafede dağlık bir arazinin ortasında yer almaktadır. Şehir kuzey-güney yönünde 2,5 km, doğu-batı yönünde ise 3 km'lik bir platoya yayılmış durumdadır (Süel, 1991, s. 95-96; 1993, s. 495;1998, s. 1, 38). Şapinuva tıpkı Kuşaklı gibi bir höyük yerleşimi olmaktan ziyade, M.Ö. 14. yy.'dan itibaren (Orta Hitit) iskan görmeye başlamış, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde de şehir özelliğini sürdürmeye devam etmiştir (Süel ve Süel, 2013, s. 182).

Şapinuva Hitit tarihinde Hattuşa'nın yanında başkentlik yapmış bir şehir olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Hitit krallarından II. Tuthaliya ve karısı Taduhepa dini etkisi sebebiyle Şapinuva'ya gelmiş ve devletin idaresini buradan gerçekleştirmiştir. Merkezin arşivlerinden ele geçen çivi yazılı belgelerde yer alan Büyük Kral-Büyük Kraliçe ibareleri, tabletlerin dini ve siyasi içerikleri bu duruma kanıt niteliğindedir (Süel ve Süel, 2013, s. 182). Ortaköy'deki kazılar Tepelerarası ve Ağılönü olmak üzere iki farklı sektörde gerçekleştirilmektedir. Tepelerarası daha çok dini ve idari yapıların olduğu kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kısımdaki binalardan ilki "A" binasıdır. Bu bina simetrik dikdörtgen plana sahiptir. 100x25 m. boyutuyla ve 2500 m² alanıyla anıtsallık anlayışını iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Binanın tüm duvarları "çift kabuklu kiklopik" tarzda yapılmıştır. Dış kabuk ve iç kabuğun arası toplama taşlarla doldurulmuştur. Binanın dış tarafında çok kenarlı ya dikdörtgen şekilli büyük taşlar oldukça uyumlu olarak sıralanmıştır. "A" binasının arşivlerinde ele geçen mektupların Büyük Kral adına yazılmış olması yapının saray niteliği taşıdığını düşündürmektedir (Süel, 1998, s. 39-41, 46). Tepelerarası'nda diğer bir yapı "B" binasıdır. Bina ortalama 1200 m²'ye yayılmaktadır ve A binasının aksine belli bir simetrik plan dahilinde inşa edilmemiştir. Binanın temeli kiklopik taşlardan oluşturulmuş ve üzerine kerpiç örgü ile duvarlar yükseltilmiştir. Binada bulunmuş olan büyük boyutlu pithoslar, devletin tahıl gibi tüketim malzemelerinin yanında hazinenin de depolanıp saklanması yöneltir (Süel ve Süel, 2013, s. 185). Yine bu mevkideki C ve D binaları dinsel işlevleriyle ön plana çıkmaktadır. C binasının kapı kısmında üzerinde hiyeroglif ile Büyük Kral yazılmış mızrak uçları ve baltalar ele geçirilmiştir. Ayrıca yapının adytheonunda "Büyük Kral Tuthaliya ve Taduhepa" yazılı

mühür baskısı bulunmuştur. D binasının girişi ise büyük bir öneme sahiptir. Bu kısımda Teşup'un tasvirinin olduğu bir orthostat açığa çıkarılmıştır. Yapıda bir arınma havuzu, adyhton ve üzerinde Büyük Kral baskısı olan silahlar tespit edilmiştir (Süel ve Süel, 2006, s. 19-20).

Ağılönü Mevkiinde ise daha çok atölye ve dükkân niteliğindeki yapı kalıntıları yer alır. Ancak burada Taş Döşem olarak adlandırılan düzenleme kentin dinin yanına bir kez daha dikkat çekmektedir. 12 sırası korunagelen bu düzenleme 100x20 m'lik bir alanı kaplamaktadır ve önünde kurban çukurları yer alır. Tüm bunlara bakıldığında düzenlemenin dini niteliği göz önüne çıkar (Süel ve Süel, 2013, s. 185–186). Ortaköy ya da Şapinuwa Hitit dini yaşamında arınma ve sunu ritüellerinin gerçekleştirildiği yerlerden birisi olması nedeniyle oldukça değerli bir merkezdir.³²

6.16. Ovaören

Nevşehir ili sınırları içerisinde yer alan Gülşehir ilçesinin Ovaören köyünde yer alan Ovaören yerleşimi; Yassihöyük, Topakhöyük ve Topakhöyük Teras Yerleşimi olmak üzere üç ayrı arkeolojik alandan oluşmaktadır (Şenyurt ve Akçay, 2018a, s. 571). Yerleşim ilk olarak 1996 yılında Omura tarafından yüzey araştırması sırasında kayıt altına alınmıştır (Omura, 1998, s. 49). Ovaören'de Geç Tunç Çağı'na ait buluntular Yassihöyük'te açığa çıkarılmıştır. Yassihöyük'te yapılan kazılar sırasında 12 tabaka tespit edilmiştir. Bu tabakalardan en erken olan 12 – 9. tabakalar (M.Ö. 1530?-1180) Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. Sonrasında gelen 7 ve 8. tabakalar (M.Ö. 1180-900) Erken Demir Çağı'na, 4–6. tabakalar (M.Ö. 900 – 500) Orta Demir Çağı'na, 3. ve 2. tabakalar (M.Ö. 500–330) Erken Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir. Yerleşimin 1. tabakası Helenistik ve Roma dönemlerini temsil etmektedir (Şenyurt ve Akçay, 2018a, s. 573). Yapılan filolojik ve arkeolojik çalışmalar yoluyla Gojko Barjamovic M.Ö. 2. binyıl yerleşimlerinden Wašhaniya/Ušhania'nı Ovaören yakınlarına yerleştirmektedir (Barjamovic, 2011, s. 323, Map. 16). Bununla birlikte Ovaören'in II. Sargon'a ait metinlerde geçen Usian kenti olduğu düşünülmektedir (Şenyurt ve Akçay, 2018b, s. 110).

Ovaören'de Geç Tunç Çağı yerleşimi Orta Hitit Dönemi'nin erken safhalarında başlamış ve Hitit İmparatorluk Dönemi'nin sonlarına kadar devam etmiştir. Söz konusu

³² Ortaköy'de gerçekleştirilen ritüellerin detayı için bkz; (Süel ve Süel, 2013, s. 188–191).

yerleşimin sınırları şu an tam olarak bilinemese de Demir Çağı'na ait surların 1250 m'lik uzunluğa ulaşması ve 17 hektarlık bir alanı kapsaması Hitit yerleşiminin boyutları hakkında birer ipucu niteliğindedir (Şenyurt ve Akçay, 2018, s. 572). Ovaören Geç Tunç Çağı yerleşimi tıpkı büyük Hitit kentlerinde olduğu gibi sandık sur sistemi ile çevrelenmiştir. Sandıkların ön taraftaki duvarları ortalama 1,50 m, arkadaki duvarları ise 80cm kalınlığa sahiptir. Duvarların arası toprak ile doldurulmuş vaziyettedir. Sur duvarının bazı kısımları daha sonraki yerleşimler inşa edilirken tahribata uğratılmıştır. Bu döneme ait kent kapısının kalıntılara kesin olarak ulaşılmasa bile Demir Çağı'ndaki kapı ile aynı yerde olduğu ve dönemin şartlarına göre tekrar düzenlendiği düşünülmektedir. Ovaören'de Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen yapılar büyük ölçüde tahrip olmuştur. Ancak yapılan kazılarda 4 evreli bir yapıya ait kalıntılara ulaşılabilmektedir. Paralel şekilde yapılmış duvarları tespit edilen bu yapı Hitit İmparatorluk döneminde taş temel üzerine kerpiç konularak inşa edilmişken, Orta Hitit Dönemi'nde pise duvarlara sahiptir (Şenyurt, Akçay ve Kamış, 2014, s. 104-108).

6.17. Uşaklı Höyük

Uşaklı Höyük, Yozgat'ın Sorgun ilçesi sınırları içerisinde, Kerkenes Dağı'nın yayılım alanında verimli bir ova üzerinde yer almaktadır. Gerçekleştirilen kazılar sonucunda yerleşimde Geç Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi'ne ait kalıntılara ulaşılmıştır (Mazzoni, Tori, D'Agostino ve Orsi, 2016, s. 42-43).

Yerleşimde Geç Tunç Çağı'na ait mimari kalıntılara A ve D alanı olmak üzere iki farklı sektörde rastlanılmıştır. Aşağı şehirde yer alan A alanında açığa çıkarılan bina "Yapı II" olarak adlandırılmıştır. Bu yapının inşasında hiçbir şekilde harç kullanılmamış birbirine uyumlu çok büyük taşlar yan yana koyularak duvarlar oluşturulmuştur. Jeomanyetik verilere göre 2025 m²'lik bir alan sahip olan bu yapının sadece temelleri korunmuştur. Yapı II'de yapılan kazı çalışmalarında kayda değer bir buluntuya rastlanılmamış olması binanın kendi döneminde boşaltıldığını düşündürmektedir. Yapı II'nin gerek kapladığı geniş alan gerekse duvar örgülerinde kullanılan büyük boyutlu taşlar yapının anıtsal karakterini gözler önüne sermektedir. Buradan hareketle araştırmacılar bu binanın Fırtına Tanrısı'na adanmış bir tapınak olduğunu öne sürmektedirler (D'Agostino, 2017, s. 171; Mazzoni, D'Agostino ve Orsi, 2018, s. 69-70). Uşaklı Höyük'te bu döneme ait diğer bir

yapı ise akropolde yer alan “Yapı III”tür. Yapı kireç taşından bir uzantının teraslanmasıyla oluşturulan alan üzerine kurulmuştur. Duvarlarda tıpkı Yapı II’deki gibi harç kullanılmamıştır. Yapının güney kısmına büyük boyutlu granit taşların köşeleri düzeltilerek sıralanmış ve anıtsallık kazandırılmaya çalışılmıştır. Taş temel üzerine kerpiç kullanılan yapı büyük bir yangın geçirmiştir. Yapı III’ün hem akropolde yer alması hem de büyük ebatlara sahip olması nedeniyle Hitit Dönemi’nde saray olarak kullanıldığı düşünülmektedir (D’Agostino, 2017, s. 171-172). Uşaklı Höyük’te Hitit Dönemi’ne tarihlendirilen dini nitelikli çivi yazılı tabletler ele geçirilmiştir. Bu tabletlerin ışığında kentin kutsal Zippalanda Kenti ya da benzer nitelikte başka bir kent olabileceği ileri sürülmektedir (Mazzoni ve diğerleri, 2016, s. 50-52).

7. BATI ANADOLU GEÇ TUNÇ ÇAĞI MERKEZLERİ

Batı Anadolu Bölgesi'nde yere alan Geç Tunç Çağı merkezleri, Orta Anadolu merkezlerinden farklı olarak kendi yerel gelişme süreçlerinin yanında Ege kültürleri ile de iletişim halindedir. Aynı zamanda bu bölgedeki merkezlerde daha sonraki dönemlerde gerçekleşen yapılaşma erken tabakaların geniş alanlarda araştırılmasını önlemiştir.

7.1. Aphrodisias/Pekmez Höyük

Yunan Mitoloji'sinde güzellik tanrıçası olan Aphrodit'e adanmış bir kent olan Aphrodisias Aydın ili, Karacasu ilçesi, Geyre köyü yakınlarında yer alır (Joukowsky, 1986, s. 19). Dandalaz Vadisi'nin güney ucundaki Aphrodisias'ın kuzeydoğusunda yer alan Babadağ önemli bir mermer yatağı olup Grek-Roma Dönemi'ndeki heykeltıraşlar mermer ihtiyaçlarını buradan sağlamışlardır (Kadish, 1969, s. 49). Antik kentin üç farklı bölgesinde prehistorik veriler elde edilmiştir. Bu alanlar Pekmez Tepesi, Akropol Alanı ve Kuşkalesi'dir (Greaves, 2008, s. 54). Pekmez Tepesi ve Akropol alanındaki kazılar sonunda Aphrodisias'ta ilk yerleşimin Geç Neolitik Çağ'da(?) olduğu belirlenmiştir. Pekmez Tepesi 8c tabakası M.Ö. 5800'e tarihlendirilmiştir. Uzun bir boşluktan sonra Geç Kalkolitik Çağ'da (1-4) yaklaşık M.Ö.4360-2915 yılları arasında kesintisiz bir iskan olduğu görülmektedir. Bu alanlarda yapılan çalışmalar iskanın Erken Tunç Çağı'nda da sürdüğünü göstermektedir. Buna göre Erken Tunç Çağı (1-4) yaklaşık M.Ö. 2915-2200 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Daha sonraki tabaka Erken Tunç Çağı 4-Orta Tunç Çağı olarak tanımlanmış ve yaklaşık M.Ö. 2200-1900 aralığına verilmiştir. Orta Tunç Çağı'na ait veriler Akropol alanından gelmekte olup, bu veriler M.Ö. 1900-1600 aralığını işaret etmektedir. Martha S. Joukowsky, Orta Tunç Çağı'ndan sonra 300 yıllık bir boşluk olduğunu belirtmektedir. Bu boşluktan sonra Geç Tunç Çağı'nda (M.Ö. 1300-1200) Akropol alanında yerleşim görülmektedir. Yine Akropol alanı ve Kuşkalesi'nde Demir Çağı'nda yerleşim olduğu ve bu yerleşimin M.Ö. 1200-546 aralığında gerçekleştiği saptanmıştır (Joukowsky, 1986, s. 172-176).

Aphrodisias'ta Geç Tunç Çağı ile ilgili kalıntılara Akropol alanında ulaşılmıştır. Bu döneme ait mimari oldukça tahrip olmuş olsa da, Complex 4-A adı verilen bir yapıya ait dört duvar açığa çıkarılmıştır. Yerleşimde Geç Tunç Çağı daha çok seramik ve küçük buluntularla tanımlanmaktadır (Marchese, 1976, s. 400-408; Joukowsky, 1986, s. 149).

7.2. Ayasuluk Tepesi

İzmir ili, Selçuk ilçesinin merkezinde bulunan Ayasuluk Tepesi genel anlamda Selçuk Kalesi ve çevresini kapsayan yerleşim alanıdır. Ayasuluk Tepesi'ndeki ilk kazılar Efes kazıları kapsamında 1921-1922 yılları arasında Sotiriou tarafından gerçekleştirilmiştir (Büyükkolancı, 2008, s. 41).

Ayasuluk Tepesi'nde bugüne kadar toplam 14 yerleşim tabakası tespit edilmiştir. Buna göre; XIV. tabaka Geç Kalkolitik Çağ'a (?), XIII. tabaka Erken Tunç Çağı I'e, XII. tabaka Erken Tunç Çağı II'ye, XI. tabaka Orta Tunç Çağı'na, X. tabaka Geç Tunç Çağı'na, IX. tabaka Protogeometrik, VIII. tabaka Geometrik, VII. tabaka Arkaik, VI. tabaka Klasik, V. tabaka Helenistik, IV. tabaka Bizans, III. tabaka Selçuklu, II. tabaka Aydınöğulları ve I. tabaka Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Konakçı, 2016, Fig. 31).

Yerleşimde yapılan kazılar sonucunda Ayasuluk Tepesi'nde Geç Tunç Çağı'na ait mimarinin oldukça tahrip olduğu tespit edilmiştir. Bu dönem Ayasuluk Tepesi'nde daha çok seramik ve küçük buluntular ile değerlendirilebilmiştir. 1992 yılında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan sur duvarı Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir (Büyükkolancı, 2008, s. 46). Bununla birlikte 2007 yılında sur duvarı ve çevresinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda bu savunma sisteminin Helenistik Dönem'e ait olduğunugöstermiştir. Bu değişikliğin nedeni açığa çıkarılan seramik ve diğer buluntuların Helenistik Dönem'e işaret ediyor olmasıdır (Büyükkolancı, 2009, s. 224). Bunun dışında Ayasuluk Tepesi'nde daha sonraki dönemlerde tahrip olmuş ve tarihlendirilmesi problemlili iki mezarın (Konakçı, 2016) yanında, Miken kültürü ile bağlantılı tahrip olmuş bir tholos mezar açığa çıkarılmıştır.

Ayasuluk Tepesi'nin, Efes Antik Kenti'nin prehistorik yerleşimi olduğu düşünülmektedir. Efes ve Apaşa arasındaki ses benzerliğinden yola çıkılarak Ayasuluk Tepesi'nin II. Murşili'nin Arzawa seferi sırasında Arzawa'ya başkentlik yapan Apaşa olduğu düşünülmektedir (Garstang ve Gurney, 1959, s. 88; Collins, 2007, s. 18, 67).³³

7.3. Bademgediği Tepesi

Bademgediği Tepesi, İzmir'in Torbalı ilçesinde İzmir–Aydın otoyolunun Torbalı kavşağına ve Metropolis antik kentine yakın bir konumda yer almaktadır. Yapılan

³³Ayrıca detaylı tartışma için bkz.; Büyükkolancı, 2008, s. 41–55.

arkeolojik çalışmalar sonucunda 6 ayrı yapı katı tespit edilmiştir. Yerleşimin VI. tabakası Orta Tunç Çağı'na, V –IV. tabakalar (Geç Hellas IIA ya da Geç Minos IIA), III. tabaka (Geç Hellas IIIA2), II. tabaka (Geç Hellas IIIC) Geç Tunç Çağı'na ve I. tabaka ise Geometrik Dönem'e tarihlendirilmektedir (Meriç ve Öz, 2015, Fig. 4a).

Bademgediği Tepesi'nin en erken Geç Tunç Çağı evresi olan V ve IV. katlarına tarihlenen kiklopi bir duvara ait izler tespit edilmişse de bu tabakaya ait yapıların ağır bir tahribat geçirdiği yangın ve çöküntü izlerinden anlaşılmaktadır. III. tabaka ise V. ve IV. tabakalarının yangın kalıntılarının üzerine kurulmuştur. Bu tabakada sur duvarına ait kalıntılar, kiklopiyen bir teras duvarı, su kanalları ve üzerinde araba izi olan yollar tespit edilmiştir. Söz konusu yerleşimin bir yangınla sona erdiği açık bir şekilde ortaya çıkarılmıştır (Meriç ve Öz, 2015, s. 618–619). Tüm bu kalıntılara bakılarak araştırmacılar Bademgediği Tepesi'nin II. Murşili'nin Arzawa seferini anlattığı metinlerde adı geçen Puranda şehri olduğu fikrini ortaya atmışlardır³⁴. III. tabakadan sonra ortaya çıkan ve ne kadar sürdüğü bilinmeyen II. Tabakada Bademgediği Tepesi'nin bir surla çevrili olduğu ve surların karşısında aralarında sokakların olduğu dikdörtgen planlı konutlar tespit edilmiştir. Ayrıca bu tabakada çok sayıda yanık kemik ve oval formlu ocaklara rastlanılmıştır (Meriç ve Öz, 2015, s. 612–613).

7.4. Bakla Tepe

İzmir'e bağlı Menderes ilçesinin eski Bulgurca Köyü yakınında yer alan Bakla Tepe, Tahtalı Çayı kenarında Cumaovası'na hakim bir konumda olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir (Erkanal ve Özkan, 1999, s. 12). Bakla Tepe'nin büyük bir kısmı günümüzde Tahtalı Barajı sularının altındadır (Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 1). Arkeolojik araştırmaların sonucunda Bakla Tepe'de 5 ayrı kültür tabakası tespit edilmiştir. Yerleşimdeki V. kültür katı Geç Kalkolitik Çağ'a, IV. kültür katı Erken Tunç Çağı I'e, III. kültür katı Erken Tunç Çağı II'ye, II. kültür katı Geç Tunç Çağı'na ve I. kültür katı Roma – Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Erkanal ve Özkan, 1999, s. 13).

Bakla Tepe'de Geç Tunç Çağı bir tümülüs mezar ve bir küp mezar ile temsil edilmektedir. Bu iki mezarın dışında kent mimarisine ait bir iz yoktur. İçlerinden çıkan buluntulardan yola çıkarak Geç Hellas IIIC dönemine tarihlendirilene tümülüs mezar tepenin

³⁴ Detay için bkz, II. Murşili maddesi.

çevreye hakim bir yerine konumlandırılmıştır. Dikdörtgen plana sahip mezar odası 5,35 m uzunluğunda olup genişliği 2,83 m.'dir. Mezar odası kalın levha taşlardan inşa edilmiş olup, bu taşların iç tarafa bakan yüzleri düzgün bir şekilde işlenmişken, yan tarafları kabaca düzeltilmiş ve arkada kalan kısımlarında herhangi bir düzeltme izi yoktur. Mezarın giriş kısmı güneybatıda yer alır ve kapının güneybatısındaki duvar diğer duvarların aksine kör duvar olarak yapılmamış duvarın tüm yüzleri düzgünce işlenmiştir. Mezar odasının kuzeybatı dar kenarında açığa çıkarılan kalın levha taşın bir tür sunu ya da adak ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Odanın ve dromos kısmının tabanı çakıl taşları ile kaplanmıştır (Erkanal ve Özkan, 1999, s. 3-4). Mezarın içerisindeki verilerden yola çıkılarak bireylerin ölümden sonra yakıldığı ve yanmış kemiklerin kapların içine konulduğu anlaşılmıştır (Erdal, 2002, s. 115–130). Ayrıca söz konusu mezar Anadolu'da tümülüs mezar geleneğinin şu ana kadar bilinen en erken örneğidir. Tümülüs mezarın içerisinde ele geçirilen buluntular Batı Anadolu'nun çevre kültürlerle ilişkilerini göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir (Aykurt ve Erkanal, 2017, 3-4, 38).

Tümülüs mezarın 27m. doğusunda bulunan küp mezar Erken Tunç Çağı I kalıntılarının içine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. İçerisinde yakılarak gömülmüş bir yetişkine ait kalıntıların yanında yakılmadan ceset halinde gömülmüş bir bebeğe ait kemikler ele geçirilmiştir. Üst kısmı tahrip olan küp dışı çekik basit ağız kenarlı, kısa silindirik boyunlu, uzun küresel gövdeli ve düğme dipli bir forma sahiptir. Küpün gövdesinin dışında belirli aralıklı yapılmış üç yatay bant ve ikili ilmek bantlar ile bezenmiştir (Erkanal ve Özkan, 1999, s. 35; Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 35-36).

7.5. Bayraklı

Bayraklı ya da Tepekule Höyüğü, İzmir'in Bayraklı ilçesinde İzmir Körfezi'ne çok yakın bir noktada yer almaktadır. Smyrna antik kentinin erken dönem yerleşmesi de olan bu arkeolojik alan Miltner tarafından 1930 yılında keşfedilmiştir (Akurgal, 1950, s. 1–3; Erdem ve Tanrıver, 2016, s. 1-2). E. Akurgal Bayraklı Höyük'te 3 yerleşim tabakasının varlığından söz etmektedir. Bu tabakalardan en eskisi Bayraklı I olarak adlandırılmış olup Erken Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. Bayraklı II Orta Tunç Çağı'na, Bayraklı III ise Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir (Akurgal, 1950, s. 3-8; Erdem ve Tanrıver, 2016, s. 3). Nicholas Bayne ise Bayraklı'da 14 yapı katı olduğunu bu tabakalardan 1-3 Erken Tunç

Çağı'na, 4–10 Orta Tunç Çağı'na ve 11–14 ise Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilebileceğini önermektedir (Bayne, 2000, s. 61-89).

Yapılan eski dönem çalışmalarda 11–14. tabaka mimarisinde dikdörtgen planlı, taş temel üzerine kerpiç şeklinde inşa edilmiş avlulu yapılar ön plana çıkmaktadır. E. Akurgal, Bayraklı M.Ö. 2. binyıl seramiğinin Orta Anadolu ile benzerlikler taşıdığını ifade etmiştir (Akurgal, 1950, s. 5; Bayne, 2000, s. 62). Yeni dönem kazılarında Orta Tunç Çağı'nın sonu ve Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen tabakalar tespit edilmiş olup, tabakalar daha çok çukur ve fırınlarla temsil edilir (Erdem ve Tanrıver, 2016, s. 3-4).

7.6. Beşik Tepe

Beşik Tepe, Troas Bölgesi'nde, Çanakkale ili sınırları içinde ve Troya' ya 5 km mesafede yer almaktadır. Mezarlı alanında yapılan kazılar sonucunda mezarlık alanının GHIIIA2–GHIIIB1 dönemlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir (Korfmann, 1985, s. 231; Basedow, 2000, s. IX-X).

Beşik Tepe mezarlığında yapılan kazı çalışmalarında, farklı tiplerde toplam 102 mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlardan 58 tanesi pithos, 34 tanesi kap içine gömü, 8 tanesi sanduka ve 2 tanesi özel olarak düzenlenmiş bir mezar yapısıdır (Basedow, 2000, s. 175). Pithos mezarların yanları kireç taşı ile desteklenmiş ve ağızları yine kireçtaşları ile kapatılmıştır. Genellikle büyük boyutlu pithosların kullanıldığı mezarlarda kremasyon gömülerin kalıntıları pithos içerisine başka bir kaba konularak bırakılmıştır. Pithos mezarların içerisinde mezar eşyası olarak seramik kaplar, karnelian, frit ve altın boncuklar boncuklar, bronz eşyalarla birlikte taş ve kemik nesnelere geçirilmiştir (Basedow, 2000, s. 14-16). Kap gömülerde ise daha çok ikincil kullanım kaplar kullanılmış ve oldukça kötü korunmuşlardır. Kap gömüler mezar eşyası bakımından oldukça fakirdir (Basedow, 2000, s. 36-38). Taş sanduka mezarlar kireçtaşı kullanılarak oluşturulmuştur ve çok iyi korunamamışlardır. Ayrıca bu mezarlar buluntu açısından da oldukça fakirdir (Basedow, 2000, s. 175-176). Beşiktepe'de tespit edilen iki mezar yapısı diğer mezarlara göre oldukça farklı bir düzenleme ile inşa edilmiştir. Plan olarak “megaronu” andıran bu mezar yapısı bir arka oda ve ante kısmından oluşmaktadır. Ante kısmının ön tarafı bir duvarla kapatıldığı için iki odalı bir görünüm ortaya çıkmıştır. İki mezar yapısından en iyi korunana “15 no'lu mezardır”. Mezarın arka odasında dik olarak yerleştirilmiş bir kraterin yanında “gri mal” bir urnenin içerisinde iki bireye ait yanmış kemikler tespit edilmiştir. Mezar

odasının içerisinde bilinçli olarak kırılmış bir Miken kylikisi, bronz bir kılıç, çeşitli bronz nesnelere, taş bir mühür ve boncuklar. Söz konusu mühür Miken kültürü ile ilişkileri vurgulaması açısından büyük bir öneme sahiptir ve GHIIIA2–GHIIIB1 dönemine tarihlendirilmektedir (Korfmann, 1985, s. 232; Basedow, 2000, s. 45-47). Korfmann söz konusu mezar yapısını Hitit metinlerinde sıkça geçen ama maddi varlığı henüz kesinleştirilememiş “È.NA₄/taş eve” benzetmektedir. Korfmann, bu mezarlık alanında hem inhumasyon hem de kremasyon gömününün bir arada bulunduğunu ve buraya gömülen bireylerin belli bir seramoni ile defnedildiğini belirtmektedir. Ayrıca bu mezarlıkta bazı kapların içerisinde herhangi bir insan kalıntısının olmaması bireylerin iskeletlerinin alınıp kendi memleketlerine götürülmesine bağlanmaktadır. Boş mezarlar içerisinde yapılan analizler içerisinde hayvan eti bulunduğunu göstermiştir. Ancak bu kapların ikincil kullanım olduğu göz önünde bulundurularak etlerin ilk kullanımda kapların içerisine konulduğu söylenebilir (Korfmann, 1986, s. 264-265).

7.7. Beycesultan

Beycesultan, Denizli’ye bağlı Çivril ilçesinin 5 km güneyinde Mentеше Köyü’nün yakınlığında yer almaktadır (Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 7). Doğu–batı yönünde 800 m büyüklüğünde olan Beycesultan doğu ve batı olmak üzere iki tepeden oluşmaktadır. Doğu konisi üzerinde höyüğe de ismine veren Beyce Sultan’ın türbesi bulunmaktadır (Abay, 2010, s. 40). Beycesultan 1953 yılında Mellaart ve Gurney tarafından yapılan keşif gezisi sırasında saptanmıştır (Mellaart, 1954, s. 7-13).

Beycesultan’da belirlenen en erken tabaka (XL-XX) Geç Kalkolitik Çağ’a tarihlendirilmiştir (Lloyd ve Mellaart, 1962, s. 111-112). Geç Kalkolitik Çağ’ın en erken tabakası M.Ö. 4200’e verilmektedir (Mellaart, 1998, s. 63). XIX-XVII. tabakalar Erken Tunç Çağı I, Erken Tunç Çağı II XVI-XIII. tabakalar, Erken Tunç Çağı III XII–VI. tabakalara tarihlendirilmiştir (Lloyd and Mellaart, 1962, s. 27, 36, 58, 112). V. ve IV. tabakalar Orta Tunç Çağı, III-I Geç Tunç Çağı’na ait sonuçlar ortaya koymuştur (Lloyd ve Mellaart, 1965, s. 3; Mellaart ve Murray, 1995, s. 99–109). Beycesultan’ın Geç Tunç Çağı’nın sonundan (IA) M.Ö. 8. yy. kadar yerleşim görmediği anlaşılmıştır. Höyükte yapılan çalışmalardan bir yapıdan M.Ö. 8. yy. tarihlenen seramik ele geçmiştir (Mellaart, 1970, s. 67; Mellart ve Murray, 1995, s. 89). İlk dönem kazılarında açığa çıkarılan bir kilisenin temelleri ve mezarlık M.S. 1000 yıllarına tarihlendirilmiştir (Lloyd ve Mellaart,

1962, s. 9). Beycesultan'ın batı konisi üzerinde yapılan yeni çalışmalara göre 1. tabaka Selçuklu-Beylikler Dönemi'ne, 2. tabaka Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Erken Dönem kazılarında I. tabaka olarak adlandırılan Geç Tunç Çağı tabakası yeni kazı sonuçlarına göre 4, II. tabaka 5 olarak, Geç Tunç Çağı'nın en erken evresi olan III. tabaka ise 6 olarak numaralandırılmıştır. 7-10. tabakalar ise Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir (Abay ve Dedeoğlu, 2013, s. 217-222; Abay, Dedeoğlu, Ergün ve Çakar, 2018, s. 508-512).

Beycesultan'da Geç Tunç Çağı'na ait en erken tabaka yapılan ilk sınıflandırmaya göre III. tabakadır. Bu tabakaya ait kalıntılardan "R" alanında açığa çıkarılan bitişik iki yapı tapınak olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu yapıların bir duvarı uzun duvarlarından biri ortak inşa edilmiştir ve uzun dikdörtgen plana sahiptirler. Yapıların güneyinde kapı açıklığı bırakılmış, kuzey kısma ise küçük bir oda inşa edilmiştir. Batıda yer alan tapınak doğudakine göre nispeten daha iyi korunmuştur. Bu tapınağın ana odasının kuzeyinde 25 cm aralıklı duran boynuz şeklinde bir sunak yer almaktadır. Sunak dairesel baskı bezemeler ile süslenmiştir. Arkasında bir kerpiç banka yanında ise içi kül dolmuş bir ocak açığa çıkarılmıştır. Batıdaki tapınakta benzer şekilde düzenlenmiştir ancak sunak çok fazla korunmuş değildir (Lloyd, 1972, s. 24-27). Beycesultan Doğu Koni'de III. tabakaya ait yapılar birbirine paralel 3 m genişliğinde iki caddenin kenarına herhangi bir plana uyulmaksızın inşa edilmiş yapılardan oluşmaktadır. Yapıların içerisinde depolamaya yönelik çukurların yanı sıra ocaklar tespit edilmiştir (Lloyd, 1972, s. 7-9). A alanı olarak adlandırılan kısımda ise bir konuta ait temellere ulaşılmıştır (Lloyd, 1972, s. 6).

Beycesultan'ın II. tabakasında birbirine paralel iki cadde ve bu caddelerin üzerinde yer alan yapılar yer almaktadır. Tabakadaki yapılardan ilki hafirlerce "Küçük Saray" olarak tanımlanmıştır. Bu yapı iki birimden ve iki avludan oluşmaktadır. Birimlerin arasındaki geçiş bir kapı açıklığı ile sağlanmaktadır ve etraflarında çeşitli boyutlarda dikdörtgen odalar bulunmaktadır. 'D' Birimi'ndeki odaların bir tanesinin önünde revak bulunmaktadır. Bu odanın oturma odası olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu kısımda daha küçük boyutlu bir depo odası bulunmaktadır. Bu oda da karbonlaşmış tahıl taneleri, bir mızrak ucu ve kurşun başlı bir asa ele geçirilmiştir. Birim 'E' ise yine dikdörtgen planlı ancak daha büyük odalardan oluşmaktaydı. Buraya giriş güney caddeden sağlanmaktaydı (Lloyd, 1972, s. 9-11). Kuzey caddenin kuzeyinde ve güneyinde Megaron A ve B olarak adlandırılmış iki yapı bulunmaktadır. Megaron B kuzey caddenin güneyinde, ahır ve depolamaya yönelik bir yapı kompleksinin içerisinde yer almaktadır. Megaron A ise kuzey

caddenin kuzeyindedir ve doğu kısmına iki adet bitişik yapı eklenmiştir (Lloyd, 1972, s. 11–15). Dikdörtgen planlı olan bu dükkanlardan Oda 13 olarak adlandırılan mekanın içerisinde iki adet pithos, kadehler, meyvelikler ve 77 adet aşık kemiği ele geçirilmiştir. Ayrıca odada sekiz bireye ait iskelet tesbit edilmiştir. Bu buluntulardan yola çıkılarak mekânın bir “bar” olduğu ve içerisindeki insanların kenti tahrip eden yangın sırasında öldüğu tahmin edilmektedir. Oda 14 ise yiyecek satımına yönelik kullanılmıştır (Lloyd ve Mellaart, 1955, s. 46-48; Lloyd, 1972, s. 11-13). Bu tabakadaki diğer bir yapı grubu “Özel Evler” olarak adlandırılmıştır. Bu evlerin her biri birer avlu ve sundurmaya sahiptir. Dikdörtgen odalardan oluşan evlerin içerisinde depolamaya yönelik ve günlük kullanım amaçlı kaplar ele geçirilmiştir. Evlerin birisinde bir bebek gömüsü ve yangın sırasında hayatını kaybetmiş iki insan iskeleti bulunmuştur. Diğer evin güney odasında ise bir ocak, bir sunak ve pişmiş toprak boynuz tespit edilmiştir (Lloyd ve Mellaart, 1955, s. 44; Lloyd, 1972, s. 19–21). II. tabakada bir önceki evredeki “ikiz tapınak” bazı düzenlemeler yapılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bu tapınlardan batıda yer alan tapınak aynen bırakılsa da doğuda yer alan tapınağın doğu duvarı dışa doğru 50cm genişletilmiştir. Bu evrede tapınakta yine bir platformun üzerinde boynuz şeklinde bir tapınak ve kültle ilgili ocaklar bulunmaktadır. Yapının içerisinde kadeh ve çömlek tarzında çok sayıda seramik kap, karnelian boncuklar, ok ucu, mızrak ucu, boynuz şeklinde bir maltız ve bir domuza ait kafatası ele geçirilmiştir (Lloyd, 1972, s. 27-33). Ayrıca sunak odasının girişinde ahşap bir su oluğu ve çevresinde su içmeye yönelik kaplar tespit edilmiştir. Yakar (1954, s. 154-155) bu buluntuların bir arınma ritüeli ya da su kültüyle ilgili olabileceğini düşünmektedir.

Beycesultan’da yapılan yeni dönem kazılarında II. tabakayla çağdaş tabakalar 5. tabaka olarak adlandırılmış ve bu dönemle ilgili kalıntılara ulaşılmıştır. İki evreli olan bu tabakanın (5 a-b) ilk kullanım evresi 5b olarak tanımlanmıştır. Bu evrede bünyesinde yaşam ve depolama alanlarının yanı sıra tapınak da bulunduran büyük bir yapı kompleksi açığa çıkarılmıştır. Dikdörtgen ve kareye yakın planlı odalardan oluşan bu yapının tapınağında bir platformun üzerinde yükselen iki tane standart bulunmaktadır. Bu standartların en üstü boynuz şeklinde düzenlenmiştir ve gövde üzerinde konsantrik daireler şeklinde bezemeler vardır. Ayrıca oda içerisinde bir sunu kabı ve mekânın girişinde çok sayıda kadeh biçimli kap açığa çıkarılmıştır. Bu tabakadaki diğer bir önemli detay ise çeşitli mekânlarda ve depolama kapları içerisinde bulunmuş insan iskeletleridir. Bu iskeletlerin ilk dönem kazılarında açığa çıkarılanlar gibi yangından kaçmaya çalışan insanlara ait olduğu düşünülmektedir. İlk dönem kazılarında II. tabaka, yeni dönem

kazılarında 5. tabaka olarak adlandırılan yapı katı büyük bir yangınla sona ermiştir (Abay, 2011, s. 14–18; Dedeoğlu ve Abay, 2014, s. 4-8). İlk dönem kazılarında bu yangının M.Ö. 13. yy.'da gerçekleştiği önerilmişti (Mellaart ve Murray, 1995, s. 93) ancak yeni dönem kazılarında yapılan C14 sonuçları bu tabakanın M.Ö.1570-1530 yıllarına tarihlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Abay ve Dedeoğlu, 2012, s. 315).

Yaşanan yangından sonra Beycesultan Geç Tunç Çağı'nda Ib evresinde tekrar iskan edilmeye başlamıştır. Ancak bu dönemin mimarisi önceki tabakalara oranla oldukça basit ve zayıf bir görünüme sahiptir. Bu dönemde bir önceki tabakada kullanılan iki cadde de kullanımını yitirmemiştir. Megaron A ve ayakta kalan başka binalar küçük tadilatların ardından kullanılmaya devam edilmiştir. Ia evresinde ise bir megaronun çiftlik evi olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir (Lloyd, 1972, s. 17-19).

7.8. Çeşme–Bağlararası

Çeşme–Bağlararası, İzmir ilinin Çeşme ilçesinin merkez Musalla Mahallesi'nde Çeşme Limanı'nın yakın bir konumdadır. Sit alanının modern yapıların altında kalmasından dolayı yerleşimde çalışmalar kısıtlı bir alanda gerçekleştirilmektedir. Çeşme – Bağlararası'nda yapılan araştırmaların sonucunda dört tabaka saptanmıştır. En eski yerleşim tabakası yani Çeşme–Bağlararası 3 Erken Tunç Çağı II (Erken Minos 2/Erken Kiklad 2) dönemine tarihlendirilmektedir. Bu dönemden sonra merkezde uzunca bir yerleşim boşluğu oluşmuş ardından Çeşme–Bağlararası 2b'de (Orta Tunç Çağı sonu–Orta Minos III) tekrar iskan edilmiştir. Bir deprem sonucu yıkılan 2b yerleşiminin üzerine yine Orta Tunç Çağı'nın sonunda 2a yerleşimi kurulmuştur. Çeşme-Bağlararası 1 (Geç Minos IA) Orta Tunç Çağı III dönemine ve Çeşme–Bağlararası 0 (Geç Hellas IIIA2-IIIB) Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir (Erkanal ve Karaturgut, 2004, s. 153-161; Şahoğlu, 2011, s. 83). Çeşme–Bağlararası'ndaki Geç Tunç Çağı buluntuları birkaç duvar parçası ve bir çöp çukuru içerisinde ele geçen seramikler ile sınırlıdır (Aykurt, 2010, s. 2).

7.9. Çine-Tepecik

Çine-Tepecik Höyük, Aydın'ın Çine ilçesinin Karakollar köyünde, Çine Çayı'na yaklaşık 1 km mesafede tarım arazilerinin içerisinde bulunmaktadır (Günel, 2005, s. 19). Yerleşim ilk defa 1995 yılında Akdeniz tarafından yapılan yüzey araştırmalarında kayıt altına alınmıştır (Akdeniz, 1996, s. 239). Yapılan kazıların sonucunda 5 ayrı yapı katı

tespit edilmiştir. Yerleşimin en erken tabakası Tepecik V Geç Neolitik Çağ'a tarihlenmiştir. Ardına gelen Tepecik IV tabakası ise Kalkolitik Çağyerleşimini temsil etmektedir. Höyüğün III. yerleşim tabakası Erken Tunç Çağı'nda iskân görmüştür. Tepecik II genel olarak M.Ö. 2. binyıla verilirken, II.2 Orta Tunç Çağı, II.1 ise Geç Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. Yine iki evreli olan Tepecik I'in erken safhası (I.2) Demir Çağı-Karia Geometrik Dönemi, geç safhası ise (II.1) Klasik Çağları temsil eder (Günel, 2008, s. 120–139).

Çine–Tepecik Höyük'ün Geç Tunç Çağı yerleşimi, topografyaya uydurularak yapılmış ve kalınlığı 2,20 m'yi bulan bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Sur duvarı 6,32m genişlikte kulelerle desteklenmiştir. Yerleşimin batı tarafına denk gelen kulelerden bir tanesinin iç kısmına Y1olarak adlandırılan dikdörtgen planlı ve tek mekâna sahip bir bina bitişik olarak inşa edilmiştir. 3,50x 2,00m ölçülerine sahip bu yapının içerisinde yapılan çalışmalarda iç içe geçmiş çok sayıda kap ve bunlarla birlikte yanmış ağaç kalıntıları tespit edilmiştir. Bundan yola çıkarak Günel, kapların bir raf üzerinde durduğunu belirtmektedir. Söz konusu yapıların doğusunda ise Y2 olarak adlandırılmış dikdörtgen planlı 16,50x4.50 m boyutlarına sahip bir depo binası yer almaktadır. Yapının içerisinde siyah bir tabana belli bir düzenle oturtulmuş büyük boyutlu küplerin bulunmasından dolayı bu mekân “magazin” olarak tanımlanmaktadır (Günel, 2011, s. 2–4). Bu yapıyı önemli kılan eser şüphesiz ki içerisinde ele geçirilen Hitit üslubunda yapılmış damga mühür baskısıdır (Günel ve Herdbort, 2010, s. 1-11). Bu yapıların dışında Tepecik Höyük'te Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen başka yapılar olmasına rağmen bunlar net bir plana sahip değildir. Tüm yapılarda yerli seramiklerin yanında Miken seramiklerinin de bulunması yerleşimi önemli kılan noktalardan birisidir.

7.10. Foça/Phokaia

Phokaia antik kenti İzmir'in 45 km kuzeybatısında bulunan Foça ilçe merkezinde yer almaktadır. Phokaia antik kentinde yapılan kazılarda yerleşimin Klasik Dönemlerden önce başladığı anlaşılmıştır. Yerleşimin ilk olarak Erken Tunç Çağı'nda iskân edildiği anlaşılmıştır. Günümüze ulaşan mimari kısıtlı olsa da yerleşim Orta ve Geç Tunç Çağı'nda da yerleşime sahne olduğu anlaşılmıştır. Bunların dışında Phokaia'da Proto–Geometrik, Geometrik, Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma ve Geç Roma dönemlerine tarihlendirilen

tabakalar da tespit edilmiştir (Özyiğit, 2003, s. 98-100; Özyiğit, 2004, s. 443; Özyiğit, 2005, s. 44; Özyiğit, 2007, s. 343).

Phokaia'da yapılan kazı çalışmaları sonucunda Geç Tunç Çağı'na ait oval bir yapı açığa çıkarılmıştır. Bununla beraber yerleşimde yerli Geç Tunç Çağı seramiklerinin yanında ithal Miken seramiklerine de rastlanılmaktadır (Özyiğit, 2004, s. 443; Özyiğit, 2005, s. 44).

7.11. Gavurtepe

Manisa ili, Alaşehir ilçesinde bulunan Gavurtepe Höyüğü'nde yapılan kazılarda Erken Tunç Çağı, M.Ö. 2. binyıl, Helenistik ve Bizans Dönemi'ne ait kalıntılar ulaşılmıştır. Yerleşimde M.Ö.2. bine tarihlendirilen bir sur duvarı ve megaron planlı bir yapı açığa çıkarılmıştır. Bu megaron yapısının içerisinde yerli seramiklerin yanı sıra ithal Miken seramikleri de bulunmuştur (Meriç, 1988, s. 157-158; 1993, s. 355-356).

7.12. Hastane Höyük

Hastane Höyük, Manisa ili, Akhisar ilçesinin Kethüda mahallesinde yer alan Thyateira antik kentinin yayılım sahası içerisinde yer almaktadır. Höyüğün bu adı almasının nedeni üzerine devlet hastanesinin inşa edilmesidir. Yapılan araştırmalar höyüğün 355x360 m büyüklüğünde olduğunu ortaya koymuş olup bir bölümünün modern yerleşmenin altında kaldığı belirlenmiştir (Akdeniz, 2012, s. 22; Akdeniz, Erön ve Kaya, 2018, s. 1). Höyükte bulunan seramik parçalarından yola çıkılarak en erken yerleşimin Geç Kalkolitik Çağ'da gerçekleştiği belirlenmiştir. Sınırlı bir alanda ve çok az sayıda Geç Kalkolitik Dönem seramiği bunu kanıtlamaktadır. Erken Tunç Çağı dönemi ise daha geniş bir alanda araştırılmış ve Batı Anadolu Erken Tunç Çağı I ve II dönemine tarihlenmiştir. Orta ve Geç Tunç Çağı tabakaları tam olarak araştırılamamasına rağmen dolgu toprak içerisinde Orta ve Geç Tunç seramik örnekleri ele geçmiştir (Akdeniz, 2012, s. 24-28; Akdeniz ve Erön, 2017, s. 407; Akdeniz vd., 2018, s. 7). Hastane Höyük'te mimariye bağlı olmaksızın ele geçen Geç Tunç Çağı seramiklerinin Beycesultan III-II ve Troya VII ile çağdaş olduğu belirlenmiştir. Özellikle mikalı astarlı sarı renkli ve çark yapımı seramik tarihlendirmede önemli bir katkı sağlamıştır (Akdeniz, 2012, s. 26).

7.13. Kadıkalesi (Anaia)

Kadıkalesi, Aydın'nın Kuşadası ilçesinin 8km güneyinde Davutlar beldesinde yer almaktadır. Aslında bir höyük olan Kadıkalesi'nin üzerine Bizans Dönemi'nde bir kale inşa edilmiştir (Mercangöz, 2003, s. 125; 2012, s. 404). Kadıkalesi'nde yapılan kazılarda 6 yerleşim tabakası tespit edilmiştir. Yerleşimin en eski tabakası (VI. tabaka) Geç Kalkolitik Çağ'a, V. tabaka Erken Tunç Çağı'na, IV. tabaka Orta Tunç Çağı'na, III. Tabaka Geç Tunç Çağı'na, II. tabaka Antik Yunan ve Roma Dönemi'ne, I. tabaka ise Bizans ve Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Akdeniz, 2007, s. 36).

Kadıkalesi'nde yapılan sondaj çalışmaları ve yüzey araştırmalarında Geç Tunç Çağı'na ait bir mimariye bağlı olmaksızın yoğun bir biçimde yerli seramiklerle beraber miken seramikleri ele geçirilmiştir (Akdeniz, 2007, s. 35–37). Bunun yanında Kadıkalesi'nde bulunan bir miken figürinine ait baş parçası ve “Hitit savaşçısını” tasvir eden heykelcik kültürler arası ilişkiler açısından büyük önem taşımaktadır (Akdeniz, 2004, s. 21–57).

7.14. Kaymakçı

Kaymakçı, Manisa'nın Gölarmara ilçesinde Hacıveliler mahallesine yakın bir konumda yer almaktadır. Kazı çalışmalarında Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı tabakaları açığa çıkartılmıştır (Roosevelt, Luke ve Ünlüsoy, 2016, s. 243; Roosevelt ve Luke, 2017, s. 136–137; Roosevelt, Luke, vd., 2018, s. 646–648).

Kaymakçı'da yapılan jeofizik çalışmalar ve kazılarda Geç Tunç Çağı'nda yerleşimin bir iç kale ve aşağı şehirden oluştuğu tespit edilmiştir. İç kale olarak adlandırılan bölümün etrafı bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Bu sur duvarının zaman içerisinde genişlediği ve üzerinde bazı değişikliklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Sur duvarı kule ve bastiyonlarla desteklenmiş olup bir giriş kapısı mevcuttur (Roosevelt, Ünlüsoy ve Luke, 2017, s. 575–576; Roosevelt vd., 2018, s. 649–652). Kale içinde ise dikdörtgen planlı mekanlardan oluşturulan yapı kompleksleri ve depolamaya yönelik taş duvarlı çukurlar bulunmaktadır (Roosevelt vd., 2017, s. 577; Roosevelt vd., 2018, s. 652–658). Kaymakçı yerleşmesinin, Hitit metinlerinde adı geçen Batı Anadolu ülkelerinden “Seha Nehri Ülkesi'nin” başkenti olabileceği önerilmektedir (Roosevelt ve Luke, 2017, s. 136–137; Roosevelt vd., 2018, s. 648).

7.15. Laodikeia/Asopos Tepesi

Laodikeia Antik Kenti, Denizli ilinin 6 km kuzeydoğusunda Eskihisar, Bozburun, Goncalı ve Korucuk köylerini kapsayan geniş bir alanda yer almaktadır. Çürüksu Vadisi'nde bulunan bu antik kent Menders Vadisi'ne geçişi sağlayan doğal bir yolun üzerindedir. Batı, İç ve Güney Anadolu ile iletişim kurabilecek bir noktada yer alması uzun bir süreçte kentin gelişimi için önemli bir dayanak noktası olmuştur (Şimşek, 2013, s. 15-16; Oğuzhanoglu, 2015, s. 423). Antik kentin içerisinde yer alan Asopos Tepesi iki koniden oluşmaktadır. Kazı sonuçlarına göre en erken yerleşim Kalkolitik Çağ'da (VII. tabaka) gerçekleşmiştir. Kalkolitik Çağ'dan M.Ö. 2. binyıla kadar uzun bir boşluğun olduğu bu alanda iskanın Orta Tunç Çağı'nda (VI. tabaka) yeniden başladığı belirlenmiştir. V. tabaka Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiş olup, bu tabakadan sonra da bir boşluk olduğu saptanmıştır. Yerleşimdeki IV. tabaka Demir Çağı'na, III. tabaka Hellenistik Dönem'e, II. tabaka Erken Roma Dönemi'ne ve I. tabaka Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Konakçı, 2012, s. 175-194).

Asopos Tepesi I'de Geç Tunç Çağı tabakası Roma Dönemi yapıları tarafından tahrip edilmiştir. Bu nedenle bu alanda Geç Tunç Çağı mimarisi sadece duvar parçalarından oluşmaktadır. Bununla birlikte Asopos Tepesi II'de anahtar deliği biçiminde bir seramik fırını açığa çıkarılmıştır. Bu alandaki Geç Tunç Çağı yapıları da Roma Dönemi'nde tahrip edilmiştir (Konakçı, 2012, s. 154-156).

7.16. Liman Tepe

Liman Tepe, İzmir ili, Urla ilçesinin İskele Mahallesi'nde yer alır. Karantina Adasının tam karşısında bulunan Liman Tepe, yarımada şeklindeki kayalığın üzerine kurulu vaziyettedir. Liman Tepe İzmir ile Çeşmealtı'nı birbirine bağlayan karayolunun ortasından geçmesinden dolayı Kuzey ve Güney olarak ikiye bölünmüştür. Liman Tepe'de yapılan kazılar sonucunda 7 yerleşim tabakası açığa çıkarılmıştır. Yerleşimin en eski tabakası olan VII. tabaka iki evrelidir; VIIb Orta Kalkolitik, VIIa Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir. VI. tabaka Erken Tunç Çağı I'e, V. tabaka ise Erken Tunç Çağı II'ye verilmektedir. Liman Tepe'nin IV. tabakası 2 evrelidir, IV.2 mimari katı Erken Tunç Çağı IIIA'ya, IV.1 mimari tabakası Erken Tunç Çağı IIIB'ye tarihlendirilir (Erkanal ve Şahoğlu, 2011, s. 221–226). Liman Tepe'de Orta Tunç Çağı III. tabakada temsil edilmektedir. Üç evreli olan bu tabakalardan III.4. tabaka Orta Tunç Çağı I, III.3. tabaka Orta Tunç Çağı II

ve III.2/1. tabaka Orta Tunç Çağı I olarak tanımlanmıştır (Günel, 1999a). Yerleşimin Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen II. tabakası da 3 evrelidir. Bu evrelerin tarihlendirilmesinde Ege kronolojik sistemi kullanılarak II.3 tabakası Geç Hellas IIIA'ya, II.2 Geç Hellas IIIB dönemine, II.1 ise Geç Hellas IIIC'ye verilmektedir. Liman Tepe I ise Geç Dönemler'i kapsamaktadır (Erkanal, 2008, s. 92–98).

Liman Tepe'de Geç Tunç Çağı'nın en erken safhası olan ve Geç Hellas IIIA'ya tarihlendirilen II.3 evresindeki yerleşimin etrafı günümüzde az bir kısmı ortaya çıkarılan ve güney kısmı kiklopi taşlarla örülü iç kısmı ise toplama taşlar ile doldurulmuş bir sur duvarı ile çevrilmiştir (Erkanal, Aykurt, vd., 2017, s. 137–138). Günümüze kadar korunabilmiş yerleşim modeline bakıldığında iskanın kuzeydoğu–güneybatı yönünde bir cadde ile kesildiği ve bu caddeye bağlanan dar sokaklar ile tek mekanlı yapılar dikkat çekmektedir. Bu caddenin kuzeyinde söz konusu mekânların dışında etrafı duvar örülerek cadde ile bağlantısı kesilmiş bir seramik fırını konumlandırılmıştır. Oval bir şekle sahip bu seramik fırınının tabanına birbirinden farklı boyuttaki taşlar çapraz olarak yerleştirilmiştir. Bu fırının içerisinde daha çok tam pişmemiş, çömlek formunda kaplar bulunmuştur. Fırın teknik açıdan son derece dikkat çekici olup en yakın benzerleri Milletos'da açığa çıkarılmıştır. Caddenin güneyinde ise iki ayrı yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan ilkinde bir hazne ve büyük boyutlu levha taşlarla oluşturulan işlik alanı mevcuttur. Bu yapının doğusunda oval biçimli fırından teknik olarak daha farklı yapılmış başka bir seramik fırını açığa çıkarılmıştır. Bu kısımda açığa çıkarılan diğer bir yapı ise içerisinde çember bir düzen etrafında yerleştirilmiş yaklaşık 12 adet pithostan dolayı *Pithoslu Yapı* olarak adlandırılmaktadır. Bu yapının içerisindeki buluntulardan dolayı bir depo olduğu düşünülmektedir. Bu evrede ayrıca hiçbir mekânla ilişkili olmayan bir su kuyusu da tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında Liman Tepe II.3 safhasının bu yapılarının depolama ve seramik üretimi işlevi taşıdığı düşünülmektedir (Erkanal, 2008, 92–96). Bu yapıların dışında ayrıca aynı evrede ritüelle ilgili Lev. taşlarla yuvarlak şekilde oluşturulmuş adak yerleri bulunmaktadır (Erkanal, Aykurt, vd., 2016, s. 325).

Liman Tepe II.2. mimari tabakası Geç Hellas IIIB ile çağdaştır. Bir sonraki evrenin yapılaşması sırasında çok fazla tahrip olduğu için açığa çıkarılan kalıntılar oldukça sınırlıdır. Bir önceki evrede kullanılmaya başlayan cadde II.2 evresinde de varlığını korumuştur. Bu dönemde *Pithoslu Yapı*da bazı değişiklikler yapılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda bu yapının depo özelliğini yitirdiği saptanmıştır.

Söz konusu evreye ait başka yapılar bulunsa da yukarıda da bahsedildiği gibi net bir planı yansıtmamaktadırlar (Erkanal, 2008, s. 96).

Liman Tepe II.1.mimari tabakasıise Geç Hellas IIIC’ye tarihlendirilmiş olup daha çok konut olarak kullanılan yapılar inşa edilmiştir. Kuzey yerleşim sahasında inşa edilen doğu–batı eksenli bir yapı ve bu yapıya yakın birbirine paralel iki yapı daha açığa çıkarılmıştır. Paralel yapıların birinde levha taşların dik olarak yerleştirilmesiyle oluşturulan duvar dikkat çekicidir. Bunların dışında dikdörtgen planlı birkaç mekânın haricinde *Pithoslu Yapı* kuzeye doğru genişletilip üç bölünerek aktif olarak kullanılmıştır. Liman Tepe’de Geç Tunç Çağı’nda yerel seramiğin yanında çokça Miken ithali kap parçalarına ve yine Miken tipinde yapılmış figürinlere rastlanılmıştır (Erkanal, 2008, s. 96–99).

7.17. Milet

Aydın ilinin Didim ilçesine bağlı Balatköyü yakınlarında yer alan Milet Antik Kenti, hem Klasik Dönem’de hem de prehistorik dönemlerde büyük bir öneme sahiptir (Greaves, 2003, s. 33, 37). İlk kurulduğu dönemlerde Ege Denizi’nin kenarında bulunan Milet zaman içerisinde Büyük Menderes Nehri’nin taşıdığı alüvyonlarla dolmuş ve kıyı şeridinden uzakta kalmıştır (Greaves, 2003, s. 24). Miletos’un çevresinde yapılan araştırmalarda Neolitik Dönem’e ait buluntular tespit edilmiş olsa da yerleşimde bu döneme ait herhangi bir mimari tabaka tespit edilememiştir. Miletos’un en erken tabakası Kalkolitik Çağ’a aittir (Miletos I). Miletos II yerleşimi Erken Tunç Çağı’na, Miletos III ise Orta Tunç Çağı’na tarihlendirilmektedir. Miletos’ta Geç Tunç Çağı üç evrelidir. Bu tabakalar Miletos IV (OMIII–GM I/II), Miletos V (GHIIIA1–GHIIIA2) ve Miletos VI (GHIIIB–GHIIIC) olarak adlandırılmıştır. Miletos’ta prehistorik tabakaların dışında Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma Dönemi’ne ait yapılar bulunmaktadır (Greaves, 2003).

Miletos IV’ün geç evresi Geç Tunç Çağı’na tarihlendirilse de bu dönem sadece seramik ve diğer küçük buluntularla temsil edilmektedir, dönemin mimarisi net olarak belirlenememiştir. Miletos V’te ise dikdörtgen plana sahip “Anthenhaus” ve “Oikos 2” tipinde iki konut yapısı bulunmaktadır. Miletos V evresinde açığa çıkarılan yedi tane seramik fırını, yerleşimde yoğun bir şekilde çanak–çömlek üretiminin yapıldığını göstermektedir. Fırınlar, yuvarlak şekilli ortasında bir dikmeli, sadece yuvarlak şekilli ve dikdörtgen şekilli içinden baca delikli olmak üzere üç ayrı forma sahiptirler. Miletos V

büyük bir yangın ile sona ermiştir. Bu yangın yerleşimde kalın bir kül tabakası ile açık bir şekilde görünmektedir (Greaves, 2003, s. 78–82). Geç Tunç Çağı'nın son evresi olan Miletos VI'da ya da GHIIB döneminde kent tekrar iskân edilmiştir. Bu dönemde yerleşim tahminlere göre 1100 m uzunluğunda olan bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. Sur duvarının teknik olarak beklenenin aksine Hellas etkisinde değil, Hitit etkisinde “kazamatlı sur” tekniğinde inşa edilmiştir. Duvarın genişliği, 4,20-4,50 m arasında değişmektedir. Ayrıca duvarın üzerinde 15m arayla inşa edilmiş birer bastiyon yapısı bulunmaktadır. Yerleşimin mimarisinde sur duvarının dışında bir koridor ve koridorun etrafına yapılmış odalarla oluşturulmuş bir konut tespit edilmiştir (Greaves, 2003, s. 82–86).

Miletos'ta yapılan kazılarda bulunan seramik ve diğer buluntular, Geç Tunç Çağı yerleşiminin yoğun bir şekilde Miken etkisi altında olduğunu göstermektedir. Ünal (1991, s. 24) yerel seramiğin Miken seramiğinden oranla fazla olduğunu savunmaktadır. Buradan hareketle de yerleşimin bir Miken yerleşimi olduğu konusuna temkinli yaklaşmaktadır. Ancak, Greaves seramik oranlarının tam tersine olduğunu önermektedir. Greaves'e göre net bir şekilde kolonizasyondan bahsetmek mümkün olmasa bile en azından Mikenliler'in varlığı ilgili herhangi bir şüphe yoktur (Greaves, 2003, s. 82). Bunun yanında Miletos'un Hitit metinlerinde adı Ahhiyawa ile beraber anılan Millawanda olabileceği konusunda öneriler bulunmaktadır (Garstang ve Gurney, 1959, s. 80–81; Niemeier, 2002, s. 522). Hatta V. evreyi sonlandıran yangının II. Murşili zamanında Millawanda'ya yapılan baskın sırasında yaşandığı düşünülmektedir (Niemeier, 2002, s. 521; Greaves, 2003, s. 95–96).

7.18. Müsgebi

Muğla ili, Bodrum ilçesinin 9 km kuzeybatısında yer alan Müsgebi, 1962 yılında Bodrum Müzesi'ne gelen bir grup eserle dikkatleri üzerine çekmiştir (Boysal, 1967a, s. 67–68). Mezarlık alanının Geç Hellas IIB–Geç Hellas IIIC dönemleri arasında kullanıldığı düşünülmektedir (Boysal, 1967b, s. 27).

Müsgebi Mezarlık alanı A, B ve C olmak üzere üç farklı sektörde incelenmiştir. A alanında 17, B alanında 19 ve C alanında 8 mezar tespit edilebilmiştir. Ancak C alanında bu 8 mezar dışında parçalar halinde seramik ve kemik parçalarına rastlanılmıştır. Bu mezarların ya erozyon nedeniyle tahrip olduğu ya da farklı bir ölü gömme ritüeline işaret ettiği düşünülmektedir (Boysal, 1967b, s. 2–5). Müsgebi'de mezarlık geçirgen olmayan, sert ve eğimli bir zemine oyularak yapılmış oda mezarlardan oluşmaktadır. Bu odalara

girişler bir dromos yoluyla sağlanır. Dromoslarda birkaç defa yapılan sıvanın mezarların sürekli kullanım gördüğünü ispatlamaktadır (Boysal, 1967b, s. 6–7). Mezarlarda hem ceset halinde gömme hem de kremasyon uygulaması yapılmıştır (Çiner, 1964, s. 57). Müsgebi’de ölü hediyeleri bazen cesetlerin yanına, bazen de mezar duvarlarının dibine bırakılmıştır. Mezarlarda çok sayıda Miken tarzında çanak, maşrapa, üzengi kulplu testi, pyxis, matara, amphoriskos, alabastron ve sepet kulplu kap açığa çıkarılmıştır. Kapların bazıları Rodos, Girit, Kıbrıs ve Argolis bölgelerinde bulunan kaplarla benzerlik göstermektedir. Bunun yanında yerli özelliklere sahip kaplar da mevcuttur. Ayrıca mezarlarda tunçtan alet ve silahlar, fayans boncuk, ağırşaklarla beraber altından tahrip olmuş bir mantar biçimli nesne de ele geçmiştir (Akyurt, 1998, s. 32–33).

7.19. Panaztepe

Panaztepe, İzmir ili Menemen ilçesinin 13 km güneybatısında, Kesikköy’ün merasında doğal bir tepeler grubunun kuzey ucunda yer alır (Erkanal, 1987, s. 253; Erkanal–Öktü, 2018, s. 3). Panaztepe kazıları akropol, mezarlık alanı, liman kent ve atölyeler mahallesi olmak üzere dört farklı sektörde sürdürülmektedir. Panaztepe’deki en eski buluntular Erken Tunç Çağı’na tarihlendirilmektedir. Bu döneme ait veriler bir mimariden bağımsız olarak seramiklerle temsil edilmektedir (Erkanal–Öktü ve Çınardalı–Karaaslan, 2005, s. 26). Akropol alanında yapılan kazılarda 2 yapı katı tespit edilmiştir. Bu alanda II. yapı katı Orta Tunç Çağı’na, Ib yapı katı Arkaik Dönem’e ve Ia yapı katı Klasik Dönem’e verilmektedir. Mezarlık alanında M.Ö. 2. binyıl, Roma Dönemi ve İslami Dönem’e ait mezarlar bulunmaktadır (Günel, 1999b, s. 23–25). Liman kent olarak adlandırılan sektördeki V. tabaka (6 evreli) Geç Tunç Çağı’na, IV. tabaka Geometrik Dönem’e, III. tabaka Arkaik Dönem’e, II. tabaka Geç Roma–Bizans Dönemi’ne ve I. tabaka Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilmektedir (Çınardalı–Karaaslan, 2008, s. 59; Erkanal–Öktü ve Çınardalı–Karaaslan, 2006, s. 392). Atölyeler mahallesinde ise iki evreli bir Orta Tunç Çağı tabakası açığa çıkarılmıştır (I a–b) (Günel, 1999b, s. 25).

Panaztepe’de Geç Tunç Çağı’na ait veriler liman kent ve mezarlık alanında tespit edilmiştir. Liman kentin V. tabakasına verilen bu dönem 6 yapı katından oluşmaktadır. V. 6. yapı katı en eski evredir ve birkaç duvar parçasıyla bu duvarlara ait kerpiç döküntü ile temsil edilmektedir. Yerleşimin Troya VI’nın orta evresiyle çağdaş olduğu düşünülmektedir. V. 5. evrede de sadece bir yapıya ait duvarlar açığa çıkarılmıştır. Bu evre

Troya VI'nın orta ve geç evreleriyle paraleldir. V. 4. Evrede ise yedi mekânlı 14x12,50 m boyutlarında bir yapı kompleksine ait kalıntılar bulunmuştur. Bu evrede yerli seramik örneklerinin yanında ithal Miken seramiklerine de rastlanılmıştır. Söz konusu seramiklerden yola çıkılarak V.4 evresi Geç Hellas IIIB evresine tarihlendirilmektedir. V. 3. evrede büyük bir yapıya ait iki duvar ve bu yapının sıkıştırılmış tabanına rastlanılmıştır. Yapıda ele geçirilen seramiklerin Troya VI geç ve Troya VIIa ile çağdaş olduğu belirtilmektedir. V.2. evrede avlusu levha taş döşenmiş çok odalı bir yapı ön plana çıkmaktadır. Bu yapının yanında zemini taş döşenmiş başka bir yapı ve bir de fırın açığa çıkarılmıştır. V.2. evre seramiklerden hareketle Geç Hellas IIIB geç evresi ve Geç Hellas IIIC'nin erken evresine tarihlendirilmektedir. V.1. evrede birkaç duvar parçasıyla beraber içerisinde bir işlik bulunduran yapıya ait duvar parçaları ve bu yapının taban döşemesi açığa çıkarılmıştır. Güneybatı kısımda ise dikdörtgen planlı, altı odalı başka bir yapı tespit edilmiştir. Söz konusu yapının güneybatı köşesi bir apsis oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Yapının içerisinden el yapımı Troya VIIb ile çağdaş bir kap bulunmuştur. Bu kap ve diğer seramik buluntuların değerlendirilmesiyle V.1. evrenin Geç Hellas IIIC Dönemi'ne tarihlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Erkanal-Öktü ve Çınardalı – Karaaslan, 2006, s. 193–194).

Panaztepe'de Geç Tunç Çağı'yla ilgili en dikkat çekici buluntular mezarlık alanından gelmektedir. Mezarlık batı ve kuzey olmak üzere iki alanda incelenmektedir. Batı mezarlığı 61,08 m uzunluğunda bir duvar ile bölünmüş durumdadır. Duvarın kuzeyinde kalan kısım A Bölgesi, güneybatısında kalan kısım ise B Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Kuzey mezarlık alanı ise C Bölgesi olarak tanımlanır. Panaztepe mezarlık alanında iki temel evre karşımıza çıkmaktadır. I. evre taş bir platforma bağlı etrafı taşlarla çevrili pithoslarla temsil edilmektedir. Bu evrede ayrıca 37 pithos, 9 çömlek, 2 urne, 9 taş sanduka, 1 basit toprak ve 1 kompozit mezar bulunmaktadır (Erkanal-Öktü, 2018, s. 8, 62). Bu evrenin mezarları için herhangi bir yön birliğinden bahsetmek olanaksızdır. Büyük boyutlu pithoslarda, sayısı 1 ila 8 arasında değişen yetişkin bireylere ait iskeletlere rastlanırken, pithosların orta boyutlu olanları daha çok çocuk gömüsüne yönelik kullanılmıştır. Çoklu mezarlarda daha eski gömüye ait kalıntılar pithos dibine doğru itilmiştir ve yeni koyulan birey bütün olarak yerleştirilmiştir. Mezar eşyası olarak yerli seramiklerle beraber ithal Miken seramikleri, süs eşyaları, skarabeler, cam parçaları, madeni eşyalar ve silahlar tespit edilmiştir (Erkanal-Öktü, 2018, s. 28–60, 63–66).

Panaztepe mezarlık alanındaki II. evrede dört farklı tipte yapılmış *tholos* mezarlar (12 adet) bulunur. Bu mezarların I. tipinde ana bölüm daireye yakın plana sahiptir. II. tipte ana bölüm ampul biçimlidir. III. tipte ana bölüm ters “P” harfine benzer. IV. tipte ise ana bölüm kare planlıdır. Mezarlar sahte kubbe ile örtülmüştür ve bu örtüler iki farklı şekilde yapılmıştır. Bazı mezarlarda taşlar eğimli bir şekilde örülerek duvar örülmüş ve üstleri Lev.taşla kapatılmıştır. Bazılarında ise duvarlar anafor şeklinde örülüp üst kısma bir kilit taşı konulmuştur. Ölü gömme gelenekleri açısından bakıldığında *tholos* mezarlarda ceset olarak gömünün yanı sıra 6 mezardaki 10 bireye yakarak gömme uygulandığı görülmektedir. Bu mezarların içerisinde *pithos* mezarlardaki gibi yerli seramikler ve Miken seramikleri mezar eşyası olarak bırakılmıştır. Bunun yanında mezarlarda metal eşyalar, silahlar, süs eşyaları ve çok sayıda mühür tespit edilmiştir. Farklı tarzdaki mühürlerden ünük olan bir mühür bilezik ve Levant–Mısır bölgesine ait silindir mühür oldukça önemlidir (Erkanal–Öktü, 2018, s. 9–28; 62–63).

Panaztepe mezarlarında ele geçirilen buluntuları detaylı bir şekilde inceleyen A. Erkanal bu buluntulardan bazılarının Orta Anadolu, Batı Ege, Kıbrıs, Levant, Kafkasya ve Baltık Denizi kökenli ya da etkili olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Panaztepe’nin, Geç Tunç Çağı’nda ticari ve sosyal anlamda gelişkin bir ilişki ağına sahip yerleşim yeri olduğu kesindir (Erkanal–Öktü, 2018, s. 534–538).

7.20. Pilav Tepe

Pilav Tepe, Muğla’nın Milas ilçesinde Iasos Antik Kenti’ne kuş uçuşu 13 km mesafede bulunmaktadır. 2001 yılında su kanalı kazısında tesadüfî bir şekilde keşfedilen mezarın Geç Hellas IIIA2 döneminden Geç Hellas IIIC dönemine kadar kullanıldığı tespit edilmiştir (Benter, 2010, s. 343–345).

Mezar odası yumuşak bir kayacın içine 2,30 x 2,50m ölçülerinde ve 1,80m yüksekliğinde oyulmuştur. Odaya girişi sağlayan dromos zaman kısıtlılığından dolayı açığa çıkarılamamıştır. Ölü hediyeleri odanın kuzey, batı ve güney batı duvar diplerinde bırakılmıştır. Mezarın içerisindeki bireylere ait kalıntılar iyi korunmamıştır. Yapılan kazılar sonucunda 30 adet çeşitli formlarda Miken kabı ele geçirilmiştir. Bunun yanında taş ve pişmiş topraktan ağırşaklar, üç adet mühür, bronz aletler ve süs eşyaları (3 adet amber boncuk bölgeler arası ilişkiler açısından önemlidir) gibi zengin buluntular mezar

odasındaki bireylerin yüksek sosyal ve ekonomik statüsünü gösteren önemli kanıtlardır (Benter, 2010, s. 345–350).

7.21. Şarhöyük (Dorylaion)

Eskişehir ilinin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda bulunan Şarhöyük'te ilk kazılar 1989 yılında Darga tarafından başlatılmıştır (Darga, 1994, 481; Baştürk, 2018, s. 43). Şarhöyük kazılarında günümüze dek yapılan kazılarda 7 yerleşim tabakası saptanmıştır. Bu tabakaların en eskisi olan VII. tabaka Erken Tunç Çağı'na verilmektedir; ancak bu dönem höyükte yalnızca seramik buluntularla temsil edilmektedir. Höyüğün VI. tabakası Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne (bugüne kadar çok az malzeme tespit edilmiştir), V. tabakası Geç Tunç Çağı'na, IV. tabaka Demir Çağı'na, III. tabaka Hellenistik Dönem'e, II. tabaka Roma Dönemi'ne ve I. tabaka Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Baştürk, 2018, s. 43).

Şarhöyük'te yapılan çalışmalarda Geç Tunç Çağı'na ait 5 mimari evre tespit edilebilmiştir. En eski evre kısıtlı bir alanda tespit edilebildiği için net bir planla vermemekle birlikte birkaç defa kullanım geçirmiş ocaklarla temsil edilmektedir. Geç Tunç Çağı'nın ikinci evresinde (V.4) 2,80x2,60 m boyutlarında kare bir plana yakın inşa edilmiş bir yapı açığa çıkarılmıştır. Yapının temelleri düzgün taş bloklarla oluşturulmuş olup köşelere daha büyük taşlar koyulmuştur. Yapının etrafında farklı boyutlara sahip çukurlar ve iki fırın yapısı bulunmaktadır. C14 analizleri bu evrenin M.Ö. 15. yy.'a tarihlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (Darga, 2004, s. 272; Baştürk, 2018, s. 45). Geç Tunç Çağı'nın üçüncü evresinde (V.3) 7 odalı bir yapı kompleksi tespit edilmiştir. Yapının güney kısmının tahrip olması nedeniyle mimari plan tam olarak belirlenememiştir. Bu yapı kompleksinde boyutları nispeten büyük olan odalarda ocaklar yer alırken küçük odaların depolamaya yönelik olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan arkeolojik çalışmalar V.3 evresinin Hitit İmparatorluk Dönemi'nin erken aşamaları ile çağdaş olduğu düşünülmektedir (Baştürk, 2018, s. 44-45). V.2 evresinde bir önceki evredeki yapı ile aynı doğrultuda bir yapıya ait köşe kısmı ve ocak yapısı bulunabilmiştir. Yapının ağır bir yangın geçirdiği görülmektedir. Şarhöyük'te Geç Tunç Çağı'nın son evresi olan V.1 evresi V.2 evresinin devamı niteliğinde olup Hitit İmparatorluk Dönemi ile çağdaştır (Baştürk, 2018, s. 44).

7.22. Troya

Çanakkale merkeze bağlı Tevfikiye köyünde yer alan Troya, bugün halk arasında Hisarlık Tepe olarak bilinmektedir (Korfmann, 2001a, s. 347; Aslan ve Polat, 2017, s. 121). Troya'nın stratigrafisi ile ilgili ilk öneriler Schliemann tarafından farklı tarihlerde çıkarılan Troya ile ilgili kitaplarda yapılmıştır (Sazcı, 2007). Dörpfeld ise Troya'yı tarih aralığı vererek 9 tabakada incelemiştir. Buna göre; Troya I M.Ö. 3000–2500, Troya IIM.Ö. 2500–2000, Troya III–V M.Ö. 2000–1500, Troya VI (Homerik Troya) M.Ö. 1500–1000, Troya VII M.Ö. 1000–700, Troya VIII M.Ö. 700–0, Troya IX ise 0–500 aralığına tarihlendirilmiştir (Dörpfeld, 1902, s. 31). Blegen ise ilk kez dönem adı kullanarak I–V. tabakalar arasını Erken Tunç Çağı, Troya V–VI. tabakalar arasını geçiş evresi ve VI. tabakanın erken evrelerini Orta Tunç Çağı olarak adlandırmıştır. VI. tabakanın geç evreleri ile VIIa ve VIIb evrelerini Geç Tunç Çağı olarak tanımlamıştır (Blegen, 1937, s. 595–596). Korfmann ise Troya I'ı Erken Tunç Çağı I'e, Troya II ve III'ü Erken Tunç Çağı II'ye, Troya IV ve Troya V'in erken evrelerini Erken Tunç Çağı III'e, Troya V'in geç evresi ve Troya VI'nın erken evrelerini Orta Tunç Çağı'na, Troya VI'nın geç evreleri ve Troya VIIa'yı Geç Tunç Çağı'na, Troya VIIb'yi Erken Demir Çağı'na, Troya VIII'i Yunan Dönemi'ne, Troya IX'u Roma Dönemi'ne ve Troya X'u Bizans Dönemi'ne tarihlendirmektedir (Korfmann, 2001a, s. 347–354). Korfmann Troya'nın Erken Tunç tabakaları için farklı bir adlandırmada da bulunarak Troya I–III dönemini “Denizsel Troia Kültürü”, IV ve V. tabakayı ise “Anadolu Özellikli Troia Kültürü” olarak tanımlamıştır (Korfmann, 1998b, s. 427–453).

Troya'da Geç Tunç Çağı yukarı kent yerleşimi uzunluğu yaklaşık 550 m ve genişliği 4–5 m boyutlarında bir sur duvarı ile koruma altına alınmıştır. Sur duvarının yüksekliği 6 m'yi bulan taş temellerinin üzerinde yaklaşık 6 m'lik kerpiç örgü bulunmaktaydı. Şehre girişi sağlayan dört kapı vardır ve kapılar güney kesimdedir. Sadece VIT kapısı at arabalarının girişine uygundur. Diğer kapıların yolları dik bir şekilde olup yayaların kullanımına yöneliktir. Bazı kapılarda tanrı ve tanrıçayı temsil eden stellerin yer aldığı düşünülmektedir. Ayrıca bu sur duvarına kuleler eklenmiştir (Korfmann, 2001b, s. 395). Sur duvarının iç tarafında dairesel biçimde teraslar oluşturulmuş ve bu teraslara binalar inşa edilmiştir. Bu yapılardan bazıları (VIA, VIB ve VIG) büyük boyutludur ve megaron biçimlidir. VIM olarak tanımlanan yapı ise iki katlı olup “L” şeklinde bir plana sahiptir. Troya'da Geç Tunç Çağı'na ait saray yapısının merkezi bir konumda yer aldığı ancak Athena Tapınağı'nın yapımı sırasında tahrip edildiği düşünülmektedir. Troya'nın VI

yerleşimi bir deprem nedeniyle yıkıma uğramıştır. Troya VIIa döneminde sur içerisindeki yapılar ve sur duvarı tamir edilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Troya VI ve VII'yi kapsayan aşağı şehir 270.000 m²'lik bir alanı kapsamaktadır ve bu dönemde aşağı şehirde 5000–10000 kişinin yaşadığı önerilmektedir (Korfmann, 2003b, s. 29). Yerleşimin aşağı şehri ise savunma amacıyla bir hendek ile çevrelenmiştir. Hendeğin içerisinde erken dönemlerde daha çok zayıf ahşap mimari tercih edilirken dah sonra taş temelli yapıların da kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Korfmann, 1998a, s. 369; 2001b, s. 395–397; 2003b, s. 38). Troya'nın Geç Tunç Çağı ile ilgili diğer bir önemli detay su toplamada kullanılan bir mağaradır. Korfmann tarafından yer altı dünyası ile de bağlantılı olduğu söylenen bu mağaranın Hitit yazılı belgelerinde geçen “KAŠKAL. KUR” ile benzer bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir (Korfmann, 2001b, s. 404; 2003b, s. 37).

6.23. Yenibademli Höyük

Çanakkale ili, Gökçeada ilçesi (çalışma kapsamındaki tek ada yerleşmesidir) sınırları içerisinde kalan Yenibademli Höyük, ilçe merkezine 2,3 km uzaklıktadır. Büyükdere Vadisi'nin en eski yerleşim yerini temsil eden höyük 120x130 m büyüklüğünde olup, 10 m yükseklikindedir (Hüryılmaz, 1998, s. 358; Hüryılmaz, 2004, s. 115). Yerleşimde Erken ve Geç Tunç Çağı'na ait kalıntılar açığa çıkarılmıştır. Erken Tunç Çağı tabakası Troya I ile çağdaştır (Hüryılmaz, 2004, s. 115; 2008, s. 142).

İlk kullanım aşaması Erken Tunç Çağı olan taş döşeli rampanın döşeme taşları arasında ele geçen bezemesiz ve yerel üretim boya bezemeli Miken kap parçaları bulunmuştur. Seramik parçaları arasında az sayıda ithal Miken boyalı örnekler de vardır. Aralarında kylix, skyphos, krater, lekane veya kalathos ve amphora parçalarının bulunduğu örnekleri Geç Hellas IIIA–IIIC'ye tarihlenmiştir (Hüryılmaz, 1998, 366; 2004, s. 116).

8. ARKEOLOJİK VERİLER IŞIĞINDA GEÇ TUNÇ ÇAĞI'NDA ORTA ANADOLU–BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ

Orta Anadolu ile Batı Anadolu Bölgesi Geç Tunç Çağı arasında Geç Tunç Çağı'ndaki ilişkiler arkeolojik verilerle de kanıtlanmaktadır. Bu durum her iki bölgedeki, mimari, seramik, metal ve taş eserlerde kendini göstermektedir.

8.1. Mimari (EK-1)

Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu ile Batı Anadolu Bölgesindeki kent dokusunda farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle kamu yapıları Orta Anadolu'da belirgin bir şekilde karşımıza çıkarken, Batı Anadolu'da büyük boyutlu kamu yapılarına Beycesultan (Lloyd, 1972, s. 9-11) dışında rastlanmaz. Bu durum kazıların dar alanlarda yapılmış olması ile ilgili de olabilir. Beycesultan'da *Küçük Saray* olarak adlandırılan yapıda avlu olarak nitelenen (Lloyd, 1972, s. 10) mekânlar Hitit saraylarında da karşımıza çıkmaktadır (Seeher, 2013, s. 318-320).

Hitit kentlerini çevreleyen sur duvarları, Hitit mimarlığının gelişkinlik seviyesini göstermesi nedeniyle önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Literatürde “sandık sur” sistemi olarak anılan Hitit surlarında genel olarak birbirine paralel oluşturulmuş iki karşılıklı duvar örgüsü bulunur. Bu iki duvar, surun iç ve dış kabuğunu teşkil ederken, bunları belirli aralıklarla dik kesecek şekilde inşa edilen kısa duvarlar hat boyunca sandıkların (kazamatların) oluşmasını sağlamaktadır (Darga, 1992, s. 27; Nossov, 2008, s. 10; Seeher, 2013, s. 326). Sur duvarlarının temeli blok taşlarla oluşturulurken üst yapıları kerpiç örgülüdür ve en üstte testere dişi şeklinde mazgallar bulunmaktadır. Sur duvarları bazı yerleşimlerde toprak yığılarak yapılmış yükseltilerin üzerine inşa edilmiştir. Genel olarak 3,50 m ile 8 m arasında bir yüksekliğe ulaşabilen duvarların üzerine 20–30 m'lik aralara duvar boyunu aşacak şekilde kuleler yerleştirilmiştir (Seeher, 2013, s. 326–328). Hitit kentlerine giriş sura bağlı iki kule yapısının arasındaki anıtsal kapılarla sağlanmaktadır. Kapılar genellikle iki aşamalı olup, odalı bir yapıya sahiptir. Boğazköy ve Alacahöyük'te kent kapılarına kabartmalı orthostat ve stellerle anıtsal bir görüntü kazandırılmıştır (Nossov, 2008, s. 18-20; Seeher, 2013, s. 328).

Orta Anadolu'da bugüne kadar yapılan kazılarda Boğazköy (Nossov, 2008, s. 16; Seeher, 2013, s. 326), Alacahöyük (Koşay ve Akok, 1966, s. 10), Kuşaklı (Müller –Karpe,

ve Müller–Karpe, 2013, s. 229), Büklükale (Matsumura, 2017, s. 518-521; Matsumura ve Baştürk, 2018, s. 491–493) ve Ovaören (Şenyurt ve Akçay, 2018, s. 572) yerleşimlerinde “sandık sur” sistemine ait kalıntılar tespit edilebilmiştir. Batı Anadolu’da şu ana kadar yapılan kazılarda ise bu mimari üsluba yakın olarak yapılmış tek sur duvarı  rneği Miletos’un GH IIIB–IIIC dönemine tarihlendirilen VI. tabakasında tespit edilmiştir. 4,25–4,40 m genişliğe ulaşan bu sur duvarı Hitit sur duvarlarında olduğu gibi her 15 m’de bir kuleler ile desteklenmiş ve Miken sur duvarlarından ziyade Hititliler’in kullandığı “kazamatlı” sur sistemine benzer bir anlayış ile inşa edilmiştir (Nauman, 1997, Ek Bölüm 1; Greaves, 2003, s. 83).

8.1.1. Değerlendirme

Kentleşme anlamında her iki bölgenin farklı anlayışları yansıttığı görülmektedir. Bu durum coğrafya, ekonomi, din ve yerel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Hitit’lerin taş işlemeciliğindeki ustalığı, saray, tapınak, savunma sistemi konularındaki yaklaşımı devletin gücü ile doğru orantılıdır. Konu bu anlamda değerlendirildiğinde Batı Anadolu Geç Tunç Mimari  zellilerinin kendine özgü olduğu görülmektedir. Her iki bölge arasında mimaride kullanılan malzemelerin benzerliği dışında ortak mimari yaklaşım özelikle savunma mimarisinde kendini göstermektedir. Burada *sandık sur* sistemi  ne çıkan mimari elemandır. Miletos’ta açığa çıkarılan bu sistem anlayışı doğrultusunda inşa edilmiş savunma mimarisi Hitit mimarisinde daha sık gördüğümüz sistem ile benzer özellikleri yansıtmaktadır.

8.2. Kaya Anıtları, Yazıtlar ve Steller (EK–2)

Kaya anıtları ve steller Hitit yontu sanatının en önemli sanat eserleri arasında yer almaktadır. Genellikle blok taşlar ya da kaya duvarları üzerine işlenen bu yontular birer sanat eseri olmalarının yanı sıra dönemin “ lke” sınırlarını, yöneticilerini, dini olgularını ve siyasi durumunu da gösteren bilgi kaynaklarıdır. Batı Anadolu’da bulunan Hitit etkili kaya anıtları ve stellerin de benzer amaçlar güdülerek yapıldığı açıktır. Akpınar (Spylos) Kaya Anıtı, Karabel KayaAnıtı, Suratkaya Yazıtı, Karakuyu Steli ve Yağrı Steli bu eser grubunun Batı Anadolu’daki bilinen  rneklelerini oluşturmaktadırlar.

8.2.1. Akpınar (Spylos) Kaya Anıtı

Akpınar Kaya Anıtı, Manisa ili sınırları içerisinde Sipil Dağı' nın (Spylos) kuzey yamacında Manisa–Turgutlu yolunun Manisa tarafından 7. km'sinde yer almaktadır. Karayolundan 250 m iç kısımda sarp bir yamacın üzerine yapılmış olan bu kaya anıtı diğer birçok Hitit kaya anıtı gibi bir su kaynağının yakınına konumlandırılmıştır. Burada tasvir edilen figür yaklaşık 9 m yüksekliğinde, 4, 50 m genişliğinde bir niş içerisinde kabartma olarak işlenmiştir ancak günümüzde ya doğal koşullardan tahrip olduğu için ya da hiçbir zaman tamamlanamadığı için kabartmanın ayrıntıları görünür durumda değildir (Yiğit, Özcan ve Kıymet, 2016, s. 103, 107). Nişin içerisinde aslında Hitit kabartma sanatına ters bir şekilde “cepheden” gösterilmiş tahtta oturan bir tanrıça figürünün olduğu ve başında “polos” tipi bir başlığı olduğu belirtilmektedir (Darga, 1992, s. 185). Bununla birlikte tanrıça figürünün yakınındaki hiyeroglif yazısı ve tahtın altındaki kürsü betimi Akpınar Kaya Anıtı'nın Hitit etkisi altında yapıldığını göstermektedir. Zira aynı tarzdaki bir başka kürsü Alacahöyük orthostatlarında da tasvir edilmiştir (Yiğit vd., 2016, s. 108).

Akpınar Kaya Anıtı'ndaki kabartmanın neyi tasvir ettiği konusunda tartışmalar Antik dönemden bu yana yapılmaktadır. Antik yazarlardan Pausanias kabartmanın “Tanrıların Anası'na” ait olduğunu belirtmektedir (Yiğit vd., 2016, s. 108). Kabartmanın kimliği konusundaki en genel kanı figürün bir tanrıça ya da Ana Tanrıça (Akurgal, 1989, s. 185) olduğu yönündedir. Ayrıca Kybele (Belhomme, 1936, s. 224) ya da Dağ Tanrısı (Spanos, 1986, s. 211) olabileceği yorumları da mevcuttur. Hiyeroglif yazıtta ise Zuwalaku (Güterbock ve Alexander, 1983, s. 30), Kuwalamuwa (Collinsi 2007, s. 128), KARAS-muwa (prens) ya da Zu-wa/i-ta (haberci) (Darga, 1992, s. 185) yazdığı önerilmektedir.

8.2.2. Karabel Kaya Anıtı

Karabel Anıtı, İzmir'in Kemalpaşa ve Torbalı ilçelerini birbirine bağlayan yolun 7. km'sinde ormanlık alanın içerisinde yer almaktadır. Karabel Anıtı, Batı Anadolu'daki diğer kaya anıtlarına nazaran Hitit kaya anıtlarına ikonografik olarak oldukça benzemesinin yanı sıra su kaynaklarına yakın oluşu da Karabel Anıtı'nı konum olarak Hitit kaya anıtlarına yaklaştırmaktadır. Karabel Anıtı'nda betimlenen figür ilk olarak Herodotus tarafından Mısır Firavunu Sesostris olarak tanımlanmıştır (Herodot, II. Kitap, 106)³⁵. Ancak

³⁵ Herodot anıtı şu şekilde tasvir etmektedir: *İyonyanın iki yerinde bu savaşçının kaya üzerine işlenmiş Res.leri vardır. Birisi Fokaia – Ephesos yolu üzerinde, öbürü Sardes'ten İzmir'e giden yolun üzerindedir.*

Hawkins'in 1997 yılında hiyeroglif yazıtlar üzerinde yaptığı çalışmalar figürün Mira Ülkesi Kralı Tarkašnawa'ya ait olduğunu ortaya koymuştur (Hawkins, 1998). Anıt A, B ve C olmak üzere üç ayrı kısımdan oluşmaktadır (Hawkins, 1998, s. 4–9).

Karabel A Anıtı, denizden 334 m yüksekte düz bir kaya duvarının üzerinde niş içerisine işlenmiş bir insan figüründen oluşmaktadır. Anıt yaklaşık olarak 2,50 m uzunluğunda ve 1,50 m genişliğindedir. Erkek figürü başında tek boynuzlu, uzun ve sivri uçlu bir başlık taşır. Yüz kısmında sadece badem şekilli gözleri ve burnu belirgindir. Üzerinde dizlerine kadar inen kısa kollu bir elbise vardır. Elbisenin kol ve bacak kısımlarındaki bitiş yerleri çizgi şeklindeki bantlar ile süslenmiştir. Figürün bacakları kaslı bir şekilde tasvir edilmişken ayaklarında ucu kıvrık pabuçlar bulunmaktadır. Sağ eliyle sağ omzuna geçirilmiş yayı tutarken sol kolu ileri uzatılmıştır elinde ise sap kısmı yere dayalı ucu yukarıya bakan ve boyu aşağı yukarı figürle eşit olan bir mızrak tutmaktadır. Belinde sadece hilal şeklindeki kabzası görülen bir hançer takılıdır (Hawkins, 1998, Fig. 4 a–b; Ekiz, 2006, s. 371–372; Turgut vd., 2016, s. 109–111). Tüm bu donanımına bakıldığı zaman tasvir edilen insanın savaşçı yönünün ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Karabel A Anıtı'nın üzerinde hiyeroglif yazısı ile; “*REX TARKASNA-wa/ i REX mi+ra/i-a [(Kral)Tarkasnawa, Mira (ülkesi) kralı,] AVIS_x-li? REX mi-ra/i-a REGIO [INFANS] [Mira Ülkesi Kralı BIRD-li(?)'nin (oğlu)], [...],x REX mi+ra/i-a REGIO NEPOS Mira [Ülkesi Kralı (. . .)'nin torunu.]*” ifadeleri yer almaktadır. Hawkins, tahrip olduğu için kim oldukları tespit edilemeyen Tarkašnawa'nın babasının Alantalli, büyükbabasının Kupanta^D.KAL olabileceğini öne sürmektedir. Bu eşitliklerin yapılmasındaki temel kaynaklar Boğazköy'de bulunan çivi yazılı tabletlerdir (Hawkins, 1998, s. 4).

Karabel B ve C Anıtları 1975 yılındaki yol yapım çalışmaları sırasında tamamen yok olmuşlardır. Karabel B Anıtı'nda bir insana ait oldukça silik bir şekilde yüz ve ense kısmı olduğu ifade edilmektedir. Bu figürde tıpkı Karabel A'daki gibi yay ve mızrak tutmaktaydı. Karabel C Anıtı'nın üzerinde ise Tarkašnawa ibaresinin okunabildiği bir hiyeroglif yazıt bulunmaktaydı (Hawkins, 1998, s. 8–9).

Bu iki yerde de ikibuçuk dirsek yüksekliğinde bir heykel oyulmuştur. Sağ elinde kargı, sol elinde yay tutar. Öbür donatımları da donatılmıştır. Mısır harfleri ile bir yazı kazanmıştır (Herodot, II. Kitap, 106).

8.2.3. Suratkaya Yazıtı

Suratkaya Yazıtı, Muğla'nın Milas ilçesinin kuzeydoğusunda Beşparmak Dağları üzerinde denizden 1 km yükseklikte ulaşımı zor bir noktada yer almaktadır (Peschlow–Bindokat, 2001, s. 363; Yiğit vd., 2016, s. 112–113). Suratkaya Yazıtı 2000 yılında A. Peschlow–Bindokadt tarafından keşfedilerek bilim dünyasına sunulmuştur (Peschlow–Bindokat ve Herdbort, 2001, s. 363). Suratkaya'da hiyeroglif yazılarıyla oluşturulmuş beş yazıt grubu bulunmaktadır. Yazıtta hiyeroglifler derin olmayan kazımlarla işlenmiştir (Yiğit vd., 2016, s. 113).

Suratkaya'da yer alan Luvi hiyeroglifiyle yazılmış yazıtlarda “*Mi+ra/i-a REGIO* (Mira Ülkesi)” ve “*MAGNUS REX.FILIUS Ku-pa-i/ia MAGNUS REX.FILIUS*(Büyük Prens Kupaia)” ifadeleri okunabilmektedir. “Kupaia” ifadesinin “Kupanta–Kurunta'nın” kısa hali olduğu düşünülmektedir. Bilindiği üzere Kupanta–Kurunta Mira Ülkesi'nin kralıdır ve Hitit hanedanı ile akrabadır (Peschlow–Bindokadt ve Herdbort, 2001, s. 377–378; Yiğit ve diğerleri, 2016, s. 114). Suratkaya Yazıtı'nın bulunduğu konum ve üzerindeki yazıtlar nedeniyle Mira Ülkesi'nin sınır işaretlerinden birisi olabileceği önerilmektedir (Peschlow–Bindokat, 2006, s. 26).

8.2.4. Karakuyu Steli

2007 yılında İzmir'in Torbalı ilçesinin Karakuyu mahallesinde bulunan Karakuyu Steli, Batı Anadolu'da Hititler ile ilişki gösteren önemli eserlerden bir tanesidir. Günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen stelin üzerindeki figürün sadece sol bacağı ve elinde tuttuğu muhtemelen bir mızrağa ait olan sap kısmı korunmuş durumdadır. Stelin yan yüzündeki hiyeroglif olarak “Büyük Kral Tarkašnawa” ve “Mira Ülkesi” ifadeleri yazılmıştır (Işık, Atıcı ve Tekoğlu, 2011, s. 1–3, 24).

8.2.5. Yağrı Steli

Yağrı Steli, Eskişehir'in Günyüzü kasabasının yakınlarındaki Yağrı Mevkii'nde bulunmuştur. 19. yy.'da bilim dünyasına tanıtılan bu eser günümüzde İstanbul Şark Eserleri Müzesi'ndedir (Özcan, 2012, s. 221).

Stelde konu olarak karşılıklı oturan bir kadın ve bir erkek figürünün ziyafet sahnesi işlenmiştir. Kadın figürü sağ tarafta çapraz ayaklı bir iskemle ya da taburenin üzerinde

oturmaktadır. Saçları omuza kadar uzundur ve kulağında küpe olduğu görünmektedir. Sağ elinde GAL kabı sol elinde ise “sağlık” simgesi tutmaktadır. Sağ kol dirsekten kırılmış olup, el ağıza yakın durmaktadır. Figürün üzerinde süsleme detayları belli olan ayak bileğine kadar uzanmış bir elbise bulunmaktadır. Ayağında kıvrık uçlu pabuç vardır ve ayakları, dikdörtgen şekilli bir kürsü üzerinde durmaktadır. İki figürün arasında üzerinde bir kuşun olduğu sunak vardır. Soldaki figürün başı, gövdesinin bir kısmı ve oturağın arka kısmı tahrip olduğu için ayrıntılarla ilgili bir bilgi yoktur. Bir erkeğe ait olan bu tasvir karşısındaki kadın figüründen farklı bir oturakta oturmaktadır. Ayak bileğine kadar uzun giyimli olup, ayaklarında ucu kıvrık pabuç bulunur. Ayağının altında kadın figüründe olduğu gibi bir kürsü vardır (Özcan, 2012, s. 221–222). Darga, bu kürsü betiminin Mısır kültüründen bir esinlenme olduğuna işaret etmektedir (1992, s. 145–146).

Ali Özcan, Yağrı Steli üzerinde “GAL” kabı, “sağlık sembolü”ve kuşlu bir sunağın olmasından dolayı figürlerin tanrı ve tanrıça çiftini tasvir ettiğini düşünmektedir. Stel üzerindeki sunak tasvirinin Fraktin Anıtı’nda da olmasını bu duruma kanıt olarak göstermiştir. Özcan, ayrıca kadın figürüne yakın hiyeroglif yazısının “...– pa– tu” olarak okunması gerektiğini ve bu ibarenin “*Hepat*” isminin farklı bir yazılışı olduğunu ifade etmektedir. Yağrı Steli’ndeki ziyafet sahnesi Yazılıkaya’nın A galerisinde 65. ve 66. figürlerin ziyafet sahnesiyle benzerlik taşımaktadır (Özcan, 2012, s. 222–226). Darga ise stel üzerindeki sahnenin tanrı–tanrıça çiftine değil soylu bir çifte ait olduğunu belirtmektedir (Darga, 1992, s. 193).

8.2.6. Değerlendirme

Günümüzde bilinen en eski Hitit kaya anıtı Adana’nın Ceyhan ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve II. Muwatalli dönemine tarihlendirilen Sirkeli Kaya Anıtı’dır (Yiğit vd., 2016, s. 205). Bu dönemden itibaren Hitit çekirdek bölgesinin batısından doğusuna geniş bir coğrafya da yapılan kaya anıtları “Hitit propaganda” sisteminin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Batı Anadolu’daki tespit edilen kaya anıtlarının “Hitit kaya anıtları” içerisinde değerlendirilebilmesini kolaylaştıran etmenler hiyeroglif yazıları ve taşıdıkları Hititli ikonografik unsurlardır. Bu açıdan bakıldığı zaman Karabel Anıtı ve Karakuyu Steli araştırmacılara en çok ipucunu veren eserlerdir. Söz konusu eserlerin üzerinde savaşçı özellikler taşıyan figürlerin yer alması bu eserleri ikonografik olarak Hitit coğrafyasında

tespit edilen İmamkulu³⁶, Gezbeli (Hanyeri)³⁷ ve Hemite Kaya Anıtları'na³⁸ yaklaştırmaktadır. Her ne kadar bu kaya anıtları bir savaşçıyı konu edinen kompozisyona sahip olsa da özellikle taşıdıkları başlıklar Karabel Anıtı'ndan farklı bir tarzda, yuvarlak bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca Ortaköy "D Binası" girişinde bulunan orthostat üzerindeki figürün üst kısmı kırık olsa da silah donanımı Karabel Anıtı ve Karakuyu Steli ile benzerlikler taşımaktadır. Karabel Anıtı'na en yakın tasvir ise Boğazköy'de bulunan "Hiyeroglifli Oda'nın" girişinde yer alan II. Şuppiluliuma kabartmasıdır. Ayrıca Boğazköy ve Ortaköy dışındaki tasvirlerin hem yerel kral ya da prensleri tasvir ediyor olması hem de sınır bölgelerine konumlandırılmış olmaları Karabel Anıtı ve Karakuyu Steli ile ortak olan diğer bir etmendir. Dolayısıyla bu iki eserin yapılış amacı direkt olarak Hitit İmparatorluğu'na hizmet etmese bile kullanılan üslubun Hititli olması iki bölge arasındaki sanatsal ve ideolojik ilişkiyi tam anlamıyla yansıtmaktadır.

8.3. Seramik

8.3.1. Çift Koni Gövdeli Dışa Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar (EK-3)

M. Ö. II. binyılın başlarından itibaren yaygın kullanılmaya başlayan bu tipteki çanaklar Orta Anadolu seramik geleneği içinde görülmektedir (Mellaart ve Murray, 1995, 58; Aykurt, 2004, s. 185; Mangaloğlu-Votruba, 2012, s. 196). Bu tip çanaklar; Hitit Dönemi'nde Boğazköy (Karpe, 1988, Taf. 38: S 10a 1, 3, 6), Kuşaklı (Mielke, 2006, Tafel. 60: 1-6), Maşat Höyük (Özgüç, 1982, Şekil B: 22-24) ve Ovaören (İlhan, 2017, Ek 24: 5-6) yerleşimlerinde görülmektedir. Batı Anadolu'da ise Beycesultan Geç Tunç Çağı evrelerinde (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. P. 32: 5), Liman Tepe'nin özellikle II.3.

³⁶ İmamkulu Anıtı; Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı İmamkulu köyü yakın bir konumda yer almaktadır. Çukurova'ya inen bir yol üzerinde bulunan bu anıt bir kaya kütesinin üzerine yapılmıştır. Anıtın sol kısmında elinde bir mızrak tutan ve silah donanımıyla savaşçı özellikte gösterilen bir kral bulunmaktadır. Bu figürün karşısında ise boğaların çektiği bir arabanın üzerinde savaşır pozisyonda Fırtına Tanrısı bulunmaktadır. Söz konusu boğalar üç tane "Dağ Tanrısı'nın" üzerine basar vaziyettedir. Dağ Tanrıları ise aslan başına sahip insan vücutlu demonlar tarafından taşınmaktadır (Yiğit vd., 2016, s. 171 - 174).

³⁷ Gezbeli (Hanyeri) Kaya Anıtı; Adana'nın Tufanbeyli ilçesinin Hanyeri köyüne 800 m uzaklıkta Orta Anadolu'yu Çukurova'ya bağlayan yol üzerinde yer almaktadır. Anıtta mızrağı yere dayalı, yay tutan ve hilal kabzalı bir kılıç taşıyan yerel bir kral tasvir edilmektedir. Tasvirin başında yuvarlak bir başlık vardır ancak başlığın boynuzlu olup olmadığı tartışma konusudur. Bu figürün karşısında bir Dağ Tanrısı betimi vardır. Anıtın üzerindeki hiyerogliflerde "Kral oğlu/Prens Kuvalanamuwa" ve "Kral oğlu/Prens Tarhuntapiya" isimleri okunmaktadır (Yiğit vd., 2016, s. 175- 179).

³⁸ Hemite Kaya Anıtı; Osmaniye'ye 23 km mesafede Ceyhan Nehri kenarında bir konuma sahiptir. İkonografik açıdan Gezbeli Anıtı'na oldukça benzeyen Hemite Anıtı da yukarıda bahsedilen anıtlarda olduğu gibi savaşçı bir yerel kralı tasvir etmektedir ancak figürün başındaki yuvarlak başlıkta kesin olarak boynuz bulunmamaktadır (Detaylı bilgi için bkz; Yiğit vd., 2016, s. 181 - 185).

tabakasında (GH IIIA) (Mangaloğlu–Votruba, 2012, Lev. 30: c; Lev. 31: a–c) ve Troya’da (Blegen vd., 1953, 292: A 56) ele geçirilmiştir.

8.3.2. Mataralar (EK–4)

Sıvı malzemelerin (çoğunlukla suların) taşınmasında kullanıldığı düşünülen mataralar, Hitit çanak çömleğinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu kaplar bir insanın ya da hayvanın sırtında taşınmasına yönelik bir forma sahiptir. Arkeoloji literatüründe “dikişli matara” olarak adlandırılan matara tipleri çarkta birbirinden ayrı yapılan iki kabın birleştirilmesi, bunlara boyun ve kulp eklenmesiyle oluşturulmuştur (Müller–Karpe, 2002, A.,s. 503). Bu tip kaplar Orta Anadolu’da Alaca Höyük’ün Eski ve Orta Hitit tabakalarında (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 105: Al. h 46; Lev. 110), Boğazköy Hitit tabakalarında (Fischer, 1963, Taf. 46: 474; Taf. 47: 472–473), Hüseyindede (Yıldırım, 2013, Fig. 5) ve İnandık’ta Eski Hitit Dönemi’nde (Özgüç, 1988, Çizim 17), Kuşaklı’da Hitit Dönemi’nde (Mielke, 2006, Taf. 2: 1–5; Hüser, 2007, Taf. 34: 25) ve Maşat Höyük I. tabakada (Özgüç, T.,1982, Şekil 28–29) ele geçirilmiştir. Batı Anadolu’da ise Bakla Tepe Geç Tunç Oda Mezarı’nda (Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 10, Lev. 7: 2; Lev. 8; Lev. 9; Lev. 10), Liman Tepe II. tabakada (Mangaloğlu–Votruba, 2012, s. 109; Lev. 120 a–b; Lev. 121 a), Milet (Mellink, 1975, s. 207; Pl. 39: 9), Panaztepe Geç Tunç Mezarlığı’nda (Erkanal–Öktü, 2018, s. 82; Taf. 112: X 12) ve Troya VIIa’da tespit edilmiştir. Bunların dışında Beycesultan, Baklatepe ve Panaztepe’de bulunan tek kulplu mataralarda Orta Anadolu ile bağlantılıdır.

8.3.3. Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları (EK–5)

Genelde kırmızı parlak “çark yapımı mal grubu” (red lustrous wheel made ware) formlarından biri olarak tanımlanan kol biçimli kaplar dini törenlerde libasyon yapmak amaçlı kullanılmışlardır. Bu kaplar temelde boru biçimli bir kap şeklinde olup, uçlarında sağ elin tuttuğu bir çanak betimi bulunmaktadır. Kol biçimli kaplar Anadolu, Kıbrıs, Levant ve Mısır gibi geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır (Amiran, 1962, s. 161; Müller–Karpe, 2002, s. 505). Kol biçimli kaplar M. Ö. 15–13. yy.’da kullanım görmüşlerdir (Fischer, 1963, s. 72). Hititçe metinlerde geçen “^{DUG}–kattakurant” ifadesinin kol biçimli kapları temsil ettiği düşünülmektedir (Alp, 1967, s. 526). Bu kapların Batı Anadolu’daki bilinen en erken örneği Orta Tunç Çağı’na tarihlendirilen Dede Mezarı’nda bulunmuştur

(Üyümez, Koçak ve İlaşlı, 2009, s. 189; Res. 4). Batı Anadolu Bölgesi'nde Geç Tunç Çağı'ndaki kol biçimli kap örneği, Beycesultan 1. Tabakadan bilinmektedir (Mellaart ve Murray, 1995, s. 60, Fig. P. 41: 1–3). Orta Anadolu'daki kol biçimli kaplar ise; Alaca Höyük Hitit katlarında (Koşay ve Akok, 1966, s. 53, Lev. 17: Al. g 94, Al. h 153, Al. j 154) ve Alişar'da (Gorny, 1994, s. 560, Plt. 47: 393), Boğazköy'de Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (Fischer, 1963, s. 149–150, Taf. 124: 1089, 1103, 1109, 1124, 1125, 1140), Kuşaklı'da (Mielke, 2006, s. 139–142, Taf. 80: 1–8), Maşathöyük I. tabakada (Özgüç, 1982, s. 31, Lev. 47: 4a–b) ve Ortaköy'den (Kıymet ve Süel, 2010, s. 474: No.1–475: No.2) bilinmektedir.

8.3.4. Şişeler (EK–6)

Hitit seramikleri içerisinde “bira şişeleri” olarak adlandırılan tipteki şişeler; tek kulplu, ince uzun gövdevli, genellikle uzun boyunlu ve yuvarlak ağızlı bir forma sahiptirler. Orta Hitit Dönemi'nde bu kapların dip kısmı yuvarlakken ilerleyen dönemlerde dipler sivrilmiştir. Yine Orta Hitit'te kapların boyunundan gövdeye geçiş belirgin bir şekilde keskinken daha sonra bu keskinlik yumuşak görünümde yapılmıştır. Ağız kenarları ise erken örneklerde yuvarlak profilliyken sonraları genişleyip yassı bir bant görünüm kazanmıştır. Sayılan tüm bu farklılaşmalar sayesinde bu şişeler kazılarda tarihlendirme yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu şişelerin bira, şarap ve yağ gibi sıvıların saklamada ve Kuşaklı'dan ele geçen örnekten anlaşıldığı üzere bira mayalamada kullanıldığı düşünülmektedir. Bu tip kapların Hititçe metinlerde “*DUG GUD.DA*” “uzun boyunlu kap” olarak adlandırıldığı düşünülmektedir (Müller–Karpe, 2002, s. 503).

Bu şişelerin Batı Anadolu'daki örnekleri, Beycesultan'ın Geç Tunç Çağı'nın son evrelerine tarihlenen I. Tabakasında (Mellaart ve Murray, 1995, s. 59, Fig. P. 40: 8) ve Afyonkarahisar yüzey araştırmalarında bulunmuştur (Koçak, Bilgin ve Küçükbezci, 2019, s. 93; Resim 74). Ancak Beycesultan'da bulunan şişenin sadece boyun ve omuz kısmı sağlamdır. Sağlam kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla her ne kadar bu şişe Orta Anadolu'daki şişelere form olarak benzese de boyun kısmı Orta Anadolu'dakilere göre kısadır. Bu şişelerin benzerlerine Orta Anadolu'da Boğazköy (Müller–Karpe, 1988, Taf. 4: 1), Fraktin'de (Özgüç, 1955, Res. 1), Hüseyindede'de (Yıldırım, 2013, Fig. 7), İnandık'ta (Özgüç, 1988, s. 11; Res. 13), Kuşaklı'da (Müller–Karpe, 2000, Abb. 13: 3–5; Mielke, 2006, Taf. 7: 35), ve Ortaköy'de (Süel, 1998, Res. 13) rastlanılmıştır.

8.3.5. Figürlü Seramik Parçaları (EK-7)

Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu ile Batı Anadolu ilişkilerini gösteren figürlü seramik parçalarına Boğazköy ve Milet'te rastlanılmıştır. Her iki parçada ikonografik olarak ilişkide olduğu kültürün figürlerini taşımaktadır. Boğazköy'de bulunan seramik parçasının üzerinde Miken Dünyası'ndan tanınan domuz dişli bir miğfer takan savaşçı figürü bulunmaktadır. Figürün başındaki miğferin geriye doğru uzun bir kuyruğu, yukarıya doğru başka bir çıkıntısı ve önünde boynuzu andıran bir çıkıntısı daha vardır. Miğferin alt kısmı figürün sağ kulağını ve yanağını kapatır vaziyettedir. Savaşçı, gövde kısmı spirallerle, kol kısmı ise bantlarla ayrılmış bölümlerin içerisinde zikzaklarla süslenmiş bir elbise giymektedir. Figür sağ kolunu geriye doğru kırmış ve elindeki kılıçla hamle yapar durumdadır (Darga, 1979, s. 151-152; Schachner, 2011, s. 305-306, Abb. 139; Niemeier, 2006, s. 50, Abb. 4).

Milet'teki figürlü seramik parçası Boğazköy'deki örnek kadar iyi korunamamış olsa da sağlam kalan kısımda Hitit tasvirlerinde sıkça görülen bir boynuzlu başlık ve Luvi hiyerogliflerinden bilinen bir kuşbaşı bulunmaktadır. Bu başlığın Orta Anadolu'daki betimlemelerde tanrılar tarafından taşındığı bilinmektedir. Bu seramik Miken üslubunda açık renk üzerine koyu boyama ile bezenmiş olup Milet üretimidir (Niemeier, 2002, s. 523; 2006, s. 53, Abb. 6).

8.3.6. Orta Anadolu'da Bulunan Miken Seramikleri (EK-8)

Denizcilik teknolojisinin gelişmesiyle birlikte özellikle Doğu Akdeniz'de ticari etkinlik kazanan Mikenliler'e ait en önemli arkeolojik kanıtlar Miken seramikleridir. Zaman içerisinde hem ithal hem de yerel taklitleriyle Anadolu'ya yayılan bu seramikler Geç Tunç Çağı için büyük önem taşımaktadır (Detaylı bilgi için bakınız; Özgünel, 1983). Batı Anadolu'daki birçok Geç Tunç yerleşiminde rastlanan Miken seramikleri, Orta Anadolu'da şu ana kadar Boğazköy, Kuşaklı, Maşat Höyük ve Fıraktin'de ele geçirilebilmiştir.

Boğazköy'de I. nolu tapınağın batı tarafında bulunmuş olan Miken seramik parçası bir kylixin kaidesine aittir. Söz konusu parça 6 cm yüksekliğinde ve koyu bej renktedir. Üzerinde yatay turuncu-kırmızı bant bezemeler bulunmaktadır. Bu parça Geç Hellas III A-B dönemine tarihlendirilmektedir (Genz, 2004, s. s. 77-76, Abb. 1 a-b). Kuşaklı'da ele geçirilen 2 Miken seramik parçası benzerlerinin Batı Anadolu'da da olduğu yatay kulplu

bir amphoraya ait olmalıdır. Yaklaşık 3 cm boyuta sahip olan bu parçaların üzerinde yatay çizgise bezemeler bulunmaktadır. Parçaların Geç Hellas IIIA dönemine tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir (Müller-Karpe ve Mielke, 2004, s. 155-156, Abb. 13).

Maşat Höyük'te bulunan Miken seramikleri diğer merkezlere göre sayıca fazladır. Bulunan kaplar testi grubundadır ve içerisinde üzengi kulplu kaplar da (stirrup jar) vardır. Testilerin iki tanesi sağlam iki tanesi ise parçalı haldedir. Yükseklikleri ortalama 10 cm olan bu testilerin üzerinde koyu kırmızı renkte çizgisel bant bezemeler mevcuttur. Söz konusu kaplar T. Özgüç tarafından Geç Hellas IIIB dönemine tarihlendirilmektedir (Özgüç, 1978, s. 16, 120, Lev. 83: 1 a-b, Lev. 84; Özgüç, 1982, s. 31, Lev. 47: 5-6). Fraktin'de bulunan Miken kabı üzengi kulplu kap grubuna aittir. Bu testi diğer Orta Anadolu kaplarına nazaran daha geç bir döneme, Geç Hellas IIIC'ye tarihlendirilir (Özgüç, 1975, s. 287; Özgüç, 1982, s. 31).

8.3.7. Değerlendirme

Arkeolojide tarihlendirme ve bölgelerarası ilişkilerin saptanmasında en belirleyici bulgulardan birisi de seramiklerin eserlerdir. Bir kısım seramik kaplar bazen ticaret yoluyla bazen de dönemin beğenilerine hitap etmesinden dolayı taklit edilerek kendi çıkış bölgelerinden çok başka yerlerde görülebilirler. Geç Tunç Çağı açısından bakıldığında hakim güç olan Hititler'in Anadolu'nun eski seramik kültürlerini de bünyesine katarak oluşturdukları bir seramik repertuarı bulunmaktadır. Bu repertuar içinde ilk akla gelenler içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar, gaga ağızlı testiler, kol biçimli libasyon kapları, çeşitli vazolar ve bira şişeleri akla gelmektedir. Şu ana kadar Batı Anadolu'nun kıyı kesiminde yapılan kazılar göz önünde bulundurulduğunda Hitit çanak çömlekçiliğinin etkileri yok denecek kadar azdır. Ancak burada istisna olarak ön plana çıkarılması gereken kap formu mataralardır. Birçok Hitit yerleşiminde sık sık karşılaşılan mataralara Batı Anadolu'da hem mezarlarda hem de yerleşimlerde rastlanılmaktadır. Bunun nedeni olarak mataraların işlevselliği gösterilebilir.

Beycesultan ise özellikle kıyı kesimindeki Geç Tunç yerleşimlerine göre farklı bir konumdadır. Höyükte bulunan kol biçimli libasyon kabı direkt olarak Hitit dini uygulamalarının gerçekleştirildiğini kanıtlamasa dahi en azından benzer uygulamalara işaret etmektedir. Beycesultan'da bulunan bira şişesi ise Hitit kap repertuarının direk olarak İç Batı Anadolu'daki etkisini göstermektedir. Merkezde bu iki kap formunun

dışında çok sayıda gaga ağızlı testi bulunmuştur. Bu testiler mantık olarak Hitit gaga ağızlı testilerine yakın olsa da hem gagaların yapılma tarzı hem de gövdelerin formu Orta Anadolu örneklerin belirgin derecede farklıdır. Yine de Beycesultan'ın bu dönemde Hitit etkisini Batı Anadolu kıyı kesimindeki merkezlere göre fazla gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Batı Anadolu özellikle Orta Tunç Çağı'nın sonlarından itibaren yönünü Ege'ye çevirmiştir.

Orta Anadolu'da bulunan Miken seramiklerinin kökeni tartışmalıdır çünkü bu kaplar deniz yoluyla Kilikya bölgesinden Orta Anadolu'ya ulaşmış olabilirler. Ancak, Orta Anadolu'da bulunmuş olan Miken seramikleri hem form hem de bezeme olarak Batı Anadolu'daki birçok merkezdeki örneklerle örtüşmektedir.

8.4. Mühürler ve Mühür Baskıları (EK-9)

Mühürler, bir malın kime ait olduğunu, bir şeylerin dış etmenler tarafından bozulup bozulmadığının, belgelerin onaylanıp onaylanmadığının ve kapların içindeki maddelerin niteliğini belirtmek için kullanılırlar (Darga, 1992, s. 69). Genellikle taşveya metallere üzetilmiş olan mühürlerin ve bunların bir yerlere basılması sonucu ortaya çıkan baskılarının üslupları ya da üzerlerinde yer alan yazılar (eğer varsa) arkeolojik çalışmalarda tarihlendirmeye yardımcı olmaktadır.

8.4.1. Troya Mührü

Troya mührü 1995 yılında VIIb tabakasında bulunmuştur. Mühür bronzdan yapılmış olup bikonveks forma sahiptir. İki tarafta da Luwi hiyeroglif yazısı bulunan mührün bir tarafında bir kadın, diğer yüzde ise bir erkek ismi okunmuştur. Mührün erkeğe ait tarafında; “*BONUS SCRIBA x-x-nu BONUS*” ifadeleri ve mührün sahibine iyilik dileyen işaretler bulunmaktadır. *SCRIBA* ifadesinden dolayı kişinin katip olduğu düşünülmektedir. Hawkins, mühür üzerindeki isim tahrip olduğu için net olarak okunamasa da, “*sú[?] +ra/i[?]-tá-nu*” olarak tamamlanabileceğini önermektedir. Kadına ismi olan tarafta ise; “*BONUS₂.FEMINA(x²) pa-xxx*” yazmaktadır. Bununla birlikte “iyilik” işareti ve kişinin “kadın” olduğunu gösteren belirteç bulunmaktadır (Hawkins ve Easton, 1996, s. 111–113).

8.4.2. Çine-Tepecik Mühür Baskıları

Çine-Tepecik yerleşiminin Geç Tunç Çağı tabakalarında bulunan iki adet mühür baskısının Hitit üslubuna benzer bir tarzı yansıtmasından dolayı son derece önemlidir. Bunlar arasındaki ilk mühür baskısının üzerinde “(ASI)NUS_{2A}-i(a)-pi-su+ra/i-li_x BONUS VIR=(Tark)asna-i(a)-pi-su+ra/i-li_x” ismi okunmuştur. Bu mühürde adı geçen kişinin Karabel Anıtı ve Hitit çivi yazılı tabletlerinde adı geçen “Mira Kralı Tarkašnawa” ile aynı kişi olduğu düşünülmektedir (Günel ve Herbordt, 2010, s. 6–7). İkinci mühür baskısında ise boynuzlu bir başlık takan figür bulunmaktadır. Bu figürün üzerinde dizlere kadar inen bir elbise vardır ve sağ elinde bir yay tutmaktadır. Mühür üzerindeki kişinin isminin önünde “REX.FILIUS”- “prens” ünvanı yer alır. Mühür sahibinin adı “ta-mi-pi-ia” olarak okunmuştur. Burada yer alan prens ibaresinin “kralın oğlu” tanımından ziyade kraliyet ailesine mensup bir kişiyi ifade ettiği düşünülmektedir. “ta-mi-pi-ia” ismine şu ana kadar bir yerde rastlanılmamış olmasına rağmen “ta-mi” adına Boğazköy arşivlerinde görülmektedir (Günel ve Herbordt, 2014, s. 8–10).

8.4.3. Şarhöyük (Dorylaion) Mühürleri ve Mühür Baskıları

Şarhöyük (Dorylaion)’da bulunan hiyeroglif yazılı mühür baskıları İç Batı Anadolu–Hitit ilişkilerini göstermeleri nedeniyle büyük önem taşımaktadırlar. Darga tarafından yayınlanan bir mühür baskısının üstünde yüz hatları tipik Hitit üslubunda işlenilmiş boynuzlu bir başlık takan tanrı betimi bulunmaktadır (Darga, 2004, s. 273). Diğer mühür baskısının lejantında “REX.INFANS ...-zi/a REGIO” yazmaktadır. Bu ifade “Prens ...-zi/a” olarak çevrilmektedir. Prens isminin büyük kısmı tahrip olmuş durumda olduğu için kimliği saptanamamaktadır (Darga, 2004, s. 274). Şarhöyük’te mühür baskılarının yanı sıra iki adet Hitit mühürü ele geçirilmiştir. 2010 yılında bulunan mühür bikonveks forma sahip bir düğme mühürdür. İki yüzü olan bu mühürün her iki tarafı da ayrıntıların dışında aynı şekilde işlenmiştir. Orta kısımda stilize bir aslan figürü yer almaktadır. Lajantında ise “Walwa/i-ia” ismi okunmaktadır. Bu isim Hitit yazılı belgelerinde sıkça geçen bir katip ailesi içinden sayılabileceği gibi Şarhöyük’teki mühürde meslek belirteci bulunmamaktadır. Mühür Meltem Doğan-Alparslan tarafından M.Ö. 13. yy.’la tarihlendirilmektedir (Doğan-Alparslan, 2015, s. 274–277). Bikonveks formlu ikinci mühür de yine iki yüze sahiptir. Mührün bir tarafında “Lu/a/i-wa/i-áBONUS₂ SCUTELLA” “masa adamı/sofracı Luwa” ismi okunmaktadır. Bahsi geçen bu ad Boğazköy

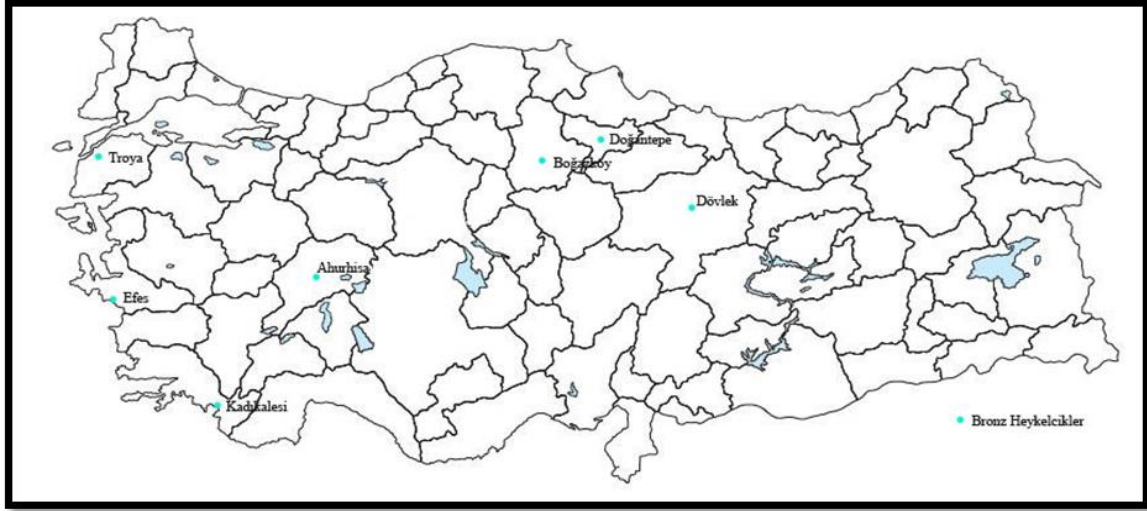
mühürlerinden de bilinmektedir. Mührün diğer tarafında bir erkeğe ait olan “*x-wa/i(m)u(wa)*” ismi okunmaktadır. Mührün iki tarafında isimleri anılan kişilerin aynı aileden olduğu ve M.Ö. 13. yy.’la tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir (Baştürk ve Doğan-Alparslan, 2018, s. 33-35).

8.4.4. Değerlendirme

Batı Anadolu’da ele geçirilen Hitit üslubundaki mühürlere bakıldığında karşımıza çıkan tip “bikonveks” ya da “düğme” biçimli olarak tanımlanan mühürlerdir. Bu tarz mühürler Hitit dünyasında M. Ö. 13. yy.’dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Dinçol ve Dinçol, 2002, s. 430). Ayrıca özellikle Şarhöyük’te bulunan mühür üzerindeki isim ve ünvanın Boğazköy’den de biliniyor olması İç Batı Anadolu–Hitit ilişkilerinin siyasi yönünü de göstermektedir. Çine–Tepecik’te ele geçirilen mühür baskıları Hitit üslubunu en iyi yansıtan örneklerdir. Tasvirli olan mühür baskısı üzerindeki figürün yapımı her ne kadar işleniş olarak “taşralı” bir görünümüne sahip olsa da ikonografik olarak Hitit’li figürlere oldukça benzemektedir. Diğer mühür baskısı üzerinde yer alan “Tarkašnawa” ismi Mira Kralı Tarkašnawa’nın etkinlik alanını göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

8.5. Bronz Heykelcikler (EK-10)

Hitit dönemi dönemi haykencilik ve madencilik teknolojisiyle ilgili önemli bilgiler sunan “Hitit Dönemi bronz heykelcikleri” genel olarak Fırtına Tanrısı’nı ya da bir Hitit savaşçısını temsil etmektedir. M. Ö. 16. ve 12. yy.’larda yoğun olarak kullanılan bu heykelciklerin bilinen örnekleri Doğu Akdeniz, Suriye ve Anadolu’nun genelini kapsayan geniş bir coğrafyada yayılım gösterirler (Darga, 1992, s. 99–109; Akdeniz, 2004). Günümüzde Kadıkalesi, Troya, Efes ve Ahurhisar’dan bilinen Hititli ya da Hitit etkili bronz heykelcikleri bu geleneğin Batı Anadolu’ya ulaştığını gösteren kanıtlardır.

Harita 8.1. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki benzer tipteki bronz heykeltikler

8.5.1. Kadıkalesi Heykeltiği

Kadıkalesi savaşı heykeltiği, 2002 yılında höyük üzerindeki kalenin sur duvarının dışında ait olması gereken tabakadan yukarı bir seviyede bulunmuştur. Tabaka buluntusu olmamasına rağmen ikonografik özellikler heykelin Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilebilmesi için yeterlidir (Akdeniz, 2004, s. 25). Eserin 7, 80 cm'lik kısmı korunagelmıştır. Savaşı figürünü başında konik biçimli külah benzeri bir başlık taşımaktadır. Başlığın üzerinde diğer Hitit eserlerinden alışlagelen ve tanrısallığı simgeleyen boynuz çıkıntısı ya da hiyeroglif yazısı bulunmamaktadır. Kafa kısmı yuvarlak işlenmiş olup kulaklar, gözler ve burun oldukça büyük boyutludur. Baş, içe doğru kavis yapan, kalın görünümlü bir boyun ile üçgen biçimli vücuda bağlanmıştır ve arka kısımda uzun saç detayı görünmektedir. Sağ kol dirsekten kıvrılmıştır ve mızrak ya da benzeri bir nesneyi fırlatır şekilde vaziyet almıştır. Sol kol ise vücuttan ayrı olup ön kol bölümü kırıktır. Figür dizlere kadar inen bir elbise giymiştir. Sol bacak öne adım atmış, sağ bacak geride sabit bırakılmıştır. Ayak kısmı kırık olduğu için ayakkabı giyip giymediği bilinmemektedir (Akdeniz, 2004, s. 25-26). E. Akdeniz heykeltik üzerinde yaptığı ikonografik çalışmalar sonucunda eseri M.Ö. 15-14. yy.'lara tarihlendirmektedir (Akdeniz, 2004, s. 52).

8.5.2.Troya Heykelciği

Troya heykelciği, 1995 yılında Geç Tunç ağı surlarının kuzeybatısında, VIIa katının yangın tabakaları içerisinde ele geçirilmiştir. Heykelcik 10 cm yüksekliktedir. Figürün baş kısmı yukarıya bakar pozisyonda hafifçe geriye atılmıştır ve yuvarlak, bere tarzında bir başlık bulunmaktadır. Gözler, burun ve kulaklar oldukça büyük işlenmiştir. Ağız kısmı çok iyi korunmuş durumda değildir. Boyun kısmı kalın ve uzun olarak yapılmıştır. Vücut kısmı oldukça ince ve stilize bir görünüme sahiptir. Sol kolu dirsekten kırılmıştır, sol el göğüste durur vaziyettedir ve parmaklar orantısız bir şekilde de olsa gösterilmeye çalışılmıştır. Sağ kol ise yine dirsekten dik açıya yakın bir şekilde kırılmıştır ancak ileriye doğru uzatılmıştır ve sağ el yumruk biçiminde sıkılı olup başparmak belirgindir. Bel üstte incedir fakat kalçaya doğru genişlemektedir. Bacaklar birbirinden ayrı gösterilmiştir fakat arada bir boşluk yoktur. Ayakların alt kısmında ise figürünü bir yere sabitlemek amacıyla dikdörtgen bir çıkıntı bulunur (Mellink ve Strahan, 1998, s. 142-146; Korfmann, 1998, s. 373).

8.5.3. Efes Heykelciği

Efes heykelciği 1962 yılında G.M.A. Hanfmann tarafından yayınlanmıştır ve eserin Vedius Gymanasium'u yakınlarında bulunmuş olup, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde özel bir koleksiyonda yer almaktadır (Hanfmann, 1962, s. 1). Bu bilginin doğru olup olmadığı günümüzde de tartışma konusudur (Akdeniz, 2004, s. 27). Bu heykelcik bilinen Hitit heykelciklerine göre farklı bir tarza sahiptir. 6,20 cm yüksekliğe sahip olan eserde tasvir edilen insan figürü önündeki vazoya doğru eğilmiş durumdadır. Figürün başında fese benzeyen bir başlık vardır. Yüz yuvarlak olarak verilmiştir. Kaşlar ve burun birleşik bir görünüme sahip olup gözler ve kulaklar büyük betimlenmiştir. Sağ kulakta bir delik bulunmaktadır. Vücut nde duran vazodan uzak ve geriye doğru kavilidir. Sırt ile bel ayrımı belirgindir. Bacaklar oldukça kısa gösterilmiştir. Figürün iki eliyle önünde, ayak üzerinde duran çift kulplu bir vazoyu tutmaktadır. Vazo üzerinde duran parmaklar vücuda oranla büyük ölçülere sahiptir (Hanfmann, 1962, s. 1-2, Fig. 1). Hanfmann eseri M. Ö. 13. yy.'la tarihlendirmektedir (Hanfmann, 1962, s. 4).

8.5.4. Ahurhisar Heykelciği

Ahurhisar, Afyonkarahisar iline 45 km uzaklıkta bulunan küçük bir yerleşim birimidir. Ahurhisar heykelciği 1990 yılında bir çoban tarafından tesadüfen bulunarak Afyon Müzesi'ne getirilmiştir ve eser günümüzde bu müzede korunmaktadır. Ahurhisar diğer Hitit heykelciklerinin birçoğuna nazaran oldukça büyük boyutludur. Korunan yüksekliği 35,1 cm ağırlığı ise 10,8 kg'dır Ahmet İlaslı heykelin çekirdeğinin kurşundan olduğunu ve üzerinde bronz kaplandığını önermektedir (İlaslı, 1993, s. 301). Bunun yanı sıra bronz gövde üzerinde beyaz macun izlerinin görüldüğünü ve bu macunların eseri kaplayan altın tabakayı tutturmak amacıyla sürüldüğünü belirtmektedir. Heykelcik üzerinde görülen birleştirme izleri eserin tek seferde bütün olarak yapılmadığını, birbirinden ayrı döküm parçaların birleştirilmesiyle oluşturduğunu göstermektedir (İlaslı, 1993, s. 304).

Figürün başında takke biçiminde bir başlık vardır ve takkenin alt kısmı bant şeklinde bir şeritle çevrilidir. Figürün kulakları tahrip olsa da büyük boyutlu olduğu tahmin edilmektedir. Sağ kulakta boynuz benzeri bir çıkıntı bulunmaktadır. Yüz kısmında göz kapağı detayları, badem biçiminde büyük gözler ve burun dikkat çekicidir. Ağız küçük işlenmiş olsa da hafif bir tebessüm eder vaziyettedir. Heykelcikte boyun kısa gösterilmiştir. Vücut üçgen biçimlidir, belinde tokasız bir kemer bulunur. Belden sonra sadece üst bacağın bir kısmı korunmuştur ancak sol bacağın önde olduğu bellidir. Figürün üzerinde dize kadar inen bir elbise vardır (İlaslı, 1993, s. 304).

8.5.5. Değerlendirme

Hitit bronz heykelciklerinin gövde kısımları döküm tekniğiyle şekillendirilmiş olmakla beraber bazılarının kol ve bacakları ayrı olarak yapılmış, daha sonra gövde üzerine bırakılan perçin delikleri ile heykelciklere bağlanmıştır. Darga, bu tekniğin Hititler tarafından madencilige kazandırıldığını öne sürmektedir (Darga, 1992, s. 100). Batı Anadolu'da bu tekniğin kullanıldığı tek örnek Ahurhisar heykelciğidir. Bu heykelcilik teknik açısından Orta Anadolu'da ele geçirilen Boğazköy (Darga, 1992, s. 100) ve Amasya (Darga, 1992, s. 101-102) Doğantepe heykelciğine benzemektedir. Ancak özellikle Ahurhisar heykelciğinin başlık tarzının benzerlerine başka eserlerde rastlanılmamaktadır. Boğazköy ve Doğantepe heykelcikleri M.Ö. 14-13. yy.'a tarihlendirilirken (Akurgal, 1995, s. 87), Ahurhisar heykelciği M.Ö. 12. yy.'a tarihlendirilmektedir (İlaslı, 1993, s. 308).

Kadıkalesi heykelciği, Akdeniz tarafından savaşçı heykelciği olarak tanımlanmaktadır (Akdeniz, 2004, s. 47). Orta Anadolu'da bu esere en yakın heykelcikler Dövklek (Özgüç, 1949), Konya (Darga, 1992, s. 37) ve Karaman (Mut) (Sevin, 2003, s. 149) heykelcikleridir (Akdeniz, 2004, s. 48). Dövklek heykelciği Darga ve T. Özgüç tarafından M.Ö. 16. yy.'a tarihlendirilirken (Darga, 1992, s. 36; Özgüç, 1993, s. 493), Karaman heykelciği M.Ö. 14. yy. dolaylarına verilmektedir (Özgüç, 1993, s. 493) ve M.Ö. 15-14. yy.'lara tarihlendiren Kadıkalesi heykelciğinden daha eski ya da aşağı yukarı çağdaşlardır. Üç figürün de vücut pozisyonu, sağ kollarının bir nesneyi fırlatır vaziyette olması ve başlık tipleri Kadıkalesi heykelciği ile örtüşmektedir. Fakat bu heykelcikler Kadıkalesi heykelciğinden farklı olarak Fırtına Tanrısı'nı tasvir etmektedirler (Darga, 1992, s. 36). Dolayısıyla Kadıkalesi'nde ele geçirilen heykelciğin Batı Anadolu üretimi olmadığı kesin olsa da bu heykelcik dinsel bir amaçla değil de sanatsal bir beğeni aracı olarak Kadıkalesi'ne gelmiş olabilir. Troya'da ele geçirilen bronz heykelcik ise her ne kadar direk olarak Hitit ikonografisine sahip olmasa da Hititli heykelciklere öykünülerek yapıldığı düşünülebilir.

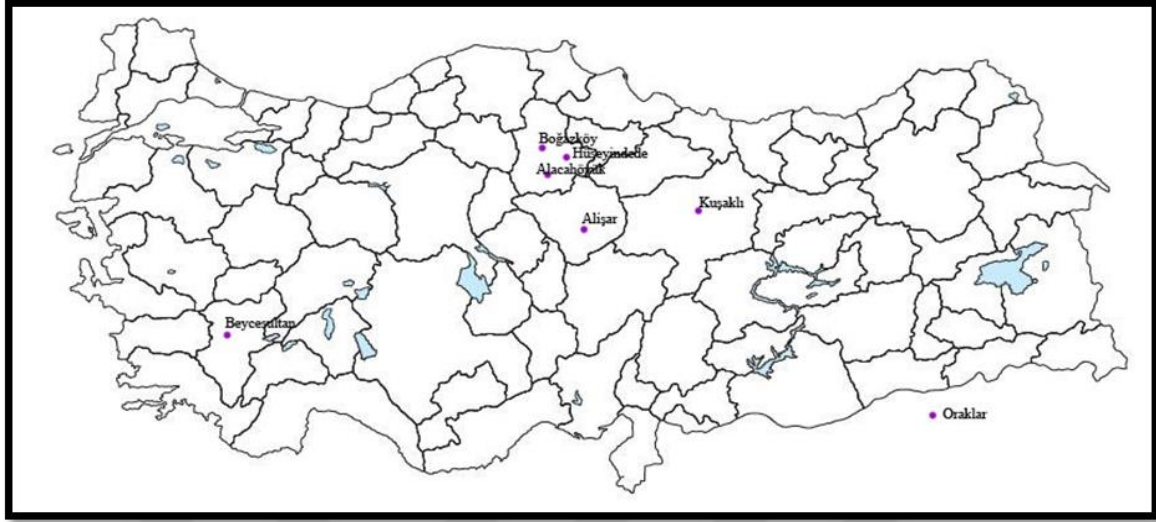
8.6. Madeni Aletler

İnsanların günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yegane gereksinimleri aletlerdir. Aletler dönemin teknolojik durumuna göre farklı hammaddelerden farklı tiplerde yapılmıştır. Örneğin M.Ö. 5000'lere kadar daha çok taş ve ahşap gibi maddeler alet yapımında kullanılıyorken bu tarihlerden itibaren yavaş yavaş metaller de işlenip alet imalatında vazgeçilmez duruma gelmişlerdir (Tekin, 2008, s. 14–15).

8.6.1. Oraklar (EK-11)

Özellikle tahıl ürünlerinin hasatında sıklıkla kullanılan orakların ilk hali boynuzlara geçirilmiş mikrolitlerle oluşturulmuşken madenciliğin yaygınlaşması ile birlikte bakır ve bronz gibi metaller orakların yapımında hammadde olarak kullanılmıştır (Tekin, 2018, s. 206). Benzer tipolojiye sahip olan oraklar, Orta Anadolu'da Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 213–215 ve Alishar'ın (Von der Osten, 1937b, Fig. 289. Hitit Dönemi tabakalarında, Boğazköy'ün Eski ve Orta Hitit tabakalarında (Boehmer, 1972, Taf. XXXV: 1128, 1131, 1134), Hüseyinde'de Eski Hitit Dönemi tabakalarında (Sipahi, 2003, s. 186; Res. 8) ve Kuşaklı'da (Müller-Karpe, 2006, Res. 4) ele geçerken Batı

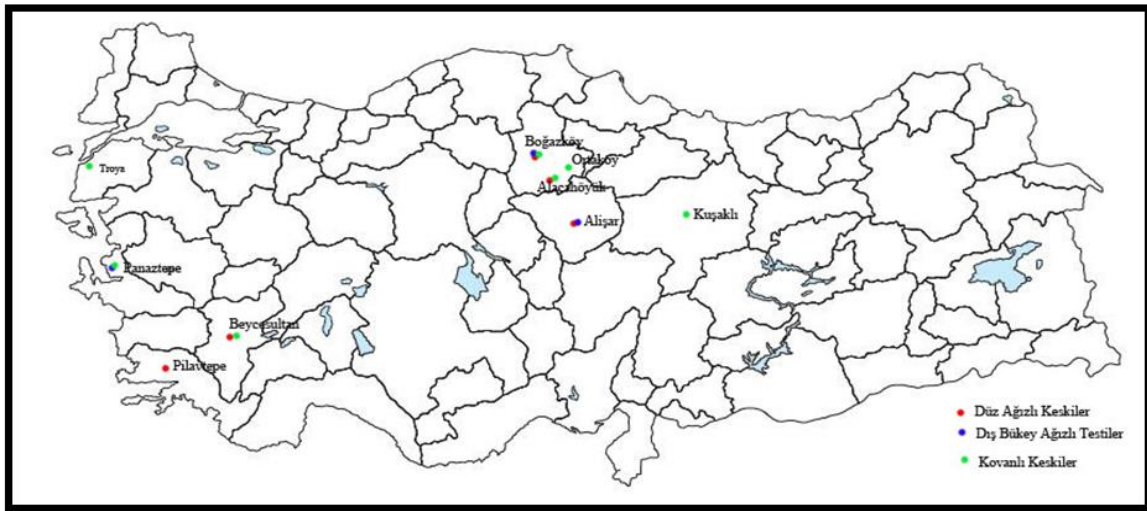
Anadolu'da Beycesultan'ın Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 67-68) III. tabakasında (M. Ö. 1340-1240/1300-1260) tespit edilmiştir.

Harita 8.2. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki orakların yayılımı

8.6.2. Keskiler

Sert maddeleri parçalara bölmekte kullanılan keskiyer işlevlerinden dolayı dayanıklı metallere yapılmak zorundadır. Keskiyerin gövde formları ve sapla kullanımına yönelik kovanların sayesinde tipolojik ayrımlarını yapmak mümkündür (Tekin, 2018, 200).

Harita 8.3. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki keskiyerin yayılımı

8.6.2.1. Düz ağızlı kesimler (EK-12)

Düz ağızlı kesimler sahip oldukları form sayesinde vurulan kısma eşit darbe uygulayarak düzgün bir kesi işlemi sağlamaktadır. Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı Beycesultan III. tabakada (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 6: 70) ve Pilav Tepe'de (Benter, 2010, Res. 8: 2) yakın forma sahip düz ağızlı kesimler ele geçirilmiştir. Bu buluntuların Orta Anadolu'daki benzerleri Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIV: Al. P. 57) ve Alishar'ın (Von der Osten, 1937b, Fig. 292: e 338) Hitit dönemi yerleşiminde ve Boğazköy'de (Boehmer, 1972, Taf. XIV: 219) Hitit İmparatorluk dönemi tabakalarında tespit edilmiştir.

8.6.2.2. Dış bükey ağızlı kesimler (EK-13)

Batı Anadolu'da dış bükey ağızlı kolcukları olan bir örnek Panaztepe Geç Tunç Çağı mezarlığında (Erkanal-Öktü, 2018, s. 112; Taf. 346: Ğ 21) mezar içinde bulunmuştur. Söz konusu eserin benzerleri Orta Anadolu'da; Alishar (Müller-Karpe, 1994, Taf. 73: 3-6.) ve Boğazköy'de (Boehmer, 1972, XXXVI: 23; Müller-Karpe, 1994, Taf. 73: 7) Hitit tabakalarında bulunmuştur.

8.6.2.3. Kovanlı kesimler (EK-14)

Kovanlı kesimler diğer keski tiplerinden farklı olarak ökçe kısmından direk vurarak kullanımdan ziyade bir sap takılarak kullanılırlar (Tekin, 2018, s. 204). Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da bu tip kesimlerin benzerleri Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 43: h 202), Alishar (Von der Osten, 1937b, Fig. 291: e 2323), Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XIV: 245), Kuşaklı (Mielke, 2004, Abb. 12) ve Ortaköy'de (Süel, A., 1998, Res. 20) Hitit İmparatorluk Dönemi'de, Beycesultan (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 6: 71), Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen III. tabakada ve Panaztepe Geç Tunç Çağı (Erkanal-Öktü, 2018, s. 111; Taf. 350: Ğ 6) mezarlığında ve Troya VI'nın geç evresinde (Blegen vd., 1953: 297: 38-111) bulunmaktadır.

8.6.3. Değerlendirme

İnsanların toplayıcılık ve tarım yapmasıyla sıklıkla kullanılan oraklar genel anlamda birçok merkezde bulunabilecek eserlerdir. Ancak bunların metal olanları Batı Anadolu'da

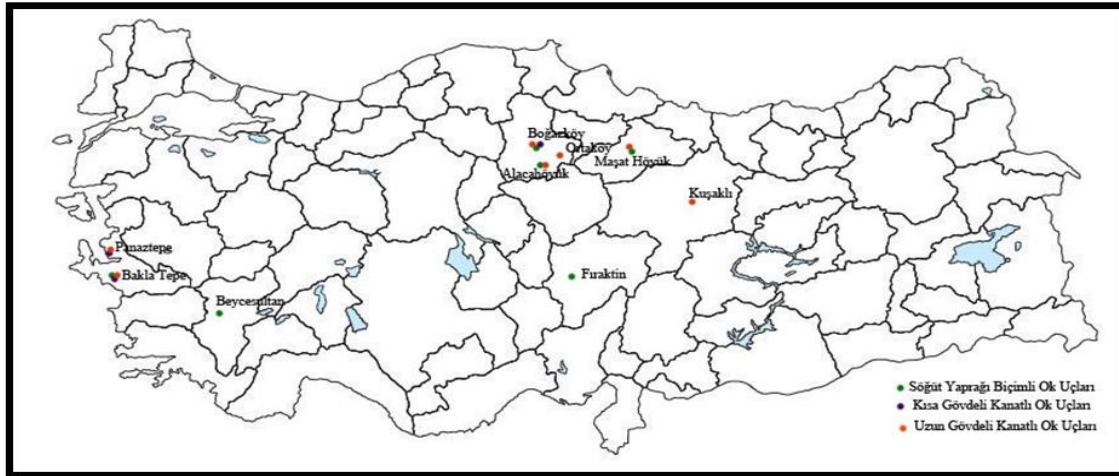
Orta Tunç Çağı'na göre sayıca azdır bunun nedeni Geç Tunç Çağı tabakalarının birçokmerkezde tahrip olmuş olması düşünülebilir. Bunun dışında Panaztepe'de mezar buluntusu olarak karşımıza çıkan yassı ve kolcuklu olanı Müller-Karpe tarafından Orta Anadolu formu olarak yorumlanmaktadır (Müller-Karpe, 1994, s. 169).

8.7. Madeni Silahlar

İnsan vücudu dışarıdan gelen tehditlere karşı savunma ve saldırı için yeterince donanıma sahip değildir. Bu nedenle çeşitli maddelerden yaptığı silahlara ihtiyaç duymaktadır. Elbette ki silahlar yalnızca dış tehlikeler için değil avcılık için de vazgeçilmezdir. İnsanlar tarih boyunca mızrak, balta, ok-yay ve hançerler gibi temel silahları kullanmışlardır (Tekin, 2018, s. 20). Zaman içinde teknolojik gelişmeler ve toplumların ihtiyaçlarına göre biçimsel farklılıklar geçirmişlerdir. Böylece çekirdek kültür bölgesinden farklı bir coğrafyada bulunan silahlar bölgeler arasındaki ilişkilere ışık tutar hale gelmişlerdir.

8.7.1. Ok Uçları

Ok uçları, ateşli silahların kullanımının yaygınlaşmasından önce en çok tercih edilen uzak mesafe silahlarıdır. Hem avcılık hem de insanların kendi aralarındaki çatışmalarda sıklıkla baş gösteren bu silahlar düz bir çubuğa geçirilir ve bir yay yardımıyla atılırlardı. Ok uçları hedefe hızlı gitmeler ve fırlatıldıktan sonra dalgalanma yapmamaları adına farklı tiplerde üretilmişlerdir (Tekin, 2018, s. 30-31).

Harita 8.4. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki keskinlerin yayılımı

8.7.1.1. Söğüt yaprağı biçimli ok uçları (EK-15)

Söğüt yaprağı biçimli ok uçları, ok uçları tipolojisindeki en sade gruptur. Bu ok uçlarının orta kısımları kenarlara göre daha kalın olarak yapılır ve profil kesitleri basık elips şeklindedir (Tekin, 2018, s. 35). Bu tip ok uçlarına Orta Anadolu'da Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XXVI: 816; XXVII: 828-829) Hitit İmparatorluk dönemi tabakalarında, Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 4, i 224), Alişar (Von der Osten, 1937b, Fig. 291: d 2255), Maşat Höyük (Özgüç, 1982, Lev. 55: 7-9) ve Fraktin'de (Özgüç, N., 1975, Res. 25-28) Hitit dönemi tabakalarında; Batı Anadolu'da ise Bakla Tepe Geç Tunç Çağı oda mezarında (Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 63; Lev. 18: 3-4) ve Beycesultan'ın Hitit İmparatorluk Dönemi ile çağdaş (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 98-102; Fig. O. 11: 142) II. ve I. tabakalarında görülmektedir.

8.7.1.2. Kanatlı ok uçları (EK-16)

M.Ö. 2. binyılda metalürjinin endüstrileşmesi ile birlikte Anadolu'da yaygın bir biçimde kullanılan kanatlı ok uçları sahip oldukları kanatlar sayesinde fırlatıldıktan sonra düz bir şekilde ilerlemelerinden dolayı büyük bir üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca bu ok uçlarının yaralayıcı etkisi saplanma esnasıyla sınırlı kalmayıp saplandıkları yerden çıkarılırken de devam etmektedir (Tekin, 2018, s. 37).

Kanatlı ok uçlarının paralelleri Orta Anadolu'da Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XXVI: 818, 819; Taf. XXVII: 834-837, 839-840), Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e.3; Lev. 131), Eskiyapar (Sipahi, 2018, Res. 12), Kuşaklı (Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 1-5) ve Ortaköy'de (Süel ve Süel, 1996, s. 10.) Hitit Dönemi tabakalarında, Batı Anadolu'da Bakla Tepe Geç Tunç Çağı Oda Mezarı'nda (Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 62: 1-2; Lev. 18: 1-2) ve Panaztepe Geç Tunç Çağı mezarlığında (Erkanal-Öktü, 2018, Taf.: 21: Ğ 9-15; Taf.: 23: Ğ 22-25; Taf. 45: BJ 12) tespit edilmiştir.

8.7.2. Kılıçlar (EK-17)

Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki kılıçlar bu iki bölge arasındaki ilişkilere ışık tutmaktadır. Bu eserlerden Boğazköy kılıcı, 1991 yılında Hattuša'daki Aslanlı Kapı'ya 750 m uzaklıkta yapılan yol çalışmaları sırasında bulunmuştur. Kılıç sert bronzdan, döküm

tekniği kullanılarak yapılmıştır. 680 gr ağırlığa ve 79 cm uzunluğa sahiptir. Gövdenin kalınlığı en kalın yerde 7, 50 cm, en dar yerde ise 0,60 cm'dir. Kılıç kabza siperinden geniş olarak başlamış ve namlu ucuna doğru daralan bir forma sahiptir. Kılıçtakeskin iki tarafaparalel olarak yapılmış iki omurganın ortasında, 44,50 cm boyunca uzanan daha kalın üçüncü bir omurga daha bulunmaktadır. Kabza siperine yakın kısımda ise bu orta omurgadan iki ayrı omurga daha çıkmaktadır. Söz konusu yan omurgalar ve orta omurga gövde üzerinde iki ayrı kan oluğu oluşturmaktadır. Kılıcın üzerindeki omurgalar, kabza siperinden başlayıp sivri uçtan 9 cm geriye kadar devam etmektedir. Kabza siperi ise aşağı doğru yuvarlatılmış olup kabzanın oturacağı yer hazırlanmıştır. Kabza siperinde ve kabzaya giren yerde ikişer taneden dört adet perçin deliği bulunmaktadır. Kılıcın kabzası günümüze ulaşmamakla beraber kılıcın adak amacıyla yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda kabzanın kemik ya da fildişinden yapıldığı düşünülmektedir (Ünal, Ertekin, ve Ediz, 1990–1991, s. 46–48).Boğazköy'de ele geçirilen kılıcı önemli yapan detay üzerinde yer alan kitabedir. Kitabe Akad çivi yazısı ile “*I-NU-MA^mDU-UT-HA-LI-YA LUGAL.GAL KUR^{URU}A-AŠ-ŠU-WA Ú-HAL-LIQ GIR^{HL.A} AN-NU-TIM A-NA^DIŠKUR BE-LI-ŠU Ú-ŠE-LI* (Büyük kral Duthaliya Aššuwa ülkesini yerle bir ettiği zaman bu kılıçları efendisi Fırtına Tanrısı'na adak olarak sundu)” yazmaktadır (Ünal vd. 1990–1991, s. 48; Ünal, 1993, s. 727). Kılıç üzerinde bahsi geçen Tuthaliya'nın, Boğazköy'de bulunan tabletler kaynak alınarak I. Tuthaliya³⁹ olduğu ve kılıcın Batı Anadolu'da yer alan Aššuwa Ülkesi'ne yapılan seferden sonra adak yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Ünal, 2003, s. 15).

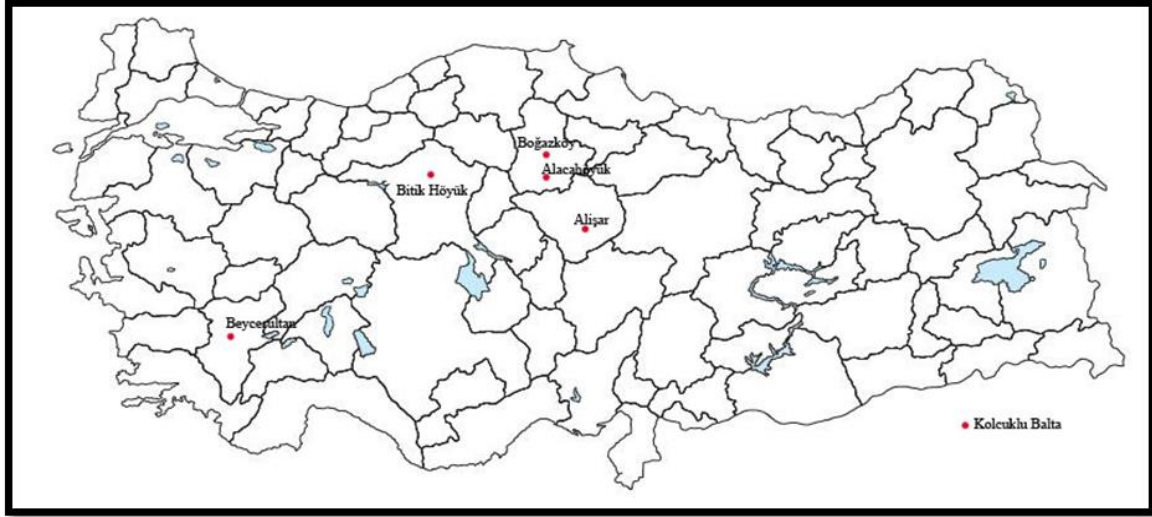
Fraktin Höyük'te Hitit Dönemi tabakalarında gerçekleştirilen kazılarda ele geçirilen bir kılıç N. Özgüç tarafından Miken kılıcı olarak değerlendirilmiştir. 28,6 cm uzunluğu korunmuş olan bu kılıç uca doğru kavis yapan bir forma sahiptir (Özgüç, 1955, 297, Res. 23). Nancy Katherina Sandars Fraktin'de bulunan bu kılıcı kendi tanımlamasındaki “Siane-H” tipi kılıçlar arasında değerlendirmiştir (Sandars, 1963, Plt. 27: 54, 56, 57; Yıldırım, 1993, s. 110). Bu kılıcın çok yakın benzerleri, Beşik Tepe (Basedow, 2000, Taf. XCVI: Zi26.3), Kolophon (Akyurt, 1998, Şekil 21: a), Müskebi (Akyurt, 1998, Şekil 34: a–b) ve Panaztepe'de (Erkanal–Öktü, 2018, 108; Taf. 9: B 13; Taf. 346: B 13) Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen mezarlarda mezarlık buluntusu olarak bulunmuştur. Özgüç, İnandık Vazosu'nun 3. frizindeki iki figürün elinde tuttuğu kılıçları Fraktin'de bulunan kılıca benzetmektedir (Özgüç, 1988, s. 27). Bu örneklerin dışında Milet'te bir Miken mezarı

³⁹ I. Tuthaliya'nın Aššuwa seferi için bkz. Bölüm 5.2.3

içerisinde ele geçirilen kılıçlar Hitit kılıcı olarak değerlendirilmekte ve M.Ö. 13. yy.'a tarihlendirilmektedir (Niemeier, 2002, s. 523, Res. 4).

8.7.3. Kolcuklu Baltalar (Ek-18)

Kolcuklu balta olarak adlandırılan tipteki silahlar, yassı bir baltanın iki yanına çıkıntılar konularak oluşturulmaktadır. Kolcuk olarak tanımlanan bu çıkıntılar özellikle vurma sırasında baltanın sap ile bağlantısını güçlendirerek avantaj sağlamaktadır (Tekin, 2018, s. 83). Kolcuklu baltalar Geç Tunç Çağı'nda Orta Anadolu'da Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, 27; Lev. 47: e 109, l 18, l 60), Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. II: 24, 26, 27), Bitik Höyük (Erkanal, 1977, Taf. 4: 40) ve Ortaköy'de (Süel ve Süel, 1996, s. 12) Hitit Dönemine tarihlendirilen tabakalarda, Batı Anadolu'da ise Beycesultan Geç Tunç Çağı ile çağdaş II. tabakada (Mellaart ve Murray, 1995, 117; Fig. O. 10: 112) bulunmuştur.

Harita 8.5.Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da kolcuklu baltaların yayılımı

8.7.4. Değerlendirme

Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da ele geçirilen Geç Tunç Çağı ok uçlarının genel olarak benzer tiplerde oldukları görülmektedir. Özellikle kanatları ok uçlarının M.Ö. 16. yy.'dan itibaren Anadolu'da çok sık kullanılmış olmasından hareketle bu tipteki ok uçlarının Anadolu buluşu olabileceği yorumlarını ortaya çıkarmaktadır (Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 22).

Boğazköy’de bulunan, I. Tuthaliya dönemine tarihlendirilen kılıç şüphesiz ki arkeolojik ve tarihi anlamda büyük bir önem taşımaktadır. Zira bu kılıç I. Tuthaliya’nın Aşşuwa seferine arkeolojik bir kanıt oluşturmakla beraber yazılı kaynakları da teyit etmektedir. Şu ana kadar bu kılıç gibi Batı Anadolu’da üzeri yazılı bir örnek bulunmasa da İzmir (Sandars, 1961, s. 27–28; Abb. 19: 7) ve Balıkesir’de (Yalçıklı, 2006, s. 31, 35; Abb. 1: 1; Abb. 2: 1) bulunan iki kılıç form bakımından Boğazköy kılıcına benzemektedir. Orta Anadolu’da bulunan diğer bir dikkat çekici silah Fırağın’da bulunan Miken kılıcıdır. İlk bakışta tesadüfi gibi görülebilecek bu buluntu Fırağın’da bulunan Miken testisi ile birlikte anlam kazanmaktadır. Direkt olarak Batı Anadolu’dan mı yoksa Akdeniz üzerinden mi geldiği tam olarak söylenemese de kılıcın benzerlerinin Batı Anadolu’daki mezarlarda bulunması Geç Tunç Çağı’nın gelişmiş ticaret ağının tanınmasına katkı sağlamaktadır. Milet’te bulunan kılıçlar ise her ne kadar Niemeier tarafından Hitit kılıcı olarak tanımlansa da Erkanal bunların Batı Anadolu’nun ürünü olabileceklerini önermektedir (Erkanal–Öktü, 2018, s. 532).

8.8. Dokuma Aletleri

Önasya’da erken dönemlerden itibaren dokuma kalıntılarına rastlanmaktadır. Dokuma tezgahları hakkında çok fazla bilgi ve bulgu olmamasına rağmen özellikle ağırlık olarak nitelendirilen aletlerin çok sayıda ele geçiyor olması M.Ö. 2. binyılda da dokumanın hem iç hem de uzak mesafe ticaretinde kullanıldığını göstermektedir. Bu durum Assur Ticaret Kolonileri (Veenhof, 2011, s.57–58)ve Hitit yazılı belgelerinde de net bir şekilde görülmektedir.

8.8.1. Tezgâh Ağırlıkları

Dokumacılıkta kullanılan tezgâh ağırlıkları, dokuma tezgahının üst kısmına geçirilen çözümlenmiş iplerine bağlanarak bu iplerin gergin durmasını sağlamaktadır. Kazılarda bulunan tezgâh ağırlıkları yalnızca yerleşimdeki dokumacılık faaliyetlerinin varlığını göstermekle kalmayıp hangi tip tezgahların kullanıldığı ve ne tür kumaşların dokunduğu yönünde de bilgi vermektedir (Tzachili, 1990, s. 381-383; Tütüncüler, 2005, s. 101).

8.8.1.1. Hilal biçimli tezgâh ağırlıkları (EK-19)

Anadolu’ da Erken Tunç Çağı’ndan itibaren görülen hilal biçimli ağırlıkların yaygın kullanımı Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Eski Hitit Dönemi’nde olmuştur. Yapılan kazılarda Hitit İmparatorluk Dönemi’nde ise söz konusu tipteki ağırlıkların sayısında azalma tespit edilmiştir. Bu duruma neden olarak ağırlıkların yapımında ahşap malzemenin kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bazı örneklerin üzerinde mühür baskılarının olması sık rastlanılan bir durumdur (Yılmaz, 2016, s. 100–102). Hilal biçimli ağırlıklar Orta Anadolu’da Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1973, Lev. XLVIII: Al.r.92, 209, Al.s.89; XLIX: Al.t.16), Alishar (Von der Osten, 1937b, Fig. 300), Boğazköy (Fischer, 1963, Taf. 126: 1203, 1208) ve Boyalı Höyük (Sipahi ve Ediz, 2008, Res. 7) Hitit tabakalarında bulunmuştur. Batı Anadolu’da ise Asopos Tepesi Geç Tunç Çağı tabakalarında (Konakçı, 2012, Lev. 133: 1–2; Lev. 151: 5), Beycesultan Geç Tunç Çağı’na tarihlendirilen III. tabakada (Mellaart and Murray, 1995, Fig. O. 15: 170; Fig. O. 19: 205–206; Fig. O. 20: 207), Çine–Tepecik Geç Tunç Çağı ile çağdaş II.1 tabakasında (Yılmaz, 2016, Res. 5: 42–43), Kusura’da M.Ö. 2. Binin tümüne tarihlendirilen C evresinde (Lamb, 1936, s. 34, Fig. 15: 1–4) ve Şarhöyük’te Hitit Dönemi ile çağdaş tabakasında (Darga, Sivas ve Sivas, 2003, s. 48) ele geçirilmiştir.

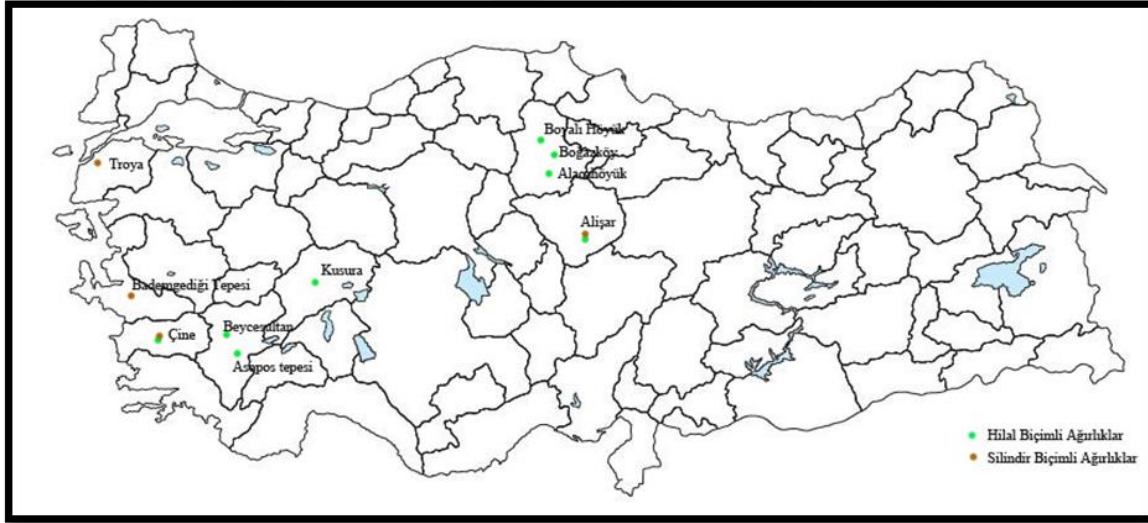
8.8.1.2. Silindir biçimli tezgâh ağırlıkları (EK-20)

Silindir biçimli tezgâh ağırlıkları özellikle Batı Anadolu’da M.Ö.2. binyıldan itibaren yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamış ve Geç Tunç Çağı’nın sonlarında Ege’den Filistin’e kadar geniş bir coğrafyaya ulaşmışlardır (Yılmaz, 2016, s. 97-98). Batı Anadolu’da Bademgediği Tepesi II. tabaka (Meriç, 2003, Fig. 11.), Liman Tepe II.1. tabaka (Erkanal, 2008, s. 98), Çine–Tepecik II.1 tabaka (Yılmaz, 2016, Res. 5: 21-26), Milet, Panaztepe V.1 tabaka (Yılmaz, 2016, s. 98) ve Troya VIIb’de (Blegen, Boulter ve Caskey, 1958, Fig. 221: 36-136.) ele geçirilen silindir biçimli tezgâh ağırlıkları Orta Anadolu’da sadece Alishar’dan (Von der Osten, 1937b, Fig. 307: e 2507) bilinmektedir.

8.8.2. Değerlendirme

Dokuma tezgâhı ağırlıkları bölgeler arasındaki dolaşımı, bir ağırlık tipinin beğenilip kullanılmasının dışında değişen dokuma teknolojisi ve hammaddeleri de temsil etmektedir. Bu bağlamda bakıldığı zaman Hitit tipi olarak da tanımlanan hilal biçimli ağırlıkların Batı

Anadolu'da da ele geçiriliyor olması Orta Anadolu'daki dokumacılık faaliyetlerinin ve ortaya çıkan ürünlerin bir yansıması olarak kabul edilebilir (Yılmaz, 2016, s. 102, 105). Ancak bu tipteki tezgâh ağırlıkları mevcut buluntulardan anlaşıldığı üzere Batı Anadolu'nun kıyı kesimine ulaşmamış ve İç Batı Anadolu ile sınırlı kalmıştır (Tütüncüler, 2005, s. 183). Silindir biçimli tezgâh ağırlıkları Deniz Kavimleri ile bağdaştırılan bir buluntu grubudur. Bununla beraber silindir biçimli ağırlıkların koyun yünü işlemede kullanıldığı ve yaşanan iklimsel değişikliklerin tekstil endüstrisini koyun yününe ittiği düşünülmektedir (Rahmstorf, 2003, s. 406.). Derya Yılmaz, silindir biçimli ağırlıkların Deniz Kavimleri Göçü ile bağlantılı olmadığını gelişen ağlarla Ege ve Balkanlar'dan Anadolu ve Levant'a yayıldıklarını öne sürmektedir (Yılmaz, 2016, s. 104).

Harita 8.6. Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tipteki tezgâh ağırlıklarının yayılımı

8.9. Süs Eşyaları

Süs eşyası kullanımı insanların yarattıkları en eski kültürlerden birisidir. Temel ihtiyaçlarını karşılamayı başarabilmiş insan topluluklarının kullanmaya başladığı düşünülen süs eşyaları estetik kaygının bir ürünü olmalıdır. İlkel insanların taş, kemik, hayvan dişi, deniz kabukları ve ahşaplar kullanılarak kendilerine süs eşyası yaptıkları bilinmektedir. Madenlerin süs aleti yapımında kullanılması ise henüz maden ergitme ve döküm teknolojilerinin bilinmediği Neolitik Dönem'e rastlamaktadır. Anadolu'da Çayönü'nde bulunan bakır boncuklar bu duruma kanıt olarak gösterilebilir (Tekin, 2018, s. 117). M.Ö. II. bin ise bölgelerarası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte farklı kültürlerin harmanlanmasıyla çeşitli süs eşyaları görülmeye başlamıştır.

8.9.1. Süs İğneleri

İğneler metalden yapılan ilk süs eşyaları olup, genelde elbise ya da saçları tutturmakta kullanılmaktadır. Genelde döküm tekniğinde yapılan süs iğneleri baş ve gövde şekillerine göre sınıflandırılırlar (Tekin, 2018, s. 119-121). Taşınması oldukça kolay olan süs iğnelerinin ticari dolaşıma elverişlidir.

8.9.1.1. Başlı dilimli iğneler (EK-21)

Baş kısımları portakal dilimi görünümüne sahip olan iğneler literatürde başlı dilimli iğne olarak tanımlanmaktadır. Bu tipteki iğnelerin gövde ve başları bazen tek parça olup, bazende ayrıyapılıp daha sonra birleştirilmektedir (Tekin, 2018, s. 131). Başlı dilimli iğneler Orta Anadolu'da; Alaca Höyük Hitit Dönemi tabakalarında (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 40: h 223, 226 Lev. 42: i 190, Lev. 44: m 22, 42, Lev. 45: j 158, j 160), Alişar'da (Von der Osten, 1937b, Fig. 282), Boğazköy Hitit Dönemine tarihlendirilen tabakalarda (Boehmer, 1972, Taf. XVII: 296-315; Taf. XIX: 359-363; Taf. XXII: 486-489), Eskişehir (Sipahi, 2012b, Res. 10), İnandıktepe (Özgüç, T.,1988, Lev. 65: 3, 5-7) ve Maşat Höyük'te (Özgüç, T., 1982, Şek. 94-95) Hitit tabakalarında ele geçmiştir. Ayrıca Maşat Höyük saray yapısında yapılan kazılarda başlı dilimli iğnenin baş kısmının üretiminde kullanılan bir kalıp tespit edilmiştir (Özgüç, T., 1982, s. 47; Lev. 59: 3). Söz konusu iğnelerin Batı Anadolu'daki paralelleri Beycesultan'ın Geç Tunç Çağına tarihlendirilen II. ve I. Tabakalarında (Mellaart and Murray, 1995, Fig. O. 5: 51, 59; Fig. O. 7: 82), Kaymakçı (Roosevelt vd., 2017, Fig. 20: 4-5) ve Panaztepe Geç Tunç Çağı mezarlığında (Erkanal-Öktü, 2018, 146; Taf. 52: 14) bulunmuştur.

8.9.1.2. Koni başlı bağlamalı iğneler (EK-22)

Bağlamalı iğnelerin bir ip yardımıyla kıyafetlere bağlanmak için gövde üzerine bir delik açılmaktadır (Tekin, 2018, s. 137). Bu tarz iğnelerin koni başlı olan paralelleri Orta Anadolu'da Alaca Höyük'te (Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIV: ALT. 151) ve Alişar'da (Von der Osten, 1937b, Fig. 283: c.129) Hitit döneminde, Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı mezarlığı Beşik Tepe'de (Basedow, 2000, 130; Taf. XCVII: Zi29.6) ele geçirilmiştir.

8.9.1.3. Küre başlı iğneler (EK-23)

Baş kısımları kendini belli eden irilikte olan tam küre başlı iğneler çift kalıpta üretilir ve dikkat çekici özelliklerinden dolayı sıkça tercih gören süs eşyalarıdır (Tekin, 2018, s. 130). Küre başlı iğneler Orta Anadolu'da Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 41: e 28, 31; Lev. 42: e 27, 29, f 67, i 196; Lev. 44: m 25, h 219), Alishar (Von der Osten, 1937b, Fig. 279-280), Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XVII: 279-281) ve Boyalı Höyük'te (Sipahi, 2013, Res. 15b) Hitit tabakalarında, Batı Anadolu'da ise Panaztepe Geç Tunç Çağı mezarlığında (Erkanal-Öktü, 2018, Taf. 12: D 17; Taf. 32: AT 37; Taf. 52: I 13) ve Troya geç VI tabakasında (Blegen vd., 1953, 297: 35-405) bulunmuştur.

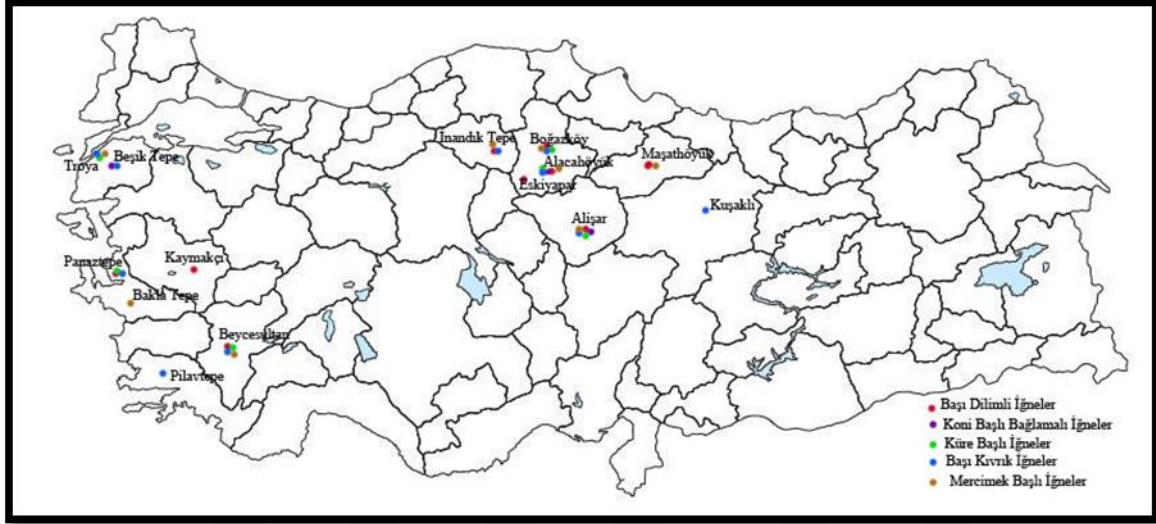
8.9.1.4. Başlı kıvrık iğneler (EK-24)

Başlı kıvrık iğneler yapılırken öncelikle döküm tekniği ile iğnenin gövdesi elde edilir, daha sonra ise baş kısmı içe doğru kıvrılarak bir delik oluşturulur. Bazı örneklerde kıvrılan kısmın daha önce dövüldüğü görünmektedir. Kıvrırma işleminden sonra oluşan deliğin ip bağlama ya da değerli taşların takılması için kullanıldığı düşünülmektedir (Tekin, 2018, s. 146). Bu tipteki iğneler Orta Anadolu'da; Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1966, Lev. 40: e 34; Lev. 42: e 50 Lev. 44: f 61; Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: ALR. 65), Alishar (Von der Osten, 1937b, Fig. 284: d 2726, 2139, 2601, 1311, 71, 2484), Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XX: 435-438; Taf. XXII: 519-522), İnandıktepe (Özgüç, T., 1988, Lev. 65: 4) Hitit dönemi tabakalarında, Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı Beşik Tepe Mezarlığında (Basedow, 2000, Taf. XCVII: 89. 7), Beycesultan Geç Tunç Çağı ile çağdaş III. tabakasında (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 49-50; Fig. O. 7: 83), Panaztepe Geç Tunç Çağı Mezarlığı'nda (Erkanal-Öktü, 2018, Taf. 5: A 26), Pilavtepe (Benter, 2010, Lev. 5) ve Troya Late VI tabakasında (Blegen vd., 1953, s. 297: 35-413) bulunmuştur.

8.9.1.5. Mercimek başlı iğneler (EK-25)

Başındaki mercimek görüntüsünden dolayı bu isimle anılan iğneler kolay yapımı nedeniyle Tunç Çağları ve sonrasında çokça tercih edilmişlerdir. Geç Tunç Çağı'nda bu iğnelerin Orta Anadolu ve Batı Anadolu'daki örnekleri Alaca Höyük (Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. S. 65-66; Al. R. 54, 61, 63), Alishar (Osten, 1937b, Fig. 279: d 201, d 1778, d 2381; Fig. 280: d 748, d 2513), Boğazköy (Boehmer, 1972, Taf. XVII: 292;

Taf. XVIII: 350–352 Taf. XIX: 390–396 Taf. XXI: 475), İnandıktepe (Özgüç, 1988, Lev. 65: 2), Maşat Höyük (Özgüç, 1982. Lev. 56: 8) yerleşimlerinin Hitit Dönemine tarihlendirilen tabakalarında, Bakla Tepe Geç Tunç Çağı Oda mezarında (Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 72; Lev. 21: 1), Beycesultan Geç Tunç Çağı ile çağdaş I. tabakasında (Mellaart ve Murray, 1995, Fig. 11: 132) ve Troya VII.tabakada (Blegen vd, 1958, Pl. 219: 37–339) bilinmektedir.

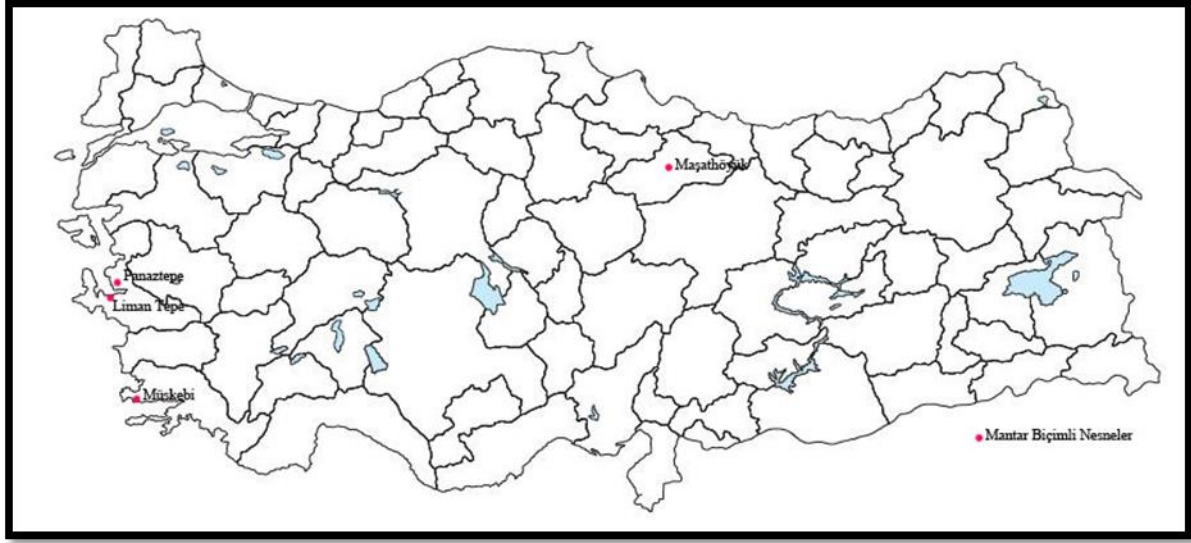

Harita 8.7. Orta Anadolu ve Batı Anadolu’da benzer tipteki süs iğnelerinin yayılımı

8.9.2. Mantar Biçimli Nesnelere (EK–26)

Tam olarak ne amaçla kullanıldığı bilinmeyen “mantar biçimli nesnelere”, Lev.şeklindeki altının silindirik haline getirilip bir ucunun dışa doğru kıvrılmasıyla üretilmiştir. Söz konusu buluntulara ait birer örnek Orta Anadolu’da Maşat Höyük’ün (Özgüç, T.,1982, 44; Lev. 55: 14) I. Hitit yapı katında (M. Ö. 1275/50–1200), Batı Anadolu’da Liman Tepe’de (Mangaloğlu–Votruba, 2012, s. 140; Lev. 144:

a, 171: e) GH IIIA’ya (M. Ö. 1400–1300) tarihlendirilen II.3tabakasında yerleşim içerisinde, Panaztepe (Erkanal–Öktü, 2018, s. 148–149; Taf. 376: 117–118) ve Müşgebi’de (Akyurt, 1998, 33; Şek. 33: e) ise mezar içinde ele geçirilmiştir. Mantar biçimli nesne olarak tanımlanan buluntu grubu sadece Anadolu’da değil Kıbrıs’ta Kalavassos–Ayios Dhimitrios’ta da mezar buluntusu olarak tespit edilmiştir (Knapp, 2008, Fig. 37).

Harita 8.8.Orta Anadolu ve Batı Anadolu’da mantar biçimli nesnelere yayılımı

8.9.3. Değerlendirme

Tez kapsamında incelenen metal iğneler Orta Anadolu ve Batı Anadolu arasında çağlar boyu devam eden ilişkilerin kanıtları arasında yer almaktadır. Bulunan iğnelerin büyük bir kısmının kullanımı Anadolu’da Erken Tunç Çağı’nda başlamış ve M.Ö. II. bin yılda da devam etmiştir. Bunun dışında iğneler her iki kültür bölgesinde de benzer bir giyinme ve süslenme stiline işaret ediyor olmalıdır (Sipahi, 1995, s. 696; Ekmen, 2013, s. 72). Özellikle mezar buluntusu olarak ele geçirilen “mantar biçimli nesnelere” iskeletlere çok yakın konumda açığa çıkartılmıştır. Bundan hareketle bu nesnelere insan vücuduyla ilgili bir işlevi olduğu düşünülmektedir (Mangaloğlu–Votruba, 2015, s. 655). Şu ana kadar bulunan mevcut örnekler bakıldığında zaman “mantar biçimli nesnelere” Batı Anadolu’da Orta Anadolu’ya göre daha erken bir dönemde görülmeye başlandığı söylenebilir.

9. SONUÇ

“Arkeolojik Veriler Işığında Geç Tunç Çağı’nda Orta Anadolu–Batı Anadolu İlişkileri” başlıklı çalışmamızda Geç Tunç Çağı’nda iki bölge arasındaki ilişkiler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Batı Anadolu’nun Orta Anadolu ile ilişkilerinin başlaması oldukça erken bir zaman aralığına rastlansa bile bu ilişkilerin hız kazandığı dönem Erken Tunç Çağı’nın ikinci yarısıdır. Söz konusu dönemde özellikle metalin hammadde olarak yaygın kullanılmaya başlanması toplumları birbirleriyle daha fazla iletişim kurmaya zorlamış ve bunun sonucunda çok bileşenli ticaret ağları kurulmaya başlanmıştır. M.Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde ise Anadolu’nun siyasi ve ticari durumufarklılaşmaya başlamıştır. Asur Ticaret Kolonileri (Orta Tunç Çağı) olarak da adlandırılan bu evre hakkında yazılı belgeler açık kanıtlar sunmaktadır. Bu evrede Anadolu yazı ile tanışmış, yoğun ticari faaliyetlerin bir getirisi olarak devletleşme yolunda büyük adımlar atılmış ve ilerleyen aşamalarda Hitit (Hatti) Devleti’nin kurulması ile sonuçlanacak bilgi, siyasi tecrübeye sahip olmuştur. Koloni Çağı yazılı belgelerinde Hitit’li şahıs ve kent isimlerine rastlanmaktadır. Bu durum Hititler’in en azından M.Ö. 2. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu’da olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Koloni Çağı’nın sona ermesi ile birlikte M.Ö. 17. yy.’ın ortalarına kadar olan sürede Anadolu’da nelerin yaşandığı çok net değildir. Bununla birlikte M.Ö. 1650’lerde I. Hattuşili ile birlikte Hitit Devleti Önasya’da bir güç olarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Bu durumu, I. Hattuşili’nin Suriye sefer(ler)i ve I. Murşili’nin Babil’in zaptı ile sonuçlanan seferi açık bir biçimde göstermektedir. I. Hattuşili’nin Hitit Devleti’ni Orta Anadolu’ya hakim kıldığı dönemde, Girit ve Kıta Yunanistan’da da önemli değişimler gözlenmektedir. Girit Adasında Minos, Kıta Yunanistan’da ise Miken kültürü, Ege ve Batı Anadolu’yu etkileyecek bir gelişim çizgisine sahiptir. Bu etki kimi zaman kolonizasyon hareketleri ile açıklanmak istenmişse de daha çok materyal kültürdeki benzerlikler ve ticari girişimler ile açıklamak daha doğru olacaktır. Bu aşamada Batı Anadolu Ege kültürleri ile Hitit coğrafyası arasındaki konumu nedeniyle önemli bir bölge olarak karşımıza çıkar. Her ne kadar Hititler’in siyasi ve ekonomik anlamda ana hedefi Suriye ise de, Batı Anadolu Geç Tunç Çağı krallıkları/ülkeleri ile de yakın ilişkide olduğu yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. I. Hattuşili yıllıklarında ilk Suriye seferinden dönüşte Arzawa Ülkesi’ne bir sefer düzenlediğinden ve Hatti ülkesine ganimet olarak canlı hayvan getirdiğinden bahsetmektedir. Bu sefer ile ilgili anlatımlar kendi yıllıklarının dışında yaklaşık 300 yıl

sonra, Hitit kralı II. Muwatalli ile Wiluša kralı Alakšandu arasında yapılan vasal devlet antlaşmasının baş kısmında da anlatılmaktadır. Bu durum Hitit tarih yazıcılığında, geçmişte yaşananların unutulmadığını ve kayıt altına alındığını göstermesi açısından da önem taşımaktadır. I. Hattušili'nin ardından uzunca bir süre Batı Anadolu'yla ilgili yazılı bir kayıt yoktur. Bu durum Ammuna dönemine kadar devam etmiştir. Ammuna zamanında yaşanan kuraklık ve siyasi kargaşa merkezi otoriteyi zayıflatmıştır. Telipinu Fermanı'ndan⁴⁰ anlaşıldığına göre içlerinde Batı Anadolu'da yer alan Şallapa ve Arzawiya'nın da olduğu bazı güçler Hitit Devleti'nin çıkarlarına aykırı biçimde hareket etmişlerdir. Fakat metinde bu dönemde gerçekleşen ilişkilerin nasıl sonuçlandığı ile ilgili bilgi yoktur. Eski Hitit Dönemi'nde Batı Anadolu ile ilgili bilgiler Ammuna'yla beraber son bulmaktadır. Eski Hitit Döneminde Batı Anadolu'ya yapılan askeri seferlerin amacı çoğunlukla sınırları tehdit eden düşmana verilmiş bir uyarı niteliğini taşımaktadır. Bununla birlikte alınan ganitmetler de göz ardı edilmemelidir.

Eski Hitit Dönemi'nde I. Hattušili ve Ammuna dönemiyle sınırlı kalmış gibi görünen Batı Anadolu'ya “hakim olma” ya da “sorunları çözme” politikası Orta Hitit Dönemi'nden itibaren yoğunlaşarak boyut değiştirmiştir. Bu dönemde özellikle I. Tuthaliya tarafından gerçekleştirilen Aššuwa seferinin çivi yazılı tabletlerde detaylı olarak anlatılması filolojik olarak önemli bilgiler sunmakla birlikte Boğazköy'de bulunan kılıç arkeolojik verilerle yazılı belgelerin örtüşmesi anlamında önemli bir detay olarak karşımıza çıkar. M.Ö. 14 yy.'da Arzawa Ülkesi'nin Kızılırmak'ın güneyine yayılma istekleri ön plana çıkmış ve Hitit ülkesini tehdit eder duruma gelmiştir. Özellikle güneybatıdan Hitit ülkesine gelen bu tehdit Hitit İmparatorluk döneminde Aşağı Ülke olarak adlandırılan bölgeye yönelmiştir ve doğal olarak Hitit Devleti de kendi hakimiyetindeki bu bölgeyi korumak ve buraya yapılacak düşman saldırılarını önlemek için askeri tedbirler almıştır. Çünkü bu bölge Hitit Devleti için hem saldırı hem de savunma için önemli bir noktadır.

I. Šuppiluliuma (M.Ö. 1350 –1320), Telipinu Fermanı'na aykırı olarak Hitit tahtına geçtikten sonra kendisinden önceki krallar gibi Suriye odaklı bir politika izlemiştir. Babası döneminde de daha bir prens iken askeri seferlere katıldığı bilinen I. Šuppiluliuma güneye gitmeden önce ülke içindeki ve Hatti Ülkesi sınır güvenliğini sağlamak amacıyla seferler düzenlemiştir. Bu seferlerin bir kısmı da Batı'ya doğru yönlendirilmiş olup, öncelikli hedef yine Arzawa olmuştur. I. Šuppiluliuma'nın Batı Anadolu'ya yaptığı seferler, kralın yaptığı

⁴⁰ Fermanın içeriği hakkında bkz. Alp, 2011, 59 - 64

diğer askeri ve diplomatik hamlemler ile birlikte değerlendirildiğinde “imparatorluğun” oluşması için önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Bu durum aynı zamanda büyük devlet olmanın gereklerinden biridir. Bu anlamda Hitit Devleti çevresinde en az düşman olması güdüsüyle hareket ettiği de anlaşılmaktadır. Çünkü kuzeyde Kaşka, Suriye Bölgesi’nde Mitanni, daha doğuda Asur ve güney Mezopotamya’da Babil güçlü devletler olarak Hititlerin en büyük rakipleridir. Buna ek olarak Mısır’ında özellikle Suriye üzerinden gerçekleşen ticaret de söz sahibi olmak istemesi Hitit Devleti’nin uğraşması gereken sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Şuppiluliuma’nın diplomatik denebilecek hamleleri arasındakardeşleri tarafından ülkesinden kovulmuş olan Maşhuilua ile kızını evlendirmiş olması gelmektedir. Hititlerde neredeyse bir gelenek olan bu eylem daha sonra ondan ülke çıkarları için faydalanmak ve batı da güvenebileceği bir kral yaratmak için olmalıdır. I. Şuppiluliuma’nın ardından tahta geçen II. Murşili (M. Ö. 1321–1295), Hitit tarih yazıcılığının önemli krallarından biridir ve bu belgelerde Batı Anadolu ülkeleri ve bu ülkelere yapılan seferlerle ilgili çok sayıda kayıt dikkat çekmektedir. II. Murşili dönemi Batı Anadolu’nun kendi iç dengelerini değiştirmesi açısından büyük bir rol oynamıştır. Diploması kanallarını da iyi kullandığı anlaşılan II. Murşili, Arzawa Ülkesi bizzat kralın katıldığı bir seferle yıkılmış, yerine Mira Ülkesi’ni ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca bölgedeki egemenliğini güçlendirmek amacıyla yerel beylerle anlaşmalar yaparak ülkelerin yöneticilerini belirlemiştir. II. Murşili’nin Arzawa seferi sonucunda, Arzawa Ülkesi’nin elinde tuttuğu güç alınmış ve en azından bir süre için Hatti Ülkesi’nin batı sınırları koruma altına alınmıştır. Ancak hemen hemen yine aynı dönemlerde Batı Anadolu’da etkisini hissettirmeyi başlayan ve kimi araştırmacılar tarafından Mikenliler’e eş tutulan Ahhiyawa’lılar bu coğrafyada Hitit Devleti açısından ciddi sorunlar oluşturmuştur. II. Muwatalli döneminde Batı Anadolu’daki krallıklarla olan ilişkilerde diplomasi ön plandadır. Buna en güzel örnek, Wiluša kralı Alakşandu ile yapılan “Alakşandu Antlaşması”dır. Ancak antlaşmalar yoluyla Batı Anadolu’da sağlanması istenen Hitit egemenliği Ahhiyawa’lı Piyamaradu’nun damadı Atpa’yı, Seha Nehri Ülkesi kralı Manapa–Tarhunda’ya saldırtması ile yeni bir boyut kazanmıştır. II. Muwatalli, Manapa–Tarhunda’ya destek olarak Kaşşu komutasında bir birlik göndermiş ve Atpa ile çatışmalar yaşanmıştır. Böylece Hitit–Batı Anadolu ilişkilerinde yeni bir aktörün daha katılması siyasi anlamda daha büyük sorunlara yol açmıştır. Batı Anadolu ve yakın çevresindeki Ahhiyawa etkisi III. Hattuşili döneminde de hissedilmiştir. Ahhiyawa’lıların Lukka Bölgesine Piyamaradu adlı kişiyi saldırtması üzerine III. Hattuşili Hitit Devleti’nin gücünü göstermek için bu bölgeye bir sefer düzenlemiştir. Piyamaradu bir gemiye binerek

Ahhiyawa Ülkesi'ne kaçmıştır. Burada devreye mektup diplomasisi girmiştir. III. Hattuşili Ahhiyawa kralına bir mektup yazarak Piyamaradu'nun kendisine teslim edilmesini ya da yeniden aynı faaliyetlerde bulunmaması şartıyla Ahhiyawa'da kalmasını talep etmiştir. III. Hattuşili'nin sorunu tam olarak çözemediği, bölgedeki kırılan Hitit otoritesini sağlayamadığı ve bu sorunun IV. Tuthaliya miras olarak kaldığı anlaşılmaktadır. IV. Tuthaliya döneminde Batı Anadolu'nun siyasi görünümü hakkında "Milawata Mektubu" önemli bilgiler içermektedir. Bu mektubun gönderildiği kralın kim olduğu tartışmalı olsa da IV. Tuthaliya tarafından, Mira Kralı Tarkašnawa'ya gönderildiği düşünülmektedir. Mektubun giriş kısmından Tarkašnawa'nın babasının Hitit Devleti'ne karşı hoş görülemeyecek işler yaptığı ve Tarkašnawa tarafından bunların tekrarlanılmasının istenmediği anlatılmaktadır. Mektupta, nedeni bilinmeyen bir şekilde tahtından kovulan Wiluša kralı Walmu'nun Mira Ülkesi kralı Tarkašnawa'nın yanına kaçtığı/sığındığı ifade edilmektedir. Burada Hitit Devleti'nin diğer bir diplomasi girişimi olan elçilerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre IV. Tuthaliya, bir elçi göndererek Walmu'nun kendisine verildikten sonra tekrar ülkesinin başına geçirileceğini söylemektedir. Ayrıca "Milawata Mektubu'ndan" Millawanda kentinin Mira Ülkesi'nin elinde olduğu anlaşıldığından bu dönemde Ahhiyawa'nın bölge üzerindeki etkisinin bir dereceye kadar kırıldığı söylenebilir.

Orta Anadolu-Batı Anadolu Bölgesi ilişkilerinin diğer bir ayağını da; kaya anıtları, steller, bronz heykelcikler, mühürler ve mühür baskıları oluşturmaktadır. Bunların içerisinde kaya anıtları, steller, mühürler ve mühür baskıları üzerinde çoğu zaman Batı Anadolu'da ki yerel kralların adını içeriyor olsa bile, bu eserler üzerindeki figürlerin ve yazıtların ikonografisinin Hitit üslubunda olması özellikle idari konularda Hitit yöneticilerine benzeme isteği olarak yorumlanabilir. Örneğin Mira Ülkesi'nin sınırlarını belirleyen Karabel Anıtı üzerindeki Tarkašnawa betimi ikonografik olarak bazı Hitit kaya anıtları üzerindeki savaşçı prensleriyle (İmamkulu, Gezbeli ve Hemite Kaya Anıtları) benzerlikler taşımaktadır. Çine-Tepecik'te bulunan bir mühür baskısı üzerindeki tasvirde Hitit ikonografisinde bir figür taşınması nedeniyle önemlidir. Ayrıca Geç Tunç Çağı'nın başlarından itibaren geniş bir alana yayılan heykelciklerin⁴¹ Batı Anadolu'da da bulunuyor (Kadıkalesi, Troya, Efes ve Ahurhisar heykelcikleri) olması Hitit inanç

⁴¹ Bu heykelcikler hakkında geniş bilgi için bkz.; (Alp, 1961, Özgüç, T. 1993)

sisteminin Batı Anadolu'da bir yeri olabileceği gibi bu heykelciklerin sadece sanatsal değeri de ön planda olabilir.

Seramik formları içerisinde en çok dikkati çeken grup mataralardır. Mataraların İç Batı Anadolu ve Kıyı Ege'de birçok merkezde bulunuyor olması bu formun ticaret içerisinde bir yeri olduğunu düşündürmektedir. Yapılan çalışmada Kıyı Ege'de Orta Anadolu'nun seramik repertuarının kısıtlı örneklerle temsil edilmesinin yanı sıra bu kesimde Miken seramiklerinin yoğun bir şekilde görüldüğü anlaşılmıştır. Bununla birlikte iç kesimin en detaylı araştırılan Geç Tunç Çağı merkezlerinden olan Beycesultan çanak çömlekçilik bakımından Orta Anadolu'yla daha senkronizedir. Yine de örneğin gaga ağızlı testiler gibi Orta Anadolu'nun gözde formlarının daha çok yerel özellikler barındırdığı görülmektedir. Beycesultan başta olmak üzere İç Batı Anadolu'da bulunan kol biçimli kaplar ve bira şişeleri Geç Tunç Çağı'ndaki bölgelerarası ilişkilerin önemli kanıtlarındandır. Diğer bir pencereden bakıldığında Orta Anadolu'da bulunan Miken kapları daha önce belirttiğimiz gibi direkt Batı Anadolu etkisi olmasa bile Batı Anadolu'da ağırlığı olan Mikenliler ile Hititliler'in kurduğu ilişkinin en önemli kanıtlarındandır. Ayrıca hem Orta Anadolu'da hem de Batı Anadolu'da birer örnekle temsil edilen figürlü seramik parçaları yerel unsurların içerisine giren karşıdaki kültürün birer yansımasıdır.

Metal buluntular içerisinde aletlerin ve süs eşyalarının Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da benzer tiplerle temsil ediliyor oluşu ise dönemin benzer üretim teknolojileri ve süslenme anlayışlarına işaret etmektedir. Silahlarda ise kilit noktayı kılıçlar oluşturmaktadır. Özellikle Boğazköy kılıcı çoğu kez bahsedildiği gibi arkeolojik verilerle filolojik verilerin uyuşması açısından benzersizdir. Yine Fraktin'de bulunan Miken kılıcının Batı Anadolu'da Beşiktepe, Panaztepe ve Müskebi'dekilerle benzer oluşu dönemin ticaret ağı ve taşınan mallara örnek oluşturmaktadır.

Buluntulara genel olarak bakıldığında, Batı Anadolu'da sahil kesimi ve iç kesimin dinamiklerinin Geç Tunç Çağı'nda farklı olduğu söylenebilir. Sahil kesimde ithal ya da yerel üretim Miken eserlerinin varlığı oldukça yoğunken, iç kesimin yüzü daha çok Orta Anadolu'ya dönüktür. Zaten özellikle Orta Tunç Çağı'nda sahil kesiminde görülen Minoskolonizasyonu ve sonrasında Mikenliler'in bu bölgeye gelişi sahil kesimini daha Batı'daki kültür bölgelerine yakınlaştırmıştır. Bununla birlikte özellikle iç kesimin kuzeyinde Şarhöyük'te, orta kısımlarda Afyon ve çevresinde, güneyinde ise Beycesultan'daki arkeolojik buluntularda Hitit etkisi kendisini daha fazla hissettirmektedir.

Hitit Devleti'nin kuruluş aşamasından yıkılana kadar olan süreçte Batı Anadolu'da Arzawa Ülkeleri'yle birlikte Ahhiyawa ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Özellikle Hitit Devleti'nin Batı Anadolu bölgesinde yer alan ülkelerle olan ilişkileri birden çok faktörün etkili olduğu bir ilişki ağını ifade eder. Hititler'in Batı Anadolu'ya olan ilgisinin altında yatan nedenlerin başında yazılı belgelerden anlaşılacağı gibi sınır bütünlüğünü korumak başka bir deyişle güvenlik ve buradan gelebilecek tehditleri Hatti ülkesine ulaşmadan engellemektir. Günümüze kadar yapılan kazılarda Batı Anadolu'da Orta Anadolu'da ki Hitit yerleşimlerinin tipik özelliklerini yansıtan bir yerleşim merkezine henüz rastlanmamıştır. Bununla birlikte Batı Anadolu'da bir Hitit karakolu sayılabilecek bir birim de tespit edilememiştir. Acaba Hitit Devleti buradaki ülkeleri bir şekilde kontrol edebileceğini düşünerek mi bu adımları atmamıştır? Yoksa araştırmalar mı bu duruma kanıt oluşturma da yetersizdir, bu konu tartışmaya açıktır.

Ekonomik anlamda ise ilişki ağı daha da komplikedir. Geç Tunç Çağı'nda Ege Denizi'ni de içine alan Akdeniz üzerinde gerçekleşen ve Mısır, Levant, Kıbrıs ve Anadolu'nun güney ve batı sahillerini içine alan ticaret ağı Hititler'in ve Mikenler'in de ekonomik çıkarları için büyük önem taşımaktadır. Her iki gücün bölge üzerindeki ekonomik çıkarları siyasi ve askeri anlamda bir çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Çok denklemlili bu ilişkilerde; bölgenin maden yataklarının⁴² Hititlerin ve Mikenler'in bölgeye gelmesinde etkili olduğu önerilmektedir. Hammade kaynaklarının bölgenin önemini arttırdığı bir gerçek olmakla birlikte Hitit ve Mikenler'in özellikle ticaret yollarına hakim olabilme ve ticareti kendi lehine yönlendirme ve deniz ticaretinde önemli bir konuma sahip olan Batı Anadolu limanlarının ekonomik alt yapısına sahip olma isteği de büyük güçlerin Batı Anadolu'ya olan ilgisini arttırmış olmalıdır.

Hitit Devleti'nin Önasya'da bir güç olarak ortaya çıktığı M. Ö. 17. yy.'dan M. Ö. 13. yy.'ın sonuna kadar olan dönemde farklı bölge ve devletlerle olan ilişkilerinin çok çeşitli etkenleri göz önüne alarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında Önasya siyasetinde etkili olabilmenin yolunun ekonomik ve askeri güce bağlı olduğu görülmektedir. Kazılarda günümüze kadar ele geçen mevcut buluntular, Orta Anadolu ile Batı Anadolu arasında yoğun bir ticari ilişkinin varlığını kanıtlamak için henüz yeterli değildir. Bu durum iki bölge arasında hiçbir ticari faaliyetin yürütülmediği anlamına

⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz; Akdeniz, 2006.

gelmemekle beraber yeni araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koyacağı düşünölmektedir. Yine de Hitit – Batı Anadolu ilişkilerinde ekonomi ya da ticaretten ziyade siyasi etmenler daha çok göz önünde bulundurulmalıdır. Sonuç olarak Orta Anadolu–Batı Anadolu Geç Tunç Çağı ilişkilerinin boyutu:

- Arzawa Ülkeleri'nin Hitit ülke sınırlarını tehdit etmesi ve bu sonucunda Hititler'in sınırlarını koruma isteği,
- Batı Anadolu'nun yer altı ve yer üstü zenginliklerinin Hitit ekonomisine sağlayacağı katkı (iş gücünde kullanılmak üzere alınan esirler, maden yatakları ve askeri seferlerde elde edilen ganimetler),
- Erken dönemlerden itibaren de kullanıldığı bilinen ticaret yolları (Büyük Menderes ve Gediz Vadileri) ile limanları kontrol etme gerekliliği,
- Ahhiyawa Ülkesi'nin Batı Anadolu'daki krallıkları Hitit Devleti'ne karşı kışkırtmasını önleyerek, Hitit Devleti'ne karşı oluşturulabilecek isyanları engellemek,
- Ve büyük devlet olma hedefindeki Hititler'in kendine Önasya ve çevresinde kabul ettirme isteği şeklinde açıklanabilir.

10. KATALOG

Katalog No	001
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 1
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, çift koni gövdeli çanağın dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Karpe, 1988, Taf. 38: S 10a/1

Katalog No	002
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 2
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, çift koni gövdeli çanağın dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Karpe, 1988, Taf. 38: S 10a/3

Katalog No	003
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 3
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, çift koni gövdeli çanağın dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Karpe, 1988, Taf. 38: S 10a/6

Katalog No	004
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 4
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Çap: 27 cm
Tanım	Dışa çekik ağızlı, çift koni biçimli gövdeli dip kısma doğru daralmaktadır ve dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Tafel. 60: 1

Katalog No	005
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 5
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Çap: 33 cm
Tanım	Dışa çekik ağızlı, çift koni biçimli gövdeli dip kısma doğru daralmaktadır ve dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Tafel. 60: 6

Katalog No	006
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 6
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boz kahverengi renkte astarlı ağız parçasıdır.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, Şekil B: 22

Katalog No	007
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 7
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boz kahverengi renkte astarlı ağız parçasıdır.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, Şekil B: 23

Katalog No	008
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek- 3: 8
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, boz kahverengi renkte astarlı ağız parçasıdır.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, Şekil B: 24

Katalog No	009
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 9
Buluntu Yeri ve Katı	Ovaören Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Az miktarda mika, orta derecede taşçık ve kum katkılıdır. Pembe renkte hamurlu, dış yüzeyi yeşilimsi renkte, iç yüzeyi pembe rente astarlı ve perdahlıdır.
Yayın Yeri	İlhan, 2017, Ek 24: 5

Katalog No	010
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 10
Buluntu Yeri ve Katı	Ovaören Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Az miktarda mika, kum ve taşçık katkılı hamuru pembe renkte astarlı ve perdahlıdır.
Yayın Yeri	İlhan, 2017, Ek 24: 6

Katalog No	011
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 11
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan I
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, çift koni gövdeli çanağın dip kısmı korunmamıştır. Altın boya banyoludur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. P. 32: 5

Katalog No	012
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 12
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Ağız çapı: 25,9 cm
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, devetüyü renkte hamurlu, kırmızı renkte astarlı ve pardahlıdır. Dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu-Votruba, 2012, Lev. 30/c

Katalog No	013
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 13
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Ağız çapı: 14 cm
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, devetüyü renkte hamurlu, kırmızı renkte astarlı ve pardahlıdır. Dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu-Votruba, 2012, Lev. 31/a

Katalog No	014
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 14
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 3,9 cm
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, kırmızımsı-devetüyü renkte hamurlu, kırmızımsı-devetüyü renkte astarlı ve pardahlıdır. Dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu-Votruba, 2012, Lev. 31/b

Katalog No	015
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 15
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Ağız çapı: 29 cm
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, gri renkte hamurlu, açık kahverengi-gri astarlı ve pardahlıdır. Dip kısmı korunmamıştır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu-Votruba, 2012, Lev. 31/c

Katalog No	016
Eserin Adı	Çanak
Lev./Şekil	Ek-3: 16
Buluntu Yeri ve Katı	Troya VI geç
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, çift koni biçiminde gövdesi dip kısma doğru daralmakta, halka dipli ve tek kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Blegen vd., 1953, 292: A 56

Katalog No	017
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 17
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 35 cm Çap: 30 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, kırık halde ele geçmiştir. Birçok parçası eksiktir arka kısımda bir kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 105: Al. h 46

Katalog No	018
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 18
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit IV. tabaka
Ölçüleri (cm)	Yük.: 37 cm Çap: 30 cm
Tanım	Pişmiş topraktan matara, tek kulplu ve beyaz astarlıdır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 110, Al, g 322

Katalog No	019
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 19
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVa
Ölçüleri (cm)	Yük.: 59,7 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılan matara, beyaz kırmızı tonda astarlı ve perdahlıdır.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, Taf. 46: 474

Katalog No	020
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 20
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Yük.: 34,4 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, kahverengi tonlarda hamurlu kırmızı astarlı perdahlıdır.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, Taf. 47: 472

Katalog No	021
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 21
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVa
Ölçüleri (cm)	Yük.: 45,5 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, gövdesi üzerinde üç kulp yer almaktadır.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, Taf. 47: 473

Katalog No	022
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 22
Buluntu Yeri ve Katı	Hüseyindede Tepesi Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, ikisi yandan olmak üzere toplamda üç kulba sahiptir. Parçalı olarak ele geçirilen matara sonradan birleştirilmiştir.
Yayın Yeri	Yıldırım, 2013, Fig. 5

Katalog No	023
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 23
Buluntu Yeri ve Katı	İnanadiktepe Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 49 cm Gen.: 36 cm
Tanım	Kırmızı astarlı parlak perdahlı, uzun boyunludur. Kulplardan biri boyundan omuza bağlanır.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1988, Çizim 17

Katalog No	024
Eserin Adı	Matara Parçası
Lev./Şekil	Ek-4: 24
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara gövdesine ait bir parçadır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Taf. 2: 1

Katalog No	025
Eserin Adı	Matara Parçası
Lev./Şekil	Ek-4: 25
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara gövdesine ait bir parçadır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Taf. 2: 2

Katalog No	026
Eserin Adı	Matara Parçası
Lev./Şekil	Ek-4: 26
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara gövdesine ait bir parçadır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Taf. 2: 3

Katalog No	027
Eserin Adı	Matara Parçası
Lev./Şekil	Ek-4: 27
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara gövdesine ait bir parçadır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Taf. 2: 4

Katalog No	028
Eserin Adı	Matara Parçası
Lev./Şekil	Ek-4: 28
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara gövdesine ait bir parçadır.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, Taf. 2: 5

Katalog No	029
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 29
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, tek kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, Şekil 28

Katalog No	030
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 30
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, tek kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, Şekil 29

Katalog No	031
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 31
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, boyun kısmından gövdeye bağlanan bir tane büyük kulba, iki adette küçük kulba sahiptir. Gövdesi üzeri kabartma bir bant ile bezelidir.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 10, Lev. 7: 2

Katalog No	032
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 32
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara mat kırmızı- kremrenkte astarlı, perdahlı, kısa silindir biçimli boyunlu ve üç kulpludur.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 10, Lev. 8;1-2

Katalog No	033
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 33
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara pembemsi-krem renkte astarlı ince perdahlı, kısa silindir biçimli boyunlu, üç kulpludur.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 10, Lev. 8;3

Katalog No	034
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 34
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara pembemsi –krem renkte astarlı ince perdahlı, kısa silindir biçimli boyunlu, üç kulpludur.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, s. 10, Lev. 9–1

Katalog No	035
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 35
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Tümüls
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, pembemsi– krem renkte astarlı ince perdahlıdır.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, , Lev. 10–1

Katalog No	036
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 36
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 21,3 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, kırmızı–devetüyü renkte hamurlu, İnce uzun boyuna sahip, boyundan gövdeye doğru genişlemekte, iki kulbu korunmuştur.
Yayın Yeri	Mangaloğlu–Votruba, 2012, s. 109; Lev. 120 a

Katalog No	037
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 37
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 12,9 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, kırmızı–devetüyü renkte hamurlu, dikişli mataraya ait gövde parçasıdır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu–Votruba, 2012, s. 109; Lev. 120 b

Katalog No	038
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 38
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 5,4 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, kırmızı–devetüyü renkte hamurlu, dikişli mataraya ait gövde parçasıdır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu–Votruba, 2012, s. 109; Lev. 121a

Katalog No	039
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 39
Buluntu Yeri ve Katı	Milet
Ölçüleri (cm)	Yük: 25 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, boyun ve gövdesinin bir kısmı korunmuştur.
Yayın Yeri	Mellink, 1975, s. 207; Pl. 39: 9

Katalog No	040
Eserin Adı	Matara
Lev./Şekil	Ek-4: 40
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe Geç Tunç Çağı
Ölçüleri (cm)	Yük.: 66,6 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış matara, açık kırmızımsı kahverengi renkte, mika katkılı hamurlu, kırmızımsı kahverengi renkte astarlı ve perdahlıdır. Üç kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, 2018, s. 82; Taf. 111: X 12

Katalog No	041
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 1
Buluntu Yeri ve Katı	Dede Mezarı H-5
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Kol biçimli libasyon kabı, Eski Hitit Dönemi kaliteli işçiliğinin öncülüdür. Elin bilek kısmını oluşturan yerde kırıklar mevcuttur.
Yayın Yeri	Üyümez, Koçak ve İlaşlı, 2009, s. 189; Res. 4

Katalog No	042
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 42
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan I
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Kırmızı astarlı perdahlı çark yapımı kol biçimli libasyon kabına ait parça, kırık olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, s. 60, Fig. P. 41: 1-3

Katalog No	043
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 43
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11 cm Kol çapı: 4,5 cm
Tanım	Kiremit renkli, kırmızı kiremit renkli astarlı ve perdahlı, kol kısmı kırıktır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, s. 53, Lev. 17: Al. g 94

Katalog No	044
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 44
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,2 cm
Tanım	Pişmiş topraktan ritüel kap parçası, bir kabı tutar vaziyette tasvir edilen eli göstermektedir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, s. 53, Lev. 17: Al. h 153

Katalog No	045
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 45
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 12,2 cm
Tanım	Pişmiş topraktan açık kırmızı renkte, bir kap tutan el ve kol parçasıdır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, s. 53, Lev. 17: Al. j 154

Katalog No	046
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 46
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,4 cm
Tanım	Kırmızı renkte hamurlu, kırmızı renkte astarlı ve perdelidir.
Yayın Yeri	Gorny, 1994, s. 560, Plt. 47: 393

Katalog No	047
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 47
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy III
Ölçüleri (cm)	Yük: 6,2 cm
Tanım	Kahverengi hamurlu, kahverengi renkte astarlı ve perdelidir. Kolun bir kısmı, el ve başparmak korunmuştur.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149-150, Taf. 124: 1089

Katalog No	048
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 48
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy III
Ölçüleri (cm)	Yük.: 7,3 cm
Tanım	Açık kahverengi hamurlu, açık kahverengi renkte astarlı ve perdelidir.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149-150, Taf. 124; 1103

Katalog No	049
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 49
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy III
Ölçüleri (cm)	Yük.: 9 cm
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış kol biçimli libasyon kabı,
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149-150, Taf. 124; 1109

Katalog No	050
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 50
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy III
Ölçüleri (cm)	Yük.: 59,1 cm
Tanım	Kahverengi renkte hamurlu, kahverengi renkte astarlı ve perdelidir. Parmak kısımları korunmuştur.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149-150, Taf. 124; 1124

Katalog No	51
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 51
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy III
Ölçüleri (cm)	Yük.: 14,3 cm
Tanım	Açık kırmızı renkte hamurlu, turuncumsu kırmızı renkte astarlı ve perdahlı, başparmak öne doğru uzanmaktadır.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149–150, Taf. 124; 1125

Katalog No	52
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 52
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Büyük Tapınak
Ölçüleri (cm)	Yük.: 11,9 cm
Tanım	Kırmızı renkte hamurlu, kırmızı renkte astarlı ve perdahlı, El, kol ve parmaklar betimlenmektedir.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, s 149–150, Taf. 126; 1140

Katalog No	053
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 53
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: yaklaşık 30 cm
Tanım	Elin baş kısmı ve iki parmağı korunmuştur. Kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139–142, Taf. 80: 1

Katalog No	054
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 54
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Elin tuttuğu kap parçasının bir kısmı korunmuştur. Kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139–142, Taf. 80: 2

Katalog No	055
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 55
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Başparmak ve diğer iki parmak korunmuştur kırık halde bulunmuştur.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139–142, Taf. 80: 3

Katalog No	056
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 56
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Elin tuttuğu kap parçasının bir kısmı korunmuştur. Kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139–142, Taf. 80: 4

Katalog No	057
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 57
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı, Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Elin bilek kısmı ve tuttuğu kap parçasının bir kısmı ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139-142, Taf. 80: 5

Katalog No	058
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 58
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı, Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Tasvir edilen elin kol kısmı korunmuştur. Kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139-142, Taf. 80: 6-7

Katalog No	059
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 59
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı, Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Tasvir edilen elin bazı parmakları ve tuttuğu kabin bir kısmı korunmuştur.
Yayın Yeri	Mielke, 2006, s. 139-142, Taf. 80: 8

Katalog No	060
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 60
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük, I. katı Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 56 cm
Tanım	Tam olarak korunmuştur. İnce açık renkte kırmızı astarlı ve perdahlıdır. Sağlam olan el kısmında tırnaklar belirgin olarak gösterilmiştir.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, s. 31, Lev. 47: 4a-b

Katalog No	061
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 61
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy D Binası
Ölçüleri (cm)	Uz.: 35,5 cm
Tanım	Oldukça büyük bir kısmı korunan kol biçimli kabin üç parmağı kırılmıştır. Gövdenin dip kısmı kırıktır. Bilek kısmında üç adet bilezik gözükmektedir.
Yayın Yeri	Kıymet ve Süel, 2010, s. 474, No.1

Katalog No	062
Eserin Adı	Kol Biçimli Kap
Lev./Şekil	Ek-5: 62
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy D Binası
Ölçüleri (cm)	Uz.: 12,5 cm
Tanım	Kol biçimli kaba ait parça, bileğin gerisinden ötesi kırık olarak ele geçmiştir. Bilek kısmında üç adet bilezik yer almaktadır.
Yayın Yeri	Kıymet ve Süel, 2010, s. 475, No.2

Katalog No	063
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 63
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan I
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Açık krem renkte astarlı perdahlı bira şişesi, boyun kısmı ve kulp kısmı korunmuştur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, s. 59, Fig. P. 40: 8

Katalog No	064
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 64
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, uzun boyunlu ve dip kısma doğru sivrilmiştir. Uzun boyun kısmına bağlanan tek kulba sahiptir. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, 1988, Taf.4/1

Katalog No	065
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 65
Buluntu Yeri ve Katı	Fraktin, Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu, ağız kenarından omza doğru genişlemekte, omuzdan dibe doğru oval bir görünüme sahip, yuvarlak diplidir. Boyundan omza bağlanan dikey kulpludur.
Yayın Yeri	Özgüç, N.,1955; Res.1

Katalog No	066
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 66
Buluntu Yeri ve Katı	Hüseyindede Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, uzun boyunlu, sivri biten dip kısmına sahiptir. Uzun boyun kısmına bağlanan tek kulba sahiptir. Tamamlanarak bütünlüğü sağlanmıştır.
Yayın Yeri	Yıldırım, 2013: Fig 7

Katalog No	067
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 67
Buluntu Yeri ve Katı	İnandık Tepe Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 59 cm
Tanım	Kahverengi astarlı ve perdahlı, dışa çekik ağız kenarlı, uzun boyunlu, uzun yumurta gövdeli, yuvarlak diplidir.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1988; Lev.26: 3, Res.13

Katalog No	068
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 68
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 107,7 cm
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, yuvarlak omuzlu ve sivri diplidir. Tek kulbu uzun boyun kısmına bağlanmaktadır.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A.,2000; Abb. 13; 3

Katalog No	069
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 69
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 115,5 cm
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, yuvarlak omuzlu ve sivri diplidir. Tek kulbu uzun boyun kısmına bağlanmaktadır.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A.,2000; Abb. 13; 4

Katalog No	070
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 70
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 83,2 cm
Tanım	Dışa çekik ağız kenarlı, yuvarlak omuzlu ve sivri diplidir. Tek kulbu uzun boyun kısmına bağlanmaktadır. Kulp üzerinde eksiklikler mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A.,2000; Abb. 13; 5

Katalog No	071
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 71
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 12,5 cm
Tanım	Dışa çekik ağız kenarı, uzun boynu ve boyundan çıkan eksik halde bulunan kulp kısmı ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mielke., 2006; Taf.7/35

Katalog No	072
Eserin Adı	Şişe
Lev./Şekil	Ek-6: 72
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Parçalı halde ele geçirilen şişe, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, uzun boyunlu, omuz kısmından dip kısma doğru daralmakta, yuvarlak diplidir. Uzun boyundan omuz kısmına doğru uzanan dik kulba sahiptir.
Yayın Yeri	Süel, A., 1988; Res.13

Katalog No	073
Eserin Adı	Figürlü Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-7: 73
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Savaşçı tasvirinin yer aldığı seramik parçası, başında domuz dişinin yer aldığı bir miğfer taşımaktadır. Zikzaklar ile bezenmiş bir elbise giymektedir. Elinde kılıç ile hamle yapar vaziyette tasvir edilmiştir.
Yayın Yeri	Darga, 1979, s. 151–152; Schachner, 2011, s. 305–306, Abb. 139; Niemeier, 2006, s. 50, Abb. 4

Katalog No	074
Eserin Adı	Figürlü Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-7: 74
Buluntu Yeri ve Katı	Milet Geç Tunç Çağı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Milet üretimi olduğu belirlenen seramik parçası üzerinde domuz dişinin bulunduğu başlık ve Luvi hiyeroglifinden bilinen bir kuşbaşı tasviri yer almaktadır.
Yayın Yeri	Niemeier, 2002, s. 523; 2006, s. 53, Abb. 6

Katalog No	075
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 75
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy, Büyük Tapınak
Ölçüleri (cm)	Yük.: 6 cm
Tanım	Kylix kaidesine ait parça olduğu belirlenen miken seramik parçası, koyu bej renktedir. Yüzeyi üzerinde kırmızı–turuncu renkte yatay çizgi bezeme yer almaktadır.
Yayın Yeri	Genz, 2004, s. s. 77–76, Abb. 1 a–b

Katalog No	076
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 76
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 3 cm
Tanım	Yatay kulplu bir amphoraya ait olduğu düşünülmektedir. Yüzeyi üzerinde yatay çizgi bezeme mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller–Karpe, A. ve Mielke, 2004, s. 155–156, Abb. 13

Katalog No	077
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 77
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 10 cm
Tanım	Çoğunluğu testi grubunu oluşturan bu seramik parçalarının yüzeyi üzeri koyu kırmızı renkte çizgisel bezemeye sahiptir. Çift kulplu solu siyah renkte hamurludur.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1978, s. 16, 120, Lev. 83: 1 a–b

Katalog No	078
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 78
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Yük.: 10 cm
Tanım	Çoğunluğu testi grubunu oluşturan bu seramik parçalarının yüzeyi üzeri koyu kırmızı renkte çizgisel bezemeye sahiptir. Çift kulplu solu siyah renkte hamurludur.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1978, s. 16, 120, Lev. 84

Katalog No	079
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 79
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Yeşilimsi krem renkte astarlı testiye ait boyun parçasının ağız kenarı siyah renkte paralele şeritler ile boyanmıştır.
Yayın Yeri	T. Özgüç, 1982, s. 31, Lev. 47: 5

Katalog No	080
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 80
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Testiye ait emzik kısmı, siyah renkte kalın iki şerit ile boyanmıştır.
Yayın Yeri	T. Özgüç, 1982, s. 31, Lev. 47: 6

Katalog No	081
Eserin Adı	Miken Seramik Parçası
Lev./Şekil	Ek-8: 81
Buluntu Yeri ve Katı	Fraktin Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Geç Hellas IIIC Dönemine ait testi.
Yayın Yeri	Özgüç, N., 1975, s. 287; Özgüç, T., 1982, s. 31

Katalog No	082
Eserin Adı	Mühür
Lev./Şekil	Ek-9: 82
Buluntu Yeri ve Katı	Troya VIIb
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış mühür, bikonveks bir forma sahiptir. Mühürün her iki tarafında da Luvi dilinde yazın yer almaktadır.
Yayın Yeri	Hawkins ve Easton, 1996, s. 111-113

Katalog No	083
Eserin Adı	Mühür Baskısı
Lev./Şekil	Ek-9: 83
Buluntu Yeri ve Katı	Çine-Tepecik
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Mühür baskısının üzerinde “(ası)nus _{2a} -i(a)-pi-su+ra/i-li _x bonus vır=(tark)asna-i(a)-pi-su+ra/i-li _x ” ismi okunmuştur. Bu mühürde adı geçen kişinin Karabel anıtı ve Hitit çivi yazılı tabletlerinde adı geçen “Mira kralı Tarkašnawa” ile aynı kişi olduğu düşünülmektedir
Yayın Yeri	Günel ve Herbordt, 2010

Katalog No	084
Eserin Adı	Mühür Baskısı
Lev./Şekil	Ek-9: 84
Buluntu Yeri ve Katı	Çine-Tepecik
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Mühürde baskısında boynuzlu bir başlık takan figür bulunmaktadır. Bu figürün üzerinde dizlere kadar inen bir elbise vardır ve sağ elinde bir yay tutmaktadır. Mühür üzerindeki kişinin isminin önünde “ <i>REX.FILIUS</i> ”- “ <i>prens</i> ” ünvanı yer alır. Mühür sahibinin adı “ <i>ta-mi-pi-ia</i> ” olarak okunmuştur.
Yayın Yeri	

Katalog No	085
Eserin Adı	Mühür
Lev./Şekil	Ek-9: 85
Buluntu Yeri ve Katı	Şarhöyük M.Ö. 13. yy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Mühür baskısının lejantında “ <i>REX.INFANS ...-zi/a REGIO</i> ” yazmaktadır. Bu ifade “ <i>Prens ...-zi/a</i> ” olarak çevrilmektedir.
Yayın Yeri	Darga, 2004, s. 274

Katalog No	086
Eserin Adı	Mühür Baskısı
Lev./Şekil	Ek-9: 86
Buluntu Yeri ve Katı	Şarhöyük M.Ö. 13. yy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Mühür baskısının üstünde yüz hatları tipik Hitit üslubunda işlenilmiş boynuzlu bir başlık takan tanrı betimi bulunmaktadır.
Yayın Yeri	Darga, 2004, s. 273

Katalog No	087
Eserin Adı	Mühür
Lev./Şekil	Ek-9: 87
Buluntu Yeri ve Katı	Şarhöyük M.Ö. 13. yy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bikonveks form sahip düğme mühür üzerinde orta kısımda stilize bir aslan tasviri yer almaktadır.
Yayın Yeri	Doğan-Alpaslan, 2015, s. 274-277

Katalog No	088
Eserin Adı	Mühür
Lev./Şekil	Ek-9: 88
Buluntu Yeri ve Katı	Şarhöyük M.Ö. 13.yy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bikonveks formda yapılan mühür iki yüzlüdür. Mühürün yüzeyi üzerinde aileye ait isimler yer almaktadır.
Yayın Yeri	Baştürk ve Doğan-Alparslan, 2018, s. 33-35

Katalog No	089
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 89
Buluntu Yeri ve Katı	Kadıkalesi, Geç Tunç Çağı
Ölçüleri (cm)	Yük.: 7,8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış savaşçı heykeli, figürin başı yuvarlak hatlara sahiptir. Kulaklar, gözler ve burun iri olarak tasvir edilmiştir. Sağ kol kıvrılmış bir şey fırlatır vaziyette iken sol kol aşağıya doğru uzanmaktadır. Figür dizlere kadar inen elbise giymektedir.
Yayın Yeri	Akdeniz, 2004, fig.5

Katalog No	090
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 90
Buluntu Yeri ve Katı	Troya VIIa
Ölçüleri (cm)	Yük.: 10 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış figürin baş kısmı yukarıya bakmakta ve yüz işlenişi iri boyuttadır. Vücudu oldukça stilize işlenmiştir.
Yayın Yeri	Mellink ve Strahan, 1998, fig. 2

Katalog No	091
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 91
Buluntu Yeri ve Katı	Efes M.Ö. 13.yy
Ölçüleri (cm)	Yük.: 6,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış heykelcikte ön tarafında duran vazoya doğru uzanan bir insan tasvir edilmiştir. Yuvarlak yüzünde kaşlar ve burun birleşik verilirken, gözler ve kulaklar büyük olarak verilmiştir.
Yayın Yeri	Hanfmann, 1962, fig.1

Katalog No	092
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 92
Buluntu Yeri ve Katı	Ahurhisar
Ölçüleri (cm)	Yük.: 35,1 cm Ağır.: 10,8 kg
Tanım	Kurşundan yapılan heykelciğin dışı bronz kaplamadır. Bronz kaplamamın üzerine sürülen beyaz macun altın kaplamayı tutturmak amacıyla yapılmıştır. Figür oldukça tahrip olmuştur.
Yayın Yeri	İlaslı, 1993, fig.1

Katalog No	093
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 93
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Darga, 1992, s. 100, Res.: 101

Katalog No	094
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	
Buluntu Yeri ve Katı	Amasya-Doğan Tepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Darga, 1992, s. 101-102, Res. 100

Katalog No	095
Eserin Adı	Bronz Heykelcik
Lev./Şekil	Ek-10: 95
Buluntu Yeri ve Katı	Sivas-Dövk
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Darga, 1992, s. 32, Res. 14

Katalog No	096
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 96
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 17 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış orak, tam olarak korunmuştur. Sap kısmı bükülmüştür.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 213

Katalog No	097
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 97
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 16 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış orak, sap kısmı kırık, uç kısmı eğri olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 214

Katalog No	098
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 98
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 16,3 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış orak, sap ve uç kısmında kırıklar mevcuttur. Yoğun tahribata maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 215

Katalog No	099
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 99
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış orak, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 289

Katalog No	100
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 100
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Kal.: 2,4 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış orak, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXXV: 1128

Katalog No	101
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 101
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Kal.: 1,11 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış orak, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXXV: 1131

Katalog No	102
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 102
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Kal.: 1,9 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış orak, sap kısmına yakın kırıklar mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXXV: 1134

Katalog No	103
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 103
Buluntu Yeri ve Katı	Hüseyindedede Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Tunçtan yapılmış orak tam olarak korunmuştur. Korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Sipahi, 2003: 186; Res.8

Katalog No	104
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 104
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı- Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış orak, tam olarak korunmuştur. Sap kısmının rahatça geçmesini sağlayan kısım daha dar olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2006, Res. 4

Katalog No	105
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 105
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11 cm
Tanım	Bronz alaşımı orak, sap ve uç kısmı kırık olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 67

Katalog No	106
Eserin Adı	Orak
Lev./Şekil	Ek-11: 106
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 15,5 cm
Tanım	Bronz alaşımı orak, tam olarak korunmuştur. Korozyona maruz kalmıştır ve sap kısmında aşınmalar söz konusudur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 68

Katalog No	107
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-12: 107
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,5 cm Gen.: 2 cm
Tanım	Bakır alaşımı keski, dikdörtgen biçimli kesilmiş, çok aşınmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 6: 70

Katalog No	108
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-12: 108
Buluntu Yeri ve Katı	Pilavtepe Oda Mezar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış, dikdörtgen biçimli kesite sahiptir.
Yayın Yeri	Benter, 2010, Res. 8: 2

Katalog No	109
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-12: 109
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,5 cm Kal: 0,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış, dikdörtgen kesitli, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIV: Al. P. 57

Katalog No	110
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-12: 110
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış, düz ağızlı, dikdörtgen kesitli keski, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 292: e 338

Katalog No	111
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-12: 111
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 3.8 cm
Tanım	Korozyona uğramış, bronzdan yapılmış keski düz ağızlı ve dikdörtgen kesitlidir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIV: 219

Katalog No	112
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 112
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 13,9 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, ana hatları trapez biçimli, kısa ve dar boyutlara sahiptir. Genel görünümü dikdörtgen bir kesit vermektedir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A., 2018, s. 112; Taf. 346: Ğ 21

Katalog No	113
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 113
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,5 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, dış bükey ağız kısmına sahiptir. Uç kısmında hafif aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 1994, Taf. 73: 3

Katalog No	114
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 114
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, dış bükey ağız kısmına sahiptir. Uç kısmında hafif aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 1994, Taf. 73: 4

Katalog No	115
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 115
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,84 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, dış bükey ağız kısmına sahiptir. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 1994, Taf. 73: 5

Katalog No	116
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 116
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, dış bükey ağız kısmına sahiptir. Yüzeyi üzerinde hafif aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 1994, Taf. 73: 6

Katalog No	117
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-13: 117
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 4,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, dış bükey ağız kısmına sahiptir. Hafif yamuk biçimli, tamamı korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, XXXVI: 23; Müller-Karpe, A., 1994, Taf. 73: 7

Katalog No	118
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 118
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit Dönemi
Ölçüleri (cm)	Uz.: 19,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keskinin sapa geçecek kısmı yuvarlakça, geneli ise dört köşelidir. Keskinin sapa rahatça girmesini sağlayan bir kovan kısmı yer almaktadır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 43: h 202

Katalog No	119
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 119
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış keskinin uç kısmı dikdörtgenimsi bir şekilde yapılmıştır. Sapa rahatça girmesini sağlayan kovan kısmı gövdeye oranla daha geniş olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 291: e 2323

Katalog No	120
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 120
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 19,8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keskinin uç kısmı karemsi bir şekilde kesilmiştir. Sapa kolayca girmesini sağlayan kovan kısmı gövdeye nazaran daha geniş yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIV: 245

Katalog No	121
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 121
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış keskinin uç kısmı dikdörtgenimsi bir şekilde bitmektedir. Sapın geçmesini sağlayan kovan kısmı gövdeye göre daha geniş olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Mielke, 2004, Abb. 12

Katalog No	122
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 122
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kovalı keski, uzun bir kesici uca sahiptir. Tam olarak korunmuştur. Korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Süel, A., 1998, Res. 20

Katalog No	123
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 123
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 12,8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keskinin uç kısmı dikdörtgenimsi bir şekilde bitmektedir. Sapın geçmesini sağlayan kovan kısmı gövdeye göre daha geniş olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVI: 816

Katalog No	124
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 124
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 29,6 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış keski, kare biçimli kesite sahiptir. Sapa rahat takılmasını sağlayan kovan kısmı gövdeye oranla daha geniş olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A., 2018, s. 111; Taf. 350: Ğ 6

Katalog No	125
Eserin Adı	Keski
Lev./Şekil	Ek-14: 125
Buluntu Yeri ve Katı	Troya VI geç
Ölçüleri (cm)	Uz.: 22 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kovanlı keski yoğun korozyona maruz kaldığından kötü korunmuştur.
Yayın Yeri	Blegen vd., 1953: 297: 38-111

Katalog No	126
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 126
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,3 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, tam olarak korunmuştur. Uç kısmından genişleyen gövdesi sap kısmında incelmektedir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVI: 816

Katalog No	127
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 127
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,45 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, tam olarak korunmuştur. Uç kısmından genişleyen gövdesi sap kısmında incelmektedir. Sap kısmı kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII: 828

Katalog No	128
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 128
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,6 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, tam olarak korunmuştur. Uç kısmından genişleyen gövdesi sap kısmında incelmektedir. Sap kısmı ince uzun yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII: 829

Katalog No	129
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 129
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış ok ucu söğüt yaprağı biçimindedir. Dişli olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: e 4

Katalog No	130
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 130
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,1 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış ok ucu söğüt yaprağı biçimindedir. Sap kısmı ereziona uğradığı için kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 46: i 224

Katalog No	131
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 131
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış ok ucu söğüt yaprağı biçimindedir. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 291: d 2255

Katalog No	132
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 132
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük II.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 14,4 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçimli ok ucu, tam olarak korunmuştur. Sap kısmı ince uzun yapılmıştır.
Yayın Yeri	Özgüç, T.,1982, Lev. 55: 7

Katalog No	133
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 133
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Doğu Terası
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,5 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçimli ok ucu, tam olarak korunmuştur. Sap kısmı ince uzun yapılmıştır.
Yayın Yeri	Özgüç, T.,1982, Lev. 55: 8

Katalog No	134
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 134
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük II.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçimli ok ucu, tam olarak korunmuştur. Sap kısmı ince uzun yapılmıştır.
Yayın Yeri	Özgüç, T.,1982, Lev. 55: 9

Katalog No	135
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 135
Buluntu Yeri ve Katı	Fraktin Hitit İmparatorluk
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,8 cm, 8,3 cm, 9,1 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış üç adet söğüt yaprağı biçimli ok uçları, yoğun korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Özgüç, N., 1975, Res. 25-28

Katalog No	136
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 136
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Oda Mezarı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, yoğun korozyona maruz kalmıştır. Parçalı halde ele geçmiş sonradan birleştirilmiştir.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 63; Lev. 18: 3

Katalog No	137
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 137
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Oda Mezarı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, yoğun korozyona maruz kalmıştır. Gövdesi üzerinde eksiklikler mevcuttur.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 63; Lev. 18: 4

Katalog No	138
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 138
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,7 cm
Tanım	
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 98

Katalog No	139
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 139
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,5 cm
Tanım	Bakır alaşımı ok ucu söğüt yaprağı biçimindedir. Sap kısmı kısa ve diğer örneklerle oranla kalın yapılmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 99

Katalog No	140
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 140
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,2 cm
Tanım	Bakır alaşımı söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 100

Katalog No	141
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 141
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,7 cm
Tanım	Bakır alaşımı ok ucu söğüt yaprağı biçimindedir. Gövdesi yoğun korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 101

Katalog No	142
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-15: 142
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan I
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,9 cm
Tanım	Bakır alaşımı söğüt yaprağı biçiminde ok ucu, gövde kısmının bir kısmı tahribattan dolayı eksik ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 11: 142

Katalog No	143
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 143
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,85 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tama yakını korunmuştur. Sapa geçirilmesinde kolaylık sağlayan kısımda hafif kırıklar vardır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVI, 818

Katalog No	144
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 144
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,75 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tama yakını korunmuştur. Sol kanat kısmında küçük bir kırık mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVI, 819

Katalog No	145
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 145
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 834

Katalog No	146
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 146
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, iki kanat kısmında da kırıklar mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 835

Katalog No	147
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 147
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,6 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, sol kanadı sağlam korunmuş iken sağ kanadının ucu kırıktır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 836

Katalog No	148
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 148
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,55 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur. Sapın içerisine girmedini yarayan ince kısım hafif eğrilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 837

Katalog No	149
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 149
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 839

Katalog No	150
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 150
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,6 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucunun tama yakını korunmuştur. Sapa rahatça girmesini sağlayan dil kısmında kırık vardır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXVII, 840

Katalog No	151
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 151
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit IIa-IIb
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Tunçtan yapılmış kanatlı ok ucu uzun gövdeye sahiptir ve tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 131: 1, Al.I.13

Katalog No	152
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 152
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit IIa-IIb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış kanatlı ok ucu oldukça geniş yapılmıştır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 131: 2, Al, g144

Katalog No	153
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 153
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit IIa-IIb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,3 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış kanatlı ok ucu, bir kısmı paslıdır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 131: 3, Al, m,1

Katalog No	154
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 154
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit IIa-IIb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,5 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış kanatlı ok ucu, çok paslıdır ve uç kısmı kıvrıktır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 131: 4, AL, m.26

Katalog No	155
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 155
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılan kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur. Uç kısmı oval olarak gelen ok ucunun sap kısmı hafif eğrilmiştir.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 1

Katalog No	156
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 156
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, iki parça halinde ele geçmiştir. Sap kısmı kırık sonradan tamamlanmıştır.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 2

Katalog No	157
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 157
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu tam olarak korunmuştur. Sap kısmı üzerinde korozyon yer almaktadır.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 3

Katalog No	158
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 158
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış ok ucu tam olarak korunmuştur. Sap kısmı hafif eğridir.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 4

Katalog No	159
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 159
Buluntu Yeri ve Katı	Kuşaklı Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış ok ucu tam olarak korunmuştur. Sap kısmı üzerinde korozyonlar mevcuttur.
Yayın Yeri	Müller-Karpe, A., 2001, Abb. 4: 5

Katalog No	160
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 160
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu yoğun korozyona maruz kalmıştır. Kanatlarından biri kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Özgüç, 1982, Lev. 55: 2

Katalog No	161
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 161
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur. Kanatları kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Süel, M. ve Süel, A., 1996, s. 10

Katalog No	162
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 162
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Geç Tunç Çağı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucunun gövdesi kısa olarak yapılmıştır. Tek kanadı kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 62: 2; Lev.18: 1

Katalog No	163
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 163
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Geç Tunç Çağı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucunun gövdesi kısa olarak yapılmıştır. Tek kanadı kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, 2017, Res. 62: 2; Lev.18: 2

Katalog No	164
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 164
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,4 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucunun iki kanat kısmında kırık olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, 2018, Taf.: 21: Ğ 9

Katalog No	165
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 165
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,1 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucunun yüzeyi üzerinde ufak kırıklar yer almaktadır.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, 2018, Taf.: 23: Ğ 25

Katalog No	166
Eserin Adı	Ok Ucu
Lev./Şekil	Ek-16: 166
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kanatlı ok ucu, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, 2018, Taf.: 23: Ğ 22

Katalog No	167
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 167
Buluntu Yeri ve Katı	Boğazköy Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 79 cm Ağır.: 680 gr
Tanım	Bronzdan yapılan kılıç, kabza kısmından geniş başlayıp namlu kısmında daralmaktadır. Kabza siperi aşağıya doğru yuvarlatılmıştır.
Yayın Yeri	Ünal, 2003, Res.9, Schachner, 2011, Abb.140

Katalog No	168
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 168
Buluntu Yeri ve Katı	Fraktin Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 28,6 cm
Tanım	Uç kısma doğru kavis yapan kılıç bronzdan yapılmıştır.
Yayın Yeri	Özgüç, N., 1955, Res.23

Katalog No	169
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 169
Buluntu Yeri ve Katı	Beşik Tepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 14,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kılıç, kabza kısmına doğru kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Basedow, 2000, Taf. XCVI: Zi26.3

Katalog No	170
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 170
Buluntu Yeri ve Katı	Kolophon
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kılıç, tam olarak korunmuştur. Kabza kısmının kolay bağlanması için ince olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Akyurt, 1998, Şekil 21: a

Katalog No	171
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 171
Buluntu Yeri ve Katı	Müskebi
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kılıç, tam olarak korunmuştur. Kabza kısmından gövdeye doğru genişlemekte ve namlu kısmına doğru daralmaktadır.
Yayın Yeri	Akyurt, 1998, Şekil 34: a-b

Katalog No	172
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 172
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe, Geç Tunç Çağı mezarlığı
Ölçüleri (cm)	Uz.: 20,4 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kılıç iki parça halinde ele geçirilip tamamlanmıştır. Yoğun korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, 2018, 108; Taf. 9: B 13

Katalog No	173
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 168
Buluntu Yeri ve Katı	Milet Geç Tunç Çağı, M.Ö. 13.yy
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kılıçlar tam olarak ele geçirilmiştir. Kabza kısmı dar olarak başlayan kılıcın gövdesi geniştir. Namlu kısmına doğru tekrardan daralmaktadır.
Yayın Yeri	Niemer, 2002, Res.4

Katalog No	174
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 174
Buluntu Yeri ve Katı	İzmir
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Sandars, 1961, s. 27-28; Abb. 19: 7

Katalog No	175
Eserin Adı	Kılıç
Lev./Şekil	Ek-17: 175
Buluntu Yeri ve Katı	Balıkesir
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Yalçıklı, 2006, s. 31, 35; Abb. 1: 1; Abb. 2: 1

Katalog No	176
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 176
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 14,3 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış balta iki tarafında çıkıntıya sahip olmasından dolayı kolcuklu balta adını almaktadır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, 27; Lev. 47: e 109

Katalog No	177
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 177
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 15 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış balta, yassı kesitli olup bir kenarı keskindir. Diğer ucunda sap kısmına geçecek çıkıntı yer almaktadır. Çok paslıdır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, 27; Lev. 47: e 1.18

Katalog No	178
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 178
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 15 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış balta, yassı kesitli olup bir kenarı keskindir. Diğer ucunda sap kısmına geçecek çıkıntı yer almaktadır. Tamamı korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, 27; Lev. 47: e 1.60

Katalog No	179
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 179
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kolcuklu balta, tam olarak korunmuştur. Kesici kısmı üzerinde korozyondan dolayı ufak aşınmalar söz konusudur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. II: 24

Katalog No	180
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 180
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale I
Ölçüleri (cm)	Uz.: 12,85 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kolcuklu balta, kesici kısmı alışlagelenden daha kısa olarak yapılmıştır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. II: 26

Katalog No	181
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 181
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kolcuklu balta, tama yakını korunmuştur. Uzun olarak yapılan kesici kısmının ucunda hafif aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. II: 27

Katalog No	182
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 182
Buluntu Yeri ve Katı	Bitik Höyük Esk Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış kolcuklu balta, tama yakını korunan baltanın sap kısmında hafif aşınmalar söz konusudur.
Yayın Yeri	Erkanal, H., 1977, Taf. 4: 40

Katalog No	183
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 183
Buluntu Yeri ve Katı	Ortaköy Hitit
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış kolcuklu balta, tam olarak korunmuştur. Kesici kısmı düz olarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Süel, M. ve Süel, A. 1996, s. 12

Katalog No	184
Eserin Adı	Kolcuklu Balta
Lev./Şekil	Ek-18: 184
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 20,8 cm
Tanım	Bakır alaşımı kolcuklu balta, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, 117; Fig. O. 10: 112

Katalog No	185
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 185
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Hilal biçiminde ağırlığın iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Tam olarak korunmuştur. Yüzeyi üzerinde bezeme yer almaktadır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. XLVIII; Al.r. 92

Katalog No	186
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 186
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Hilal biçiminde ağırlığın iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Tam olarak korunmuştur. Kiremit renklidir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. XLVIII; Al.r. 209

Katalog No	187
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 187
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Hilal biçiminde ağırlığın iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Kırmızı renktedir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. XLVIII, Al. s. 89

Katalog No	188
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 188
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Eski Hitit
Ölçüleri (cm)	Kal.: 9 cm
Tanım	Hilal biçiminde ağırlığın iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. XLIX; Al. t. 16

Katalog No	189
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 189
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçiminde yapılan tezgah ağırlıklarının iki ucunda birer ip deliği yer almaktadır.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 300

Katalog No	190
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 190
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,4 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlığın iki ucunda da ip delikleri yer almaktadır. Bir ucu üzerinde kırıklar mevcuttur.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, Taf. 126: 1203

Katalog No	191
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 191
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,3 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlığın iki ucunda da ip delikleri yer almaktadır.
Yayın Yeri	Fischer, 1963, Taf. 126: 1208

Katalog No	192
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 192
Buluntu Yeri ve Katı	Boyalı Höyük, Eski Hitit A yapısı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimli tezgâh ağırlığın iki ucunda ip delikleri yer almaktadır. Yüzeyi üzerinde bezeme mevcuttur.
Yayın Yeri	Sipahi ve Ediz, 2008, Res. 7

Katalog No	193
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 193
Buluntu Yeri ve Katı	Asopos Tepesi, Geç Tunç çağı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimli tezgâh ağırlığının iki ucunda ip deliği yer almaktadır.
Yayın Yeri	Konakçı, 2012, Lev. 133: 1

Katalog No	194
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 194
Buluntu Yeri ve Katı	Asopos Tepesi, Geç Tunç çağı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimli tezgâh ağırlığının iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Bir kenarı kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Konakçı, 2012, Lev. 133: 2, Lev. 151/5

Katalog No	195
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 195
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 13,9 cm
Tanım	Portakal renkte hamurdan yapılmış hilal biçiminde ağırlığın iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Yüzeyi üzerinde "X" işareti bulunmaktadır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 15: 170

Katalog No	196
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 196
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 16,5 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlığın iki ucu üzerinde ip deliği mevcuttur. Kısmen perdahlanmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 19: 205

Katalog No	197
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 197
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan II
Ölçüleri (cm)	Uz.: 16,5 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlığın iki ucu üzerinde ip deliği yer almaktadır. Tamamı korunmuştur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 19: 206

Katalog No	198
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 198
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1. tabaka
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,7 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlık, iki ucu kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016, Res. 5: 42

Katalog No	199
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 199
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1. tabaka
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,5 cm
Tanım	Hilal biçimli ağırlık, bir ucu kırık diğer ucu üzerinde ip deliği mevcuttur.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016, Res. 5: 43

Katalog No	200
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 200
Buluntu Yeri ve Katı	Kusura C
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimli tezgâh ağırlığı, iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Yüzeyi üzerinde iki delik motifi yer almaktadır.
Yayın Yeri	Lamb, 1937, s. 34, Fig. 15: 1

Katalog No	201
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 201
Buluntu Yeri ve Katı	Kusura C
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimli ağırlık, iki ucunda ip deliği yer almaktadır. Yüzeyi üzerinde yıldız motifi yer almaktadır.
Yayın Yeri	Lamb, 1937, s. 34, Fig. 15: 2

Katalog No	202
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 202
Buluntu Yeri ve Katı	Kusura C
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimki ağırlık, bir ucunda ip deliği yer alırken diğer ucu kırıktır. Yüzeyi üzerinde çiçek motifi yer almaktadır.
Yayın Yeri	Lamb, 1937, s. 34, Fig. 15: 3

Katalog No	203
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-19: 203
Buluntu Yeri ve Katı	Kusura C
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Hilal biçimki ağırlık, bir ucunda ip deliği yer almaktadır. Yarısı korunmuştur. Yüzeyi üzerinde spiral motifi yer almaktadır.
Yayın Yeri	Lamb, 1937, s. 34, Fig. 15: 4

Katalog No	204
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 204
Buluntu Yeri ve Katı	Bademgediği Tepesi, Level II
Ölçüleri (cm)	Boy: 4-8 cm arasında değişmekte
Tanım	Silindir biçimli tezgâh ağırlıkları, orta kısmı düz olarak yapılan ağırlıkların iki yanı gövdeye oranla daha geniş yapılmıştır.
Yayın Yeri	Meriç, 2003, Fig. 11

Katalog No	205
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 205
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 7,1 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli ağırlık, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 21-26

Katalog No	206
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 206
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 8,8 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli ağırlık, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 22

Katalog No	207
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 207
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II. 1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 9 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli ağırlık, kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 23

Katalog No	208
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 208
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 8 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli ağırlık, kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 24

Katalog No	209
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 209
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1
Ölçüleri (cm)	Yük.: 8,7 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli tezgâh ağırlığı tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 25

Katalog No	210
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 210
Buluntu Yeri ve Katı	Çine Tepecik II.1
Ölçüleri (cm)	Yük: 7,6 cm
Tanım	Pişmemiş topraktan yapılmış silindir biçimli tezgah ağırlığı tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Yılmaz, 2016; 26

Katalog No	211
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 211
Buluntu Yeri ve Katı	Troya VIIa
Ölçüleri (cm)	Yük.: 6 cm
Tanım	Açık renkte hamurdan yapılmış silindir biçimli tezgah ağırlığı, tahribata maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Blegen, Boulter ve Caskey, 1958, Fig. 221: 36-136

Katalog No	212
Eserin Adı	Ağırlık
Lev./Şekil	Ek-20: 212
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Pişmiş topraktan yapılmış silindir biçimli tezgah ağırlığı, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 308: e 100

Katalog No	213
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 213
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,2 cm
Tanım	Başı küre şeklinde, dilimli, orta kısmı çukurcadır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 40: h 223

Katalog No	214
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 214
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm
Tanım	Dilim başı küre biçimli, orta kısmı çukur bırakılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 40: h 226

Katalog No	215
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 215
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,2 cm
Tanım	Baş kısmı sekiz adet dilime sahiptir. Boynunun bir kısmı süslüdür.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: i 190

Katalog No	216
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 216
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,2 cm Baş çapı: 1 cm
Tanım	Oldukça paslı dercede ele geçirilmiş iğnenin baş kısmı tırtıklıdır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 44: m 22

Katalog No	217
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 217
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,2 cm Baş çapı: 0,9 cm
Tanım	Baş kısmı tırtıllı, paslı halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 44: m 42

Katalog No	218
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 218
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,4 cm Baş çapı: 1,1 cm
Tanım	Büyük dilimli topuz başlı, topuzun altında yassılaştırılmış deliği vardır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 45: j 158

Katalog No	219
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 219
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış başı dilim şeklinde oluşturulan iğneler, yoğun korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 282

Katalog No	220
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 220
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,8 cm Baş çapı: 1,1 cm
Tanım	Başı altı adet dilime sahip iğnenin yüzeyi üzerinde aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 296

Katalog No	221
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 221
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,9 cm Baş çapı: 1,5 cm
Tanım	Başı yedi adet dilimden oluşmaktadır. Uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 297

Katalog No	222
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 222
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,88 cm Baş çapı: 0,8 cm
Tanım	Başı dokuz adet dilime sahip, uç kısmı korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 298

Katalog No	223
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 223
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,35 cm Baş çapı: 1,15 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmı çukurdur. Eğik biçimde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 299

Katalog No	224
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 224
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,8 cm Baş çapı: 1,1 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğne, hafif korozyona maruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 300

Katalog No	225
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 225
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10 cm Baş çapı: 1,3 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmı yuvarlaktır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 301

Katalog No	226
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 226
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,5 cm Baş çapı: 1,3 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmı yuvarlaktır. Eğik bir biçime vaziyettedir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 303

Katalog No	227
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 227
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,35 cm Baş çapı: 0,9 cm
Tanım	Başı yedi adet dilime sahip iğnenin uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 304

Katalog No	228
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 228
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,35 cm Baş çapı: 1 cm
Tanım	Başı yedi adet dilim başa sahip, orta kısımdan eğilmiştir. Uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 305

Katalog No	229
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 229
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,6 cm Baş çapı: 1 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilim başa sahip iğnenin uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 306

Katalog No	230
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 230
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Tanım	Başı altı adet dilim başa sahiptir. Kısa boylu iğnenin uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 307

Katalog No	231
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 231
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm Baş çapı: 1,05 cm
Tanım	Başı yedi adet dilim başa sahip iğnenin uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 308

Katalog No	232
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 232
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,4 cm Baş çapı: 0,95 cm
Tanım	Başı yedi adet dilim ile oluşturulmuş iğnenin boyun kısmı bezemelidir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 309

Katalog No	233
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 233
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,1 cm Baş çapı: 0,9 cm
Tanım	Yoğun korozyona uğramış iğne kıvrılmış halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 310

Katalog No	234
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 234
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,35 cm Baş çapı: 0,82 cm
Tanım	Yoğun korozyona uğramış iğnenin boyun kısmı bezemelidir. Uç kısmı sivri olan iğnenin başı dilimlidir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 311

Katalog No	235
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 235
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,8 cm Baş çapı: 1,8 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin gövdesi yoğun tahribata maruz kalmıştır. Uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 312

Katalog No	236
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 236
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,3 cm Baş çapı: 1,05 cm
Tanım	Başı yedi adet dilime sahip iğnenin uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 313

Katalog No	237
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 237
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,6 cm Baş çapı: 1,1 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmı çıkıntı şeklinde yapılmıştır. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 314

Katalog No	238
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 238
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,8 cm Baş çapı: 0,97 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmı çıkıntı şeklinde yapılmıştır. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 315

Katalog No	239
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 239
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,35 cm Baş çapı: 1,2 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin gövdesi üzerinde korozyonlar yer almaktadır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 359

Katalog No	240
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 240
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,8 cm Baş çapı: 0,7 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin gövdesi üzerinde korozyonlar mevcuttur. Uç kısmı sivriltilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 360

Katalog No	241
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 241
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 4,7 cm Baş çapı: 0,68 cm
Tanım	Başı altı adet dilime sahip iğnenin boyu diğer iğnelere göre daha kısadır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 361

Katalog No	242
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 242
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,75 cm Baş çapı: 1 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin orta kısmında çıkıntı yer almaktadır. Uç kısmı sivridir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 362

Katalog No	243
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 243
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5,5 cm Baş çapı: 0,9 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğne iki parça halinde ele geçirilmiştir. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 363

Katalog No	244
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 244
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,1 cm Baş çapı: 1,9 cm
Tanım	Başı beş adet dilime sahip olan iğnenin boyun kısmında bezeme yer almaktadır. Hafif eğilmiş halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXII: 486

Katalog No	245
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 245
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,9 cm Baş çapı: 1,05 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin boyun kısmında bir yiv yer almaktadır. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXII: 487

Katalog No	246
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 246
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 2,02 cm Baş çapı: 1,3 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin gövde kısmı kırılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXII: 488

Katalog No	247
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 247
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5,4 cm Baş çapı: 0,8 cm
Tanım	Başı sekiz adet dilime sahip iğnenin boyun kısmı bezemelidir. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXII: 489

Katalog No	248
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 248
Buluntu Yeri ve Katı	Eskiyapar Hitit
Tanım	Başı dilimli iğne, gövde kısmının ortasından hafif kıvrılmış halde bulunmuştur. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Sipahi, 2012b, Res. 10

Katalog No	249
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 249
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük I. Hitit katı
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10 cm
Tanım	Yuvarlak basık küre başı dilimli iğnenin, orta kısmı yuvarlaktır.
Yayın Yeri	Özgüç, 1982, Şek. 94

Katalog No	250
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 250
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5 cm
Tanım	Basık küre başı dilimli iğnenin boyun kısmında bezeme yer almaktadır.
Yayın Yeri	Özgüç, 1982, Şek. 95

Katalog No	251
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 251
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,4 cm
Tanım	Bakır alaşımı iğnenin başı altı adet dilime sahiptir ve uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 4: 51

Katalog No	252
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 252
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5,6 cm
Tanım	Bakır alaşımı iğnenin başı altı adet dilime sahiptir ve uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 4: 59

Katalog No	253
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 253
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 13,2 cm Baş çapı: 1,7 cm
Tanım	Bakır alaşımı iğnenin başı altı adet dilime sahiptir ve orta kısmında yuvarlak bir çıkıntı yer alır, uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 7: 82

Katalog No	254
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 254
Buluntu Yeri ve Katı	Kaymakçı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Roosevelt vd., 2017, Fig. 20: 4

Katalog No	255
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 255
Buluntu Yeri ve Katı	Kaymakçı
Ölçüleri (cm)	
Tanım	
Yayın Yeri	Roosevelt vd., 2017, Fig. 20:

Katalog No	256
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-21: 256
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 12 cm
Tanım	Gümüştan yapılmış iğnenin altı adet dilim başının altından granülden yapılmış üç adet çıkıntı yer almaktadır. Uç kısmı sivirileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A. 2018, 146; Taf. 52: 14

Katalog No	257
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-22: 257
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Koni başlı iğne, başının alt kısmı ezilerek yassılaştırılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIV: ALT. 151

Katalog No	258
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-22: 258
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin koni başının alt kısmı yassılaştırılmış ve ip deliği açılmıştır.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 283: c129

Katalog No	259
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-22: 259
Buluntu Yeri ve Katı	Beşiktepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 3,2 cm
Tanım	Koni başlı iğnenin baş kısmının alt tarafında düzleştirilen levha üzerinde ip deliği yer almaktadır. Sadece baş kısmı korunan iğne kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Basedow, 2000, 130; Taf. XCVII: Zi29.6

Katalog No	260
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 260
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,3 cm Kal.: 0,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne üre başlı iğne, korozyona uğramıştır, uç kısmı sivirileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 41: e 28

Katalog No	261
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 261
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,5 cm
Tanım	Tunçtan yapılan iğnenin başı küre biçimindedir. Uç kısmı sivirileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 41: e 31

Katalog No	262
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 262
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7 cm Kal.: 0,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğnenin başı küre biçimlidir. Korozyona uğrayan iğne tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: e 27

Katalog No	263
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 263
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,7 cm Baş çapı.: 0,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne tam olarak korunmuştur. Korozyona uğramıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: e 29

Katalog No	264
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 264
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne tam olarak korunmuştur. Başı küre biçiminde yapılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: f 67

Katalog No	265
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 265
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,3 cm Baş çapı.: 0,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne tam olarak korunmuştur. Başı küre biçimli iğne hafif tırtıklıdır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: i 196

Katalog No	266
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 266
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,3 cm Baş çapı.: 0,6 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğnenin başı küre biçimindedir. Paslı olarak ele geçen iğnenin gövdesi eğridir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 44: m 25

Katalog No	267
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 267
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,8 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğnenin başı küre biçimindedir. Paslı olarak ele geçen iğnenin gövdesi eğridir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 44: h 219

Katalog No	268
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 268
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış iğneler küre başa sahiptir. Korozyona maruz kalan iğneler, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 279

Katalog No	269
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 269
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış iğneler küre başa sahiptir. Korozyona maruz kalan iğneler, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 280

Katalog No	270
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 270
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,3 cm
Tanım	Küre başa sahip iğne tam olarak korunmuştur. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 279

Katalog No	271
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 271
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,1 cm
Tanım	Küre başa sahip iğne tam olarak korunmuştur. Sivrileştirilen ucu kıvrık halde ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 280

Katalog No	272
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 272
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7.8 cm
Tanım	Küre başlı iğnenin tepe kısmında bir çıkıntı yer almaktadır. Tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 375

Katalog No	273
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 273
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,8 cm
Tanım	Bronz küre başlı iğne kırık halde ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A. 2018, Taf. 12: D 17

Katalog No	274
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 274
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 3,72 cm
Tanım	Bronz küre başlı iğne, dikdörgen kesite sahiptir ve kırık halde ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A. 2018, Taf. 32: AT 37

Katalog No	275
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 275
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 11,05 cm
Tanım	Bronz küre başlı iğne, korozyona uğramıştır. Baş kısmı yoğun tahribata meruz kalmıştır.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A. 2018, Taf. 52: I 13

Katalog No	276
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-23: 276
Buluntu Yeri ve Katı	Troya Late VI
Ölçüleri (cm)	Uz.: 3,2 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış küre başlı iğne, kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Blegen vd., 1953, 297: 35-405

Katalog No	277
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 277
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,6 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğnenin baş kısmı içeriye kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 40: e 34

Katalog No	278
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 278
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne, uç kısmı kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 42: e 50

Katalog No	279
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 279
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,6 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğne, baş kısmı içeriye doğru kıvrılarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1966, Lev. 44: f 61

Katalog No	280
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 280
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış iğnenin baş kısmı uç kısmı yassılaştırıldıktan sonra içeriye doğru kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: ALR. 65

Katalog No	281
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 281
Buluntu Yeri ve Katı	Alışar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnelerin baş kısmı kıvrılarak oluşturulmuştur. Gövdeleri üzerinde korozyon izlenen iğneler tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Von der Osten, 1937b, Fig. 284

Katalog No	282
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 282
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,4 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı yassılaştırıldıktan sonra içeriye doğru kıvrılarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XX: 435

Katalog No	283
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 283
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,9 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı yassılaştırıldıktan sonra içeriye doğru kıvrılarak yapılmıştır. Kıvrılan kısım üzerinde bezeme yer almaktadır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XX: 436

Katalog No	284
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 284
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,76 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı yassılaştırıldıktan sonra içeriye doğru kıvrılarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XX: 437

Katalog No	285
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 285
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9.8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı yassılaştırıldıktan sonra içeriye doğru kıvrılarak yapılmıştır.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XX: 438

Katalog No	286
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 286
Buluntu Yeri ve Katı	Beşiktepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 2,1 cm
Tanım	Bronz rulo başlı iğne, kırık olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Basedow, 2000, Taf. XCVII: 89. 7

Katalog No	287
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 287
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,5 cm
Tanım	Bronz alaşımı iğnenin baş kısmı düz levha haline getirildikten sonra içeriye doğru kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 49

Katalog No	288
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 288
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9 cm
Tanım	Bronz alaşımı iğnenin baş kısmı düz levha haline getirildikten sonra içeriye doğru kıvrılmıştır.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 5: 50

Katalog No	289
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 289
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe
Ölçüleri (cm)	Uz.: 1,61 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı rulo olarak kıvrılmıştır. Kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A., 2018, Taf. 5: A 26

Katalog No	290
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 290
Buluntu Yeri ve Katı	Pilavtepe
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış başı kıvrık iğne, korozyona maruz almıştır. Tam olarak korunmuştur
Yayın Yeri	Benter, 2010, Lev. 5

Katalog No	291
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-24: 291
Buluntu Yeri ve Katı	Troya geç VI
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış iğnenin baş kısmı levha haline getirilip kıvrılmasıyla oluşturulmuştur.
Yayın Yeri	Blegen vd., 1953, s. 297: 35-413

Katalog No	292
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 292
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,5 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek şeklinde başa sahip iğne kırık olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. S. 65

Katalog No	293
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 293
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 13 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek şeklinde başa sahip iğne eğik halde ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. S. 66

Katalog No	294
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 294
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek şeklinde başa sahip iğnenin uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. S. 68

Katalog No	295
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 295
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 13 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğnenin gövdesi ince uzun olarak yapılmıştır ve tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. R. 54

Katalog No	296
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 296
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Hitit
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10.5 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğnenin gövdesi hafif eğilmiş şekilde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. R. 61

Katalog No	297
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 297
Buluntu Yeri ve Katı	Alaca Höyük, Eski Hitit Kat IV
Ölçüleri (cm)	Uz.: 5,7 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğnenin uç kısmı olarak ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Koşay ve Akok, 1973, Lev. LXXXIII: Al. R. 63

Katalog No	298
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğneler, tam olarak korunmuştur. Korozyona uğradığı tespit edilen iğnelerin uç kısımları sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Osten, 1937b, Fig. 279: d 201, d 1778, d 2381

Katalog No	299
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 299
Buluntu Yeri ve Katı	Alişar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğneler, tam olarak korunmuştur. Korozyona uğradığı tespit edilen iğnelerin uç kısımları sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Osten, 1937b, Fig. 280: d 748, d 2513

Katalog No	300
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 300
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVd
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Bronzdan yapılmış mercimek başlı iğne, tam olarak korunmuştur. Uç kısmında yoğun tahribat mevcuttur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVII: 292

Katalog No	301
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 301
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 10,42 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğne, tam olarak korunmuştur. İnce uzun gövdesi sivri uç kısmına sahiptir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVIII: 350

Katalog No	302
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 302
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVc
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,6 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğnenin uzun gövdesi eğilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XVIII: 351

Katalog No	303
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 303
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,5 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğne, kırık halde ele geçmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 394

Katalog No	304
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 304
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8,2 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğne tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 395

Katalog No	305
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 305
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükkale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,9 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğne eğik halde ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 396

Katalog No	306
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 306
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale IVb
Ölçüleri (cm)	Uz.: 7,95 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğnenin uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XIX: 397

Katalog No	307
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 307
Buluntu Yeri ve Katı	Büyükale III
Ölçüleri (cm)	Uz.: 8 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğnenin uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Boehmer, 1972, Taf. XXI: 475

Katalog No	308
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 308
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük I.kat
Ölçüleri (cm)	Uz.: 6,8 cm
Tanım	Tunçtan yapılmış mercimek başlı iğne kırık olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982. Lev. 56: 8

Katalog No	309
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 309
Buluntu Yeri ve Katı	Bakla Tepe Oda Mezar
Ölçüleri (cm)	
Tanım	Altından yapılmış iğnenin baş kısmından uç kısma doğru gövdesi incelmektedir. Uç kısmı sivrileştirilmiştir.
Yayın Yeri	Aykurt ve Erkanal, H., 2017, Res. 72; Lev. 21: 1

Katalog No	310
Eserin Adı	İğne
Lev./Şekil	Ek-25: 310
Buluntu Yeri ve Katı	Beycesultan I. tabaka
Ölçüleri (cm)	Uz.: 9,1 cm
Tanım	Bakır alaşımı mercimek başlı iğnenin gövdesi üzerinde korozyondan dolayı aşınmalar mevcuttur.
Yayın Yeri	Mellaart ve Murray, 1995, Fig. O. 11: 132

Katalog No	311
Eserin Adı	Mantar Biçimli Nesne
Lev./Şekil	Ek-26: 311
Buluntu Yeri ve Katı	Maşat Höyük I.kat
Ölçüleri (cm)	Çapı: 1,4 cm Uz.: 1,5 cm
Tanım	Altından yapılmış, silindir biçimli boyuna sahip, ağız kenarı dışarıya kıvrılmış şişe ağzı biçiminde nesne, tam olarak korunmuştur.
Yayın Yeri	Özgüç, T., 1982, 44; Lev. 55: 14

Katalog No	312
Eserin Adı	Mantar Biçimli Nesne
Lev./Şekil	Ek-26: 312
Buluntu Yeri ve Katı	Liman Tepe II.3, D-513 üzeri
Ölçüleri (cm)	Yük.: 2,3 cm Gen.: 2,15 cm
Tanım	Altından yapılmış mantar biçimli nesne, ince altın levhanın dövülerek şekillendirilmesiyle yapılmıştır.
Yayın Yeri	Mangaloğlu-Votruba, 2012, s. 140; Lev. 144a-171: e

Katalog No	313
Eserin Adı	Mantar Biçimli Nesne
Lev./Şekil	Ek-26: 313
Buluntu Yeri ve Katı	Panaztepe Pithos I
Ölçüleri (cm)	Yük.: 1,6 cm
Tanım	Altından yapılan mantar biçimli nesnelere iki adet olarak ele geçirilmiştir.
Yayın Yeri	Erkanal-Öktü, A., 2018, s. 148-149; Taf. 376: 117-118

Katalog No	314
Eserin Adı	Mantar Biçimli Nesne
Lev./Şekil	Ek-26: 314
Buluntu Yeri ve Katı	Müskebi 24 nolu kaya mezardan
Tanım	Altından yapılmış, tepesi koni biçimli, altın levhanın kıvrılmasıyla oluşmuş nesnedir. Alt kısmı kırıktır.
Yayın Yeri	Akyurt, 1998, 33; Şek. 33: e

KAYNAKLAR

- Abay, E. (2010). Çağlar Arası 40 Kültür Tabakası. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Mayıs, 40–41.
- Abay, E. (2011). Tarih Öncesi Çağlarda Denizli Bölgesi ve Beycesultan Kazıları. F. Özdem (Ed.), *Denizli. Tanrıların Kutsadığı Vadi* içinde (s. 9–19). İstanbul. Yapı Kredi Yayınları,
- Abay, E. ve Dedeoğlu, F. (2009). Beycesultan 2007–2008 Yılları Kazı Çalışmaları Ön Raporu. *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, XIII (1), 53–79.
- Abay, E. ve Dedeoğlu, F. (2012). *Beycesultan 2007–2010 Yılları Kazı Çalışmaları Raporu. 33. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt*, 303–330.
- Abay, E. ve Dedeoğlu, F. (2013). Beycesultan 2011 Yılı Kazı Çalışması Raporu. *34. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 217–228.
- Abay, E., Dedeoğlu, F., Ergün, G. ve Çakar, Ş. (2018). Beycesultan Höyüğü 2016 Yılı Kazı Çalışmaları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 507–520.
- Akdeniz, A. (1996). 1995 Yılı Büyük Menderes Ovası ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları. *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, 239.
- Akdeniz, E. (2004). Kuşadası Kadıkalesi Kazısında Bulunan Bir Hitit Heykelciği. *OLBA*, IX, 21–57.
- Akdeniz, E. (2006). II. Murşili'nin Arzawa Seferi ve Tarihi Coğrafya Açısından Bazı Öneriler. *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, VII (I), 15–38.
- Akdeniz, E. (2007). Kadıkalesi Kazısı Miken Buluntuları. *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, IX (2007/1), 35–70.
- Akdeniz, E. (2012). Kuzey Lydia'daki Thyateira'nın Erken Dönem Yerleşimi 'Hastane Höyüğü' Kazısı. *TÜBA AR*, 15, 21–45.
- Akdeniz, E. ve Erön, A. (2017). 2015 Yılı Akhisar–Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı. *38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 403–416.
- Akdeniz, E., Erön, A. ve Y. S. Kaya. (2018). 2016 Yılı Akhisar–Thyateira Antik Kenti ve Hastane Höyüğü Kazısı. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 1–14.
- Akurgal, E. (1950). Bayraklı Kazısı Ön Raporu. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII (1), 1–51.
- Akurgal, E. (1956). Foça Kazıları ve Kyme Sondajları. *Anadolu*, I, 32–42.
- Akurgal, E. (1989). *Anadolu Uygarlıkları* (2. Baskı). İstanbul: Net Turistik Yayınlar A. Ş.
- Akurgal, E. (1995). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*. İzmir: Yaşar Holding Yayınları.
- Akyurt, İ. M. (1998). *M.Ö. 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Altın, T. B. (2010). Hasandağı ve Melendiz Dağı Çevresinde Topografik Faktörlere Göre Yayla ve Ağılların Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8 (2), 189–211.
- Alp, S. (1962). Amasya Civarında Zara Bucağı'nda Bulunan Hitit Heykeli ile Diğer Hitit Eserleri. *Anatolia*, VI (1961/1962). 191–216.
- Alp, S. (1967). Libasyon Kapları 'Gaga Ağızlı Desti' ile 'Kol Biçimli Alet' ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları. *Belleten*, XXXI (124), 513–531.
- Alp, S. (2011). Hitit Çağı'nda Anadolu Çiviyazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar. Ankara: TÜBİTAK.
- Alparslan, M. (2002). Artukka; Assuwa Ülkesinin Lokalizasyonu. *Anadolu Araştırmaları*, 16, 23–34.
- Alparslan, M. (2006). *II. Murşili ve Dönemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Amiran, R. (1962). The Arm Sahped Vessel and its Family. *Journal of Near Eastern Studies*, XXI (3), 161–174.
- Arık, R. O. (1937a). Alaca–Höyük Hafriyatı'nın İlk Neticeleri. *Belleten*, I, 1–17.
- Arık, R. O. (1937b). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1935'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arık, R. O. (1944). 1942'de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor. *Belleten*, VIII (30), 341–384.
- Aslan, R. ve Thumm, D. (2001). Bir Düş ve Sonuçları. Troia ve Arkeolojinin Başlangıcı. *Düş ve Gerçek Troia*. İstanbul: Homer Kitabevi, 191–194.
- Aslan, R. ve Polat, F. (2017). Troya Ören Yeri 2015 Yılı Çalışmaları. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 121–142.
- Atalay, İ. (1987). *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Atalay, İ. (1992). *Türkiye Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Atalay, İ. (2005). Kuvaterner'deki İklim Değişmelerinin Türkiye Doğal Ortamı Üzerindeki Etkileri. *Türkiye Kuvaterner Sempozyumu 5. Bildiriler Kitabı*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü, 121–128.
- Avcı, M. (2005). Çeşitlilik ve Endemizm Açısından Türkiye'nin Bitki Örtüsü. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, 13, 27–55.
- Aykurt, A. (2004). *Kocabaş Tepe Orta Tunç Çağı Seramik Örneklerinin Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- Aykurt, A. (2010). Late Bronze Age Pottery From Çeşme Bağlararası. *OLBA*, XVIII, 1–63.
- Aykurt, A. ve Erkanal, H. (2017). *BaklaTepe Geç Tunç Çağı Mezarları/Late Bronze Age Graves of Bakla Tepe*(1. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Bachhuber, C. (2006). Aegean Interest on the Uluburun Ship. *American Journal of Archaeology*,110 (3), 345–363.
- Balkan, K. (1973). *İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*. Ankara: Anadolu Medeniyetlerini Araştırma Vakfı.
- Baltacıoğlu, H. (2008). Alaca Höyük Geç Tunç Çağı Yapı Kompleksinin (Tapınak/Tapınak–Saray/Saray) Tanımı. A. Erkanal–Öktü, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmaları* içinde (s. 23–39).Ankara.Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Barjamovic, G. (2011). *A historical geography of anatolia in the old assyrian colony period*. Kopenhag: Museum Tusculanum Press.
- Basedow, M. A. (2000). *Beşik Tepe. Das Spätbronzezeitliche Gräberfeld*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Baştürk, M. B. (2018). Şarhöyük MÖ 2. Binyıl Mimarisi Üzerine Ön Gözlemler. *Anadolu Araştırmaları*, 21, 42–55.
- Baştürk, M. B. and Doğan–Alparslan, M. (2018). A New Hieroglyphic Seal from Şarhöyük. *OLBA*, XXVI, 31–40.
- Bayne, N. (2000). *The Grey Wares of North–West Anatolia In the Middle and Late Bronze Age and the Early Iron Age and their Relation to the Early Greek Settlement*. Bonn: Dr. Rudolf Habet GMBH.
- Bean, G. E. (2000). Eskiçağda Menderes'in Ötesi. P. Kurtoğlu (Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.
- Beckman, G. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*. Atlanta: Scholar Press.
- Beckmann, G, M. Bryce, T. ve Cline, E. H. (2011). *The Ahhiyawa Texts*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Belhomme, L. (1936). “Sypilos I”. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, III, 217–226.
- Benter, M. (2010). Milas'taki pilav tepe miken oda mezarı. *Belleten*, LXXIV (270), 344–350.
- Bietak, M. ve Höflmayer, F. (2007). Introduction: High and Low Chronology. In M. Bietak ve E. Czerny (Ed.). *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millenium B. C. III* içinde (s. 13–23). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

- Bilgi, Ö. (1982). *M.Ö. II. Binyılında Anadolu'da Bulunmuş Olan Matara Biçimli Kaplar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bittel, K. (1937). *Boğazköy Die Kleinfunde Der Grabungen 1906–1912. I Funde Hethitischer Zeit*. Leipzig: J. C. Hinrichs Verlag.
- Bittel, K. (1950). *Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens*. Tübingen.
- Bittel, K. (1970). *Hattusha The Capital City of Hittites*. New York: Oxford University
- Blegen, C. W. (1937). "Excavations at Troy, 1937". *AJA*, 41 (4), 553–597.
- Blegen, C., Caskey, J. L., Rawson, M. ve Sperling, J. (1950). *Troy. General Introduction. The First and Second Settlements I–I Text*. New Jersey: Princeton University Press.
- Blegen, C., Caskey, J. L. ve Rawson, M. (1953). *Troy. The Sixth Settlement Volume III. Part 2: Plt.s*. New Jersey: Princeton University Press.
- Blegen, W. G., Boulter, C. G. ve Caskey, M. R. (1958). *Troy Settlements VIIa, VIIb and VIII. Volume IV. Part I: Text*. Princeton University Press.
- Bossert, T. H. (1946). *Asia*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eski Önyasya Kùltürleri Araştırma Enstitüsü.
- Boysal, Y. (1967a). Müskebi Kazısı 1963 Kısa Raporu. *Bulleten*, XXXI (121), 67–83.
- Boysal, Y. (1967b). Karya Bölgesi'nde Yeni Araştırmalar. *Anadolu*, XI, 1–29.
- Boysal, Y. (1971). Batı Anadolu'da Son Araştırmalar Ahhiyawa Sorunu. *Anadolu*, 4, 63–72.
- Bryce, T. (1974). Some Geographical and Political Aspects of Mursilis' Arzawan Campaign. *Anatolian Studies*, 24, 103–116.
- Bryce, T. (1992). "Lukka Revisited". *Journal of Near Eastern Studies*, 51 (2), 121–130.
- Bryce, T. (2005). *The Kingdom Of The Hittites*. Oxford: Oxford University Press.
- Büyükkolancı, M. (2008). Selçuk Ayasuluk Tepesi (Eski Efes) "Appasas" Mı?. A. Erkanal–Öktü, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kùltürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* içinde (s. 41–55). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Büyükkolancı, M. (2009). Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı 2007 Yılı Kazıları. *30 Kazı Sonuçları Toplantısı IV*, 219–232.
- Castleden, R. (2005). *Mycenaens*. New York: Routledge.
- Cline, E. H. (1995). Egyptian and Near Eastern Imports At Late Bronze Age Mycenae. W. V. Davies ve L. Schofield (Ed.). *Egypt, The Aegean and the Levant. Interconnections in the Second Millenium BC* içinde (s. 91–115). London. British Museum Press.

- Collins, B. J. (2007). *The Hittites and Their World*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Çınardalı–Karaaslan, N. (2008). Recent Investigations at Panaztepe Harbour Town. A. Erkanal–Öktü, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* içinde (s. 57–68). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Çınaroğlu, A. ve Genç, E. (2000). Alacahöyük 1998 Yılı Çalışmaları. *21. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 327–334.
- Çınaroğlu, A. ve Çelik, D. (2013). Alaca Höyük. M. Doğan–Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* içinde (s. 199–205). Yapı Kredi Yayınları.
- Çiner, R. (1964). Bodrum–Müskebi Kazısı İskelet Kalıntılarının Tetkiki. *Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Dergisi*, 2, 56–79.
- D’Agostino, A. (2017). Uşaklı Höyük Kazıları: Yeni Sonuçlar. *Arkeoloji ve Sanat*, 154, 170–173.
- Darga, M. (1979). Boğazköy–Hattuşa Kral Kapısındaki Tanrı’nın Adı ve Tanımlaması Hakkında Bir Deneme. *Anadolu Araştırmaları*, VI, 145–163.
- Darga, A. M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Darga, A. M. (1994). Şarhöyük–Dorylaion Kazıları (1989–1992). *XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 481–501.
- Darga, A. M., Sivas, T. ve Sivas, H. (2003). 2001 Yılı Şarhöyük/Dorylaion Kazısı ve Karatuzla Nekropolü Temizlik Çalışmaları. *24. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 47–58.
- Darga, A. M. (2004). Şarhöyük–Dorylaion (Eskişehir) Kazılarında Hitit Buluntuları (1989–2003). T. Korkut, H. Işkan ve G. Işın (Ed.). *60. Yaşında Fahri Işık’a Armağan. Anadolu’da Doğdu* içinde (s. 269–283). İstanbul: Ege Yayınları.
- Dedeoğlu, F. ve Abay, E. (2014). Beycesultan Höyük Excavation Project: New Archaeological Evidence from Late Bronze Layers. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*, XIX, 1–39.
- Dinçol, A. ve Dinçol, B. (2002). Büyükler, Prenslar, Beyler Mühürleri Işığında İmparatorluk Yönetiminin Zirvesindekiler. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk / Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter*. Bonn: Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 428–431.
- Dinçol, A., M. ve Dinçol, B. (2005). Anadolu ’da Bulunan İlk Çivi Yazılı Tunç Tablet ve Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı. *Anadolu Araştırmaları*, 18 (1), 1–13.
- Doğan–Alparslan, M. (2011). Tarhuntassa. *Aktüel Arkeoloji*, 21, 46–57.
- Doğan–Alparslan, M. (2015). Ein Hieroglyphensiegel aus Şarhöyük. *Istanbul Bulletin Mitteilungen*, 65, 273–279.

- Doumas, C. (2008). The Aegean Islands and Their Role in the Development of Civilization. H. Erkanal, H. Hauptman, V. Şahoğlu ve R. Tuncel (Ed.). *Proceedings of the International Symposium. The Aegean in the Neolithic, Chalcolitic and the Early Bronze Age* içinde (s. 131–140). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dönmez, Y. (1974). Kütahya Ovası'nın ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 26, 34–47.
- Dörpfeld, W. (1902). *Troja and Ilion, Ergebnisse der Ausgrabungen in den Worhistorischen und Historischen Schichten von Ilion 1870–1894*. Athen: Bech&Barth.
- Drews, R. (1993). *The End of the Bronze Age. Changes in Warfare and the Catastrophe Ca. 1200 B. C.*. Princetone, New Jersey: Princeton University Press.
- During, B. S. (2011). *The Prehistory of Asia Minor from Complex Hunter–Gatherersto Early Urban Societies*. New York: Cambridge University Press.
- Easton, D. F., Hawkins, J. D., Sherratt, A. G. ve Sherratt, E. S. (2002). Troy in Recent Perspective. *Anatolian Studies*, 52, 75–109.
- Ekmen, F. G. (2013). M. Ö. II. Bin Metal İğneleri. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 143, 67–76.
- Emre, T. (1996). Gediz Graben'nin Tektonik Evrimi. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 39 (2), 1–18.
- Erdal, Y. S. (2002). Bakla Tepe Geç Tunç Çağı Mezarlarından Gün Işığına Çıkarılan Yanmış İnsan İskelet Kalıntılarının Antropolojik Analizi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 115–130.
- Erdem A. ve Tanrıver. C. (2016). 2015 Yılı Bayraklı Höyük Kazıları: Tunç Çağı Çalışmalarına Dair Ön Rapor. *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi*, XXI, 1–9.
- Erkanal, A. (1987). “Panaztepe Kazısının 1985 Yılı Sonuçları”. *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 253–261.
- Erkanal, A. (2000). “1998 Panaztepe Kazı Sonuçları”. *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 279–286.
- Erkanal–Öktü, A. (2018). *Panaztepe I. Die Friedhöfe von Panaztepe Text*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Erkanal–Öktü, A. ve Çınardalı–Karaaslan, N. (2005). *Panaztepe 2003 Yılı Kazıları. 26. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 26.
- Erkanal–Öktü, A. ve Çınardalı–Karaaslan, N. (2006). *Panaztepe 2004 Yılı Kazıları. 27. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 191–204.
- Erkanal–Öktü, A. ve Çınardalı–Karaaslan, N. (2007). *Panaztepe 2005 Yılı Kazıları. 28. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 391–412.
- Erkanal, H. (1977). *Die Axte und Beile des 2. Jahrtausends in Zentralanatolien*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.

- Erkanal, H. (2008). Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe. A. Erkanal-Öktü, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* içinde (s. 92–98). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Erkanal, H., Aykurt, A., Büyükelsoy, K., Tuğcu, İ., Tuncel, R. ve Şahoğlu, V. (2016). Liman Tepe 2014 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *38. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, 323–340.
- Erkanal, H., Aykurt, A., Büyükelsoy, K., Tuğcu, İ., Tuncel, R. ve Şahoğlu, V. (2017). Liman Tepe 2015 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt, 133–144.
- Erkanal, H., A. Aykurt, K. Büyükelsoy, İ. Tuğcu, V. Şahoğlu. (2018). Liman Tepe 2016 Yılı Kara ve Sualtı Kazıları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1. Cilt, 431–451.
- Erkanal, H ve Günel, S. (1995). Erkanal, Hayat ve Günel, Sevinç (1995), “1993 Liman Tepe Kazıları”, XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1, 226.
- Erkanal, H. ve Hüryılmaz, H. (1994). 1992 Liman Tepe Kazıları. XV. Kazı Sonuçları Toplantısı I, 361–373.
- Erkanal, H. ve Karaturgut, H. (2004). “2002 Yılı Çeşme–Bağlararası Kazıları”. *25. Kazı Sonuçları Toplantısı* 2. Cilt, 153–164.
- Erkanal, H. ve Özkan, T. (1999). “Bakla Tepe Kazıları”. T. Özkan (Editör). *Tahtalı Barajı Kurtarma Kazısı Projesi*. İzmir, s. 12–42.
- Erkanal, H. ve Şahoğlu, V. (2011). Liman Tepe (1992–). DTCF Dergisi 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü ve Tarihçesi, Kazıları (1936–2011), *Anadolu*, III (2), 221.
- Fischer, F. (1963). *Die Hethitische Keramik von Boğazköy*. Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- Forrer, E.O. (1924). Vorhomerische Griechen in den Keilschrifttexten von Boghazkoi. *Mitteilungen der Deutschen Orient–Gesellschaft zu Berlin*, 63, 1–22.
- Forrer, E. O. (1926). *Forschungen I/II*. Berlin
- Forrer, E. O. (1928). *Reallexion der Assyriologie*. Berlin ve Leipzig: Walter du Gruyter.
- French, E. (2007). The Impact on Correlations to the Levant of The Recent Stratigraphic Evidence From the Argolid. M. Bietak ve E. Czerny (Ed.). *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millenium B. C. III* içinde (s. 525–536). Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Garstang, J. (1943). Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a Map. *American Journal of Archaeolog.* 47 (1), 35–62.
- Garstang, J. ve Gurney, O. R. (1959). *The Geography of the Hittite Empire*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Genz, H. (2004). Eine Mykenische Scherbe aus Boğazköy. *Archäologischer Anzeiger*, 2004/1, 77–84.

- Genz, H. (2011). Foreign Contacts of the Hittites. H. Genz ve D. P. Mielke (Ed.), *Colloquia Antiqua 2. Insights Into Hittite History and Archaeology* içinde (s. 301–331).Paris.
- Genz, H. ve Mielke, D. P. (2011). Research on the Hittites: A Short Overview. H. Genz ve D. P. Mielke (Ed.). *Insights Into Hittite History and Archaeology* içinde (s. 1–29). Paris.
- Gorny, R. L. (1991). *Alişar Höyük In The Second Millenium B. C.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Chicago.
- Görendağlı, N. A. (2011). Kızılırmak Sekilerinin Oluşumunda İklim ve Tektoniğin Rolü, *Avanos. Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9 (2), 224–235.
- Greaves, A. M. (2003). Miletos. Bir Tarih. H. Ç. Öztürk (Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Gurney, O. R. (1952). *The Hittites*. Baltimore: Penguin Books.
- Günel, S. (1999a). “Vorbericht über die Mittel–und Spätbronzezeitliche Keramik vom Liman Tepe”. *Istanbuler Mitteilungen*, 49, 41–82.
- Günel, S. (1999b). *Panaztepe II. M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*.Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Günel, S. (2005). Çine–Tepecik Höyüğü 2004 Yılı Kazıları.27. *Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 19–28.
- Günel, S. (2008). Çine–Tepecik Kazıları ve Bölge Arkeolojisine Katkıları. A. Erkanal, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar* içinde (s. 120–139). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Günel, S. ve Herdbort, S. (2010). Ein Hethitischer Siegelabdruck aus Çine–Tepecik. *AA*, 2010 (1), 1–11.
- Günel, S. ve Herdbort, S. (2014). Mikenische Kraterfragmente Mit Figürlichen Darstellungen und Ein Siegelabdruck Eines Hethitischen Prinzen aus der Spätbronzezeitlichen Siedlung von Çine–Tepecik. *AA*, 2014 (1), 1–14.
- Günel, S. (2011). Çine–Tepecik Geç Tunç Çağı Yerleşimi. *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi*, 32, 1–19
- Günel, S. (2014). New Contributions Regarding Prehistoric Cultures in the Meander Region: Çine–Tepecik. B. Horejs, M. Mehofer (Ed.). *Western Anatolia before Troya Proto–Urbanization in the 4th Millenium B.C.* içinde (s. 83–103). Viyana.
- Günel, S. (2018). Çine–Tepecik 2016 Yılı Kazıları. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 101–112.
- Gür, B. (2012). *Tunç Çağı'nı Sona Erdiren Halklar Deniz Kavimleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Gürbüz, A. ve Kazancı, A. (2014). Tuz Gölü Havzası Kuvaterner Tortullarının Fasiyes Özellikleri ve Denetim Mekanizmaları. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 149, 1–18.
- Güterbock, H. G. (1944). Zile Yakınında Maşat'tan Gelme Bir Eti Mektubu. *DTCF Dergisi*, 2 (3), 389–397.
- Güterbock, H. G. (1956). “The Deeds of Suppiluliuma as Told by His Son, Mursili II”. *Journal Of Cuneiform Studies*, 10 (2), 41–68, 75–98, 107–130.
- Güterbock, H. G. (1983). The Hittites and The Aegean World 1: The Ahhiyawa Problem Reconsidered. *AJA*, 87/2. 133–138.
- Güterbock, H. G. ve Alexander, R. L. (1983). “The Second Inscription On Mount Sipylus”. *Anatolian Studies*, 33, 29–32.
- Hanfmann, G. M. A. (1962). A “Hittite” Priest from Ephesus. *American Journal of Archaeology*, 66 (1), 1–4.
- Hawkins, D. (1986). “Writing in Anatolia: Imported and Indigenous Systems”. *World Archaeology*, Vol. 17 No. 3, 373–376.
- Hawkins, J. D. (1998). Tarkasnawa King of Mira, “Tarkondemos”, Bogazkoy Sealings and Karabel. *Anatolian Studies*, 48. 1–31.
- Hawkins, J. D. ve Easton, D. F. (1996). A Hieroglyphic Seal from Troia. *Studia Troica*, 6, 111–118.
- Higgins, M. D. ve Higgins, R. (1996). *A Geological Companion to Greece and the Aegean*. New York: Cornell University Press.
- Hoffner Jr, H. A. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Huxley, G. L. (1960). *Achaean and Hittites*. Oxford.
- Hüryılmaz, H. (1998). Gökçeada–Yenibademli Höyük 1996 Yılı Kurtarma Kazısı. *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 357–378.
- Hüryılmaz, H. (2004). Gökçeada–Yenibademli Höyük'te Denizsel Troia I Kültürünün İzleri. *Anadolu. I.–2. Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu. Ek Dizi No: 1*, 115–121.
- Hüryılmaz, H. (2008). Gökçeada–Yenibademli Höyük'te Kent Olgusu ve Sosyokültürel Yaşam. A. Erkanal–Öktü, S. Günel ve U. Deniz (Ed.). *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmaları* içinde (s. 141–150). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Hüryılmaz, H. (2018) “Gökçeada–Yenibademli Höyük 2016 Yılı Kazıları” 39. Kazı Sonuçları Toplantısı 1, 87–100
- Işık, F. (2010). “Anadolu–Lykia Uygarlığı Lykia'nın “Hellenleşmesi” Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Anadolu*, 36. 65–125

- Işık, F., Atıcı, M. ve Tekoğlu, R. (2011). Die Nachhethitische Königsstele Von Karakuyu Beim Karabel-Pass-Zur Kulturellen Kontinuität Vom Bronzezeitlichen Mira Zum Eisenzeitlichen Ionia. *Asia Minor Studien*, 66, 1–34.
- İlaslı, A. (1993). A Hittite Statue Found In The Area Of Ahurhisar. M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Ed.). *Aspect of Art Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüçünde* (s. 727–730). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İlhan, F. (2017). *Ovaören/Yassıhöyük 2012–2013 Kazı Sezonu Hitit Dönemi Seramikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- İzmirli, R. (1945). Eskişehir’le Çifteler Çevresinde Bir Coğrafya Gezisi. *Ankara Üniversitesi DTDF Dergisi*, 5, 507–521.
- Jablónka, P. (2007). 2005 Yılı Troia Kazı Sonuçları. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, 701–716.
- Joukowsky, M. S. (1986). *Prehistoric Aphrodisias I. An Account of the Excavations and Artifact Studies Volume I–II*. Louvain.
- Joukowsky, M. S. (1987). Prehistoric Aphrodisias. In J. Geniere ve K. Erim (Eds.), *Aphrodisias De Carie. Colloque du Centre de Recherches Archeologiques de L’Université de Lille III* içinde (s. 31–36). Paris: Editions Recherche sur les Civilisations.
- Joukowsky, M. S. (1993). Prehistoric Aphrodisias: A sondage in the Acropolis Theater. M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Ed.), *Aspect of Art Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüçünde* (s. 309–324). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karauğuz, G. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kayan, İ. (2005). Karamenderes Deltası’nın (Çanakkale) Holosen Stratigrafisi ve Troia Jeoarkeolojisi. *Türkiye Kuvatları Sempozyumu 5. Bildiriler Kitabı*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, 77–81.
- Kayan, İ. ve Öner, E. (2015). Sedimantolojik ve Paleontolojik Verilerle Gediz Delta Ovası’nda (İzmir) Alüvyal Jeomorfoloji Araştırmaları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 24 (2), 1–27.
- Kazancı, N., Gürbüz, A. ve Boyraz, S. (2011). “Büyük Menderes Nehri’nin Jeolojisi ve Evrimi”. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 54 (1–2), 25–55.
- Kınalı, F. (1953). *Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kıymet, K. ve Süel, M. (2010). Ortaköy-Şapınuva Kazısı’nda Ele Geçen Kol Biçimli Kaplar. A. Süel (Yay. haz). VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri I. Cilt, 25–31 Ağustos 2008, Çorum, Bildiriler içinde (s. 457–478). Ankara.

- Klengel, H. (2011). History of the Hittites. H. Genz ve D. P. Mielke (Ed.). *Insights Into Hittite History and Archaeology* içinde (s. 31–46). Paris.
- Knapp, A. B. (2008). *Prehistoric and Protohistoric Cyprus. Identity, Insularity and Connectivity*. Oxford: Oxford University Press.
- Koçak, Ö., Bilgin, M. ve Küçükbezcı, H. G. (2019). *M. Ö. II. Binyılda Afyonkarahisar ve Çevresi Kùltürleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koçman, A. (2004). Yanık Ülke'nin Doğal Anıtları: Kula Yöresi Volkanik Oluşumları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13, 5–15.
- Koçman, A., Işık, Ş., ve Mutluer, M. (1995). Ege Ovalarında Yağış Değişkenliği ve Kuraklık Sorunu. *Ege Coğrafya Dergisi*, 8, 25–36.
- Konakçı, E. (2012). *Büyük ve Küçük Menderes Havzalarındaki M.Ö. 2. Binyıl Kùltürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). İzmir.
- Konakçı, E. (2016). Geç Tunç Çağı'nda Ayasuluk Tepesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1), 135–165.
- Korfmann, M. (1985). Beşik Yassitepe, Beşik Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 Ön Raporu. *VII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 231–238.
- Korfmann, M. (1986). Beşik–Yassitepe ve Beşik– Mezarlığı 1985 Ön Raporu. *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 263–271.
- Korfmann, M. (1989). 1987 Yılı Beşik–Sivritepe, Beşik Koyu ve Troia Çalışmaları. *X. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 323–329.
- Korfmann, M. (1998a). Troia, an Ancient Anatolian Palatial and Trading Center: Archaeological for the Period of Troia VI/VII. *The Classical World*, 91 (5), 369–385.
- Korfmann, M. (1998b). 1996 Troia Kazı Sonuçları. *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 427–453.
- Korfmann, M. (2001). Tarih Öncesi Yerleşim Yeri Hisarlık Tepesi, En Alttan Üste Doğru Troia'nın On Kenti. *Düş ve Gerçek Troia*. İstanbul: Homer Kitabevi, 347–354.
- Korfmann, M. (2001). Yüksek Troya Kùltürü (Troia VI/VIIa). *Düş ve Gerçek Troia*. İstanbul: Homer Kitabevi, 395–406.
- Korfmann, M. (2003a). Introduction Troia and the Natural Sciences. G. A. Wagner, E. Pernicka ve H. P. Uerpman (Ed.). *Troia and the Troadi* içinde (s. 1–8). Berlin: Springer.
- Korfmann, M. (2003b). *Troia In Light Of New Research*. Universitat Trier.
- Korfmann, M. O. (2006a). Geç Tunç Çağı'nda Troia. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta. (Ed.) *Uluburun Gemisi. 3000 Yıl Önce Dünya Ticaretii* içinde (s. 251–266). İstanbul: Ege Yayınları.

- Korfmann, M. (2006b). 2004 Yılı Troia Kazı Sonuçları. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 161–174.
- Koşay, H. Z. ve Akok, M. (1966). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1940 –1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koşay, H. Z. ve Akok, M. (1973). *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Kazısı. 1963–1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ktreschmer, P. (1924). Alaksandus, König von Vilusa. *Glotta*, 13, 201–213.
- Kuzucuoglu, C., Parish, R. ve Karabiyikoglu, M. (1998). The Dune Systems of the Konya Plain Turkey: Their Relation to Environmental Changes en Central Anatolia During The Late Pleistocene and Holocene. *Geomorphology*, 23, 257–271.
- Knudtzon, J. A. (1902). *Die Zwei Arzawa-Briefe*. Leipzig.
- Lambrianides, K. (1992). Preliminary Survey and Core Sampling on the Aegean Coast of Turkey. *Anatolian Studies*, 42, 75–78.
- Latacz, J. (2001). Batı'daki Büyük Komşu: Yunanlar Troia Hakkında Ne Biliyorlardı? *Düş ve Gerçek: Troia*. İstanbul: Homer Kitabevi. 54–57.
- Lehmann, G. A. (2006). Deniz Kavimlerinin Ortaya Çıkması. M.Ö. 14.–12./11. Yüzyıllarda Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki İstilacı Güçler. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.). *Uluburun Gemisi. 3000 Yıl Önce Dünya Ticaretiğinde* (s. 285–291). İstanbul: Ege Yayınları.
- Lloyd, S. (1972). *Beycesultan Vol. III Part. 1*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Lloyd, S. (1997). *Türkiye'nin Tarihi. Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*. Ankara: TÜBİTAK.
- Lloyd, S. ve Mellaart, J. (1955). Beycesultan Excavations: First Preliminary Report. *Anatolian Studies*, 5, 39–92.
- Lloyd, S. ve Mellaart, J. (1962). *Beycesultan Vol. 1*. London: The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Lloyd, S. ve Mellaart, J. (1965). *Beycesultan Vol. 2. Middle Bronze Age Architecture And Pottery*. London: The British Institute Of Archaeology At Ankara.
- Lloyd, S. and Mellaart, J. (1965). *Beycesultan II. Middle Bronze Age Architecture and Pottery*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Macqueen, J. G. (1968). Geography and History in Western Asia Minor in the Second Millennium B.C..*Anatolian Studies*, 18, 169–185.

- Macqueen, J. G. (2009). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. E. Davutoğlu (Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Mangaloğlu–Votruba, S. (2012). *Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe ve Çevre Kültür Bölgeleri ile Olan Bağlantısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mangaloğlu–Votruba, S. (2015). Liman Tepe during the Late Bronze Age. N. C. Stampolidis, Ç. Maner ve K. Kopanias (Ed.). *Nostoi: Indigenous Culture, Migration + Integration in The Aegean Islands + Western Anatolia During The Late Bronze Age + Early Iron Ages* içinde (s.647–668). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Manning, S. W. (2007). Clarifying the 'High' v. 'Low' Aegean/Cypriot Chronology for the Mid Second Millenium B. C: Assessing the Evidence, Interpretive Frameworks, and Current State of the Debate. M. Bietak and E. Czerny (Ed.). *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millenium B. C. III* içinde (s. 101–137). Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Marchese, R. T. (1976). Report on the West Acropolis Excavations at Aphrodisias: 1971–1973. *AJA*, 80 (4), 393–413.
- Matsumura, K. (2013). “Büklükale”. M. Doğan–Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* içinde (s. 274–279). Yapı Kredi Yayınları.
- Matsumura, K. (2017). Büklükale Kazıları 2015. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, 517–526.
- Matsumura, K. ve Baştürk, E. (2018). Büklükale Kazıları 2016. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 489–500.
- Matthäus, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Kültürler Arası İlişkiler, Ticaret ve Deniz Seferleri. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (Ed.). *UluburunGemisi. 3000 Yıl Önce Dünya Ticaretii* içinde (s. 335–368). İstanbul: Ege Yayınları.
- Mazzoni, S., Torri, G., D'Agostino, A. ve Orsi, V. (2016). “Uşaklı Höyük'te Yürütülen Arkeolojik ve Filolojik Araştırmalar”. K. Özköse (Editör). Bozok Üniversitesi I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı. Yozgat. Bozok Üniversite Yayınları, s. 42–53.
- Mazzoni, S., D'Agostino ve Orsi, V. (2018). New Results From The Excavations Season 2016 At Uşaklı Höyük (Yozgat). 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, 69–82.
- Mellaart, J. (1954). Preliminary Report on a Survey of Pre–Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies*, 4, 175–240.
- Mellaart, J. (1958). The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean. *American Journal of Archaeology*, 62/1, 9–33
- Mellaart, J. (1974). “Western Anatolia, Beycesultan and Hittites”. E. Akurgal ve U. B. Alkim (Ed.). *Mansel'e Armağan* içinde (s. 493–526). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Mellaart, J. (1993). The Present State of Hittite Geography. M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Ed.), *Aspect of Art Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç* içinde (s. 415–422). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mellaart, J. (1998). Beycesultan. In R. Mathews (Ed.). *Ancient Anatolia. Fifty Years' Work by the British Institute of Archaeology at Ankara* içinde (s. 61–68). Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Mellaart, J. ve Murray, A. (1995). *Beycesultan Vol. III, Part. II. Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle Bronze Age Small Object*. London: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Mellink, M. J. ve Strahan, D. (1998). The Bronze Figurine from Troia Level VIIA. *Studia Troica*, 8, 141–149.
- Mercangöz, Z. (2003). Kuşadası Kadı Kalesi Kazısı 2001 Yılı Çalışmaları. 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 125–138.
- Mercangöz, Z. (2012). Kuşadası, Kadıkalesi (Anaia). A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz ve G. Polat (Ed.). *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* içinde s. 404–413). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Meriç, R. (1988). 1987 Yılı Alaşehir Kazısı. *X. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 157–170.
- Meriç, R. (1993). 1991 Yılı Alaşehir Kazısı. *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 355–363.
- Meriç, R. (2002). Metropolis Yakınındaki “Hitit” Çağdaş Bir Arzawa Kenti: Puranda. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, 5, 230–234.
- Meriç, R. (2003). Excavations at Bademgedigi Tepe (Puranda) 1999–2002: A Preliminary Report. *Istanbul Mitteilungen*, 53, 79–98.
- Meriç, R. ve Öz, A., K. (2015). Bademgediği Tepe Puranda Near Metropolis. N. C. Stampolidis, Ç. Maner and K. Kopanias (Ed.). *Nostoi: Indigenous Culture, Migration + Integration in The Aegean Islands + Western Anatolia During The Late Bronze Age + Early Iron Ages* içinde (s. 609–627). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mielke, D. P. (2004). “Die Ausgrabung des Nordwest-Tores”. *Mitteilungen Der Deutschen Orient Gesellschaft zu Berlin*, 136, 146–172.
- Mielke, D., P. (2006). İnandiktepe und Sarissa–Ein Beitrag zur Datierung Althethitischer Fundkomplexe. D. P. Mielke, U. D. Schoop ve J. Seeher (Ed.). *Strukturierung und Datierung in der Hethischen Archäologie BYZAS 4* içinde (s. 251–276).
- Moran, W. L. (1992). *The Amarna Letters*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press.
- Mountjoy, P. A. (1998). The East Aegean–West Anatolian Interface in the Late Bronze Age: Mycenaeans and the Kingdom of Ahhiyawa. *Anatolian Studies*, 48, 33–67.

- Mountjoy, P. A. (2006). Mikenische Keramik in Troia–Ein Überblick. D. Thumm Doğrayan ve S. W. E. Blum (Ed.). *Troia. Archäologie eines Siedlungshügels und Seiner Landschaftiçinde* (s. 241–252). Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Müller–Karpe, A. (1988). *Hethitische Töpferei Der Oberstadt von Hattuša*. Marburg/Lahn: Hitzeroth Verlag.
- Müller–Karpe, A. (1994). *Altanatolisches Metallhandwerk*. Wachholtz Verlag Neumünster.
- Müller–Karpe, A. (1999). Kuşaklı–Sarissa 1993–1997 Kazılarına Toplu Bakış. *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 445–466.
- Müller–Karpe, A. (2001). Untersuchungen in Kuşaklı 2000. *Mitteilungen Der Deutschen Orient Gesellschaft zu Berlin*, 133, 225–250.
- Müller–Karpe, A. (2002). Orta Hitit ve Büyük İmparatorluk Dönemi Çanak Çömleği. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk / Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter*. Bonn: Kunst– und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 502–505.
- Müller–Karpe, A. (2006). “Hititler’de Metal Külçeler”. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta. Editörler. *Uluburun Gemisi. 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. İstanbul. Ege Yayınları, s. 487–494.
- Müller–Karpe, A. ve Mielke, D. P. (2004). Untersuchungen in Kuşaklı: Die Ausgrabung des Nordwest–Tores. *Mitteilungen der Deutschen Orient–Gesellschaft zu Berlin*, 136, 146–172.
- Müller–Karpe, V ve Müller–Karpe, A. (2012). Kayalıpınar’da Yapılan Araştırmalar. 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt.2*. 407–418.
- Müller–Karpe, A. ve Müller–Karpe, V. (2013). Kuşaklı–Şarişsa. M. Doğan Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu içinde* (s. 220–225). Yapı Kredi Yayınları.
- Müller–Karpe, V ve Müller–Karpe, A. (2017). Kayalıpınar/Samuha’da Yapılan Araştırmalar. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, 297–316.
- Naumann, R. (1997). *Eski Anadolu Mimarlığı*. B. Madra (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nazik, L. ve Poyraz, M. (2017). Türkiye Karst Jeomorfolojisi Genelini Karakterize Eden Bir Bölge: Orta Anadolu Platoları Karst Kuşağı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 68, 43–56.
- Neve, P. (1982). *Büyükale Die Bauwerke Grabungen 1954–1966*. Berlin: Gebr. Mann Verlag,
- Niemeier, W. D. (1998). The Mycenaeans in Western Anatolia and The Problem of The Sea People. S. Gittin, A. Mazar ve E. Stern (Ed.) *Mediterranean Peoples in Transition Honor of Trade Dothamiçinde* (s. 17–65). Kudüs: Israel Exploration Society.

- Niemeier, W. D. (2002). Hattuşa ve Ahhiyawa Arasındaki Millawanda/Milet Sorunu. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk / Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter*. Bonn: Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 521–523.
- Niemeier, W. D. (2006). Zwischen Mykene und Hattusa–Weskleinasien und die Ägäis in der mittleren und späten Bronzezeit. D. Thumm Doğrayan ve S. W. E. Blum (Ed.). *Troia. Archäologie eines Siedlungshügels und Seiner Landschaftiçinde* (s. 47–56). Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Nossov, K. S. (2008). *Hittite Fortifications c. 1650–700 BC*. New York: Osprey Publishing.
- Polat, S. ve Güney, Y. (2013). Uşak İli Arazisinde Karstik Şekiller. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 440–475.
- Oğuzhanoglu, U. (2015). Laodikeia Erken Tunç Çağı 2 Mezarlığından Bir Çukur ve Düşündürdükleri. C. Şimşek, B. Duman ve E. Konakçı (Ed.). *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağaniçinde* (s. 423–434). İstanbul: Ege Yayınları.
- Omura, S. (1998). 1996 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzev Araştırmaları, 15. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 41–50.
- Ökse, T. (2011). Open–air Sanchtuaries of the Hittites. H. Genz ve D. P. Mielke (Ed.). *Insights Into Hittite History and Archaeology*. Paris.
- Özcan, A. (2012). Yağrı Steli., M. A. Kaya, T. Yiğit ve A. Sina. (Ed.). *Ömer Çapar'a Armağan içinde* (s. 221–229). Ankara: Hel Yayınları.
- Özgüç, N. (1949). Dövklek Köyü'nden (Şarkışla İlçesi'nden) Getirilen Eti Heykkelciği. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnographya Dergisi*, 45–52.
- Özgüç, N. (1955). “Fırakdin Eserleri”. *Belleten*, XIX (75), 295–307.
- Özgüç, T. (1948). Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Kazıları. *Belleten*, XII (48), 260–266.
- Özgüç, T. (1958). Bitik Vazosu. *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, XVI (1–2), 1–18.
- Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, T. (1982). *Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusu'nda Bir Hitit Merkezi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, T. (1988). *İnandıktepe: Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, T. (1993). Studies on Hittite Relief Vases, Seals, Figurines and Rock Carvings. M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Ed.), *Aspect of Art Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüç içinde* (s. 473–499), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Özgüç, T. (2002). Maşat Höyük Kaşka Sınır Bölgesinde Bir İdare Merkezi. *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk / Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter*. Bonn: Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, 466–467.
- Özgüç, T. (2005). *Kültepe. Kaniş/Neşa*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özgünel, C. (1983). Batı Anadolu ve İçlerinde Miken Etkinlikleri. *Bellethen*, XLVII (127), 697–743.
- Özyiğit, Ö. (1991). 1989 Yılı Phokaia Kazıları. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, 127–153.
- Özyiğit, Ö. (2003). Phokaia’da Akurgal’ın Kazıları Işığında Son Dönem Çalışmaları. *Anadolu*, 25, 97–107.
- Özyiğit, Ö. (2004). 2002 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *25. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 441–452.
- Özyiğit, Ö. (2005). 2003 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *26. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 43–50.
- Özyiğit, Ö. (2007). 2007 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları. *28. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 341–354.
- Özyiğit, Ö. (2018). 2016 Yılı Phokaia Kazıları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 111–127.
- Page, D. (1959). *History and the Homeric Iliad*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Pernicka, E., Jablonka, P. ve Aslan, R. (2008). 2006 Yılı Troia Kazı Sonuçları. *29. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, 311–328.
- Peschlow–Bindokat, A. und Herbordt, S. (2001). Eine Hethitische Grosssprinzeninschrift aus dem Latmos. *Archäologischer Anzeiger*, 2001, 363–378.
- Peschlow–Bindokat, A. (2002). Die Hethiter Im Latmos. Eine Hethitisch–Luwische Hieroglyphen–Inscription Am Suratkaya, *Antike Welt*, 33 (2), 211–215.
- Rahmstorf, L. (2003). Clay Spools From Tiryns and Other Contemporary Sites. An Indication of Foreign Influence in LH III C?. In N. Kyparissi–Apostolika and M. Papakonstantinou (Ed.). *2’nd International Interdisciplinary Colloquium. The Periphery of the Mycenaean World* içinde (s. 397–415). Greece.
- Rieken E. (2014). Ein Kultinventar für Šamuha aus Šamuha und andere Texte aus Kayalpinar. *Mitteilungen der Deutschen Orient–Gesellschaft*, 14, 43–54.
- Riemschneider, K. K. (1962). Hethitische Fragmente Historischen Inhalts aus der Zeit Hattusilis III. *Journal of Cuneiform Studies*, 16, 110–121.

- Roosevelt, C. H. ve Luke, C. (2017). The Story of a Forgotten Kingdom? Survey Archaeology and the Historical Geography of Central Western Anatolia in the Second Millennium BC. *European Journal of Archaeology*, 20 (1), 120–147.
- Roosevelt, C. H., Luke, C. ve Ünlüsoy, S. (2016). Kaymakçı Arkeoloji Projesi: 2014 Yılı Kazı Sonuçları. 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 243–268.
- Roosevelt, C. H., Ünlüsoy, S. ve Luke, C. (2017). Kaymakçı Arkeoloji Projesi: 2015 Yılı Kazı Sonuçları. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 563–586.
- Roosevelt, C. H., Luke, C., Ünlüsoy, S., Çakırlar, C., Marston, J. M., O’Grady, C. R., Pavuk, P., Pianiazek, M., Mokrišová, J., Scott, C. B., Shin, N. And Slim, F. G. (2018). Exploring Space, Economy, and Interregional Interaction at a Second–Millennium B.C.E. Citadel in Central Western Anatolia: 2014–2017 Research at Kaymakçı. *American Journal of Archaeology*, 122 (4), 645–688.
- Sandars, N. K. (1961). The First Aegean Swords and Their Ancestry. *American Journal of Archaeology*, 65 (1), 17–29.
- Sandars, N. K. (1963). Later Aegean Bronze Swords. *American Journal of Archaeology*, 67 (2), 117–153.
- Sazcı, G. (2007). Heinrich Schliemann’ın Gözüyle Troia Tabakaları. M. Alparslan, M. Doğan–Alparslan ve H. Peker. (Ed.). *Belkis Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağaniğinde* (s. 685–705). İstanbul: Ege Yayınları.
- Schliemann, H. (1881). *Ilios. Stadt und Land der Trojaner. Forschungen und Antdeckungen in der Troas*. Leipzig.
- Schachner, A. (1999). “Untersuchungen in Kuşaklı 1998”. *Mitteilungen Der Deutschen Orient Gesellschaft zu Berlin*, 131, 69–79.
- Schachner, A. (2011). *Hattuscha. Auf der Suche nach dem sagenhaften Großreich der Hethiter*. München: Verlag C.H. Beck oHG.
- Schachner, A. (2012). “Orta Anadolu’da Coğrafya ve Ekonomi: Hititlerin Bıçak Sırtındaki İmparatorluğu”. *Colloquium Anatolicum*, XI, 25–54.
- Schachner, A. (2013). Hattuşa, Hitit İmparatorluğu’nun Başkenti. Hitit Mimarlığı. M. Doğan –Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* içinde (s. 150–175).Yapı Kredi Yayınları.
- Seheer, J. (2013). Hitit Mimarlığı. M. Doğan–Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* içinde (s. 314–335). Yapı Kredi Yayınları.
- Seheer, J., Scahacner, A. ve Seeher, A. B. (2012). Hattuşa’da 106 Yıl. T. Erdoğan (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Shelmerdine, C. W. (2008). Background, Sorces, and Methods. C. W. Shelmerdine (Ed.). *The Aegean Bronze Age* içinde (s. 1–18). New York. Cambridge University Press.

- Shelton, K. (2010). Mainland Greece. E. H. Cline (Ed.). *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*inde (s. 137–147). New York. The Oxford University Press.
- Simpson, R. H. (2003). The Dodecanese and the Ahhiyawa Question, *The Annual of the British School at Athens*,98, 203–237.
- Sipahi, T. (1995). Eski Tunç Çağında Orta Anadolu Bölgesi Madeni İğneleri. *Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXVII (1–2), 693–710.
- Sipahi, T. (2006). 2004 Yılı Fatmaören Kazısı. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 445–456.
- Sipahi, T. (2010). Eskiyaar Kazıları. 1. *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*. Çorum: Çorum Valiliği İlk Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 6–18.
- Sipahi, T. (2011a). Boyalıhöyük (2005–2008). *DTCF Dergisi* 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü ve Tarihçesi, *Kazıları (1936–2011)*, *Anadolu*, III (2), 103–110.
- Sipahi, T. (2011b). Fatmaören (2003–2004). *DTCF Dergisi* 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü ve Tarihçesi, *Kazıları (1936–2011)*, *Anadolu*, III (2), 121–126.
- Sipahi, T. (2012a). Hitit Çağında Eskiyaar. 3. *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*. Çorum: Çorum Valiliği İlk Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 5–17.
- Sipahi, T. (2012b). 2011 Yılı Eskiyaar Kazısı. 2. *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, 5–21.
- Sipahi, T. (2013). Hitit Çağı’nda Boyalı Höyük ve Eskiyaar. *Çorum Kültür Sanat*, 14, 4–22.
- Sipahi, T. (2018). Eskiyaar’dan Hitit Arkeolojisine Yeni Katkılar. *XVII. Türk Tarih Kongresi (1. Cilt)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1–13.
- Sipahi, T. ve Ediz, İ. (2007). 2005 Yılı Boyalıhöyük Çalışmaları. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt.2*, 481–492.
- Sipahi, T. ve Ediz, İ. (2008). “2006 Yılı Boyalı Höyük Kazısı”. 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı 3. Cilt*, 507–514.
- Sipahi, T. ve Yıldırım, T. (2001). 1999 Yılı Çorum Yöresi Yüzey Araştırması, 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 101–112.
- Sir Gavaz, Ö. (2008). Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Şuppiluluima Döneminde Anadolu. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 21–39.
- Sir Gavaz, Ö. (2012). Hitit Merasim Gezilerinde Üç Önemli Merkez: Hattuša–Tahurpa–Arinna. 2. *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, 123–130.
- Spanos, P. Z. (1986). *Das Sogenannte ‘Niobe’-monument am Manisa Dag*. IX. Türk Tarih Kongresi’nde sunulmuş bildiri. 207–211.

- Starke, F. (1997). Troia im Kontext des Historisch–Politischen und Sprachlichen Umfeldes Kleinasiens im 2. Jahrtausend. *Studia Troica*, 7, 447–487.
- Starke, F. (2001). Milattan Önce İkinci Bin Yılın Güç Dengesi İçinde Troia. *Düş ve Gerçek Troia*. İstanbul: Homer Kitabevi, 34–44.
- Süel, A. (1998). Ortaköy–Şapinuwa: Bir Hitit Merkezi. *TÜBA AR,1*, 37–61.
- Süel, A. (2001). Ortaköy Tabletleri Işığında Batı Anadolu ile İlgili Bazı Konular Üzerine. *Studien Zu Den Boğazköy–Texten*. Herausgegeben von der Kommission für den Alten Orient der Akademie der Wissenschaften und der Literatur Band 45. Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie Würzburg, 4.– 8. 1999. (Herausgegeben G. Wilhelm) Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 670–678.
- Süel, M. ve Süel, A. (1996). *Ortaköy–Şapinuwa Arkeoloji Araştırmaları*. Ankara: Uyum Ajans.
- Süel, A. ve Süel, M. (2006). Ortaköy Araştırmaları. *İDOL*, 28, 16–21.
- Süel, A. ve Süel, M. (2013). Şapinuwa: Hitit Devleti’nin Başka Bir Başkenti. M. Doğan Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu içinde* (s. 178–193). Yapı Kredi Yayınları.
- Sütgibi, S. (2015). Büyük Menderes Havzası’nın Sıcaklık, Yağış ve Akım Değerlerindeki Değişimler ve Eğilimler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 398–414.
- Sütgibi, S. (2009). Küçük Menderes Nehri Delta Ovası ve Degradasyonel Etkiler. *Ege Coğrafya Dergisi*, 18 (1–2), 59–72.
- Şahoğlu, V. (2011). Çeşme–Bağlararası (2002–2005, 2009–). DTCF Dergisi 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü ve Tarihçesi, Kazıları (1936–2011), *Anadolu*, III (2), 83–90.
- Smith, R. R. R. (2018). Aphrodisias 2016. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*. 2. Cilt, 263– 284.
- Şenyurt, S.Y. (1999). Nevşehir İli 1997 Yılı Yüzey Araştırması, *16. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 451–457.
- Şenyurt, S., Y. ve Akçay, A. (2018a). Ovaören 2015–2016 Yılı Kazıları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 571–586.
- Şenyurt, S. Y. ve Akçay, A. (2018b). Topada Yazıtı’na Farklı Bir Bakış: Geç Hitit Dönemi’nde Orta Anadolu’da Güç Dengeleri. *TÜBA – AR*, 22, 95 – 117.
- Şenyurt, S., Y., Akçay, A. ve Kamış, Y. (2014). 2013 Yılı Ovaören Kazıları. *36. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 101–120.
- Şimşek, C. (2013). Laodikeia Antik Kenti’nde Yapılan Çalışmalar. *Colloquium Anatolicum*, XII, 15–36.

- Tartaron, T. F. (2008). Aegean Prehistory as World Archaeology: Recent Trends in the Archaeology of Bronze Age Greece. *Journal of Archaeological Research*, 16 (2), 83–161.
- Tekin, H. (2018). *Madeni Eser Tipolojisi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Topçuoğlu, O. (2011). “Anitta Metni”. F. Kulakoğlu ve S. Kangal. (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe Kaniş–Karumuiçinde* (s. 24–29). Kayseri. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Tütüncüler, Ö. (2005). *M.Ö. 2. Bin Ege Bölgesi Dokuma Aletleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tzachili, I. (1990). All Important yet Elusive: Looking for Evidence of Cloth–Making at Akrotiri”. D. A. Hardy, D. G. Doumas, J.A. Sakellarakis ve P. M. Warren (Ed.). *Thera & the Aegean World III Vol. I, Archaeology Proceedings of the Third International Congress Santorini* içinde (s. 380–389), Greece.
- Ünal, A. (1991). Two Peoples On Both Sides of the Aegean Sea: Did The Achaeans And The Hittites Know Each Other? Essays On Ancient Anatolian And Syrian Studies In The 2'nd And 1'st Millennium B.C. Prience Takahito Mikasa (Ed.). *Essays On Ancient Anatolian And Syrian Studies In The 2'nd And 1'st Millennium B.C.* Wiesbaden.
- Ünal, A. (1993). “Boğazköy Kılıcının Üzerindeki Akad Yazısı Hakkında Yeni Gözlemler”. In M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Ed.), *Aspect of Art Iconography: Anatolia and Its Neighbors. Studies in Honor of Nimet Özgüçü* içinde (s. 727–730). Ankara: TTK Basımevi.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2017). Arinnanda–Mykale Dağı ve Puranda–Priene Eşitlemesi Üzerine. P. Pınarcık, B. Gökce, M. S. Erkek ve S. C. Kandal (Ed.). *Prof. Dr. Recep Yıldırım'a Armağan* içinde (s. 19–35). Ankara: Bilgin Kültür–Sanat Yayınları.
- Ünal, A., Ertekin, A., ve Ediz, İ. (1990–1991). 1991'de Boğazköy–Hattuşa'da Bulunan Hitit Kılıcı ve Üzerindeki Akadca Adak Yazıtı. *Müze*, 4, 46–49.
- Üyümez, M., Koçak, Ö. ve İlaslı, A. (2009). Dede Mezarı Nekropolü Kazıları 2008 Yılı Çalışmaları. 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 183–194.
- Warren, P. (1995). Minoan Crete and Pharaonic Egypt. In W. V. Davies ve L. Schofield (Ed.). *Egypt, The Aegean and the Levant. Interconnections in the Second Millenium B.C.* içinde (s. 1–18). London: British Museum Press.
- Van Den Hout, T. P. J. (2013). Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi. M. Doğan Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* içinde (s. 22–47). Yapı Kredi Yayınları.

- Veenhof, K. R. (2011). Eski Asur Kara Ticaretinin Yapısı. F. Kulakoğlu ve S. Kangal. (Ed.). *Anadolu'nun Önsözü. Kültepe Kaniş-Karumuiçinde* (s. 56–62). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
- Von der Osten, H. H. and Schmidt, E. F. (1930). *The Alishar Hüyük. Season of 1927. Part I*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Von der Osten, H. H. and Schmidt, E. F. (1932). *The Alishar Hüyük. Season of 1927. Part II*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Von der Osten, H. H. (1937a). *The Alishar Hüyük. Season of 1930–1932. Part III*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Von der Osten, H. H. (1937b). *The Alishar Hüyük. Seasons of 1930–32. Part II*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Weickert, C. (1959/1960). “Summary of Archaeological Work: Miletus”. *Anatolian Studies*, 8, 30–31.
- Yakar, J. (1974). The Twin Shrines of Beycesultan. *Anatolian Studies*, 24, 151–161.
- Yakar, J. (2000). *Ethnoarchaeology of Anatolia Rural Socio-economy in the Bronze and Iron Age*. Tel Aviv: Tel Aviv University Press.
- Yıldırım, T. (1993). *M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'da Madeni Silah Üretimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, T. (2000). Yörüklü/Hüseyindede Eine Neue Hethitische Siedlung im Südwesten von Çorum. *IstMitt*, 50, 43–60.
- Yıldırım, T. (2009). Hüseyindede: a Settlement in Northern Central Anatolia with New Contributions to Old Hittite Art. F. P. Daddi, G. Torri ve C. Corti. *Central-North Anatolia In The Hittite Period. New Perspectives In Light Of Recent Research* içinde (s. 235–246). Roma.
- Yıldırım, T. (2013). Hüseyindede. M. Doğan-Alparslan ve M. Alparslan (Ed.). *Hittitler: Bir Anadolu İmparatorluğu içinde* (s. 228–237). Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldırım, T. ve Sipahi, T. (1999). 1997 Yılı Çorum Bölgesi Yüzey Araştırmaları. *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı Cilt.2*, 433–450.
- Yıldırım, T., Sipahi, T. ve Ediz, E. (2000). 1998 Yılı Yörüklü/Hüseyindede Kazısı. *21. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt.1*, 349–358.
- Yıldırım, T. ve Sipahi, T. (2011). Hüseyindede Tepesi (1997–2003). *DTCF Dergisi* 75. Yıl Armağanı Arkeoloji Bölümü ve Tarihçesi, Kazıları (1936–2011), *Anadolu, III* (2), 157–164.
- Yılmaz, D. (2016). Geç Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'da Tekstil Üretimi: Çine-Tepecik Höyüğü Tezgah Ağırkları. *TÜBA-AR*, 19, 93–111.

Yiğit, T., Özcan, A., Kıymet, K. (2016). *Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Zimmer-Vorhaus, C. (2011). Hittite Temples: Places of the Gods. H. Genz ve D. P. Mielke (Ed.). *Insights Into Hittite History and Archaeology* içinde (s. 195–218). Paris.

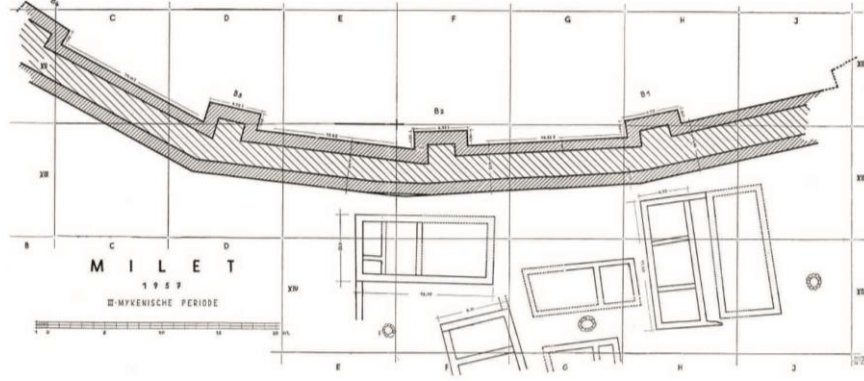

EKLER

*EK-3 – EK-26 arasındaki eserler katalog numarasına göre sıralanmış olup, eserlerin tanımları ve yayın bilgileri 10. Bölümde detaylı bir şekilde verilmiştir.

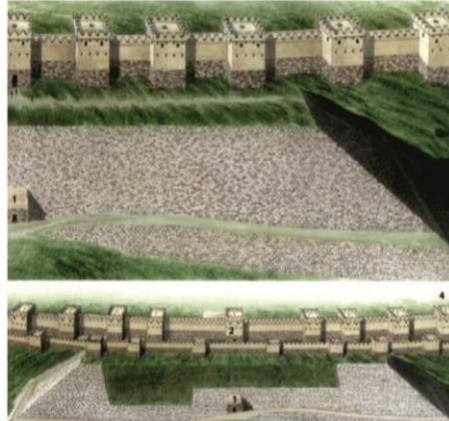
EK-1. Anadolu'da Genç Tunç Çağı Sandık Sur Sistemleri

Şekil 1.1. Milet (Naumann, 1998, EK Bölüm 1)

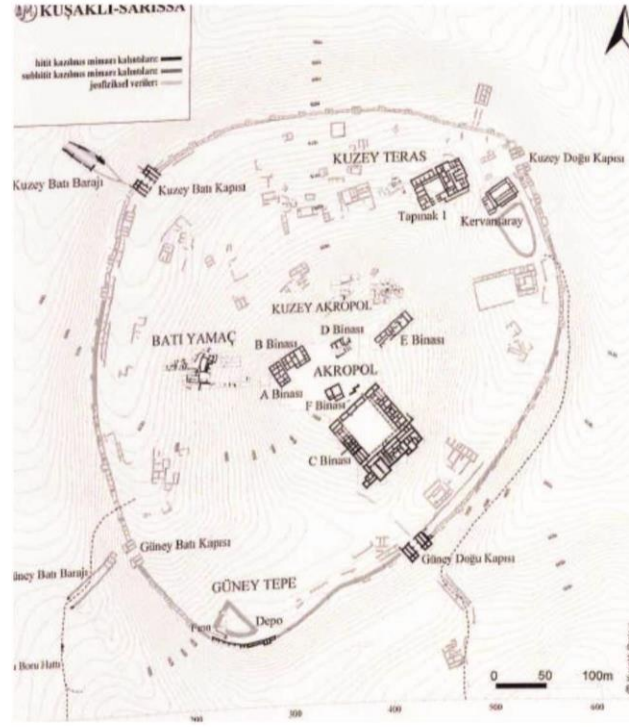

Resim 1.1. Boğazköy (Nossov, 2008, s. 24)

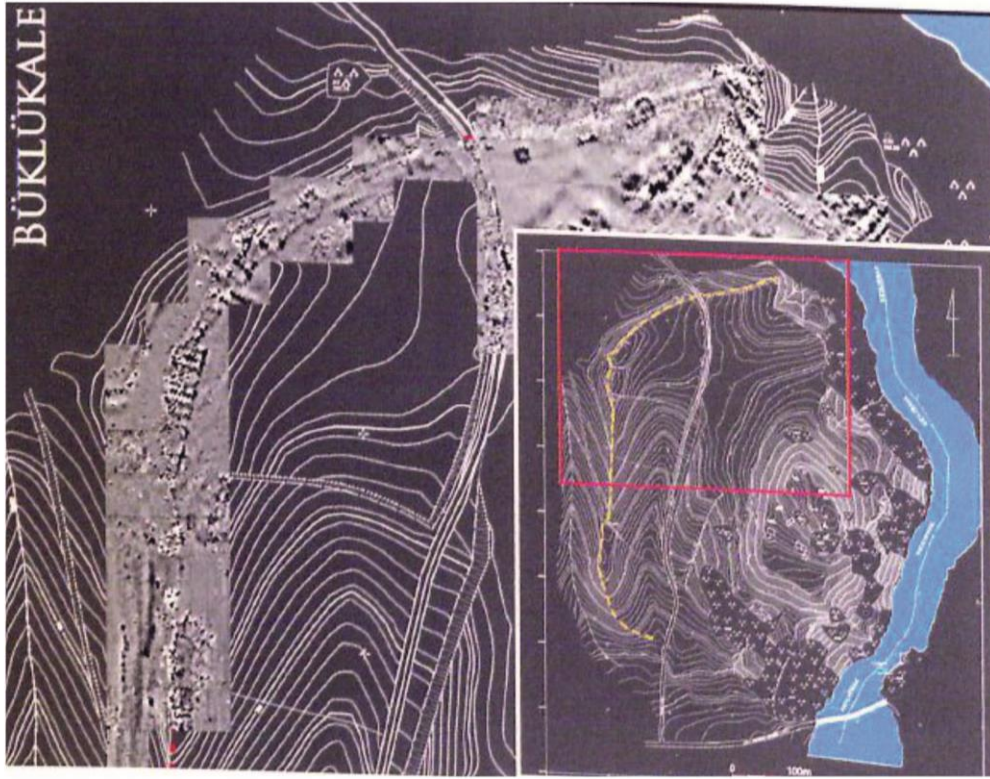

Resim 1.2. Boğazköy (Nossov, 2008, s. 31)

EK-1. (devam) Anadolu'da Genç Tunç Çağı Sandık Sur Sistemleri

Şekil 1.2. Kuşaklı (Müller - Karpe, A., ve Müller - Karpe, V., 2013, Fig. 1)

Şekil 1.3. Büklükale (Matsumura, 2013, Fig. 7)

EK-2. Hitit Kaya Anıtları ve Steller

Resim 2.1. Akpınar (Syplos) Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 75)

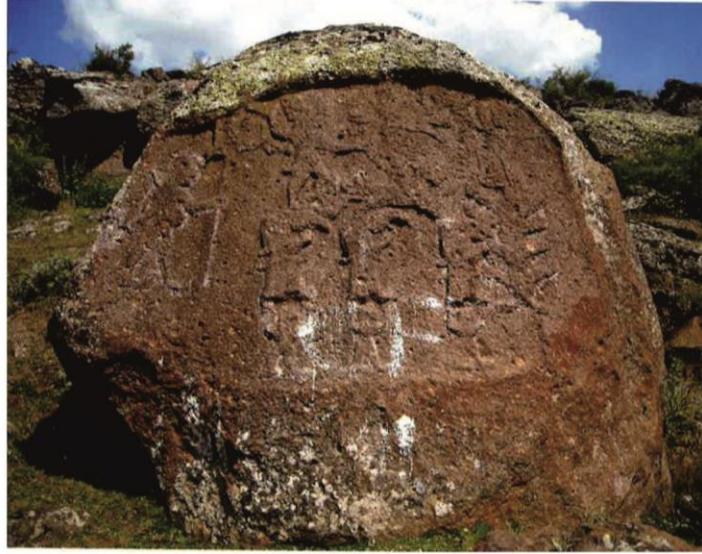

Resim 2.2. Karabel Anıtı (Hawkins, 1998, Fig. 2)

Şekil 2.1. Karabel Anıtı (Hawkins, 1998, Fig. 4)

EK-2. (devam) Hitit Kaya Anıtları ve Steller

Resim 2.3. İmamkulu Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 133)

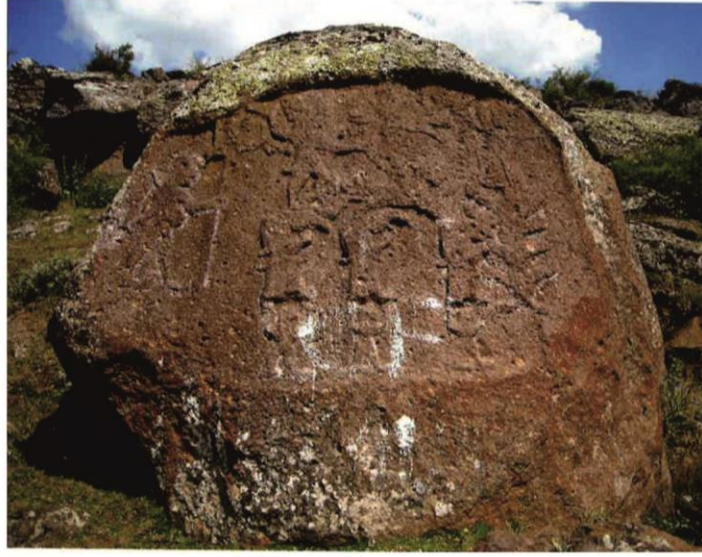

Şekil 2.2. Gezbeli Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 138)

Şekil 2.3. Hemite Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 142)

EK-2. (devam) Hitit Kaya Anıtları ve Steller

Resim 2.3. İmamkulu Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 133)

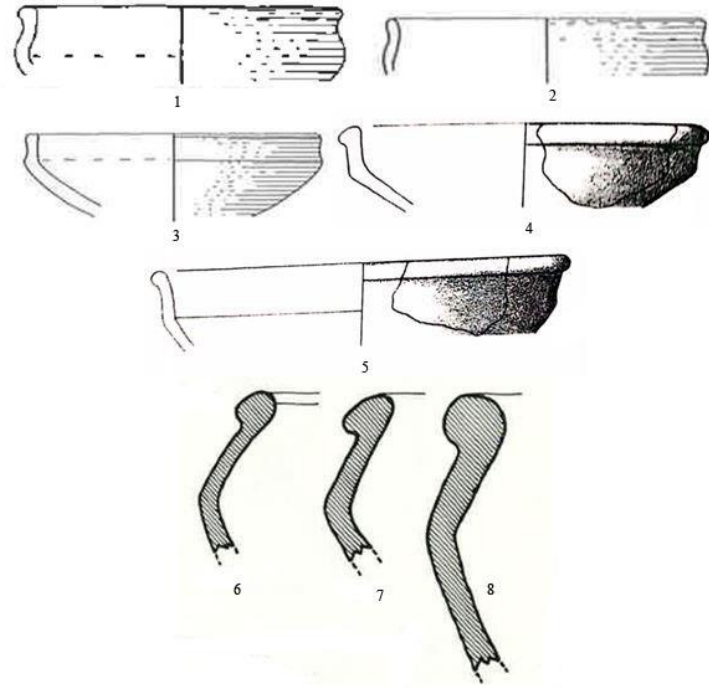

Şekil 2.2. Gezbeli Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 138)

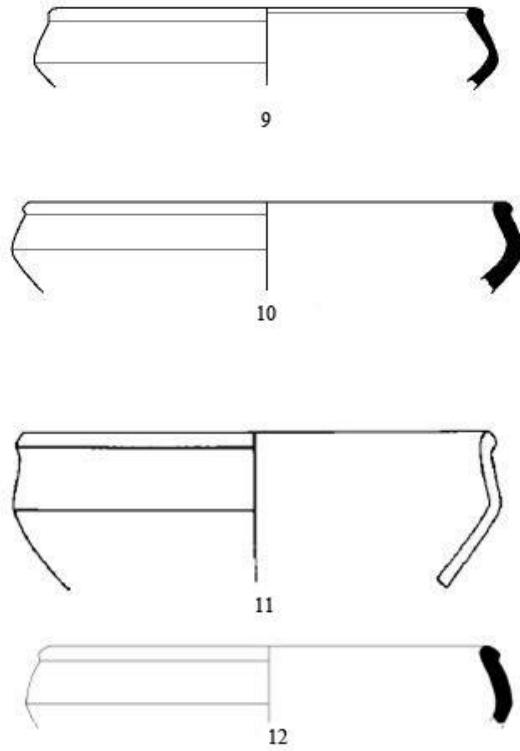

Şekil 2.3. Hemite Anıtı (Yiğit, vd., 2016, Resim 142)

EK-3. Çift Koni Gövdeli Dışa Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar

1-3: Boğazköy, 4-5: Kuşaklı, 6-8: Maşat Höyük

9-10: Ovaören, 11: Beycesultan, 12: Liman Tepe

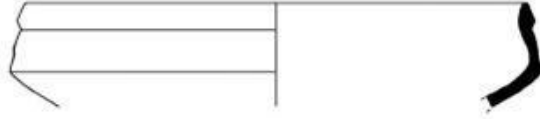
EK-3. (Devam) Çift Koni Gövdeli Dışa Kalınlaştırılmış Ağız Kenarlı Çanaklar

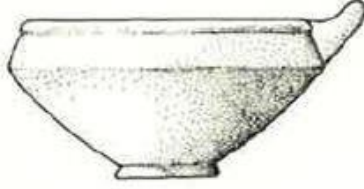
13

14

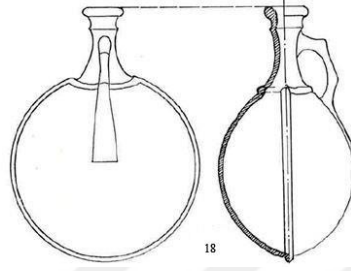
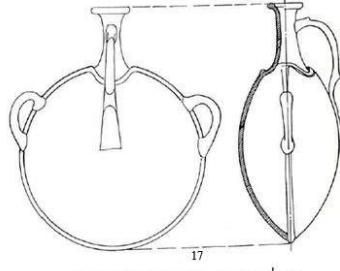
15

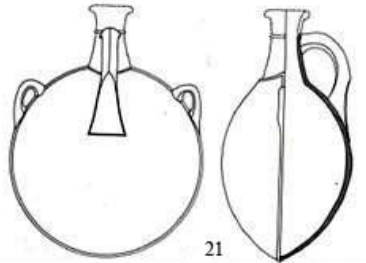
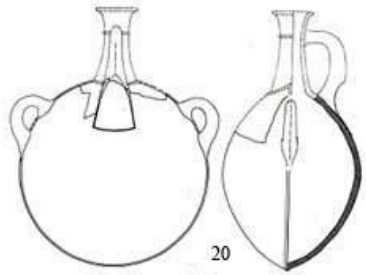
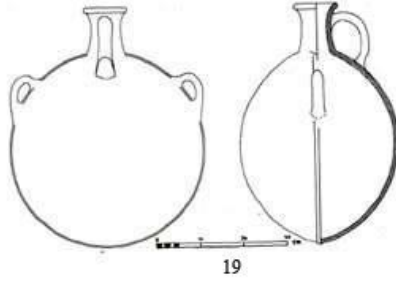
16

12–15: Liman Tepe, 16: Troya

EK-4. Mataralar

17-18: Alaca Höyük

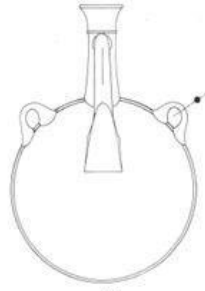

19-21: Boğazköy

EK-4. (devam) Mataralar

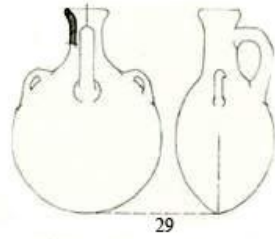
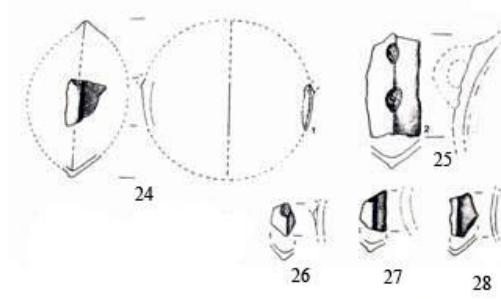

22

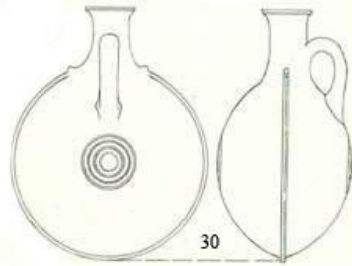

23

22: Hüseyinde Tepesi, 23: İnandık Tepe

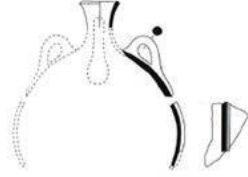
29

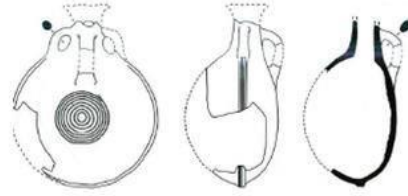
30

24–28: Kuşaklı, 29–30: Maşat Höyük

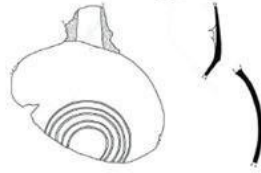
EK-4. (devam) Mataralar

31

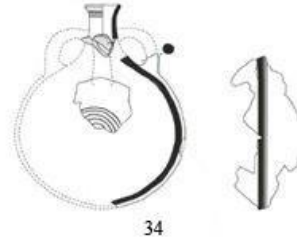

32

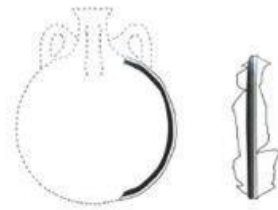

33

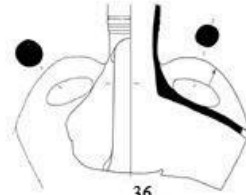
31-33: Bakla Tepe

34

35

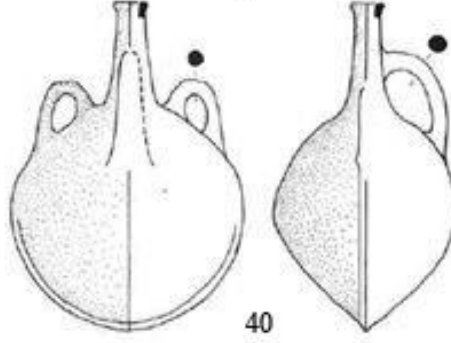
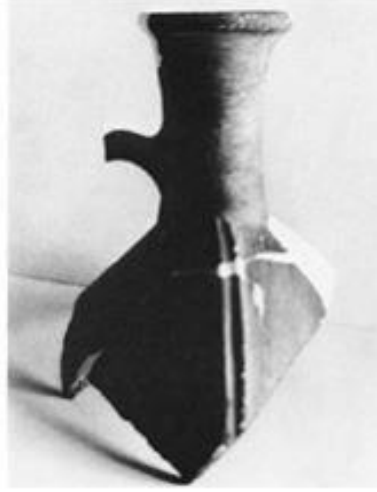
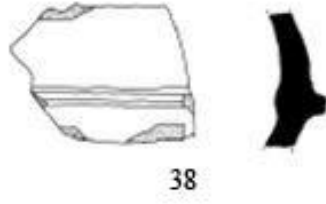
36

37

34-35: Bakla Tepe, 36-37: Liman Tepe

EK-4. (devam) Mataralar

38: Liman Tepe, 39: Milet, 40: Panaztepe

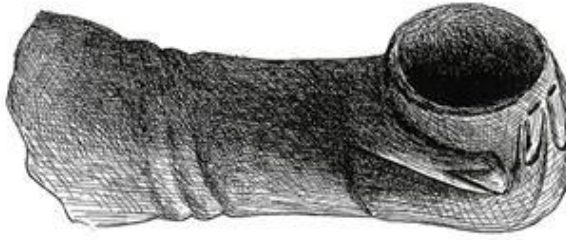
EK-5. Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları

41

42

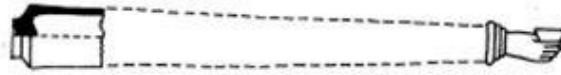
43

44

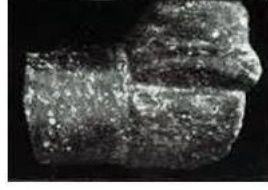
45

46

41: Dede Mezarı, 42: Beycesultan, 43–45: Alaca Höyük, 46: Alişar

EK-5. (devam) Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları

47

48

49

50

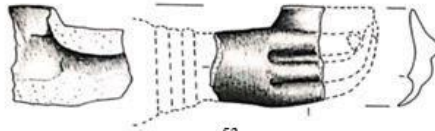

51

52

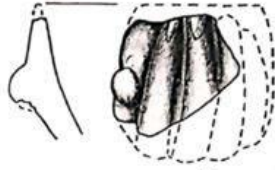
47–52: Boğazköy

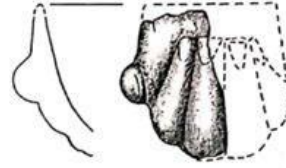
53

54

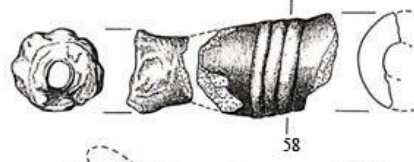
55

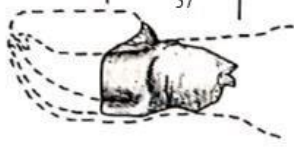
56

57

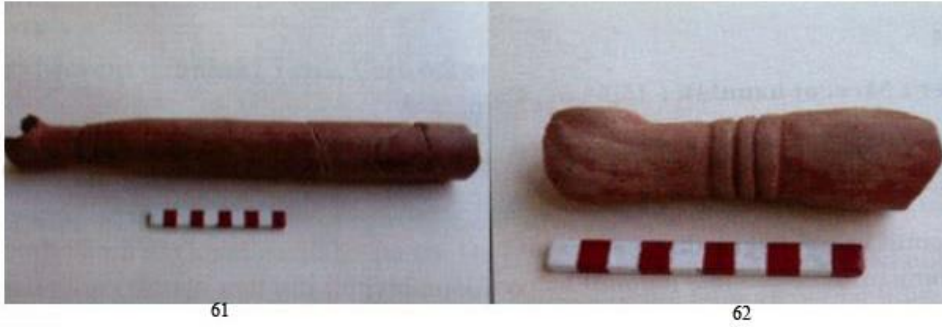
58

59

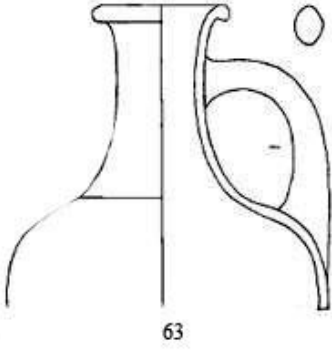
53–59: Kuşaklı

EK-5. (devam) Kol Biçimli Kaplar / Libasyon Kolları

60: Maşat Höyük, 61-62: Ortaköy

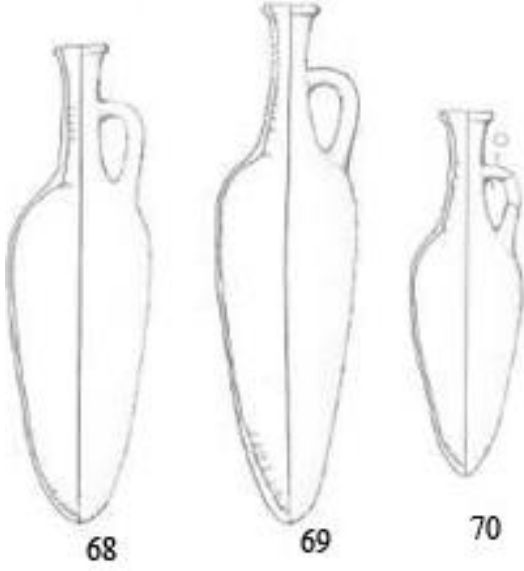
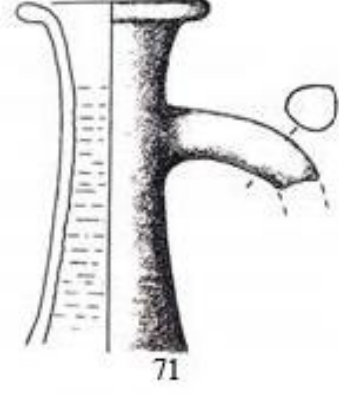
EK-6. Şişeler

63: Beycesultan, 64: Boğazköy

65: Fraktin, 66: Hüseyindede Tepesi

EK-6. (devam) Şişeler

67: İnandıktepe, 68–70: Kuşaklı

71: Kuşaklı, 72: Ortaköy

EK-7. Figürlü Seramik Parçaları

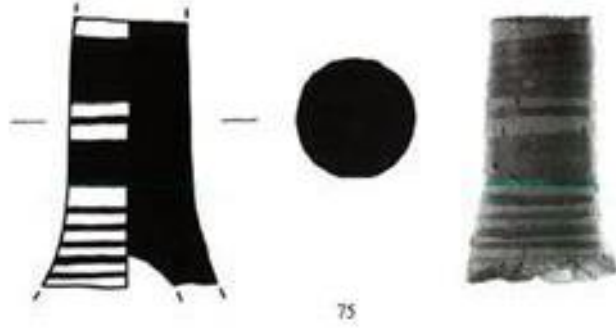
73

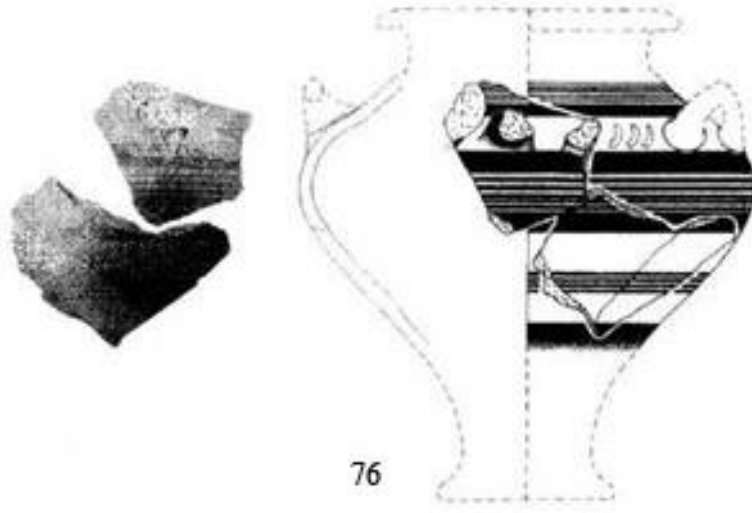
74

73: Boğazköy, 74: Milet

EK-8. Orta Anadolu'da Bulunan Miken Seramikleri

75

76

75: Boğazköy, 76: Kuşaklı

EK-8. (devam) Orta Anadolu'da Bulunan Miken Seramikleri

77

78

79

80

81

77-80: Maşat Höyük, 81: Fraktin Höyük

EK-9. Mühür ve Mühür Baskıları

82

83

84

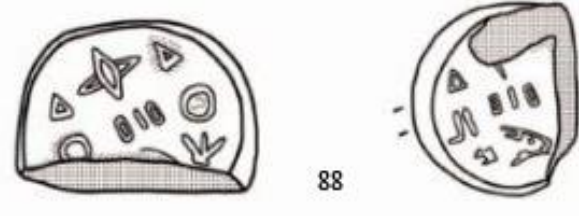

85

86

87

88

82: Troya, 83–84: Çine–Tepecik, 85–86: Şarhöyük

87–88: Şarhöyük

EK-10. Bronz Heykelcikler

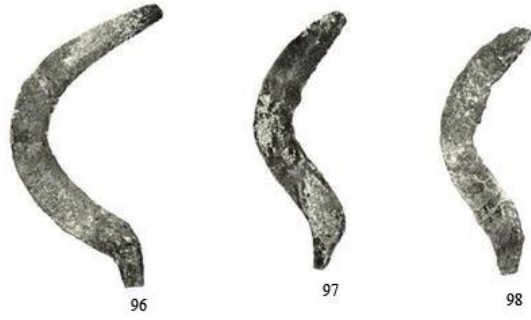

89: Kadıkalesi, 90: Troya, 91: Efes, 92: Ahurhisar

93: Boğazköy, 94: Doğantepe, 95: Dövlük

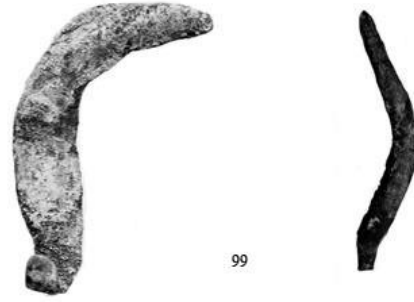
EK-11. Oraklar

96

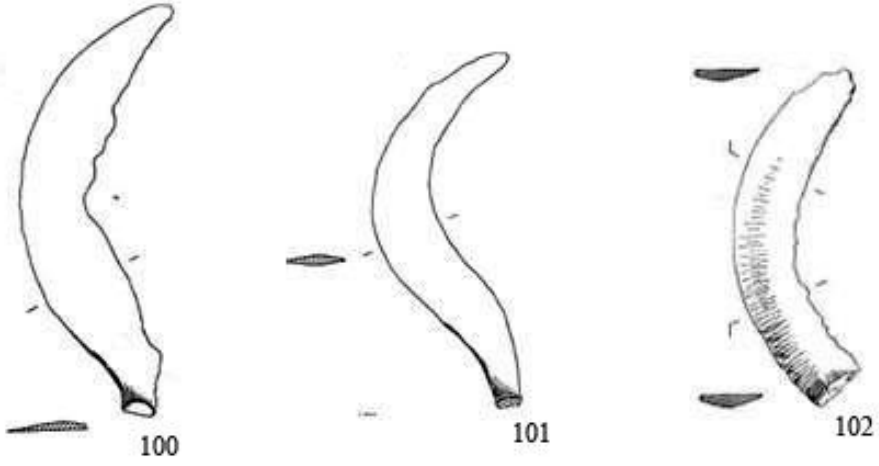
97

98

99

96–98: Alaca Höyük, 99: Alishar

100

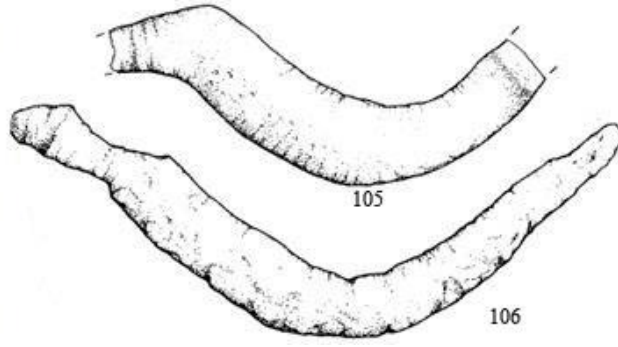
101

102

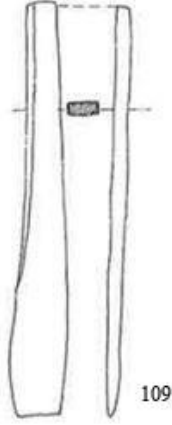
100–102: Boğazköy, 103: Hüseyindede Tepesi

EK-11. (devam) Oraklar

104: Kuşaklı, 105-106: Beycesultan

EK-12. Düz Ağızlı Kesimler

107: Beycesultan, 108: Pilavtepe, 109: Alaca Höyük, 110: Alishar

111: Boğazköy

EK-13. Dış Bükey Ağızlı Keski

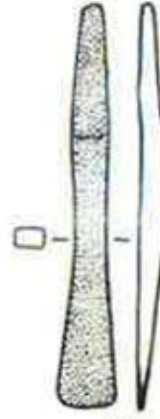
112

113

114

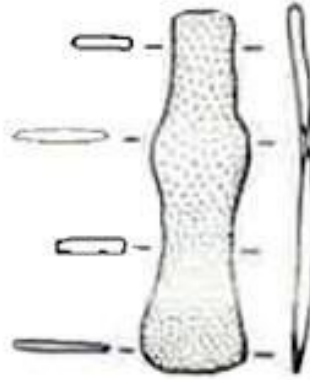

115

112: Panaztepe, 113–115: Alışar

116

117

116: Alışar, 117: Boğazköy

EK-14. Kovanlı Keskiler

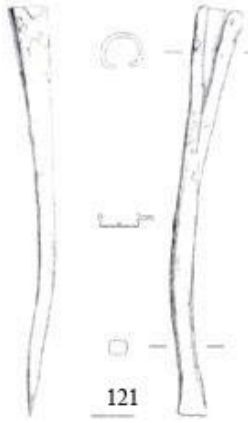
118

119

120

121

122

123

118: Alaca Höyük, 119: Alışar, 120: Boğazköy, 121: Kuşaklı, 122: Ortaköy, 123: Beycesultan

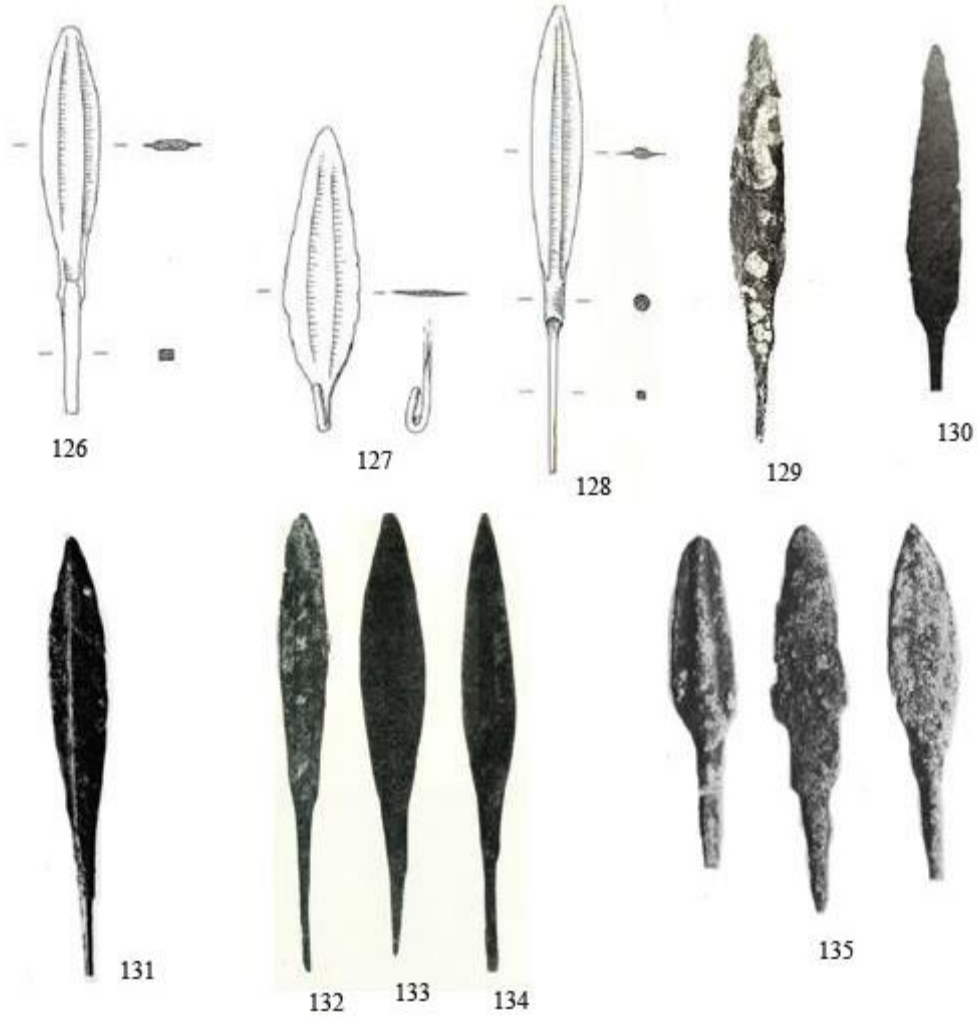
124

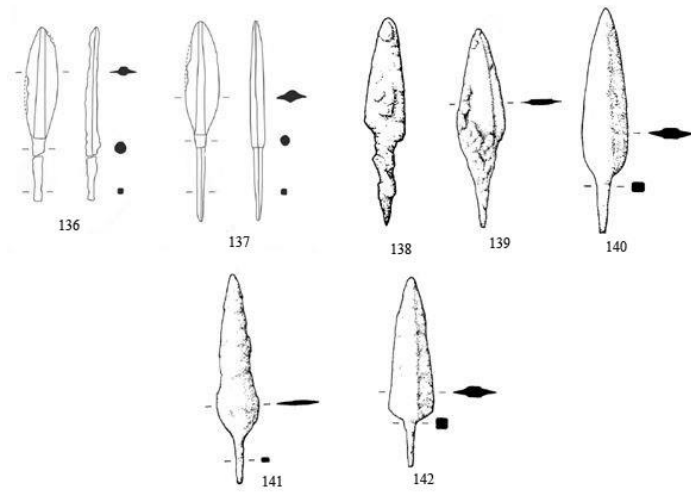
125

124: Panaztepe, 125: Troya

EK-15. Sögüt Yapağı Biçimli Ok Uçları

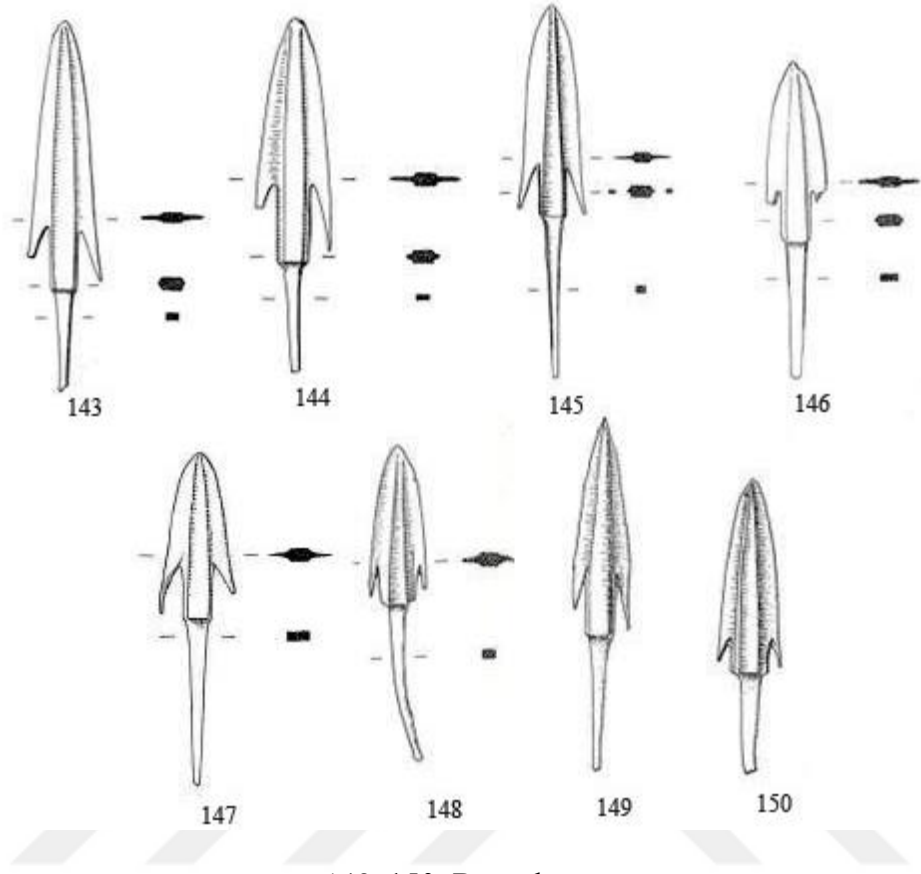

126–128: Boğazköy, 129–130: Alaca Höyük, 131: Alışar, 132–134: Maşat Höyük, 135: Fraktin

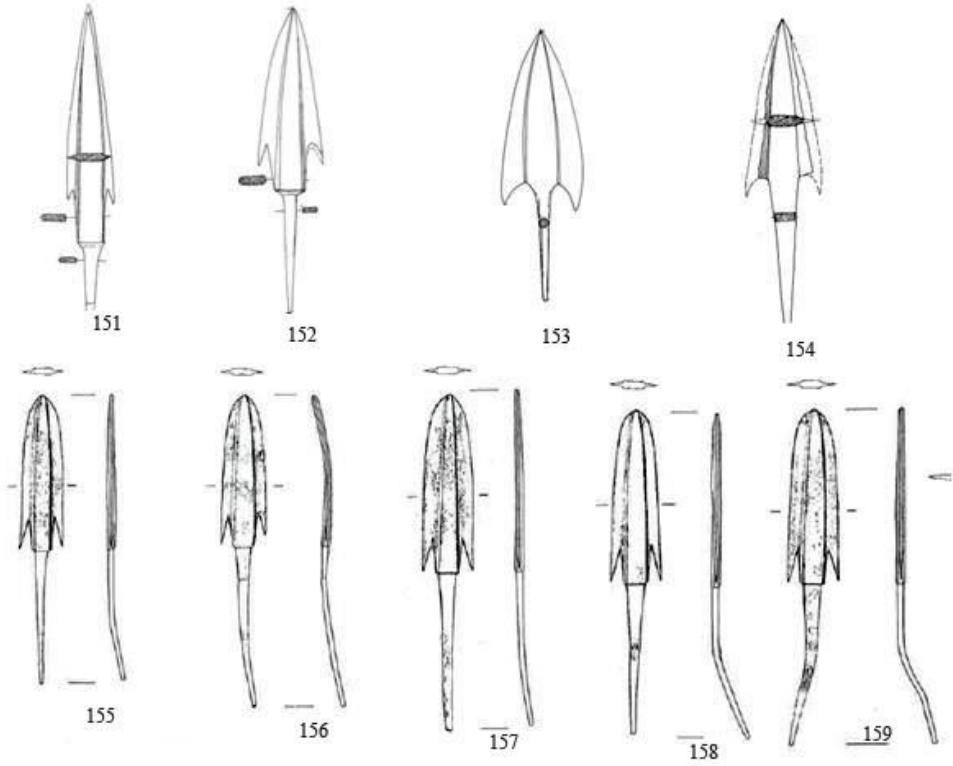

136–137: Bakla Tepe, 138–142: Beycesultan

EK-16. Kanatlı Ok Uçları

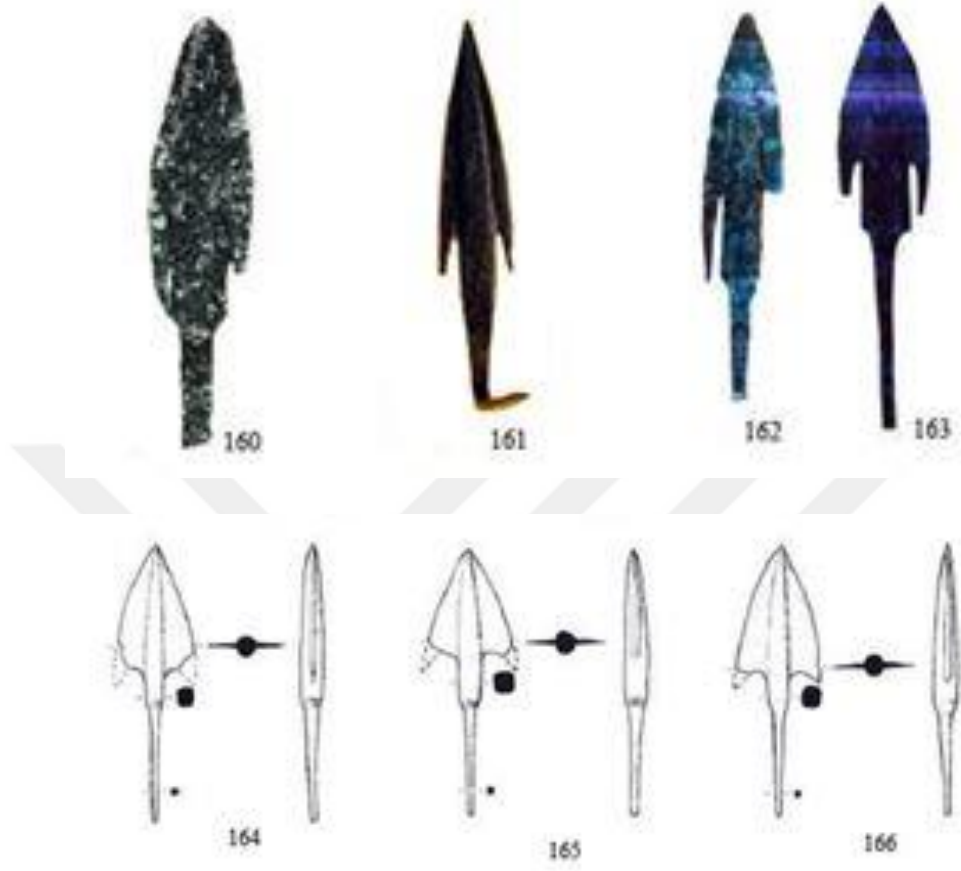

143-150: Boğazköy

151-154: Alaca Höyük, 155-159: Kuşaklı

EK-16. (devam) Kanatlı Ok Uçları

160: Maşat Höyük, 161: Ortaköy, 162-163: Bakla Tepe 164-166: Panaztepe

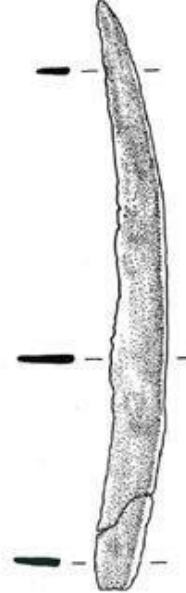
EK-17. Kılıçlar

167

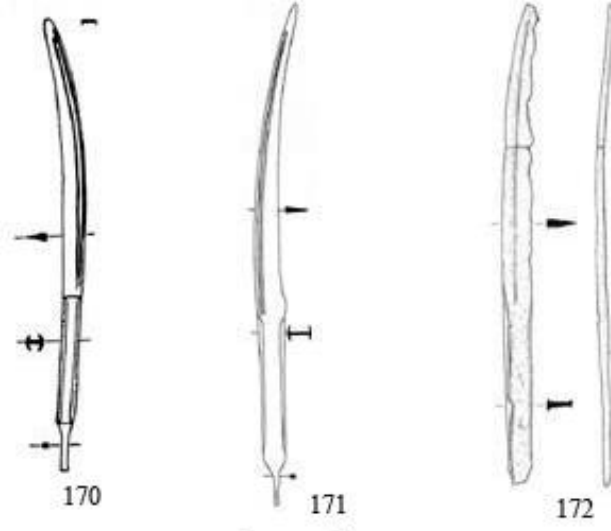
168

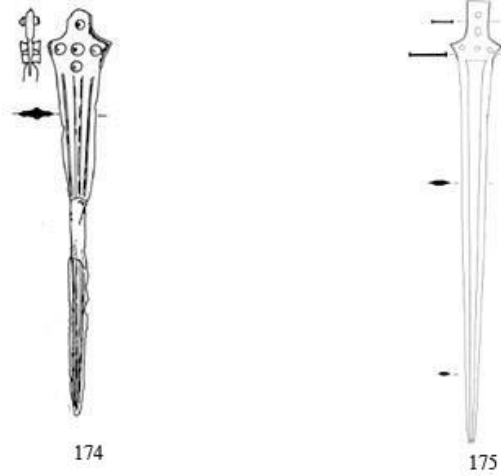
169

167: Boğazköy, 168: Fraktin, 169: Beşiktepe

EK-17. (Devam) Kılıçlar

170: Kolophon, 171: Múskebi, 172: Panaztepe, 173: Milet

174: İzmir, 175: Balıkesir

EK-18. Kolcuklu Baltalar

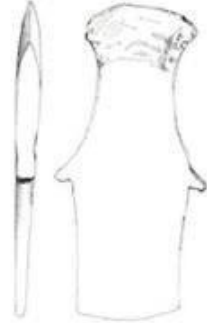
176

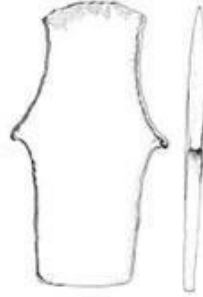
177

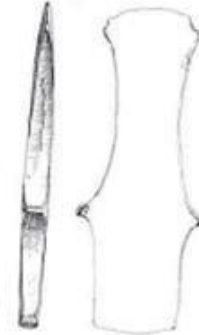
178

179

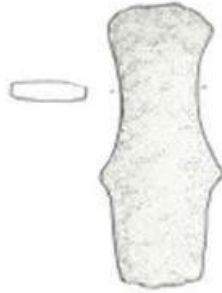

180

181

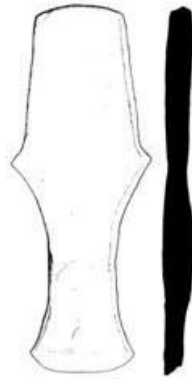
176-178: Alaca Höyük, 179-181: Boğazköy

182

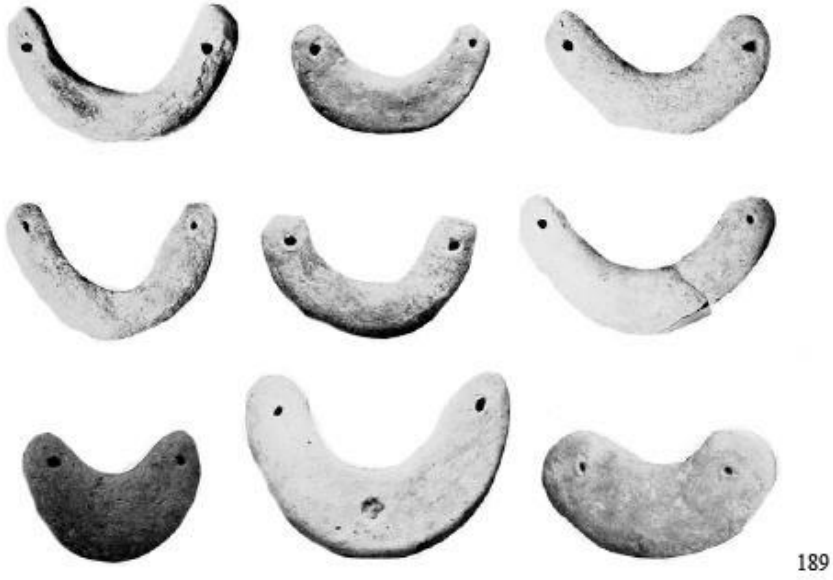
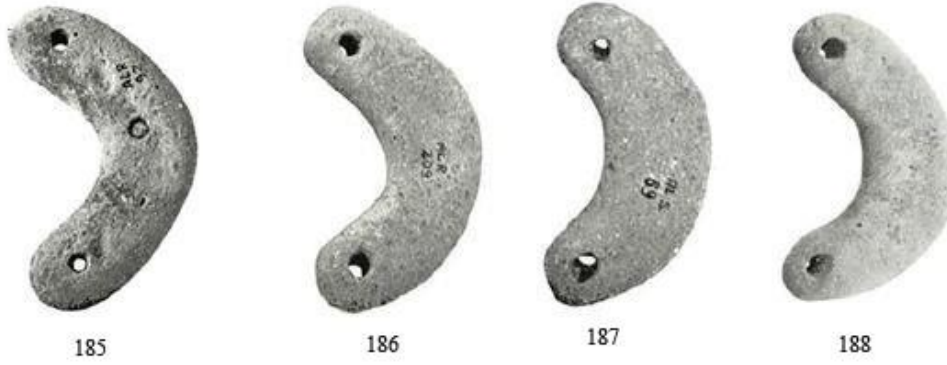
183

184

182: Bitik Höyük, 183: Ortaköy, 184: Beycesultan

EK-19. Hilal Biçimli Tezgâh Ağırlıkları

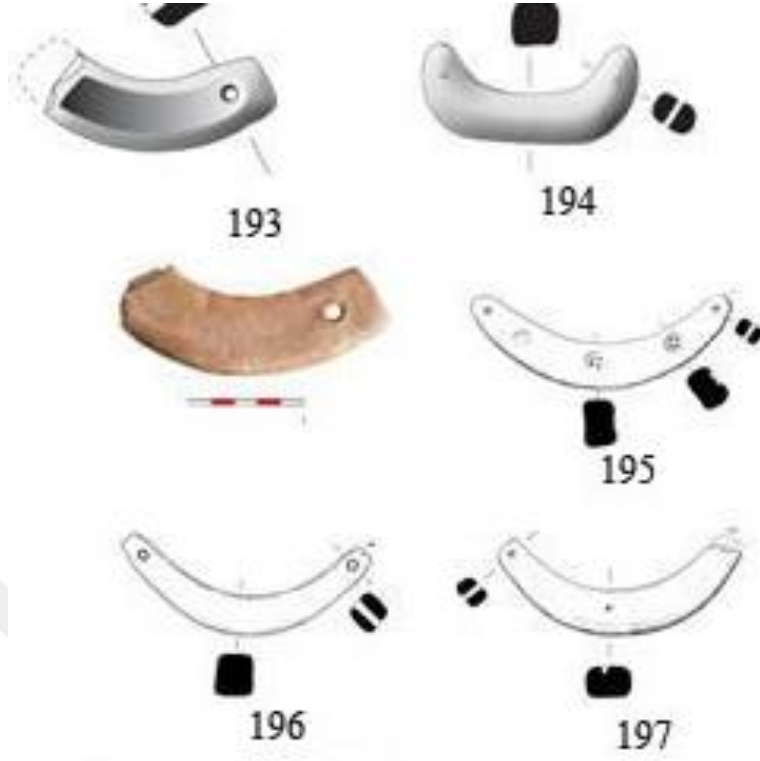

185–188: Alaca Höyük, 189: Alişar

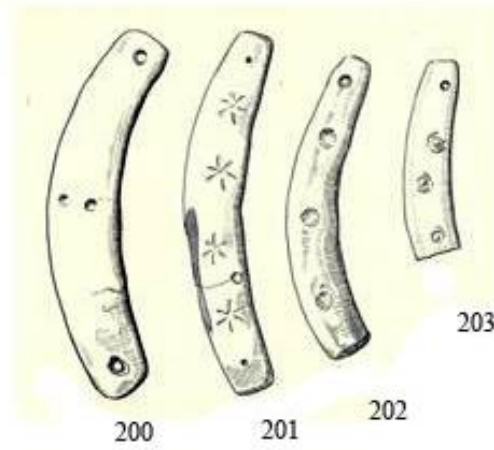
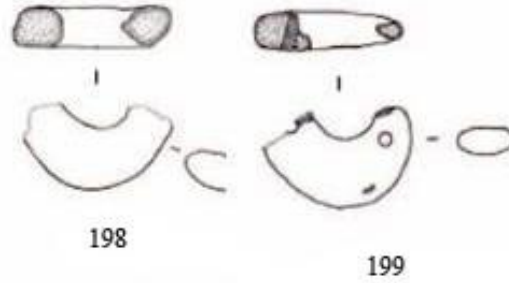

190–191: Boğazköy, 192: Boyalı Höyük

EK-19. (devam) Hilal Biçimli Tezgâh Ağırlıkları

193–194: Asopos Tepesi, 195–197: Beycesultan

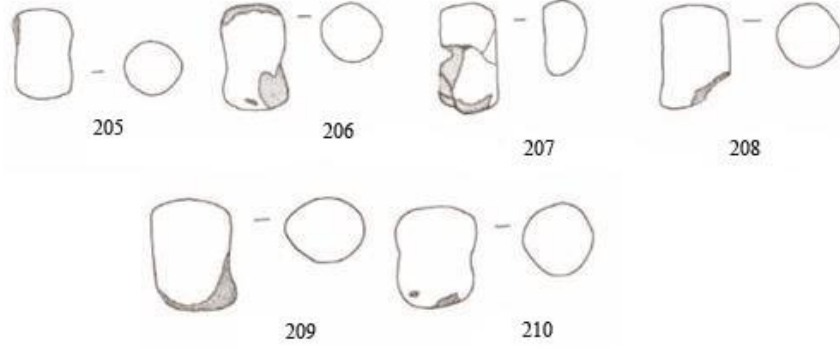

198–199: Çine–Tepecik, 200–203: Kusura

EK-20. Silindir Biçimli Ağırlıklar

204

204: Bademgediği Tepesi, 205–210: Çine–Tepecik

211

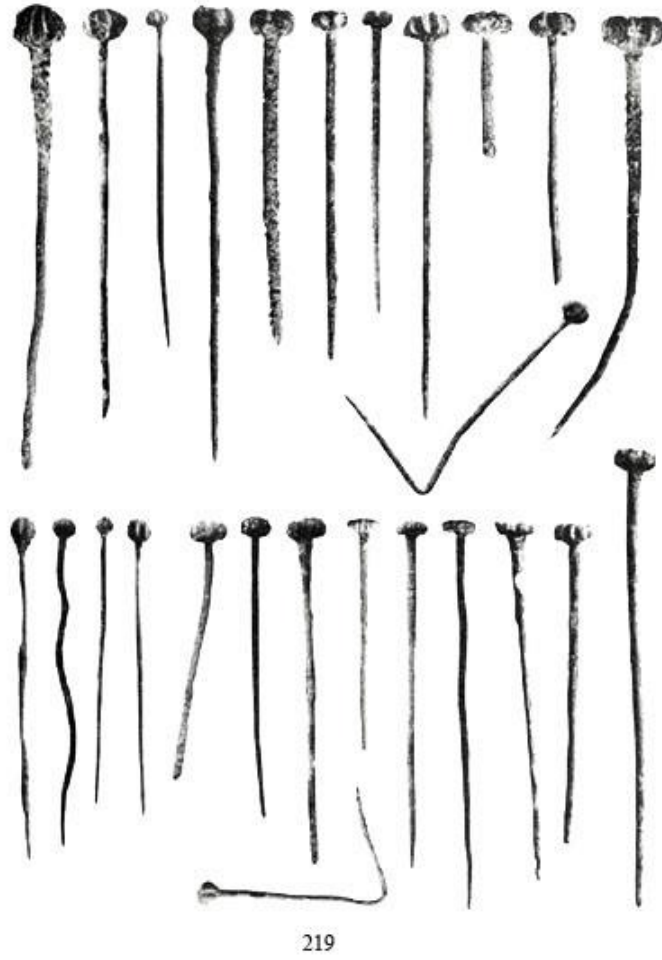
212

211: Troya, 212: Alişar

EK-21. Başı Dilimli İğneler

213-218: Alaca Höyük

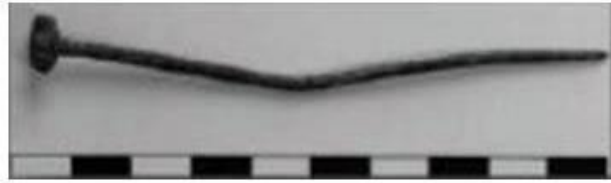

219: Alishar

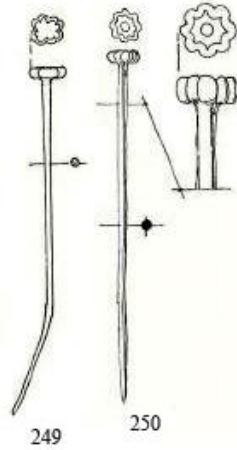
EK-21. (devam) Başı Dilimli İğneler

220-247: Boğazköy

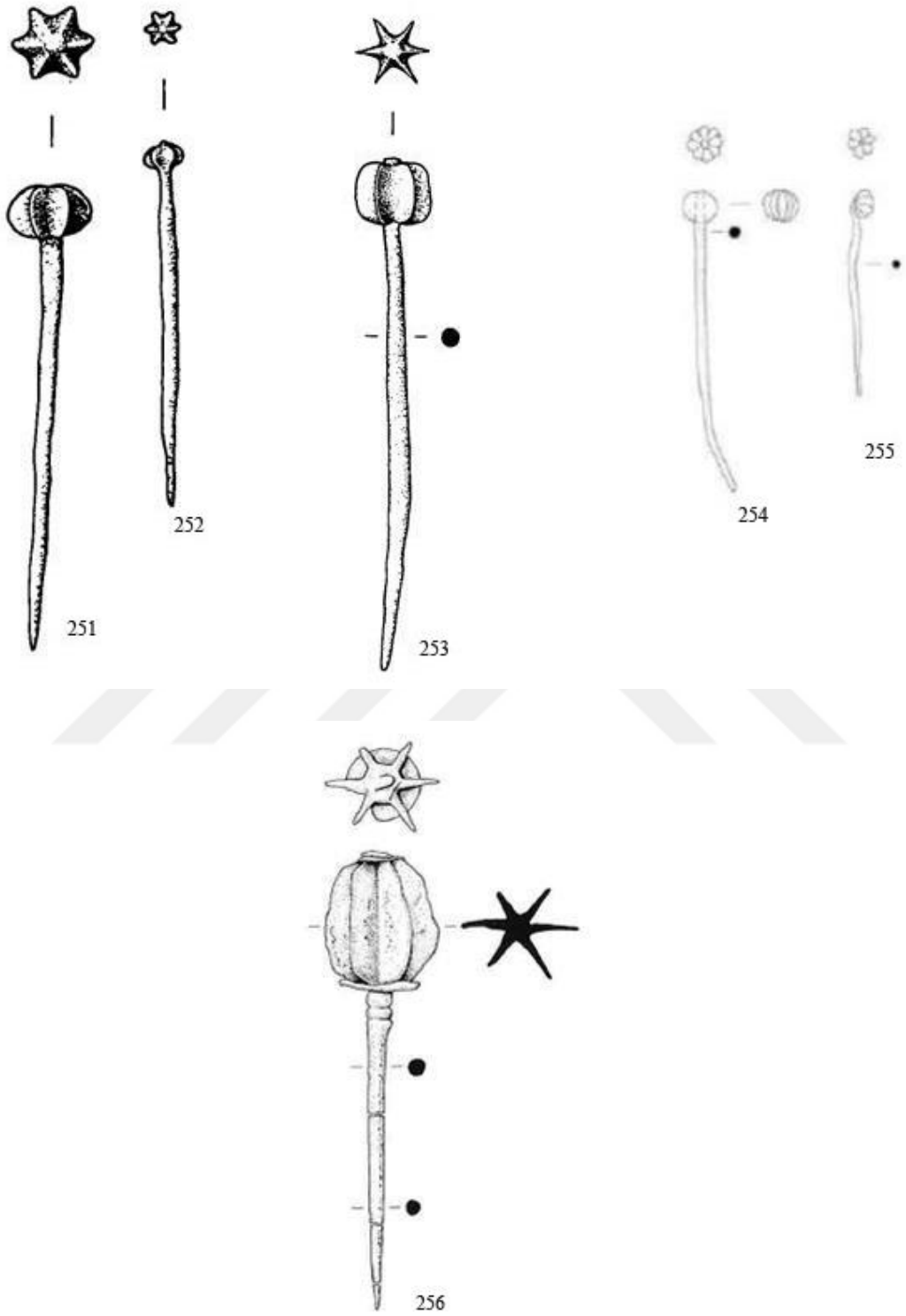

248

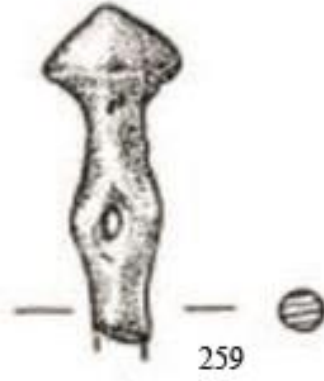
248: Eskişehir, 249-250: Maşat Höyük

EK-21. (devam) Başı Dilimli İğneler

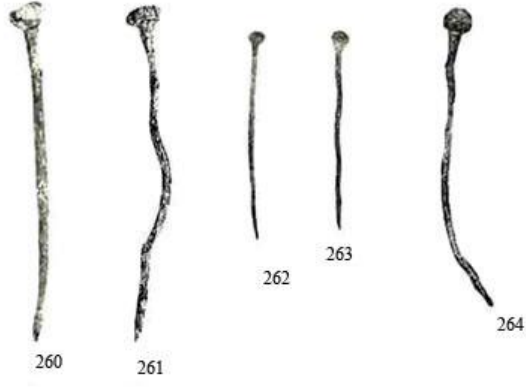
251–253: Beycesultan, 254–255: Kaymakçı, 256: Panaztepe

EK-22. Koni Başı Bağlamalı İğneler

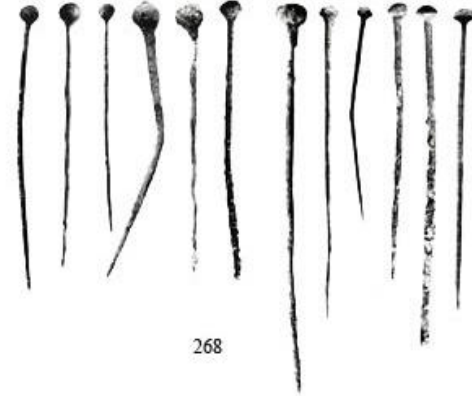

257: Alaca Höyük, 258: Alişar, 259: Beşiktepe

EK-23. Küre Başlı İğneler

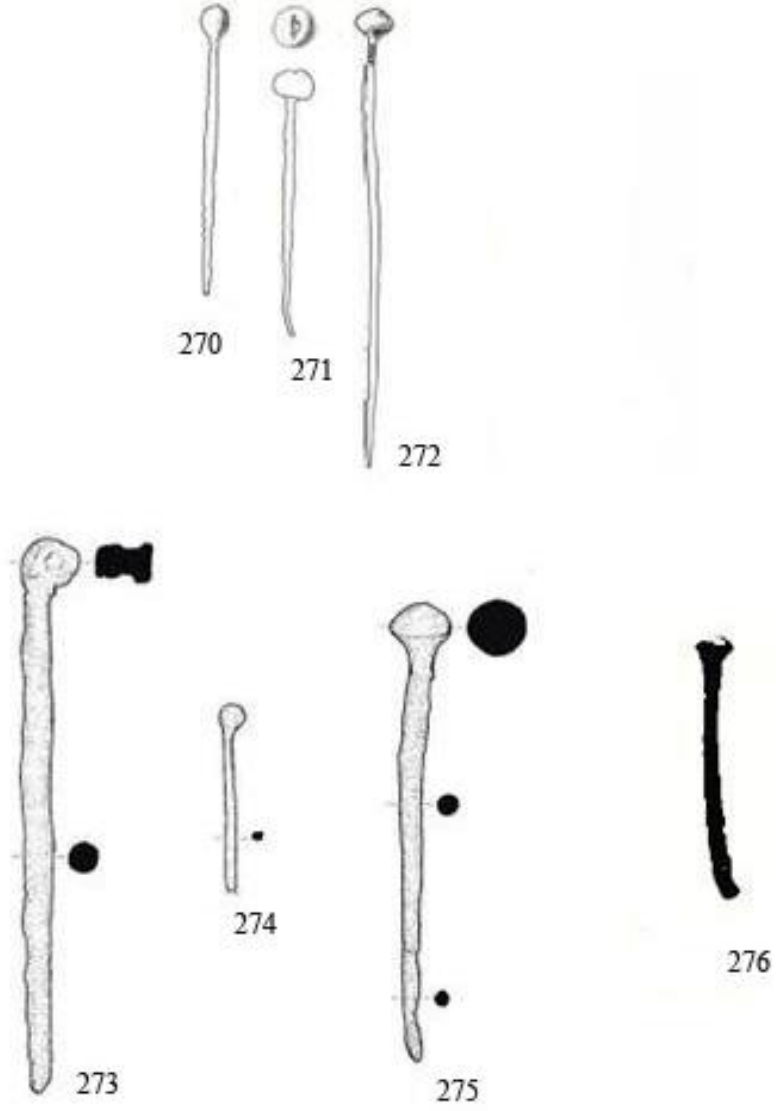

260–267: Alaca Höyük

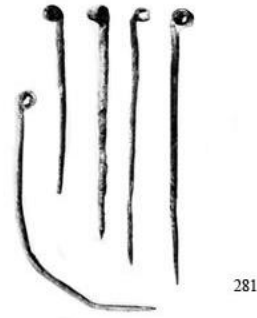
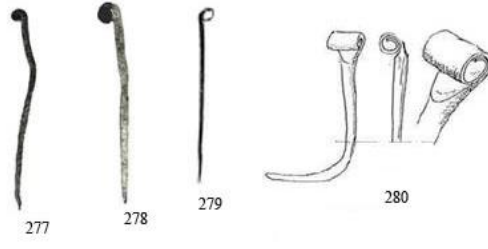
268–269: Alişar

EK-23. (devam) Küre Başlı İğneler

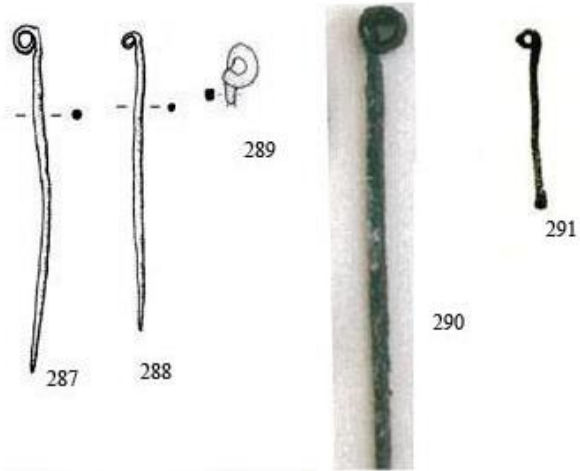
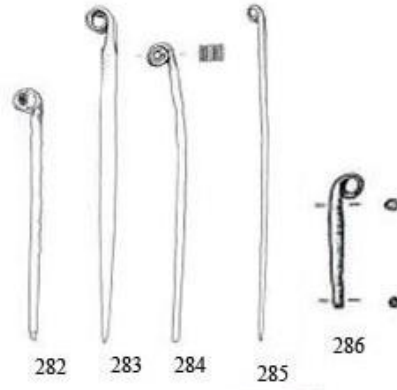

270–272: Boğazköy, 273–275: Panaztepe, 276: Troya

EK-24. Başı Kıvrık İğneler

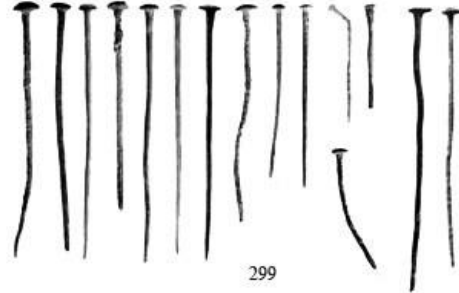
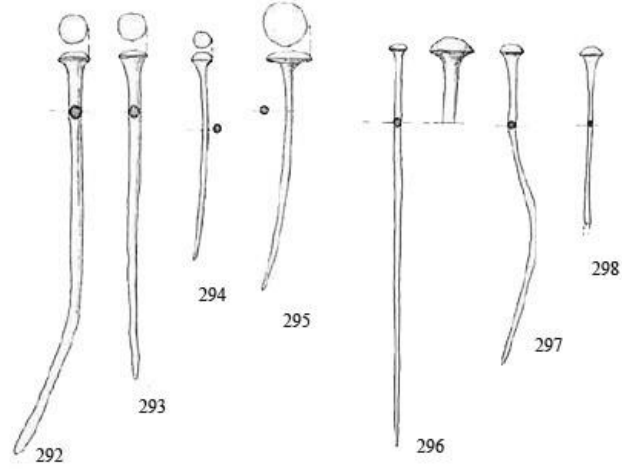

277–280: Alaca Höyük, 281: Alişar

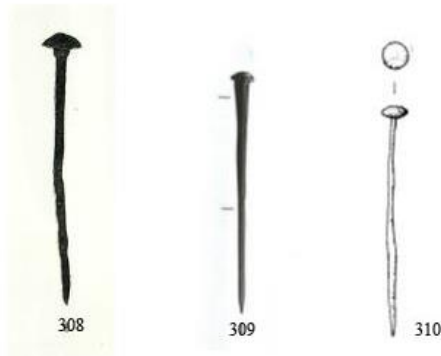
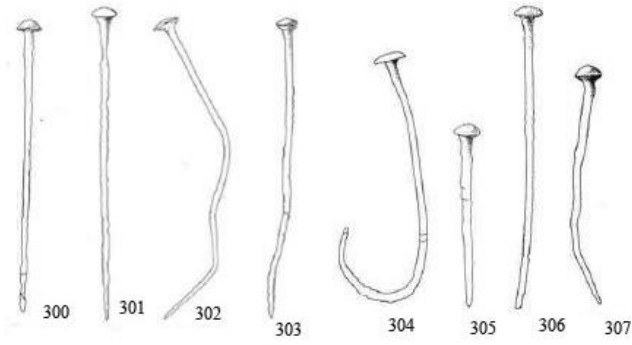

282–285: Boğazköy, 286: Beşiktepe, 287–288: Beycesultan, 289: Panaztepe, 290: Pilavtepe, 291: Troya

EK-25. Mercimek Başlı İğneler

292–298: Alaca Höyük, 299: Alishar

300–307: Boğazköy, 308: Maşat Höyük, 309: Bakla Tepe, 310: Beycesultan

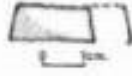
EK-26. Mantar Biçimli Nesneler

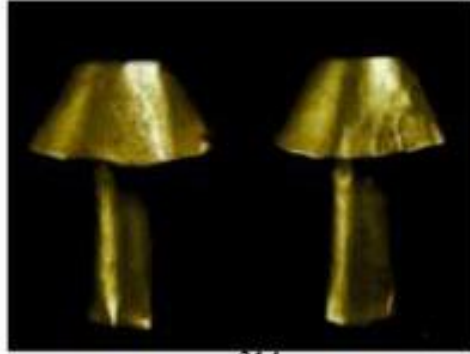
311

312

313

314

311: Maşat Höyük, 312: Liman Tepe, 313: Müskebi, 314: Panaztepe

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Kıvrak, Hasan Umut
Uyruğu : T. C.
Doğumtarhiveyeyer : 18. 11. 1994 Vezirköprü/Samsun
Medenihali : Bekâr
Telefon : 05058904672
e-mail : humutkivrak@gmail.com

Eğitim

Yüksek Lisans
Lisans
Lise

Eğitim Birimi

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü
Vezirköprü Lisesi

Mezuniyet tarihi

Devam ediyor
2016
2012

İş Deneyimi

Yıl

2013

2014 -

Yer

Oymağaç Höyük

Liman Tepe

Görev

Arkeolog

Arkeolog

YabancıDil

İngilizce

Hobiler

Müzik

